NICULESCU

MAGDA STAN

CRISTIAN VORNICU

DICȚIONAR

101 personalități și evenimente istorice

Despre carte

În cuprinsul acestui dicționar sunt reunite biografiile a 101 personalități care de-a lungul timpului s-au afirmat în plan politic și/sau militar, precum și descrierea a 101 evenimente care au influențat la un moment dat istoria națională sau a lumii.

Despre autori

Magda Stan, absolventă a Facultății de Istorie-Filosofie a Universității din București (1986), este profesor gradul I la Liceul Teoretic „Nicolae Iorga" din București, profesor metodist la Inspectoratul Municipiului București pentru sectorul 1 și totodată îndrumător de practică pedagogică pentru studenții de la Facultatea de Istorie. A publicat numeroase articole în reviste și periodice de specialitate („Studii de Istorie Economică", „Istoria Gândirii Economice", „Studii și Articole de Istorie").

Cristian Vornicu, absolvent al Facultății de Istorie din cadrul Universității din București (1994), este profesor gradul II la Colegiul „Grivița" din București și membru al Comisiei de Aprobare a Mijloacelor de Învățământ din cadrul M.E.C. A publicat numeroase articole, bazate pe cercetare în arhivă în diferite reviste și anuare de specialitate. Este autor al mai multor studii referitoare la relațiile diplomatice ale României cu statele din Europa de Sud-Est.

Împreună, cei doi autori au publicat la Editura Niculescu câteva lucrări care se adresează elevilor de gimnaziu și liceu (*Teste de istorie pentru examenul de capacitate*, 2001, *Teste de istorie pentru liceu, bacalaureat și admitere în facultate*, 2001, *Istorie. Manual preparator pentru clasele V-VIII pe baza tuturor manualelor alternative ale ciclului gimnazial*, 2001).

Magda Stan **Cristian Vornicu**

DICȚIONAR
101 personalități și evenimente istorice

NICULESCU

© Editura NICULESCU SRL, Bucureşti, 2003
Adresa: 060204 – Bucureşti, Sector 6
Bd. Regiei 6D, Bl.4, Tel/Fax: 312.97.83
Tel.: 312.97.82, 312.97.84
E-mail: club@niculescu.ro
edit@niculescu.ro
Internet: www.niculescu.ro

Procesare computerizată: *Clara Aruştei*

Tipărit la: fed print sa
Telefon: 335.93.18; 335.97.47
Fax: 337.33.77; E-mail: fed@pronet.ro

ISBN 973-568-720-8

INTRODUCERE

Această lucrare se adresează elevilor care studiază istoria, cadrelor didactice care predau această disciplină de învățământ, dar și publicului larg interesat de Istoria Universală sau de Istoria Românilor. În cuprinsul ei sunt reunite biografiile a 101 personalități care de-a lungul timpului s-au afirmat în plan politic și/sau militar, precum și descrierea a 101 de evenimente care au influențat la un moment dat istoria națională sau a lumii. Autorii au căutat să sintetizeze informațiile oferite de cele mai recente surse bibliografice, într-un material ușor de citit și de utilizat.

Selectarea celor 101 de personalități ale căror biografii sunt expuse în cadrul lucrării s-a dovedit un demers deosebit de dificil datorită marelui număr de opțiuni posibile. S-a urmărit însă abordarea cu prioritate a acelor personalități istorice care prin activitatea lor au influențat în mod decisiv istoria politică și militară a epocii în care au trăit, personalități ale căror nume sunt bine cunoscute elevilor sau celor care iubesc istoria, în general. Totodată, a fost considerată utilă și inserarea unor informații privind biografiile întemeietorilor marilor religii ale lumii de azi, datorită rolului deosebit de important pe care religia l-a jucat și încă îl mai joacă în istoria lumii.

Un loc important îl ocupă în cadrul lucrării personalitățile și evenimentele legate de istoria națională. Aceasta se explică prin dorința autorilor de a nu izola Istoria Românilor de Istoria Universală și de a evidenția pe această cale contribuția spațiului românesc la evoluția istorică a lumii.

În plan cronologic s-a avut în vedere realizarea unei panorame asupra întregii istorii politico-militare a lumii - de la întemeierea primelor state până în zilele noastre - evenimentele redate în partea a doua a lucrării fiind concepute astfel încât să completeze în mod firesc

informațiile oferite de biografiile personalităților istorice. Pentru a facilita consultarea dicționarului, biografiile personalităților au fost structurate în ordine alfabetică, iar evenimentele istorice au fost așezate în ordine cronologică.

Ne exprimăm speranța ca lucrarea de față să contribuie la dezvoltarea interesului față de istorie și la îmbogățirea orizontului de cultură generală al cititorilor.

Autorii

101
PERSONALITĂȚI ISTORICE

A

ADRIAN [PUBLIUS AELIUS HADRIANUS] (76–138)

Al doilea împărat roman originar din afara Italiei s-a născut la 24 ianuarie 76, ca și predecesorul său, Traian, în orașul Italica din provincia romană Baetica (Spania).

Familia sa provenea totuși din Italia, de unde emigrase în Spania pe vremea fondării orașului Sevilla (205 î.H.). Tatăl lui A. era văr cu împăratul Traian, iar mama sa era originară din provincia Hispania, fiind născută la Cádiz. După ce, la vârsta de zece ani, a devenit orfan de tată, a intrat sub tutela lui Traian și a lui Acilius Attianus (cavaler roman). Mai târziu, va fi apreciat de soția împăratului Traian, Plotina, care va avea un rol decisiv în desemnarea lui ca succesor la tronul imperial. După vârsta de 18 ani și-a început cariera militară și politică, în preajma lui Traian: tribun militar al legiunii II Adiutrix, *comes* (însoțitor) al lui Traian în războaiele daco-romane din 101–102, 105–106, arhonte al Atenei în 112, guvernator al Siriei în 116–117. Între timp s-a căsătorit cu nepoata împăratului Traian, Vibia Sabina.

În 117, după o carieră de aproape două decenii, a ajuns împărat, după ce a fost adoptat în prealabil, conform tradiției, de către Traian și soția acestuia. Domnia sa a debutat cu descoperirea unui complot îndreptat împotriva sa și condamnarea la moarte a complotiștilor, patru foști consuli și generali din vremea lui Traian.

S-a remarcat ca unul dintre cele mai luminate spirite ale secolului al II-lea: avea cunoștințe vaste în domenii variate ale culturii și științei, învățând și citind cu pasiune, beneficiind de o memorie prodigioasă. Și-a scris autobiografia, remarcându-se cu acest prilej ca istoric, era un mare iubitor al filosofiei, artei și literaturii (mai ales grecești), cunoștea arhitectură, medicină, astronomie, geometrie, matematică. S-a manifestat ca pictor și sculptor, personalitatea sa complexă fiind descrisă în câteva

cuvinte în *Vita Hadriani*: „Vesel și sever, amabil și grav, pătimaș și stăpânit, sălbatic și blând era totdeauna schimbător la toate."

Domnia lui A. a fost presărată cu un lung șir de călătorii prin toate zonele imperiului. Avid de cunoaștere și bun organizator al treburilor publice, împăratul a străbătut provinciile pentru a le cunoaște, administra și apăra mai bine. Aceasta cu atât mai mult cu cât era conștient de faptul că imperiul atinsese maxima sa expansiune teritorială, fiind necesară acum securizarea granițelor și întărirea capacității de apărare.

Prima sa călătorie în calitate de împărat a efectuat-o în Dacia, pentru a înfrânge pe sarmații care amenințau granița romană de pe Dunărea de Jos și pentru a întări hotarele Daciei. Cu această ocazie, din motive administrative și militare Dacia a fost împărțită în două structuri teritoriale mai reduse ca întindere: *Dacia Superior* și *Dacia Inferior*, cărora li s-a adăugat, în anul 123, *Dacia Porolissensis*.

Între 121 și 125 a călătorit în Gallia și pe Rin, apoi în provinciile Raetia și Norricum, ulterior în Britannia, unde a inițiat construcția unui val de apărare, la granița cu Scoția, ale cărui urme sunt vizibile și azi: *Zidul lui Adrian*. A trecut apoi în Spania, unde a fost ținta unui atentat din partea unui sclav care l-a atacat cu un pumnal. Aici a restaurat palatul lui August (Caius Iulius Caesar Octavianus Augustus) de la Tarraco. Din Spania a trecut în nordul Africii, în provincia romană Mauretania, iar apoi s-a îndreptat spre Orient unde parții amenințau din nou Imperiul Roman și spre Grecia, unde a vizitat Rodos-ul, Atena, Elensis, Sparta. La Atena se vor ridica, după 128, la ordinul lui, o serie de construcții monumentale ca templul Herei, templul lui Zeus Panhellenios, Biblioteca, Gymnaziul etc.

După 129, A. s-a îndreptat din nou către Orient călătorind prin Asia Mică, la Damasc, Palmyra, Antiochia, Ierusalim. Acest ultim oraș a fost refăcut din ordinul lui, care i-a acordat numele de Aelia Capitolina. Totuși, ridicarea sanctuarului lui Jupiter pe locul fostului templu evreiesc al lui Solomon a declanșat ultima mare răscoală a evreilor, condusă de Simon Bar-Kochba și preotul Eleazar, înfrântă de trupele romane.

În urma răscoalei, A. a interzis pătrunderea evreilor în Ierusalim și cea mai mare parte a populației evreiești a fost înlăturată din Palestina, care a primit un nume nou, *Syria Palaestina*, și două legiuni romane care să asigure liniștea în provincie.

Călătoria a fost continuată în Arabia și Egipt, apoi în Tracia, Moesia, Macedonia (132 d.H.). A abandonat conflictul militar cu parții, renunțând la unele provincii: Armenia, Asiria, Mesopotamia. Granița orientală a Imperiului Roman a fost fixată pe Eufrat.

Una dintre cele mai importante preocupări ale sale a fost reforma armatei și a sistemului de apărare a imperiului. Au fost reduse efectivele armatei, au fost luate măsuri pentru creșterea eficienței acesteia, s-au format unități noi (*numeri* - grupuri de câte 500 de călăreți și pedestrași, *exploratores* - cercetași), s-a modificat sistemul recrutării soldaților. O atenție sporită a fost acordată *limes*-ului imperial (granița fortificată), întărită cu palisade, ziduri de piatră, castre, turnuri de supraveghere. Practic, Imperiul Roman renunța la politica externă ofensivă desfășurată până la el, trecând la politica defensivă, care îi va fi caracteristică de acum înainte.

În perioada domniei lui A., Roma a fost înfrumusețată cu trei mari monumente: templul zeițelor Roma și Venus (ridicat pe *Via Sacra*, pe locul unde se aflase „Casa de Aur" - palatul împăratului Nero), Panteonul (templul tuturor zeilor, ridicat în timpul lui August, restaurat de A., care i-a adăugat aula centrală dotată cu cea mai înaltă cupolă ridicată până atunci, de 43 m) și Mausoleul. Această ultimă construcție a fost edificată la poalele colinei Vaticanus, pe malul Tibrului, adăpostind urnele funerare ale lui A. și ale membrilor familiei sale, ca și pe cele ale urmașilor săi la tron. Azi, Mausoleul se numește *Castelul San-Angelo*.

În anul 138, datorită agravării stării sale de sănătate, A. a adoptat și a asociat la domnie pe senatorul Titus Aelius Hadrianus Antoninus Pius, care va domni sub numele de Antoninus Pius (138-161).

A. a murit la Baiae, la 10 iulie 138 d.H.

ALEXANDRU CEL BUN (anii de domnie: 1400-1432).

Nepot al lui Petru I Mușat (domnitor al Moldovei între anii cca 1375 și cca 1391), Al. a asigurat consolidarea statului prin desăvârșirea organizării instituționale a țării și prosperitatea economică. Pentru a-și realiza această politică internă l-a asociat la domnie, în primii ani de la urcarea sa pe tron, pe fratele său, Bogdan, așa cum demonstrează actele de cancelarie din acea perioadă. Al. a organizat Sfatul domnesc și a întărit autoritatea dregătorilor pe plan local. În cadrul Sfatului domnesc, logofătul a căpătat un rol deosebit de important. Domnitorul s-a preocupat în mod deosebit atât de organizarea administrativă, militară, juridică și religioasă, cât și de întărirea cetăților de la hotare și a oastei moldovenești. Perioada de liniște a domniei sale a permis dezvoltarea economică a târgurilor Moldovei, mai ales că acestea se găseau pe importantele drumuri comerciale către nordul și centrul Europei. Un astfel de drum era cel „moldovenesc", care făcea legătura între Brăila, Chilia și Cetatea Albă, de-a lungul văii Siretului, cu Cracovia și Liov, importante orașe din

Polonia. Domnitorul a urmărit și asigurarea veniturilor domniei și vistieriei statului. De asemenea, Al. a fost preocupat de întărirea comerțului cu orașele din Transilvania și din Polonia. În anul 1408, domnitorul a acordat un privilegiu comercial liovenilor, iar brașovenii au beneficiat și ei de un astfel de avantaj. În timpul lui Al. au fost bătute monede de aramă și de argint, de 2 groși, 1 gros și o jumătate de gros.

Al. a acordat o atenție deosebită întăririi Bisericii Ortodoxe. Cu ajutorul lui Mircea cel Bătrân, domnitorul moldovean a reușit să pună capăt conflictului cu Patriarhia de la Constantinopol. Astfel, Mitropolia Ortodoxă a Moldovei a fost recunoscută de Patriarhia mai sus-menționată, devenind subordonata acesteia.

Calitățile de bun diplomat au fost demonstrate de Al. în politica sa externă. A avut relații foarte strânse cu domnitorul Țării Românești, Mircea cel Bătrân. Un capitol special în politica externă a fost consacrat relațiilor cu regatele catolice vecine, Polonia și Ungaria. Cum Ungaria manifesta tendințe de instaurare a suzeranității asupra Moldovei, dorind și stăpânirea importantelor centre comerciale de la gurile Dunării, domnitorul moldovean s-a orientat spre alianța cu Polonia, pentru a contrabalansa politica promovată de maghiari în această zonă. De aceea, Al. a încheiat, în 1402, 1404, 1407, 1411 și 1415, înțelegeri cu regele Wladislaw al II-lea Jagello al Poloniei, făgăduindu-i acestuia sfat și ajutor împotriva oricărui dușman. Semnificativ este faptul că domnitorul moldovean i-a trimis, atât în anul 1410, cât și în anul 1422, ajutor militar regelui polon, în bătăliile contra teutonilor, de la Grünwald și, respectiv, Marienburg, ajutor care s-a dovedit a fi decisiv. Bunele relații pe care Moldova le-a avut cu Polonia în timpul lui Al. sunt demonstrate și de faptul că Wladislaw al II-lea Jagello s-a opus aplicării tratatului polono-maghiar încheiat la Lublau în 1412 care prevedea participarea oștii moldovenești la o eventuală campanie comună antiotomană, iar dacă domnitorul moldovean ar fi refuzat, țara lui urma să fie împărțită între cele două regate vecine. În anul 1420, Moldova a fost angajată, pentru prima dată, în lupta antiotomană. Atunci, otomanii au atacat Cetatea Albă, important centru comercial, *pe care doreau s-o cucerească*. Aflat în fruntea oștirii moldovenești, Al. a fost nevoit să respingă singur acest atac, întrucât regele polon nu i-a venit în ajutor.

Domnitorul a fost înmormântat la mănăstirea Bistrița, care era ctitoria sa. Se încheia o perioadă de prosperitate și de liniște, de 32 de ani, pentru Moldova.

ALEXANDRU MACEDON, „cel Mare" (356–323 î.H.)

Creatorul celui mai întins imperiu al Antichității, Al., fiul regelui Filip al II-lea al Macedoniei, ajunge pe tron (336 î.H.), după moartea tatălui său, la vârsta de douăzeci de ani. El moștenea de la părintele său stăpânirea asupra Traciei, Macedoniei și Greciei dar, mai mult decât atât, îndrăzneala, luciditatea și clarviziunea politică a acestuia.

Personalitate complexă, cu o capacitate de acțiune excepțională și o vastă cultură, Al. a fost educat de marele gânditor Aristotel, mintea fiindu-i hrănită în copilărie cu operele lui Herodot, ale lui Euripide sau Pindar. De la vârsta de șaisprezece ani primește din partea tatălui său funcția de regent, iar la optsprezece ani, în calitate de comandant al cavaleriei, are o contribuție hotărâtoare la victoria de la Cheroneea (338 î.H.), care i-a permis lui Filip al II-lea să ia sub controlul său întreaga Grecie. Din primii ani de viață i s-a insuflat credința că ar fi descendentul îndepărtat al zeilor Greciei: din Zeus prin tatăl său, din Hercules prin mama sa, Olympia. El însuși avea convingerea originii și misiunii sale divine, ceea ce i-a oferit energia și forța necesare campaniilor sale.

Primii ani ai domniei (336–334 î.H.) au fost dedicați pacificării regiunilor din Tracia și Grecia care, la moartea lui Filip al II-lea, au hotărât că a venit momentul pentru a-și recăpăta independența. Mai întâi, a distrus rezistența Ligii Thesaliene, ai cărei soldați reprezentaseră un sprijin important pentru armata macedoneană. Ulterior, printr-o campanie militară fulgerătoare, s-a îndreptat împotriva tracilor tribali, situați în Munții Haemus (Balcani). Aceștia însă s-au retras în insula Peuce, localizată de istorici fie în zona Deltei Dunării, fie la vărsarea Oltului în Dunăre. În timpul incursiunii împotriva tribalilor, Al. trece Dunărea și înaintează în teritoriul locuit de geți, tăind posibilitatea sprijinirii tracilor de către geți și sciți. În urma acestei campanii, atât Tracia cât și coloniile grecești de la Marea Neagră au revenit sub controlul Macedoniei. În perioada următoare, tânărul rege a fost nevoit să-i înfrângă pe ilirii răsculați la vest de Macedonia, iar apoi să zdrobească o nouă coaliție a cetăților grecești, în frunte cu Teba, secondată de Atena. În toamna anului 335 î.H., Teba a fost rasă de pe suprafața pământului, iar locuitorii ei au fost vânduți ca sclavi. Celelalte cetăți grecești au acceptat, la rândul lor, dominația macedoneană.

Din anul 334, Al. declanșează campania militară împotriva Imperiului Persan, plănuită de tatăl său înainte de a fi asasinat. Obiectivele acesteia erau de a elibera cetățile grecești de pe coasta Asiei Mici de sub stăpânirea persană și de a răzbuna suferințele grecilor din timpul războaielor medice (490–449 î.H.). Unii istorici moderni consideră, totodată, că Al.

avea în vedere reînvierea faptelor de luptă glorioase ale strămoșilor săi legendari, descrise de Homer în *Iliada*, și poate ideea realizării, prin unirea Europei cu Orientul, a unei monarhii universale.

Al. și armata sa aveau de înfruntat un imperiu care continua să fie o mare putere militară, dar care era minat din interior, în special de permanentele revolte din diversele provincii (satrapii) care doreau să se elibereze de sub stăpânirea lui Darius al III-lea Codomannos, membru îndepărtat al dinastiei Ahemenizilor, devenit conducătorul imperiului în 338 î.H.

Debutul campaniei lui Al. împotriva Persiei are loc în Asia Mică (Anatolia), acesta dispunând de o armată alcătuită din cca 30 000 de pedestrași și 5 000 de călăreți. Trupele persane au fost estimate la cel mult 50 000 de soldați, între care trupele de mercenari ale grecului Memnon din Rodos (Rhódos). Prima ciocnire între cele două armate se desfășoară pe malurile fluviului Granicos (334 î.H.), armata persană fiind nimicită. Cucerirea Asiei Mici a fost însoțită de eliberarea de sub stăpânirea persană a cetăților grecești de aici (Milet, Efes, Halicarnas ș.a.) în care regimurile politice aristocratice, favorabile supunerii față de Persia, au fost înlăturate. În Lydia, Al. a tăiat cu spada celebrul „nod gordian", alcătuit din fâșii de scoarță de copac și care fusese folosit, potrivit tradiției, la jugul carului de război al regelui Gordias. Dezlegarea nodului prevestea, conform oracolelor, intrarea Asiei în stăpânirea celui ce reușea această faptă. În anul următor (333 î.H.), Al. a trecut la cucerirea regiunilor aflate la sud de Asia Mică, începând cu Siria. Aici, la Issos, Darius Codomannos a fost înfrânt și silit să-și lase în mâna lui Al. atât tezaurul, cât și familia. Până în 332 î.H., cucerește Siria, Fenicia și Palestina, îndreptându-se apoi spre Egipt. Regatul faraonilor intrase sub stăpânirea persană încă din anul 525 î.H. iar acum prezența lui Al. era un bun prilej de a se elibera de sub jugul persan, ceea ce a ușurat acțiunea regelui macedonean. Ajuns la Memfis (străvechea capitală a țării), se încoronează cu dubla coroană a faraonilor egipteni, aduce jertfe zeilor Egiptului, apoi în oaza de la Siwah, preoții îl proclamă fiu al marelui zeu Amon. În nordul țării, la vărsarea Nilului în Marea Mediterană, în fața insulei Pharos, întemeiază celebrul oraș Alexandria. Dintre cele 34 de orașe pe care, potrivit tradiției istorice, le-a întemeiat pe cuprinsul imperiului său și care-i poartă numele, Alexandria din Egipt a avut cel mai măreț destin, devenind nu numai cel mai mare port al Mediteranei de răsărit, dar și cel mai mare centru cultural și științific al Antichității.

În anul 331 î.H., Al. părăsește Egiptul pentru a cuceri Mesopotamia și a se îndrepta astfel spre centrul Imperiului Persan. Aici, în

câmpia de la Gaugamela, a avut loc a treia mare înfruntare militară a campaniei sale în Orient. Darius Codomannos a fost înfrânt din nou și obligat să se retragă. În urmărirea sa, Al. a ajuns la Babilon, care s-a predat fără luptă tânărului rege, apoi la Susa (una din capitalele Imperiului Persan), unde a capturat tezaure de aur și argint ale casei regale a Persiei. După ocuparea Persepolisului (principala capitală persană), cucerirea imperiului era, practic, încheiată. Darius s-a refugiat în Media, la Ecbatana, apoi în Bactria unde a fost prins și ucis de satrapul (guvernatorul) acestei provincii, Bessos, care urmărea, de altfel, să se încoroneze :a rege al Persiei.

După moartea lui Darius, armata acestuia s-a destrămat, iar posesiunile teritoriale ale regelui au intrat sub stăpânirea lui Al. În anii următori (330-327 î.H.), Al. a cucerit zona din sudul Mării Caspice, teritoriu controlat de satrapul Bessos, ajungând apoi în Gedrosia, în Bactria, în masivul Hindukush (pe teritoriul de azi al Afghanistanului), apoi în Sogdiana, unde s-a căsătorit cu fiica unui nobil local, Roxana (327 î.H.). După această căsătorie, dezaprobată violent de către unii dintre apropiații săi, care au plătit cu viața pentru nemulțumirea lor, Al. a trecut masivul Hindukush, pătrunzând în nord-vestul Indiei. Aici a intrat în conflict cu unul dintre regii locali, Paros, care a fost nevoit să recunoască „protecția" macedoneană. În timpul acestei campanii, Al. a străbătut actualele provincii Punjab și Sind, ajungând până la Oceanul Indian. Revolta soldaților săi, istoviți de lungile și chinuitoarele campanii militare, și vestea răscularii unora dintre satrapiile asiatice îl vor determina pe Al. să facă drumul înapoi, către Babilon, traversând cumplitul deșert al Gedrosiei. În paralel cu acest traseu, la ordinul său, o expediție maritimă condusă de Nearchos a explorat drumul maritim de-a lungul coastelor Oceanului Indian. Joncțiunea trupelor s-a realizat la Carmania, de unde Al. a ajuns la Babilon prin Susa și Ecbatana.

După aproape treisprezece ani de domnie, Al. a murit la Babilon, în 323 î.H., cel mai probabil în urma unui acces de malarie.

Rege macedonean și monarh oriental, Al. s-a străduit să îmbine tradițiile grecești cu cele orientale, instituțiile politice ale Greciei cu cele ale Imperiului Persan. Contopirea celor două civilizații a vizat, practic, toate domeniile: de la armata pe care imperiul său se baza, formată atât din greci, cât și din orientali, la administrație, în care a păstrat vechiul sistem al satrapiilor, conduse însă de macedoneni sau greci, și la școlile de tradiție greacă întemeiate mai ales în orașele care îi purtau numele, adevărate oaze de elenism în Orient. Evenimentul care a simbolizat în cel mai înalt grad fuziunea între

Occident și Orient a fost marea ceremonie de nuntă, organizată după întoarcerea din India, la Babilon, în timpul căreia peste 10 000 de soldați și generali macedoneni și greci s-au căsătorit cu femei din Orient. Exemplul dat de Al. era grăitor: pe lângă Roxana din Sogdiana, a mai luat de soție pe fiica lui Darius Codomannos și pe fiica unui înalt dregător persan.

Imensul imperiu constituit de Al. nu a supraviețuit morții creatorului său. După lupte crâncene între diadohi (urmașii săi, generali în armata macedoneană), imensul stat euro-asiatic s-a împărțit în mai multe structuri statale distincte între care cele mai puternice și mai stabile au fost: Egiptul, condus de Ptolemeu, Siria, condusă de Seleucos, și Macedonia, care i-a revenit lui Antigonos.

Statele succesorale Imperiului Macedonean sunt denumite state elenistice, iar perioada cuprinsă între dispariția imperiului și cucerirea de către romani a acestor teritorii poartă numele de *epocă elenistică*.

ANTONESCU, ION (1882-1946)

S-a născut la 2 iunie, la Pitești într-o familie cu tradiție militară.

În anul 1898 a fost admis la școala militară pentru fiii cadrelor din armată, iar în 1902 a fost transferat la Școala pregătitoare pentru ofițeri de infanterie și cavalerie pe care a absolvit-o în 1904 ca șef de promoție. A fost încadrat apoi ca sublocotenent în Regimentul I Roșiori, remarcându-se în timpul tragicelor evenimente prilejuite de răscoala țărănească din 1907 prin felul în care a acționat pentru evitarea ciocnirilor deschise între armată și țăranii din zona Galați.

În anul 1911 a fost înscris la Școala superioară de război, cu grad de locotenent. După doi ani, în 1913, a participat la al doilea război balcanic ca șef al Diviziei I de Cavalerie.

De la 1 noiembrie 1914 a fost numit la comanda escadronului de elevi de la Școala militară de cavalerie, post pe care l-a ocupat până la 1 aprilie 1915. S-a afirmat în mod deosebit prin clarviziunea deciziilor și tenacitatea acțiunilor întreprinse în perioada participării României la războiul de reîntregire națională (1916-1918). În august 1916 a devenit șef al biroului de operații al Armatei de Nord, comandate de generalul Alexandru Prezan, contribuind la victoriile acestei armate în 1916 și la întărirea rezistenței militare în zona Carpaților Orientali.

În perioada 5 decembrie 1916-1 aprilie 1918 a îndeplinit funcția de șef al operațiilor Marelui Cartier General, participând la organizarea campaniei românești din 1917, soldate cu victoriile de la Mărăști, Mărășești și Oituz.

După încheierea păcii de la București între România și Puterile Centrale (aprilie-mai 1918) locotenent-colonelul A. a fost numit la

comanda Regimentului 7 Roșiori (până în octombrie1918). A participat apoi la campania militară împotriva Ungariei din 1919 fiind distins de regele Ferdinand I al României cu ordinul *Mihai Viteazul*.

Din 1920 până în 1926, având gradul de colonel, a comandat Școala specială de cavalerie. În această perioadă a urmat un stagiu de pregătire în Franța, unde a fost numit atașat militar (1923), apoi în Anglia (1924-1926).

În 1927 a preluat comanda Școlii Superioare de Război, pe care a condus-o, cu unele întreruperi, până în 1933.

La 10 mai 1931 a fost ridicat la gradul de general de brigadă. În 1933 a primit postul de șef al Marelui Stat Major. În 1937 a fost înaintat la gradul de general de divizie. În același an a primit funcția de ministru al apărării, pe care a părăsit-o, prin demisie, la 30 martie 1938.

În perioada 1937-1938, a intrat în conflict deschis cu regele Carol al II-lea (1930-1940). Personalitate de o corectitudine exemplară, neînclinată spre nici un fel de compromisuri, generalul a respins politica dusă de Carol al II-lea și activitatea membrilor camarilei regale. De aceea i s-a fixat domiciliul forțat, în 1940, la mănăstirea Bistrița.

Situația complexă în care s-a aflat statul român în anul 1940 - abandonat de statele occidentale, Anglia și Franța, cu care în mod tradițional era aliat, nevoit să cedeze fără luptă Basarabia și Bucovina de Nord Uniunii Sovietice, Bulgariei Cadrilaterul și Ungariei nord-vestul Transilvaniei, obligat să se reorienteze în planul politicii externe către Germania și confruntat pe plan intern cu o gravă criză politică - l-a determinat pe rege să-l numească, la 4 septembrie 1940, pe generalul A. în funcția de prim-ministru. Se considera că România avea nevoie de un regim politic autoritar, care să poată salva ființa națională și să pregătească recuperarea teritoriilor pierdute. La 5 septembrie 1940, primul-ministru a fost învestit de Carol al II-lea cu depline puteri în fruntea statului. El se va intitula „Conducător al statului".

A doua zi, la 6 septembrie 1940, Carol al II-lea părăsea tronul. A devenit rege fiul său, Mihai I, dar, în perioada guvernării lui A., monarhia a îndeplinit un rol mai degrabă simbolic.

În prima etapă a guvernării sale (septembrie 1940-ianuarie 1941), generalul va conduce statul alături de mișcarea legionară, singurul partid din România agreat de Germania nazistă și de conducătorul acesteia, Adolf Hitler. De-a lungul acestei perioade, România va fi denumită „stat național-legionar". Pe plan intern, relațiile dintre general și mișcarea legionară condusă de Horia Sima s-au deteriorat rapid. Politica incompetentă, măsurile de răzbunare împotriva adversarilor politici, dezordinile și asasinatele

înfăptuite de legionari, ca și dorința acestora de a prelua întreaga putere de decizie și de a trece sub controlul lor armata, l-au determinat pe A. să ia măsuri drastice împotriva mișcării, până la instituirea pedepsei cu moartea pentru instigare la acțiuni violente împotriva ordinii de stat (5 decembrie 1940).

În planul politicii externe, a fost adeptul alianței cu Germania, fapt îndeplinit prin semnarea, la Berlin, la 23 noiembrie 1940 a aderării României la Axa Roma-Berlin-Tokio (Pactul Tripartit). Colaborarea dintre generalul A. și mișcarea legionară s-a întrerupt în urma organizării rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941, soldată cu victime în rândul armatei și populației civile. Cu acordul lui Hitler, A. a înfrânt rebeliunea, fiind arestați peste 8 000 de membri ai mișcării.

În perioada ianuarie 1941-23 august 1944, în România a fost instaurată dictatura militară. Generalul A. (mareșal din august 1941) și-a păstrat funcțiile de prim-ministru și „Conducător al statului", iar guvernul a fost format din specialiști și militari.

La 22 iunie 1941, A. a decis intrarea României, alături de Germania, în al Doilea Război Mondial, împotriva U.R.S.S. Motivul fundamental al acestei decizii era precizat în ordinul către armată transmis de general în aceeași zi :

„Ostași, vă ordon: Treceți Prutul. [...]. Reîmpliniți în trupul țării glia străbună a Basarabiei și Codrii voievodali ai Bucovinei, ogoarele și plaiurile voastre. Ostași, plecați pe drumul biruințelor lui Ștefan cel Mare, ca să cuprindeți cu jertfa voastră ceea ce au supus strămoșii noștri cu lupta lor. Înainte! Fiți mândri că veacurile ne-au lăsat aici, strajă dreptății și zid de cetate creștină. Fiți vrednici cu trecutul românesc [...]" (22 iunie 1941).

Se dorea anularea efectelor Dictatului de la Viena (30 august 1940) și recâștigarea, cu ajutorul Germaniei, a tuturor teritoriilor românești pierdute în 1940.

După eliberarea de către armata română a Basarabiei și Bucovinei de Nord, A. a luat hotărârea continuării războiului, alături de Germania, împotriva U.R.S.S., dincolo de Nistru, pe teritoriul sovietic.

Decizia, puternic contestată de cea mai mare parte a opiniei publice interne, a dus la angrenarea armatei române, cu prețul unor imense jertfe umane și materiale, în campaniile din Crimeea, Cuban și de la Stalingrad (1941-1943).

Un aspect deosebit al guvernării antonesciene îl reprezintă atitudinea față de problema evreiască. Este cunoscut faptul că în primii doi ani de guvernare au fost luate măsuri cu caracter antisemit. Acestea au dus la izolarea evreilor față de populația majoritară, fiind înregistrate chiar pogromuri împotriva acestora (Iași, 1941), ca și deportări ale populației evreiești mai ales din Basarabia și Bucovina de Nord, care era acuzată de favorizarea inamicilor sovietici împotriva armatei și administrației românești.

Totuși, A. a evitat să participe la „soluția finală" organizată de Hitler împotriva evreilor (deportarea în lagăre de concentrare și exterminarea lor).

În 1944, situația militară a României s-a agravat considerabil în condițiile declanșării contra-ofensivei sovietice pe frontul de Est. Negocierile secrete purtate în perioada 1943-1944, pe de o parte de emisarii guvernului A. și, pe de altă parte, de cei ai opoziției politice din România cu scopul încheierii unui armistițiu cu Aliații au eșuat. Armata sovietică a atins în august 1944 nord-estul României, existând pericolul continuării războiului pe teritoriul românesc. Mareșalul a decis continuarea rezistenței antisovietice, alături de Germania, pe linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Galați.

În această situație, la 23 august 1944, în urma unei acțiuni comune a Palatului Regal și a partidelor politice din opoziție, a avut loc arestarea lui A. și a membrilor guvernului său. România părăsea astfel alianța cu Germania și se alătura Alianței Națiunilor Unite.

S-a format un nou guvern, condus de generalul Constantin Sănătescu, iar A. a fost preluat de la Palatul Regal de Emil Bodnăraș, unul dintre liderii Partidului Comunist Român, și predat sovieticilor la 1 septembrie 1944. Deținut și anchetat la Moscova timp de doi ani, a fost adus în România în 1946 și implicat de către regimul comunist într-un simulacru de proces intitulat „Procesul marii trădări naționale". A fost condamnat la moarte și executat la 1 iunie 1946, la închisoarea Jilava din București.

Comparat, de către unii istorici, cu mareșalul Gustav Mannerheim, șeful statului finlandez până în 1946, datorită politicii sale consecvent anticomuniste și antisovietice, mareșalul A. rămâne cea mai controversată personalitate politică din istoria României.

ATTILA (cca 400-453)

A fost conducătorul hunilor (între anii 434 și 453), populație care se așezase în Panonia. Hunii reușiseră, în acea perioadă, să supună atât populația romanică din fosta provincie Panonia, cât și o serie de populații migratoare, precum ostrogoții, alanii, gepizii etc. A. a rămas cunoscut în istorie prin campaniile sale militare, care erau de o cruzime deosebită. Dintre campaniile întreprinse de el, mai importante au fost cele din anii 441 și 451. În anul 441, A. a întreprins o campanie de jaf în Imperiul Roman de Răsărit, la sud de Dunăre, în Peninsula Balcanică, ajungând până la Termopile, în Grecia de astăzi. În fruntea armatelor sale s-a aflat și într-o altă expediție întreprinsă în Peninsula Balcanică, în anul 447, când împăratul Teodosiu al II-lea a fost nevoit să-i plătească un tribut deosebit de

mare. În anul 451, A. a întreprins o expediție deosebit de puternică în vest, împotriva Imperiului Roman de Apus, invadând Gallia. Pe Câmpiile Catalaunice s-a desfășurat atunci una dintre cele mai sângeroase bătălii cunoscute în istorie. Aëtius, general roman, a fost ajutat de vizigoți, franci, alani și burgunzi, reușind să-l determine pe A. să se retragă. Conducătorul hun a întreprins o altă campanie militară, în anul 452, în nordul Italiei, în care a cucerit orașul Aquileia. Nu se cunoaște cauza morții lui A., dar se știe că a încetat din viață în noaptea nunții de după căsătoria cu o prințesă de origine germanică, Ildico. După moartea conducătorului lui, statul hunilor s-a destrămat, în anul 454, deoarece gepizii, ostrogoții și herulii s-au răsculat și i-au înfrânt pe fiii lui A., Ellac și Emac.

AUGUST [CAIUS IULIUS CAESAR OCTAVIANUS AUGUSTUS] (anii de domnie: 27 î.H. - 14 d.H.)

Primul împărat din istoria Romei antice s-a născut la 23 septembrie 63 î.H., la Roma, într-o familie care aparținuse până în secolul al II-lea î.H. categoriei plebeilor. Între timp, prin alianță cu familia Iulia, intrase în rândul aristocrației romane. Tatăl său, Caius Octavianus, senator și pretor, a murit în 58 î.H. A. a crescut apoi în casa bunicilor săi din partea mamei, Atia, nepoata lui Iuliu Cezar.

Intrat în adolescență, a fost luat de Cezar în campaniile sale militare din Spania și Africa. În anul 45 î.H. a fost adoptat de Cezar și desemnat de către acesta ca moștenitor al său. La 19 ani, în momentul morții lui Cezar, A. a revenit la Roma de la Apollonia și s-a angajat în luptele pentru putere, înconjurându-se de vechi partizani ai lui Cezar și urmărind să răzbune moartea unchiului său, asasinat de Brutus și Cassius. Pentru aceasta, a încercat să se apropie de consulul Antoniu (Marcus Antonius) și de comandantul cavaleriei Marcus Aemilius Lepidus, care dețineau puterea de decizie la Roma.

În 44-43 î.H. s-a desfășurat primul conflict între A. și Antoniu, acesta din urmă fiind înfrânt în bătălia de la Mutina (azi Modena). A. a primit comanda unică a armatelor romane, iar în 43 î.H. a reușit să obțină funcția de consul. Pentru a nu se prelungi conflictul civil dintre A., Antoniu și Lepidus, la 27 noiembrie 43 î.H. s-a încheiat cel de-al doilea triumvirat din istoria Romei (primul fiind inițiat de Cezar). Triumviratul era, practic, o alianță între cei trei comandanți militari, care beneficiau de o lege specială, îndreptată împotriva adversarilor politici și mai ales a ucigașilor lui Cezar. În campania de eliminare a oponenților, care a urmat încheierii alianței, au fost uciși 300 de senatori și 3 000 de cavaleri între care și oratorul și filosoful Cicero.

Ulterior, cei trei triumviri și-au împărțit provinciile romane: Antoniu a primit provinciile orientale, A. pe cele occidentale, iar Lepidus nordul Africii. În 40 î.H., Antoniu s-a căsătorit cu Octavia, sora lui A. Totuși, el era din ce în ce mai atras de regina Egiptului, Cleopatra, și de provinciile orientale ale imperiului. În 38 î.H., A. s-a căsătorit, la rândul său, cu Livia Drusilla.

După înlăturarea celui de-al treilea triumvir, Lepidus, care încercase să ocupe Sicilia în 36 î.H., A. a preluat sub controlul său și zona dominată de acesta (N Africii). Lepidus va îndeplini doar funcția de *pontifex maximus* (mare preot) la Roma, până la moartea sa din anul 12 î.H.

Antoniu, din ce în ce mai influențat de regina Egiptului, a divorțat de Octavia, și s-a căsătorit cu Cleopatra, acordând fiilor acesteia o parte din provinciile romane orientale. Totodată, prin testament, proclama ca moștenitor al lui A. pe fiul Cleopatrei și al lui Cezar, Caesarion.

Toate acestea au dus la redeschiderea conflictului dintre cei doi rivali prin declararea lui Antoniu, la Roma, în 32 î.H. ca inamic public. Senatul a pornit război împotriva Cleopatrei. Victoria decisivă a lui A. era obținută în urma bătăliei navale de la Actium (2 septembrie 31 î.H.). La 1 august 30 î.H. Antoniu s-a sinucis la Alexandria, urmat la scurt timp de Cleopatra. Egiptul a devenit provincie romană, iar A. a rămas singurul conducător al Romei.

Lunga perioadă a războaielor civile, care duraseră peste șase decenii, era încheiată. Se deschidea o nouă etapă în istoria Romei: perioada Principatului sau a Imperiului Roman (27 î.H.-476 d.H.).

După victoria împotriva lui Antoniu, A. a fost văzut de romani ca un restaurator al păcii. A cumulat, pas cu pas, până în 27 î.H., toate demnitățile importante ale statului, apoi în 27 î.H. este declarat de către senat *princeps senatus* (primul dintre senatori). Acest moment este considerat debutul principatului sau al Imperiului Roman. În același an, Senatul îi acordă titlul de *Augustus* („cel sfânt", „cel slăvit"). Teoretic, el s-a ferit să desființeze forma de conducere republicană a Romei, păstrând, cu prudență, vechile magistraturi (funcțiile de conducere tradiționale ale Republicii) și Senatul. Practic însă, cumulând toate funcțiile importante în stat de la *imperium* (comanda militară supremă) la *pontifex maximus* el inaugurează monarhia la Roma. Tacit, în opera sa *Anale*, descrie metodele preluării puterii depline: „Îndată ce izbuti să-și atragă de partea sa soldații prin recompense, poporul prin împărțire de grâne și pe toți prin binefacerile păcii, A. se ridică treptat-treptat și-și însuși prerogativele senatului, magistraților și legilor fără împotrivirea nimănui, deoarece (bărbații) cei mai hotărâți

pieiseră, fie în lupte, fie în urma prescripțiilor; cât despre nobilii rămași (în viață), cu cât se arătau mai plecați spre slugărnicie, cu atât erau mai înălțați în averi și demnități; dobândind astfel puterea prin noua stare de lucruri, aceștia voiau mai degrabă prezentul sigur în locul trecutului primejdios. Nici provinciile nu se mai opuneau acestei stări de lucruri. Ele nu mai aveau nici o încredere în cârmuirea Senatului și a poporului roman, din pricina certurilor dintre cei puternici și a lăcomiei magistraților, din pricina șubrezeniei legilor călcate prin samavolnicii și intrigi și, în cele din urmă, prin mită."

Personalitate complexă, care îmbina prudența și luciditatea deciziilor politice cu ambiția nemăsurată, înzestrat cu o voință de fier, spirit practic, ordonat și disciplinat, A. a fost secondat ca împărat de colaboratori fideli, fără de care sprijinirea culturii romane și înfrumusețarea arhitecturală a Romei nu ar fi fost posibile. Aceștia au fost Marcus Vipsanius Agrippa, cel care a inițiat refacerea arhitecturii Romei și a condus armatele victorioase ale împăratului din Spania până în Orient, și Mecena (Caius Cilnius Maecenas), cel care a încurajat și susținut marile talente ale vremii: Horațiu, Ovidiu, Vergiliu.

În ciuda mediocrității talentului militar al lui A., Roma a continuat să-și extindă cuceririle în timpul domniei primului ei împărat. Reforma armatei, căreia i s-au fixat ferm efectivele, obligațiile, drepturile și treptele de promovare a comandanților merituoși (indiferent de originea lor socială) au dus la desăvârșirea cuceririi Spaniei și Galliei, la crearea provinciei Panonia, la anexarea întregii Dalmații, la întărirea graniței orientale pe Eufrat.

Încheierea războaielor civile o dată cu preluarea puterii la Roma de către A. a dus la instaurarea unei lungi perioade de relativă liniște, stabilitate și prosperitate în imperiu. Această stare a purtat numele de *Pax Augusta*, după împăratul care a inaugurat-o, sau *Pax romana*.

Pe plan intern, aceasta a însemnat reforma administrației, a justiției, creșterea și extinderea sclavajului, încurajarea dezvoltării economice și a comerțului. Totodată, în provincii se extinde procesul de romanizare, se construiesc drumuri, apeducte, edificii monumentale. Perioada lui A. este denumită, totodată, *secolul de aur* al culturii romane: sunt restaurate credințele religioase tradiționale (se refac 52 de vechi temple, se construiesc altele noi), este inaugurat cultul religios imperial, se afirmă marii autori latini Vergiliu, Properțiu, Horațiu, Ovidiu, Terențiu. Istoricul Titus Livius scrie *Ab urbe condita*.

Roma este reclădită din temelii. Sub supravegherea lui Agrippa se construiesc *Forul lui Augustus*, având în centru Templul lui *Mars Ultor* (Marte Răzbunătorul), Panteonul, terme, apeducte, Altarul Păcii, Mausoleul lui Augustus. Cultura și arhitectura aveau rolul de a evidenția măreția împăratului și a Imperiului Roman.

A murit la 19 august anul 14 d.H., lângă Neapolis, la tron urmându-i fiul său adoptiv, Tiberius. Dacă ar fi să dăm crezare lui Suetoniu, pe patul morții, primul împărat al Romei a rostit cuvintele grecești: „Dacă totul a mers bine, lăudați piesa și bateți din palme."

AUGUSTIN, Sfântul (354-430)

S-a născut în orașul Thagaste din Numidia (în nordul Africii). Era fiul unui funcționar și a studiat la Madaura și Cartagina retorica și filosofia. După ce a fost profesor de retorică la Thagaste și la Cartagina din anul 383 a îndeplinit această funcție la Roma, apoi la Mediolanum. A devenit creștin abia la vârsta de 33 de ani, în 387, fiind convertit la Milano de episcopul Ambrosius. A., care renunțase la cariera sa de profesor, a devenit episcopul orașului Hippo Regius, din nordul Africii, în anul 396, funcție pe care a îndeplinit-o până la moartea sa. A scris deosebit de mult, iar dintre lucrările sale cele mai importante au fost *Confesiunile* și *Cetatea lui Dumnezeu*. În anii 397 și 398 a redactat *Confesiunile*, lucrare care cuprinde 13 cărți, în care a descris evoluția sa spirituală până a devenit creștin și care demonstrează faptul că A. era un bun cunoscător al sufletului omului. *Cetatea lui Dumnezeu* este o lucrare elaborată între anii 413 și 426 și care cuprinde 22 de cărți. În cadrul acesteia, s-a folosit de date ale istorici romane și universale și a afirmat că dintotdeauna au existat două „cetăți" (categorii de oameni): cetatea celor care nu doreau decât obținerea de bunuri pământești, fiind ghidați de concepțiile religioase păgâne, și cetatea lui Dumnezeu (*civitas Dei*), biserica. A. a arătat că *civitas Dei* se dezvoltă într-o împărăție spirituală universală, în care Dumnezeu pregătește omenirea pentru viața viitoare. Autorul a susținut și a justificat faptul că puterea ecleziastică trebuie să fie superioară celei laice. A. s-a ocupat, în alte scrieri ale sale, de teme precum harul dumnezeiesc, predestinarea și păcatul originar. A fost și un teoretician desăvârșit al creștinismului și al dogmelor sale, în acest sens fiind importante, lucrările *Despre credință și simbol*, *Despre Sfânta Treime* și *Despre doctrina creștină*. A fost canonizat de Biserica romano-catolică și este considerat ultimul reprezentant al culturii latine din Antichitatea târzie.

AURELIAN [LUCIUS DOMITIUS AURELIANUS] (anii de domnie: 270-275)

Cel mai însemnat împărat roman din perioada „anarhiei mili-

tare" (235-284) s-a născut probabil la 5 septembrie 214 la Sirmium (Mitrovica de azi, Iugoslavia) în provincia romană Panonia. Părinții săi trăiau pe moșia senatorului Aurelius. Informațiile despre viața și domnia sa s-au păstrat în *Vita Aureliani*, biografie scrisă în secolul al IV-lea de Flavius Vopiscus.

A urmat de tânăr cariera militară, remarcându-se prin disciplină, dârzenie și seriozitate. S-a afirmat în 242 în timpul unei operațiuni îndreptate împotriva sarmaților care atacaseră provincia Illyria. După doi ani, ca tribun al legiunii XXII *Primigenia* lupta împotriva francilor care amenințau Gallia. A fost avansat apoi la gradul de comandant al trupelor de graniță (*dux*). În anul 250 a condus o misiune diplomatică în Persia, iar în timpul împăratului Valerian (253-260) a primit titlul de *liberator illyrici et restitutor Galliarum* (eliberator al Illyriei și restaurator al Galliei). A fost adoptat în 258 de generalul Ulpius Crinitus.

În timpul lui Claudiu al II-lea Goticul (268-270) a fost numit în cel mai important post al armatei, cel de comandant al cavaleriei. În această calitate i-a înfrânt pe goți, în Peninsula Balcanică, în 269. Anul următor Claudiu al II-lea a murit de ciumă, fratele acestuia, Quintillius s-a sinucis, iar A. a fost proclamat împărat de către armată la Sirmium.

În timpul predecesorilor săi, situația imperiului se agravase: crizei economice și militare i se adăugaseră epidemia devastatoare de ciumă, atacurile barbarilor și pierderea controlului asupra unor regiuni întinse. Astfel, Gallia, Spania și Britannia se aflau sub conducerea unor „împărați" ca Postumus sau Tetricus care urmăreau despărțirea de Imperiul Roman, iar Asia Mică, Siria și Egiptul intraseră sub autoritatea Zenobiei, regina Palmyrei (266-273).

La începutul domniei, A. a fost nevoit să lupte împotriva celei mai presante amenințări: invazia germanică în nordul Italiei și la Dunăre. I-a înfrânt pe iuthungi în Raetia, după ce aceștia atacaseră Italia, apoi pe vandalii și sarmații care intraseră în Panonia. În fața goților care atacau linia Dunării de Jos a preferat să evacueze în 271 armata și administrația romană din Dacia, cu scopul de a întări granița naturală a Dunării, mai ușor de consolidat și apărat. Populația autohtonă daco-romană a rămas pe loc, la nordul Dunării, procesul romanizării și legăturile cu lumea romană continuând fără întrerupere. La sudul Dunării, din inițiativa lui A., într-o porțiune din teritoriul fostei provincii Moesia, au fost înființate alte două provincii romane: *Dacia Ripensis* (aproape de Dunăre, cu centrul la Ratiaria) și *Dacia Mediteraneea* (spre sud, cu capitala la Serdica, azi Sofia).

Din anul 271, A. a fost obligat să tranșeze și conflictul cu regatul Palmyrei, condus de regina Bat-Zabbai (Zenobia). Inițial regat subordonat Romei, Palmyra se emancipase de sub autoritatea romană, anexase Asia Mică, Siria și Egiptul și amenința direct stăpânirea romană în Orient. Regatul Zenobiei a fost atacat de armata romană pe două direcții, prin Egipt (ocupat rapid de romani) și prin Asia Mică (în această zonă armata fiind condusă chiar de împărat). După ocuparea Asiei Mici, A. a cucerit Antiohia și a înfrânt armata palmiriană la Emesa. Cu această ocazie A. se închină lui *Sol invictus* (Soarele nebiruit), cultul solar fiind ridicat de împărat la rangul de religie de stat (la Roma se ridică sanctuarul lui Sol).

În 272 A. a asediat Palmyra, care a capitulat după ce regina și fiul său Vaballath au fost prinși. Cei doi au fost duși la Roma și prezentați mulțimii în timpul sărbătorilor legate de triumful lui A. În anul următor Palmyra s-a aflat din nou în centrul unei răscoale antiromane. De data aceasta orașul a fost complet distrus, devenind simplă garnizoană romană. În 273, Tetricus, „împărat" proclamat de legiunile galice, a renunțat la teritoriile romane occidentale și la funcțiile deținute. Partea occidentală a imperiului intra astfel sub controlul lui A., unitatea imperiului fiind refăcută, prilej cu care a primit titlurile de *Pacator orbis* (Pacificator al lumii) și *Restitutor orbis* (Restaurator al lumii romane).

În planul politicii interne s-a remarcat prin eforturile sale de reformare a economiei și sistemului financiar, care vor fi reluate mai târziu de împăratul Dioclețian (284-305), prin politica sa religioasă, închinată promovării cultului solar, dar și a cultului imperial (A. fiind primul împărat desemnat cu termenul de zeu - *Deus*).

Din domeniul construcțiilor, s-a păstrat până azi la Roma puternica fortificație ridicată în jurul cetății, ca mijloc de apărare împotriva invaziilor germanice: *Zidul lui Aurelian*. Acesta era lung de aproximativ 19 km, avea grosimea de 4 m, înălțimea de 8-10 m și era dotat cu 18 porți și 382 turnuri de apărare înalte de 16-22 m.

În anul 275, A. se pregătea de o puternică acțiune militară împotriva perșilor, având ca obiectiv recuperarea Mesopotamiei. Pe drumul spre Asia a fost asasinat de secretarul său, Mucapor, la Cenophrurium, lângă Bizanț.

B

BASARAB I ÎNTEMEIETORUL (anii de domnie: cca 1310-1352)

A fost primul domnitor al Țării Românești atestat de documente. El este cel care a reunit sub autoritatea sa toate teritoriile de la sud de Carpați, întemeind statul medieval Țara Românească, într-un moment în care marile puteri vecine nu puteau interveni aici, deoarece se confruntau cu lupte pentru putere sau cu alte probleme interne. În afară de Oltenia și de Muntenia, sub stăpânirea lui B. I se găsea și teritoriul de la nord de gurile Dunării și care va fi numit, după numele domnitorului, Basarabia (este vorba despre sudul Basarabiei de astăzi), de unde i-a alungat pe tătari între anii 1324 și 1328. B. I a fost întemeietorul dinastiei care se va afla la conducerea Țării Românești până în secolul al XVI-lea. Noul stat s-a întărit deosebit de mult pe timpul lui, iar rolul politic al lui B. I a crescut în această zonă a Europei. O perioadă de timp a avut relații bune cu regele Ungariei, Carol Robert de Anjou (1308-1324), și cu papa de la Roma. Acest lucru rezultă și dintr-un document din anul 1327, când papa l-a rugat să-i ocrotească pe dominicanii pe care îi trimisese împotriva „ereticilor". Dar, în anul 1330 relațiile lui cu regele Carol Robert de Anjou s-au deteriorat. La 28 iulie 1330, domnul Țării Românești l-a sprijinit pe țarul bulgar Mihail Șișman în lupta împotriva sârbilor, încheiată cu victoria acestora din urmă. Înfrângerea a fost folosită de regele Carol Robert pentru a încerca să-l înlăture pe B. I de pe tron, deoarece acesta dorea să aibă o autonomie din ce în ce mai mare față de Ungaria și pentru că stăpânea teritorii în Transilvania, unde se amestecase și în luptele pentru tron. În aceste condiții, în toamna anului 1330, regele maghiar Carol Robert de Anjou a organizat o expediție în Țara Românească, pentru a-l pedepsi pe B. I, considerat a fi necredincios, nesupus și răzvrătit. Oastea regală a cucerit Severinul, unde a fost numit ban Dionisie Szechy, castelanul de Mehadia, după care

și-a continuat înaintarea spre Argeș. B. I a făcut propuneri de pace regelui Ungariei, oferindu-i o importantă despăgubire, de 7 000 de mărci de argint, dar care nu a fost acceptată. Carol a înaintat pe teritoriul Țării Românești, dar nu a putut să se aprovizioneze, deoarece B. I a ordonat pustiirea a tot ce se găsea în calea oștilor maghiare. Ajuns până la Argeș, Carol Robert a ordonat trupelor sale să se retragă. Pe drumul de întoarcere spre Transilvania, în Țara Loviștei, în locul numit Posada, s a desfășurat, între 9 și 12 noiembrie 1330, lupta dintre oștile române și maghiare. Oastea lui B. I, aflată pe stânci, a rostogolit bolovani și copaci și a trimis o ploaie de săgeți asupra celei maghiare, care a fost înfrântă. Carol Robert de Anjou a scăpat cu viață numai prin fuga de pe câmpul de luptă. Victoria de la Posada a fost descrisă în *Cronica pictată de la Viena* și a marcat începutul afirmării statului medieval Țara Românească, în această zonă, ca stat de sine stătător.

Trebuie menționat și faptul că Posada nu a fost identificată cu exactitate și că nu este nici numele localității. Denumirea s-a păstrat datorită faptului că „posada" înseamnă „loc întărit natural, trecătoare îngustă în munți", iar cercetările realizate de istorici i-au făcut pe aceștia să considere că locul bătăliei s-ar afla undeva în Țara Loviștei.

B. I a fost și ctitorul Bisericii Domnești de la Curtea de Argeș. A fost înmormântat la reședința domnească de la Câmpulung.

BĂLCESCU, NICOLAE (1819-1852)

Personalitate remarcabilă a istoriei românești din secolul al XIX-lea, s-a născut la 29 iunie 1819 la București. Familia sa stăpânea moșia Bălcești (în județul Argeș). Mama, Zinca Bălcescu, era fiica logofătului de vistierie Tănase, iar tatăl său făcea parte din rândul micii boierimi, având rangul de pitar.

Educat inițial în familie, sub atenta supraveghere a mamei sale, B. este înscris la vârsta de 13 ani la Colegiul Sf. Sava din București, la clasa de „umanioare". Aici a fost coleg cu Ion Ghica, alături de care va participa mai târziu la Revoluția din 1848. În timpul studiilor, a arătat reale aptitudini pentru studiul istoriei, filosofiei și limbii franceze. La absolvirea colegiului, s-a perfecționat în domeniul filosofiei cu Eftimie Murgu, cel care va deveni liderul românilor bănățeni la 1848.

La 13 iunie 1838, B. a solicitat înscrierea sa în armata Țării Românești, fiind admis cu gradul de iuncăr și integrat în Escadronul III de Cavalerie.

Aici a fost ales să predea soldaților citirea și geografia, în cadrul școlii organizate la Dudești de către domnitorul Alexandru Ghica. Par-

ticiparea sa la societatea secretă revoluționară întemeiată de Dimitrie Filipescu în 1840 a pus capăt carierei sale militare, Bălcescu fiind exclus din armată. Printre membrii mișcării se numărau: Dimitrie Macedonski, Jean A. Vaillant, Cezar Bolliac. Descoperirea de către autorități a acestei societăți a fost urmată de arestarea, judecarea și condamnarea participanților. B. a fost condamnat la trei ani de recluziune (domiciliu forțat) la mănăstirea Mărgineni. A fost grațiat la 18 aprilie 1842.

În perioada detenției și după aceea, preocupările sale au fost îndreptate spre studiul documentelor istorice, finalizate prin publicarea primei sale lucrări de teorie și istorie militară: *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei și până acum* (1844).

În legătură cu această operă, Nicolae Iorga nota: „(...) acest tânăr ce trecuse abia de 20 de ani, care n-avea la dispoziție nici o instituție publică în care să cuprindă tipărituri, manuscrise și acte relative la trecut, întrebuințează, pe lângă cărți străine, foarte rare, ce ating în treacăt istoria noastră, documente de cea mai mare însemnătate și șase cronici, dintre care cinci muntene".

În 1843, împreună cu prietenul său Ion Ghica și cu Christian Tell înființează societatea secretă „Frăția", structurată după modelul lojilor masonice. La aceasta au mai participat C.A. Rosetti, Ioan Voinescu II, frații Golescu ș.a., membri ai boierimii de orientare liberală și ai burgheziei în formare.

În anii următori (1844-1845), B. intră în legătură cu tinerii patrioți moldoveni, alături de care se va afirma la 1848 Mihail Kogălniceanu, Costache Negri, Alecu Russo și ardeleni ca August Treboniu Laurian, George Barițiu, Aaron Florian.

Împreună cu August Treboniu Laurian, editează publicația periodică cu tematică istorică *Magazin istoric pentru Dacia*, adevărată tribună a ideilor naționale, ale cărei exemplare erau răspândite în toate provinciile românești. Printre studiile publicate de B. în *Magazin istoric pentru Dacia* se numără: *Puterea armată și arta militară la moldoveni în timpurile măririi lor* și *Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri.*

Între 1846 și 1848, B. a călătorit în străinătate, stabilindu-se în cea mai mare parte a acestei perioade la Paris. Aici a activat, alături de Ion Ghica și C.A. Rosetti în conducerea Societății studenților români de la Paris, filiala externă a „Frăției". Discursul festiv rostit de B. în fața membrilor Societății studenților români de la Paris (1 ianuarie 1847), intitulat *Privire asupra stării de față, asupra trecutului și viitorului patriei*, cuprindea esența întregii sale viziuni politice: „Ținta noastră

socotesc că nu poate fi alta decât unitatea națională a românilor. Unitate mai întâi în idei și simțăminte, care să aducă apoi cu vremea unitatea politică..."

O dată cu izbucnirea, la Paris, a Revoluției de la 1848, B. a participat alături de populația capitalei franceze la evenimente, fapt dovedit de corespondența sa cu Vasile Alecsandri, aflat în țară. Acum, tinerii români care se găseau la Paris plănuiesc declanșarea revoluției în Țările Române, după modelul Franței.

În martie 1848, B. s-a întors în țară și alături de membrii „Frăției" a organizat izbucnirea revoluției muntene. După abdicarea lui Gheorghe Bibescu (13 iunie 1848), B. a preluat postul de secretar al Guvernului revoluționar provizoriu instalat la conducerea Țării Românești. În cadrul acestui guvern revoluționar, s-a preocupat de formarea unui Comitet al comisarilor de propagandă care să răspândească în țară ideile revoluționare și deciziile guvernului provizoriu și ale Comisiei proprietății care urma să pună în practică articolul 13 al *Proclamației de la Islaz* (9 iunie 1848). Acest articol avea în vedere emanciparea și împroprietărirea țăranilor. Între timp, ținea legătura cu revoluționarii din Transilvania și cu cei moldoveni refugiați în Bucovina. A făcut parte din delegația muntean plecată la Constantinopol în august 1848 pentru a obține din partea Imperiului Otoman recunoașterea guvernului revoluționar și a *Proclamației de la Islaz.*

În urma intervenției militare ruso-otomane îndreptate împotriva regimului revoluționar din Țara Românească, B. a fost arestat la 13 septembrie 1848 în tabăra de la Cotroceni, împreună cu alți revoluționari. Au fost transportați spre Giurgiu, apoi duși pe vase otomane spre Orșova, fiind lăsați să plece în Austria, însă cu interdicția de a reveni în țară. B. a trecut mai întâi prin Banat și Transilvania, unde a avut întâlniri cu revoluționarii români din aceste provincii, aflați în conflict militar deschis cu revoluționarii maghiari. Implicându-se în soluționarea acestui conflict, în urma medierii negocierilor dintre Avram Iancu și Lajos Kossuth, liderul revoluției maghiare, B. a făcut posibilă încheierea unui compromis finalizat prin semnarea la Seghedin, la 2 iulie 1849, a „Proiectului de pacificație" care punea capăt disensiunilor româno-maghiare.

Din 1849, B. s-a reîntors la Paris, făcând parte din noul comitet de conducere al emigrației române, împreună cu Dimitrie Brătianu, Ion Ghica, C.A. Rosetti, Gheorghe Magheru. Activitatea sa era îndreptată către declanșarea unei noi revoluții în Țările Române și către impunerea problemei românești în atenția guvernelor marilor puteri europene. În acest din urmă scop s-a deplasat în 1850 la Londra,

pentru a adresa un memoriu primului-ministru britanic, lordul Palmerston. De asemenea, la Londra B. a intrat în legătură cu lideri revoluționari din Italia, Polonia, Cehia, Ungaria, în ideea constituirii unei ample mișcări revoluționare la nivel european.

În exil, B. a continuat să studieze și să publice lucrări de teorie socială și economică, dar și lucrări cu caracter istoric și politic. În 1849 a publicat la Paris *Question économique des Principautés dannubiennes*, pertinentă analiză a sistemului agrar din Moldova și Țara Românească. După un an, în 1850, a elaborat studiul *Mersul revoluției în istoria românilor*, în care a analizat cauzele și condițiile desfășurării Revoluției de la 1848 în Țările Române. În 1851, slăbit și bolnav, se străduiește să încheie cea mai amplă lucrare a sa: *Românii supt Mihai Voevod Viteazul*. Lucrare monumentală prin amploarea și varietatea surselor istorice utilizate, realizată în stil romantic, aceasta transforma personalitatea lui Mihai Viteazul într-un simbol al unității naționale românești, evidențiind rolul poporului român în istoria universală. Prin mesajul de unitate și independență transmis, *Românii supt Mihai Voevod Viteazul* avea rolul unui adevărat manifest politic adresat generației pașoptiste.

S-a stins din viață la 29 noiembrie 1852, la Palermo, în Italia, fiind înmormântat în cimitirul capucinilor din acest oraș.

BISMARCK, OTTO EDUARD LEOPOLD von (1815-1898)

Artizanul unificării Germaniei în secolul al XIX-lea, una dintre cele mai puternice personalități ale epocii moderne, s-a născut lângă Berlin, la Schonhausen, în Prusia, unul dintre cele 39 de state germane rezultate în urma epocii napoleoniene. Familia sa provenea pe linie paternă din zona de la răsărit de Elba și avea o vechime de peste cinci secole, făcând parte din aristocrația germană.

Educat mai întâi la Berlin, fără a dovedi în timpul anilor de studii aptitudini intelectuale deosebite, a fost admis în 1832 la Universitatea din Gottingen, revenind la Universitatea din Berlin în 1834. Integrat în sistemul administrației de stat, a demisionat în 1838, dezgustat de birocrația prusacă. Până în 1847 a dus o viață dezordonată care a intrigat mediul german atât de disciplinat, fiind considerat un „sălbatic". Din 1847, când s-a căsătorit, s-a avântat în viața politică, fiind îndeaproape susținut de soția sa, Johanna von Putkammer. A devenit în același an deputat în Parlamentul prusac.

Concepțiile politice ale lui B., cristalizate în timp, vizau rolul central al monarhiei (al dinastiei de Hohenzollern) în cadrul construcției statale prusace și slujirea dezinteresată a statului, dincolo de orice interese personale. S-a afirmat puternic în timpul Revoluției de la 1848 care a cuprins și statele

germane, aflate în epoca respectivă sub autoritatea Austriei. Intenția regelui Prusiei, Frederick Wilhelm al IV-lea, de a constitui o Germanie unificată a fost pe punctul de a declanșa un conflict militar cu Austria care își vedea astfel poziția de lider al lumii germane pusă sub semnul întrebării. La sfaturile lui B., regele a reușit să evite războiul. Ca urmare, B. a primit un post de ambasador al Prusiei în cadrul Confederației germane, care grupa sub egida Austriei cele 39 de state. A reușit imediat să devină impopular datorită fermității cu care susținea interesele Prusiei în cadrul Confederației, ceea ce a dus la transferul său pe postul de ambasador al Prusiei în Rusia, la Sankt-Petersburg, post pe care l-a ocupat până în 1862 când a fost mutat în Franța.

A revenit în Prusia, în condițiile conturării unei puternice crize politice între Prințul Regent Wilhelm I, care a preluat puterea în locul fratelui și predecesorului său, Frederick Wilhelm al IV-lea, în 1858, și Parlamentul prusac. Conflictul era determinat de pretențiile Parlamentului, dominat de liberali și naționaliști, de a controla guvernul și monarhia mai ales în domeniile reformei militare și bugetare. În 1862, B. este desemnat în fruntea guvernului Prusiei, activitate pe care o începe prin desăvârșirea reformei militare inițiate de Wilhelm I. Cuvântarea rostită cu ocazia preluării funcției de prim-ministru este elocventă pentru întreaga sa politică ulterioară: „Germania urmărește cu atenție nu liberalismul Prusiei, ci puterea sa [...]; Prusia trebuie să-și întărească puterea și să o țină pregătită pentru acel moment favorabil pe care de multe ori l-a pierdut [...]; problemele mari ale epocii nu se mai decid prin cuvântări și hotărâri majoritare [...] ci prin fier și sânge."

Principalul său obiectiv politic a devenit realizarea unificării statelor germane sub egida Prusiei. Primul pas l-a constituit războiul din 1864 dus alături de Austria împotriva Danemarcei, cu scopul recuperării a două provincii: Schleswig și Holstein. Administrarea acestor provincii de către Prusia și Austria a constituit un pretext excelent pentru cel de-al doilea pas al unificării: războiul împotriva Austriei și eliminarea acesteia din fruntea Confederației germane. În urma victoriei, realizată în 1866 în numai șapte săptămâni, Prusia își lărgea teritoriul, determina desființarea Confederației germane și forma Confederația Statelor Germane de Nord, pusă sub control prusac. Austria pierdea rolul de lider al lumii germane. Un episod celebru al războiului din 1866 l-a constituit refuzul lui B. de a accepta ocuparea Vienei de către armata germană. Austria a fost astfel cruțată de o situație umilitoare și a devenit cel mai important aliat al Prusiei, apoi al Germaniei unifi-

cate, în perioada următoare. B. avea nevoie de cooperarea cu Austria în condițiile unui posibil război împotriva Franței, singura putere europeană ce se putea opune formării unei Germanii unificate și puternice.

Urmărind încorporarea statelor germane din sud (a căror atitudine ostilă unificării cu Prusia era încurajată de Franța), a reușit în 1870, în urma unui schimb de scrisori cu conținut jignitor între regele prusac Wilhelm I și împăratul francez Napoleon al III-lea, să provoace războiul franco-prusac care a constituit a treia etapă (și ultima) a unificării Germaniei. Războiul, extrem de rapid, a dus la ocuparea Parisului și a Franței de către trupele germane. Statele din sud au acceptat unificarea în jurul Prusiei. Pentru ca umilirea Franței să fie deplină, proclamarea unificării Germaniei și încoronarea lui Wilhelm I ca împărat german s-au petrecut la Versailles, în marele palat al regilor Franței, la 18 ianuarie 1871. B. a devenit primul cancelar al Imperiului German (cel de-al II-lea Reich).

Până în 1879, atenția lui B. a fost îndreptată către consolidarea internă a unificării și impunerea Germaniei pe plan extern ca lider al politicii europene. Economia și armata germană s-au bucurat de cea mai mare atenție din partea guvernului. Măsuri controversate au fost luate împotriva catolicilor (care reprezentau totuși 40 % din populație), considerați a fi mai credincioși papei decât patriei. Apreciind mișcarea socialistă (spre care era atrasă populația muncitorească săracă) ca pe un adevărat pericol pentru stabilitatea statului, B. a urmărit să contracareze influența acesteia inițiind o serie de reforme sociale care vizau sistemul sanitar, de asigurări de muncă și pensii.

Pe plan extern, după 1871, politica promovată de B. a fost îndreptată către menținerea statu-quo-ului în Europa și a poziției dominante a Germaniei. În 1873 a pus bazele Alianței celor Trei Împărați (din care au făcut parte Germania, Rusia și Austria). Scopul inițial al acesteia a fost de a izola Franța în planul politicii europene. După Congresul de la Berlin (1878), Rusia va fi la rândul ei izolată, iar Germania și Austria vor încheia o nouă alianță. O dată cu includerea Italiei (1882) se va forma coaliția numită Tripla Alianță (Puterile Centrale) care va dura până la Primul Război Mondial.

Supranumit „cancelarul de fier", a fost demis, în 1890, de noul împărat german, Wilhelm al II-lea. Retragerea sa din viața politică a fost însoțită de acordarea titlului de Duce de Lauenburg.

La capătul carierei sale politice, Germania se transformase dintr-un mozaic de state mărunte într-un imperiu care deținea balanța puterii europene.

BOGDAN I (anii de domnie: 1359-cca 1365)

A fost un voievod maramureșean din Cuhea, care stăpânea un domeniu de 22 de sate, pe valea Vișeului. El s-a răsculat împotriva regelui Ungariei, Ludovic de Anjou, supranumit „cel Mare" (1342-1382), care dorea să-și impună autoritatea în Maramureș, încălcându-i autonomia. Tocmai de aceea, regele l-a numit pe B., într-un document din anul 1343, „necredinciosul nostru". Politica regelui maghiar l-a determinat pe voievodul maramureșean să treacă, împreună cu cei credincioși lui, la est de Carpați, în Moldova, aflată sub suzeranitate maghiară. El i-a îndepărtat de la putere pe Dragoșești (urmașii lui Dragoș, întemeietorul Moldovei Mici) scoțând astfel Moldova din dependența față de Ungaria. Ludovic cel Mare a fost nevoit, în anul 1365, să recunoască existența statului moldovenesc independent de coroana maghiară. Ca urmare, B. I și-a pierdut posesiunile din Maramureș, care i-au fost dăruite, de regele Ungariei, lui Balc, urmașul lui Dragoș.

A fost înmormântat la biserica Sfântul Nicolae, din Rădăuți, ctitoria sa.

BOLÍVAR, SIMON (1783-1830)

Născut la Caracas într-o familie de mari proprietari funciari, a trăit câțiva ani în Spania, la Madrid, la unchiul său. Pe pământul spaniol, B. și-a completat studiile, dar a putut vizita și Curtea, și cercurile aristocratice. S-a întors, pentru scurt timp, în patrie, căsătorindu-se cu Maria Teresa Rodriguez de Toro în anul 1802. Dar soția sa a murit în anul 1803, iar B. nu se va mai recăsători. A plecat din nou în Europa. Aflându-se în Franța, B. l-a considerat pe Napoleon Bonaparte eroul revoluției, iar după ce acesta s-a încoronat ca împărat, drept trădător al revoluției. În anul 1811, s-a întors la Caracas și s-a numărat printre cei care au participat la proclamarea primei republici venezuelene, la data de 5 iulie 1811, ca stat independent. După ce trupele spaniole au înfrânt armata revoluționară a lui Francisco Miranda și au ocupat orașul Caracas, B., în fruntea soldaților săi, a obținut o serie de victorii. În urma acestora, armata spaniolă a fost izgonită din Caracas, la 6 august 1813, iar B. a restaurat republica. Înfrânt din nou în anul 1814 de armata spaniolă, s-a refugiat în Jamaica. Victoriile obținute de armatele revoluționarilor împotriva celor spaniole în perioada 1816-1819 au făcut posibilă proclamarea lui B. ca președinte al Venezuelei, la data de 10 februarie 1819, el îndeplinind, în același timp, și funcția de comandant suprem al armatei revoluționare. După adoptarea unei constituții, la data de 17 decembrie 1819 a fost proclamată, la Angostura, Republica Federativă Marea Columbie, aceasta fiind compusă din Venezuela și

Columbia și din care a făcut parte, între anii 1822 și 1830, și Ecuadorul, avându-l ca președinte pe B. Însă această republică s-a destrămat în perioada mai-septembrie 1830, deoarece Ecuadorul s-a proclamat republică independentă la data de 13 mai, iar Columbia și Venezuela au format și ele state separate în luna septembrie. Tot în anul 1830, B., acuzat de conducere tiranică, a părăsit puterea la 24 aprilie. B. a murit de tuberculoză, la vârsta de numai 47 de ani. Deoarece a fost sufletul războiului de independență al Americii Latine de sub stăpânirea spaniolă, în 1825 locuitorii fostului viceregat Rio de la Plata au cinstit cum se cuvine acest lucru: atunci când și-au proclamat independența, au dat numele noului stat Bolivia. B. și-a expus ideile sale politice în diferite documente, precum „Manifestul din Cartagena" (1812), „Scrisoarea din Jamaica" (1815) etc. Pentru că s-a remarcat în lupta pentru libertatea Americii Latine, B. a fost numit și „El Libertador".

BRĂTIANU, ION I.C. (1864-1927)

Personalitate dominantă a vieții politice românești în primele decenii ale secolului XX, s-a născut în localitatea Florica (județul Argeș), la 20 august 1864. A fost al treilea copil al liderului politic liberal Ion C. Brătianu (fondator al Partidului Național Liberal, prim-ministru) și al Piei Brătianu (Pleșoianu).

A absolvit Școala de Poduri și Șosele din Paris în 1889, activând în anii următori ca inginer la Căile Ferate Române. A participat ca inginer la construcția podului peste Dunăre de la Cernavodă. A intrat în viața politică după moartea tatălui, în perioada în care P.N.L. era condus de D. A. Sturdza. Cariera sa politică a debutat cu alegerea în funcția de deputat de Târgu-Jiu, în 1895, și a continuat cu deținerea unor portofolii ministeriale: ministru al Lucrărilor Publice între 1897 și 1899, respectiv între 1901 și 1902, ministru de Externe (1902-1904), ministru de interne (1907-1908).

În 1909 a preluat conducerea Partidului Național Liberal și postul de prim-ministru. În același an, la 5 decembrie, a fost victima unui atentat, fiind rănit de trei focuri de armă, trase de un lucrător de la Căile Ferate. Poetul Al. Vlahuță scria imediat după atentat:

„Cel ce a dat astfel ochii cu moartea are ca un adaos de putere din alte lumi. E omul care, o clipă, a privit în Eternitate. De acum ești consacrat, domnule Brătianu; trebuie să rămâi în focul strașnic al luptei, să suferi și să birui, să suferi pentru neamul care te-a împuternicit și pentru el să birui. Numai pentru el !" Cuvintele lui Vlahuță aveau semnificația unei profeții. Izbucnirea primului război mondial, în 1914, avea să-i consacre anvergura politică.

La 4 ianuarie 1914, a fost desemnat din nou președinte al

Consiliului de Miniștri (prim-ministru). Europa, divizată deja în două alianțe politico-militare cu interese total opuse și ireconciliabile - Puterile Centrale și Antanta - se pregătea de război. O dată cu izbucnirea acestuia, România a fost nevoită să-și precizeze poziția față de conflictul mondial, aceasta cu atât mai mult cu cât, din 1883, statul român avea un tratat de alianță secret, cu caracter defensiv, cu Puterile Centrale. Opțiunea propusă de B. - neutralitatea României sub forma expectativei armate - a fost adoptată în Consiliul de Coroană de la Sinaia din 21 iulie/3 august 1914.

Au urmat doi ani de neutralitate, perioadă în care armata română s-a pregătit în vederea intrării în război la momentul potrivit, scopul fundamental urmărit de România fiind desăvârșirea unității sale naționale. B. era conștient că îndeplinirea acestui deziderat trebuia „ratificat de sângele soldaților care aveau să moară în asaltul de pe platoul Transilvaniei".

În această perioadă, B. a deținut și funcția de ministru de război, calitate în care s-a preocupat de pregătirea armatei în vederea participării la război.

La 18 septembrie 1914, prin semnarea convenției secrete dintre România și Rusia, orientarea României către Antantă era, practic, conturată. După doi ani de negocieri intense, alăturarea României alianței formate din Anglia, Franța, Rusia, Italia (Antanta) era stabilită prin semnarea la București a Tratatului de Alianță și a Convenției militare din 4/17 august 1916. Condițiile formulate de primul-ministru, în special cele legate de recunoașterea dreptului României de a se uni cu provinciile sale aflate sub stăpânire străină, au fost recunoscute de Antantă. România părăsea astfel atitudinea de neutralitate și intra în război împotriva Austro-Ungariei. B. a rămas în funcția de prim-ministru în perioada tragică a anilor 1916-1917 când sudul României a fost ocupat de trupele Puterilor Centrale.

La 26 ianuarie/8 februarie 1918, în condițiile ultimatum-ului Puterilor Centrale adresat României de a accepta un tratat de pace, B. a demisionat din fruntea guvernului.

România fusese izolată pe frontul de est în urma încheierii Păcii de la Brest-Litovsk prin care Rusia (în care triumfase revoluția bolșevică) părăsea războiul.

În noiembrie 1918, când statul național unitar român era înfăptuit (prin unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România), B. a revenit în fruntea guvernului pe care l-a condus până în septembrie 1919.

În același timp, s-a aflat în fruntea delegației României la tratativele desfășurate în cadrul Conferinței de pace de la Paris din 1919-1920. Obiectivele delegației române la Conferința de Pace au

fost declarate de primul-ministru: afirmarea independenței și suveranității naționale a României și consolidarea Marii Uniri prin recunoașterea internațională a acesteia. De asemenea, B. a contribuit în mod direct la declanșarea campaniei militare române împotriva regimului comunist din Ungaria, condus de Bela Kun, care refuza să recunoască unirea Transilvaniei cu România.

La Conferința de Pace de la Paris, B. a militat pentru democratizarea relațiilor internaționale, respectarea intereselor statelor mici și mai ales ale României. Respingând amestecul marilor puteri în problemele statului român, prefigurate de Tratatul asupra minorităților pe care marile state învingătoare urmăreau să-l impună în cadrul Conferinței dar și clauzele, considerate nedrepte față de România, din Tratatul de pace cu Austria, B. a refuzat semnarea celor două tratate și a părăsit conducerea guvernului în septembrie 1919.

La 22 ianuarie 1922 s-a format, pe timp de șase ani, un nou guvern liberal în frunte cu B. De altfel, primii zece ani de după încheierea primului război mondial au fost denumiți „decada brătienistă", datorită dominării vieții politice românești de către șeful Partidului Liberal. Perioada 1922-1927 a fost caracterizată prin inițiative politice de mare însemnătate pentru România: în plan economic, aplicarea devizei liberale „prin noi înșine" a asigurat progresul rapid al României, mai ales în domeniile industriei și finanțelor, iar în plan politic, încoronarea solemnă, la Alba-Iulia, în 1922 a lui Ferdinand I și a soției sale, Maria, ca regi ai României Mari, ca și adoptarea Constituției din 1923 au consolidat Marea Unire și cadrul democratic al statului român.

Cu luciditate, liderul liberal își asumase responsabilitatea pentru întrega sa activitate: „Pentru un om iubitor de țară și conștient de răspunderile sale, politica este un șir neîntrerupt de griji, de jertfe, un drum pe care ești sortit să culegi mai multă nedreptate decât răsplată."

BRÂNCOVEANU, CONSTANTIN (anii de domnie: 1688-1714)

A încercat să întărească autoritatea domniei în Țara Românească și a realizat o importantă reformă fiscală. S-a amestecat și în Moldova, unde l-a susținut, în anul 1693, pe Constantin Duca în preluarea tronului, iar în Transilvania a susținut Biserica Ortodoxă din punct de vedere material (de exemplu, a ctitorit mănăstirea Sâmbăta de Sus) și a trimis lăcașurilor românilor ortodocși transilvăneni numeroase cărți de cult.

În politica externă a acționat cu prudență, deoarece Imperiul Otoman era puternic, iar Imperiul Habsburgic încerca să se extindă spre sud-estul Europei. A dorit să acționeze împotriva otomanilor, dar a căutat să nu-i provoace și le-a dat, periodic, importante sume de bani. Astfel, sultanul l-a reconfirmat de mai multe ori pe tron. În secret însă a stabilit relații cu alte puteri creștine (cu Imperiul Habsburgic, Polonia, Rusia), în vederea constituirii unor alianțe antiotomane. A beneficiat, în atingerea obiectivelor de politică externă, de adevărați diplomați, precum Ianachi Porphirita, Iacob Pylarinos, David și Teodor Corbea, arhimandritul Isaia.

A pus un accent deosebit pe legăturile cu Habsburgii, cu care a avut, la început, relații încordate, dar care s-au îmbunătățit după aceea (de exemplu, la 30 ianuarie 1695, B. a primit din partea habsburgilor titlul de „principe al Imperiului"). A fost însă prudent, știind că otomanii puteau să intervină în Țara Românească și să-i schimbe acesteia statutul politico-juridic. Domnitorul nu a putut să contracareze intrigile de la Constantinopol, urzite de ani de zile de dușmanii săi, care doreau să-l discrediteze. În aceste condiții, B. a fost mazilit în aprilie 1714 și ucis la Istanbul împreună cu cei patru fii ai săi și cu ginerele său Ianache Văcărescu, la data de 15 august 1714. În secret, domnitorul a fost înmormântat de către soția sa, în 1720, în biserica Sfântul Gheorghe Nou din București, ctitoria sa.

Domnia lui B. a reprezentat una dintre cele mai strălucite perioade din istoria noastră pe plan cultural. În timpul său, și datorită activității mitropolitului Antim Ivireanul, s-au tipărit la București, Buzău, Râmnic, Snagov și Târgoviște numeroase cărți de cult. Picturile bisericești din epoca brâncovenească, mai ales cele ale lui Pârvu Mutu, impresionează și astăzi. În arhitectură, s-a impus stilul brâncovenesc, care îmbină elementele românești, precum foișorul sau pivnița, cu cele renascentiste italiene, ca decorațiile și loggia. Dintre construcțiile reprezentative ale domniei lui B. amintim palatele de la Potlogi și Mogoșoaia și bisericile de la Hurezi și Sfântul Gheorghe Nou. Din ordinul său a fost reclădită Curtea Veche din București. În anul 1694 a reorganizat Academia domnească de la Sfântul Sava. Prin faptele sale, s-a distins nu numai ca un bun și abil politician și diplomat, ci și ca un ales om de cultură.

BUDDHA (cca 560-480 î.H.)

Întemeietorul religiei budiste s-a născut, potrivit tradiției, la Kapilavastu, în apropierea Munților Himalaya. Numele său inițial era *Siddhārta* („Cel care și-a atins ținta"). Familia sa aparținea castei *Kṣatriya*, a războinicilor, tatăl său fiind Suddhodana, din neamul Gotama (Gautama), lider al clanului Sakiya. De aceea, lui B. i s-a mai spus și *Sakiyamuni* („înțeleptul Sakiya"). Copilăria și tinerețea sa au fost petrecute în belșug, departe de greutăți și nevoi. În anul 533 î.H. a avut patru întâlniri care i-au

marcat destinul, arătându-i suferința, comună tuturor oamenilor, dar și calea spre învingerea ei. Este vorba de întâlnirile cu un lepros, un bătrân, un mort și un ascet, îmbrăcat în tradiționalul veșmânt galben al sihaștrilor indieni. Acestea l-au determinat să renunțe la viața bogată pe care o ducea alături de soția și fiul său și să se retragă timp de șapte ani într-o pădure pentru a duce o viață ascetică. În această perioadă își schimbă numele în Gautama.

După șapte ani de sihăstrie, obține revelația divină, iluminarea (*Buddha* însemnând „Cel iluminat"). La Benares începe să predice noua sa credință, bazată pe cele patru adevăruri fundamentale: existența suferinței în viața oamenilor, cauza suferinței (dorința), posibilitatea eliberării oamenilor de suferință și calea suprimării suferinței („Cărarea cu opt răspântii" sau „Calea de mijloc" care cuprinde mijloacele eliberării de suferință: gândirea, opinia, cuvântul, acțiunea, efortul, mijloacele de existență, atenția, meditația). Scopul existenței umane, potrivit doctrinei budiste, este mântuirea sufletului și atingerea Nirvanei (eternitatea, pacea veșnică, locul unde nu există suferință sau durere), iar acest scop poate fi atins de fiecare om în parte prin efort individual.

Până la vârsta de 80 de ani, B. a strâns în jurul său discipoli, a fondat mănăstiri, a călătorit prin regiunile întinse ale Indiei, răspândind noua doctrină, bazată pe bunătate, nonviolență, dietă vegetariană și căutarea înțelepciunii. A murit, așa cum susține tradiția, la Kusinagara.

Învățăturile sale, expuse oral în timpul vieții, au fost reunite de către discipoli în patru culegeri (Nikayas). Cele mai vechi scrieri budiste, păstrate în Ceylon (Sri Lanka), au fost redactate în limba pali și poartă denumirea de *Tripitaka*.

Pornind din India, budismul s-a răspândit în Sri Lanka, Asia Centrală, China, Coreea, Tibet, Japonia.

BUREBISTA (anii de domnie: 82–44 î.H.)

Rege al daco-geților, personalitate politică de seamă a epocii sale, a realizat prima unificare a triburilor daco-getice sub o singură autoritate, punând bazele celui mai important stat din zona Dunării de Jos la jumătatea secolului I î.H.

Personalitatea și faptele sale sunt cunoscute din relatările istoricilor Strabo (sec. I î.H., contemporan cu regele geto-dac) și Iordanes (sec. VI d.H.).

Acesta din urmă oferă indicii inclusiv asupra începutului domniei lui B., plasat în aceeași perioadă în care Sylla a preluat puterea la Roma (anul 82 î.H.). Strabo indică zona probabilă de unde a plecat regele în acțiunea sa de unificare a triburilor daco-geților: Câmpia Munteană, deoarece

regele este desemnat cu termenul de „get", utilizat de greci pentru a-i numi pe locuitorii zonei extracarpatice. Același istoric și geograf antic descrie etapele parcurse de B. în constituirea statului geto-dac și în politica sa externă: „ajungând în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, getul B. l-a înălțat atât de mult prin exerciții, cumpătare și ascultare de porunci, încât în câțiva ani a creat un stat puternic și a supus geților aproape pe toți vecinii. Ba a ajuns să fie temut chiar și de romani ..., ajungând până în Macedonia și Illyria; a pustiit pe celții care erau amestecați cu tracii și illyrii și a nimicit pe de-a-ntregul pe boii aflați sub conducerea lui Cristasiros, și pe taurisci."

Unirea triburilor geto-dace sub conducerea lui s-a realizat pe parcursul mai multor ani și nu fără dificultăți, determinate de organizarea tribală și de refuzul probabil al unor căpetenii de a recunoaște autoritatea regelui. De aceea, în anumite situații, este atestată utilizarea forței pentru supunerea unora dintre centrele unional-tribale. Principalul sprijinitor al lui B. a fost marele preot al cultului lui Zalmoxis, Deceneu, a cărui autoritate spirituală era recunoscută de toți geto-dacii.

Campaniile militare duse de B. împotriva neamurilor vecine nu ar fi fost posibile fără o armată puternică, evaluată (probabil în mod exagerat) de către Strabo la 200 000 de oameni. Această armată dovedea forța și capacitatea militară a statului geto-dac.

Istoricii consideră, în general, că primele campanii purtate au fost duse împotriva celților din vestul Daciei, împinși spre teritoriul dac de presiunea romană și a germanilor care-i obligaseră să părăsească Moravia și Boemia. Celții taurisci, ca și celții boi conduși de Cristasiros sunt nimiciți, iar hotarul vestic al statului dac este fixat pe Dunărea mijlocie (în Slovacia de azi). În perioada următoare sunt înfrânți bastarnii din răsăritul Daciei, populație de neam germanic *asimilată într-un târziu de geto-daci*. Hotarul estic al Daciei atingea astfel Nistrul, iar cel nordic Carpații Păduroși (azi Ucraina), cuprinzând teritoriul dacilor costoboci, creatori ai culturii arheologice Lipița.

Până în anul 48 î.H., B. își extinde autoritatea și asupra coloniilor grecești de pe țărmul vestic al Mării Negre, de la Olbia (aflată la vărsarea Bugului în mare) până la Apollonia (golful Burgas - în Bulgaria de azi), incluzând între acestea coloniile grecești dobrogene Tomis, Histria și Callatis.

Unele dintre cetățile grecești s-au opus, fiind supuse prin forță, așa cum arată urmele de distrugeri păstrate la Olbia sau Messambria. O situație favorizată a avut-o Dionysopolis, așa cum arată inscripția în limba greacă descoperită în acest oraș, prin care este atestată participarea unuia dintre

demnitarii cetății, Acornion, la încheierea unei înțelegeri între B. și generalul roman Pompei, rivalul lui Cezar.

Această inițiativă avea ca motiv în primul rând contracararea expansiunii romane în zonă. Orașele grecești fuseseră nevoite, după campania militară din 72-71 î.H. a generalului roman M.T. Varro Lucullus, să accepte controlul Romei. După aproximativ un deceniu (cca 62 î.H.) coloniile grecești au fost ajutate de un conducător local get (cel mai probabil B.) în timpul răscoalei acestora împotriva dominației romane. Cu această ocazie, incursiunea în Dobrogea a guvernatorului roman al Macedoniei, C. Antonius Hybrida, este stopată sub zidurile Histriei.

Exercitarea autorității lui B. asupra orașelor grecești pontice a contribuit la dezvoltarea schimburilor economice și culturale între lumea geto-dacă și civilizația greacă, concretizată prin preluarea de către daci a unor elemente de civilizație materială (monede, unelte, ceramică) și a scrisului cu alfabet grecesc. De asemenea, meșteri greci au lucrat la ridicarea cetăților din Munții Orăștiei (sistem de fortificații care apăra centrul statului dac și a cărui construcție a fost inițiată în timpul său).

În urma incursiunilor armatei lui B. la sudul Dunării, până în Macedonia și Illyria, hotarul de sud al statului condus de regele geto-dac a fost stabilit în zona Munților Balcani, zonă aflată în atenția directă a Romei.

B. a intervenit în războiul civil care opunea, la Roma, pe Cezar lui Pompei, de partea celui din urmă. Ajutorul militar oferit s-a dovedit tardiv, Pompei fiind învins la Pharsalos în anul 48 î.H. Consecința directă a acestei politici a fost pregătirea, așa cum atestă autorii antici Plutarh și Suetoniu, a unei mari campanii militare de supunere a geților, sub comanda lui Cezar. În anul în care Cezar este asasinat la Roma de adversarii săi politici (44 î.H.), B. are același sfârșit, în urma unui complot organizat probabil de aristocrația tribală locală.

Așa cum arată Strabo, unitatea statului dac a fost întreruptă la moartea lui B., regatul împărțindu-se în patru, apoi cinci structuri statale distincte, dintre care, cel mai important a fost statul creat în Transilvania, având în frunte pe marele preot Deceneu.

C

CEZAR [CAIUS IULIUS CAESAR] (100-44 î.H.)

Marele general, om politic, scriitor și orator roman s-a născut la Roma, într-un cartier plebeian. Familia sa provenea din rândul aristocrației sărăcite. Tatăl său, C. Iulius Caesar, a fost guvernator al provinciei Asia.

S-a afirmat de tânăr în armata romană, mai întâi în Asia. În cariera politică a urmat linia tatălui său, nepot și adept al lui Caius Marius, deci membru al taberei popularilor. De altfel, a doua soție a lui C., Cornelia, era fiica lui Cinna, conducătorul taberei popularilor după moartea lui Marius. După preluarea puterii la Roma de către Sylla (82 î.H.), liderul taberei optimaților, acesta i-a cerut lui C. să divorțeze. Refuzul acestuia a atras după sine condamnarea sa la moarte (preschimbată în exilare) și confiscarea averii soției sale. Revenit la Roma, după moartea lui Sylla, și-a reluat în anul 68 î.H. ascensiunea politică, obținând mai întâi funcția de chestor, apoi de *pontifex maximus* (preot suprem) și guvernator al Hispaniei.

Lider al taberei popularilor, s-a evidențiat în același timp prin victoriile împotriva rebelilor din Spania. În împrejurările politice de la Roma din deceniul al VII-lea î.H., C. a preferat să se alieze cu M. Licinius Crassus și cu Pompei (Pompeius Magnus). În aceste condiții s-a încheiat primul triumvirat din anul 60 î.H.

În 59 î.H. a fost ales consul și a trecut la impunerea unor reforme economice și sociale potrivit intereselor triumvirilor. Una dintre acestea a fost cerută de Pompei: distribuirea pământurilor către veteranii armatei sale și aprobarea politicii dusă de acesta în Orient, în timpul războiului împotriva lui Mitridate (Mithridates) al VI-lea Eupator. Din 58 î.H. C. este numit guvernator al Galliei Cisalpine și al Galliei Transalpine, pentru o perioadă de cinci ani. În această calitate a declanșat campania de cucerire a întregii Gallii. În

SE Galliei i-a înfrânt pe helveți, apoi a respins atacurile suebilor germanici conduși de Ariovist, a anexat zona Aquitaniei, i-a cucerit pe veneți. Sub comanda sa, pentru prima dată armata romană a pătruns pe teritoriul Germaniei dar și în Britannia. În 52 î.H. l-a înfrânt în marea bătălie de la Alesia pe conducătorul galilor, Vercingetorix.

Talentul militar al lui C. este ilustrat de descrierea făcută de istoricul Suetoniu în *Viețile celor doisprezece cezari*: „Cezar era cel mai desăvârșit călăreț și militar, rezistând la eforturile cele mai mari. Parcurgea distanțe foarte lungi cu o iuțeală de necrezut. E greu de spus dacă dădea dovadă mai multă de prevedere sau de îndrăzneală în campaniile sale; niciodată nu-și ducea armata fără a cerceta mai înainte drumurile dacă nu cumva era primejdia vreunei capcane dușmane."

La capătul războiului din Gallia (51 î.H.), C. și-a terminat opera cu caracter memorialistic *Commentarii de bello Gallico* („Însemnări despre războiul cu galii").

Victoriile și ambiția sa politică, moartea lui Crassus în 52 î.H. și dorința lui Pompei de a ocupa o poziție dominantă la Roma au determinat reizbucnirea războiului civil.

Alături de armata sa (pe care a refuzat să o dizolve) C. a trecut râul Rubicon, granița dintre Italia și Gallia Cisalpină, prilej cu care a rostit celebrele cuvinte: *Alea jacta est* („Zarurile au fost aruncate") îndreptându-se împotriva Romei.

După înfrângerea lui Pompei la Pharsalos (48 î.H.) și uciderea rivalului său în Egipt de către Ptolemeu al XIV-lea, C. s-a deplasat la gurile Nilului, a ocupat Alexandria și s-a implicat în războiul civil dintre Ptolemeu și Cleopatra, de partea acesteia. Victorios la Alexandria, a instalat-o pe Cleopatra pe tronul Egiptului, apoi a pornit o expediție de pedeapsă în Asia Mică, împotriva regelui Bosforului, Pharnaces, fiul lui Mitridate al VI-lea Eupator, care încerca să se elibereze de sub tutela Romei. La încheierea acestei expediții, trimitea Senatului celebrul raport alcătuit din numai trei cuvinte: *Veni, vidi, vici* („Am venit, am văzut, am învins").

În 45 î.H., a pus capăt războiului civil, după înfrângerea ultimelor centre de rezistență organizate de foștii partizani ai lui Pompei, în Africa de Nord și Spania. Practic în acel moment avea puterea unui monarh absolut, păstrând însă aparențele republicane: concentra în mâna sa întreaga putere la Roma. Acestuia îi fuseseră atribuite toate funcțiile de conducere importante: dictator pe viață, tribun pe viață, chestor, *imperator* (comandant suprem al armatei), *părinte al patriei*, *pontifex maximus*.

S-a înconjurat de oameni apropiați lui, mărind numărul senatorilor de la 600 la 900 și acordându-le fidelilor săi diverse magistraturi,

al căror număr a crescut. Toate acestea anunțau, în fapt, sfârșitul Republicii romane. Împotriva sa a fost organizat un complot al aristocrației senatoriale, rămasă atașată de tradițiile republicane.

La 15 martie 44 î.H., în preajma organizării unei mari campanii militare împotriva parților, C. este asasinat în Senatul roman de un grup de senatori conduși de M. Iunius Brutus și C. Cassius Longinus. Nepotul și fiul său adoptiv, Octavian, la capătul unui nou război civil, va continua acțiunea lui C. și va inaugura imperiul.

CANTEMIR, DIMITRIE (1673-1723)

Dimitrie Cantemir s-a născut la Iași; a urcat pe tronul Moldovei în anul 1693, după moartea domnitorului Constantin Cantemir, care era tatăl său. A domnit numai trei săptămâni, între 19 martie și 8 aprilie, fiind nevoit să părăsească tronul. A stat apoi, cu unele întreruperi, aproximativ 17 ani la Istanbul, câștigând încrederea otomanilor. Aceștia, în anul 1710, aveau nevoie de o persoană de încredere pe tronul Moldovei, pentru a-l putea supraveghea pe Constantin Brâncoveanu, bănuit de uneltiri antiotomane. În noiembrie 1710, a fost numit domn al Moldovei. În scurta sa domnie (1710-1711), C. s-a preocupat de întărirea domniei și a urmărit, în secret, eliberarea Moldovei de sub dominația otomană, motiv pentru care s-a orientat spre alianța cu Rusia. La 2/13 aprilie 1711 s-a încheiat tratatul de la Luțk, care prevedea alianța moldo-rusă în lupta antiotomană. De asemenea, prevedea recunoașterea domniei ereditare în familia Cantemir, garantarea hotarelor țării, sprijin militar reciproc în lupta antiotomană.

La data de 20 mai 1711, C. a dat o proclamație către locuitorii țării, chemându-i să lupte împotriva otomanilor. La 24 iunie 1711, țarul Petru cel Mare a sosit la Iași, unde s-a întâlnit cu domnitorul moldovean. Oștile celor doi au fost însă înfrânte la Stănilești, pe Prut, de otomani, în bătălia desfășurată între 18 și 20 iulie 1711. C. s-a refugiat în Rusia, unde a devenit un apropiat al țarului Petru cel Mare, și a murit la Dimitrovka. Osemintele i-au fost aduse în țară în anul 1935, și înhumate la biserica Trei Ierarhi din Iași.

C. a fost un om de o aleasă cultură. Dintre scrierile sale se remarcă: *Descrierea Moldovei* (1716), prima prezentare geografică și istorică a acestei țări, a instituțiilor și obiceiurilor ei; *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman* (1714), una dintre cele mai bune istorii ale acestui stat care au fost scrise vreodată; *Hronicul vechimii romano-moldo-vlahilor* (1722), lucrare în care a scris despre originea și continuitatea românilor, dar care a rămas neterminată. Erudiția de care a dat dovadă a făcut ca el să fie ales, în anul 1714, membru al Academiei din Berlin.

CAROL CEL MARE (747-814)

A domnit între anii 768 și 814, ca membru al dinastiei carolingienilor, fiind mai întâi rege, apoi împărat al francilor din anul 800. Era fiul cel mare al lui Pepin cel Scurt, rege al francilor între anii 751 și 768.

A întreprins numeroase campanii militare în interesul aristocrației și Bisericii, cărora le-a acordat, în teritoriile cucerite, domenii funciare întinse, precum și demnități militare, civile și funcții ecleziastice. El a cucerit numeroase teritorii. În urma campaniei din anii 773 și 774, a alipit regatul longobard din Italia, iar după expedițiile dintre anii 785 și 812 a cucerit partea de nord-est a Peninsulei Iberice, inclusiv Barcelona, înființând acolo marca Spaniei. Saxonia a fost cucerită foarte greu, după un război lung, desfășurat între anii 772 și 804. În stăpânirea lui C. a intrat și o parte a teritoriului locuit, până atunci, de avari, în urma expedițiilor militare dintre anii 791 și 808. Astfel a fost posibil ca, la sfârșitul secolului al VIII-lea și la începutul secolului al IX-lea, statul franc să cuprindă nu numai Gallia, ci și nordul și centrul Italiei, nord-estul Spaniei, întinse teritorii de la est de Rin, iar papalitatea se găsea și ea sub protecția lui C.

La data de 25 decembrie 800, papa Leon al III-lea l-a încoronat ca împărat roman. Aceasta era însă o restaurare doar nominală, deoarece statul nou creat era un imperiu franc carolingian, continuator al regatului franc merovingian, și care nu cuprindea decât o parte a teritoriilor Imperiului Roman de Apus, dar care stăpânea teritorii între Rin și Elba.

Statul lui C. era foarte bine organizat, suveranul exercitându-și autoritatea fie direct, fie prin intermediul „palatului" și al organelor locale. Pe plan local, reprezentantul puterii era comitele, iar conducătorii provinciilor locale care aveau o oarecare autonomie erau ducii. Provinciile de graniță se numeau mărci și erau conduse de marcgrafi, iar supravegherea organelor locale era realizată de trimiși ai suveranului. Anual era convocată adunarea obștească, formată din mari proprietari funciari, comiți, slujbași, vasali regali și înalți ierarhi bisericești, iar pe plan local continuau să existe adunări locale, ale marilor proprietari funciari, având mai ales caracter judiciar. În statul carolingian se generalizaseră relațiile de vasalitate pe bază de beneficiu, dar creșterea autorității locale a seniorilor, în dauna puterii centrale, asupra supușilor, accentuată după anul 814, va duce la dezmembrarea imperiului în timpul urmașilor săi.

Domnia lui C. a reprezentat și o etapă de înflorire fără precedent a culturii. Acesta este și motivul pentru care ultimul sfert al secolului al VIII-lea și prima jumătate a

secolului al IX-lea sunt cunoscute cu numele de „Renașterea carolingiană". A sprijinit înființarea de școli episcopale și mănăstirești și a invitat la curtea sa cronicari, poeți, gramaticieni, teologi, astronomi și geografi, filosofi, literați renumiți din acea perioadă, precum Petru din Pisa, Paulin din Friul, Paul Diaconul, Theodulf, Dungal, Dicuil, Alcuin. Aceștia și-au desfășurat activitatea în „Academia palatină" de la curtea din Aachen, care era un cerc de discuții cu caracter cultural-literar. „Renașterea carolingiană" a făcut posibilă reorganizarea școlară episcopală și mănăstirească, precum și îmbunătățirea scrierii (scrierea de codice, adică de cărți manuscrise, precum și cea de cancelarie numită „minuscula carolingiană"), folosirea corectă a limbii latine, limba cultă a acelei perioade în care erau scrise documentele și codicele, intensificarea studiilor istorice și literare. Astfel a fost posibilă copierea unor manuscrise antice precum unele scrieri ale lui Cezar, Tit Liviu, Tacit, Vergiliu etc.

Cele mai importante evenimente dintre anii 768 și 829 ne sunt cunoscute datorită cronicii oficiale „Analele regatului francilor" în care sunt prezentate și acțiuni din timpul lui C. dar sub o formă laudativă. Biograful oficial al împăratului și secretarul lui, Einhard (Eginhard), a scris pe la anul 830 *Viața împăratului Carol cel Mare*, lucrare deosebit de importantă datorită informațiilor prețioase despre istoria francilor din acea perioadă și despre personalitatea acestui monarh.

CAROL AL V-LEA DE HABSBURG (Carol Quintul) (1500-1558)

Născut la Gand, în Flandra, a ocupat tronul Spaniei după moartea regelui Ferdinand de Aragon, în 1516. A fost rege al Spaniei cu numele de Carol I, domnind între anii 1516 și 1556, și împărat al Imperiului Romano-German, cu numele de Carol al V-lea (Quintus), din 1519 până în 1556. În felul acesta a ajuns stăpânul unui întins imperiu, în care, după cum spunea chiar el, „soarele nu apune niciodată".

Pe plan intern, în anul 1520, după ce a convocat Cortesurile din Castilia pentru a vota noi fonduri, obiectiv atins cu mare greutate, orașele s-au răsculat, în frunte cu Toledo, Valladolid, Salamanca, Madrid, C. având de făcut față unei situații dificile în Spania. Orașele spaniole răsculate au fost înfrânte abia în anul 1521. După aceea, în îndelungata sa domnie, dispunând de putere absolută, a beneficiat de importantele resurse materiale și umane ale Spaniei. Istoricii afirmă că Spania a reprezentat cheia de boltă a „monarhiei universale" a lui C. În Imperiul Romano-German, a trebuit să se confrunte cu situația creată de răspândirea ideilor Reformei religioase. Principii luterani s-au grupat, în anul 1531, în Liga de la Schmalkaden, cu care

s-a luptat ani îndelungați C., aliat cu principii catolici, fără a putea înlătura protestantismul din imperiu. În aceste condiții, a fost nevoit, în anul 1555, să accepte pacea de la Augsburg, recunoscând noua confesiune religioasă și dreptul principilor luterani de a beneficia de bunurile secularizate ale Bisericii Catolice de pe teritoriul lor.

Pe planul relațiilor cu alte state, trebuie menționată, mai întâi, puternica lui rivalitate cu Franța. Dornic de a realiza „monarhia absolută" și a-și asigura astfel preponderența în lumea catolică și hegemonia în apusul Europei, s-a luptat cu principalul său rival, regele Franței, Francisc I, în trei războaie, desfășurate în anii 1521-1529, 1536-1538 și 1539-1544. În timpul lor, a reușit să-l ia prizonier pe Francisc I, la Pavia (1525). În anul 1527 oștile de mercenari ale împăratului au prădat Roma. C. a continuat războiul împotriva Franței și în timpul regelui Henric al II-lea, luptele încheindu-se în anul 1556 după abdicarea lui C.

În timpul domniei sale, a luptat și împotriva otomanilor care, sub conducerea lui Soliman Magnificul, acționau pentru a-și impune hegemonia în întregul bazin al Mării Mediterane.

După ce a abdicat, epuizat de numeroasele războaie la care a participat, s-a retras la mănăstirea Yuste, Extremadura - Spania, unde a și murit.

CAROL I DE HOHENZOLLERN-SIGMARINGEN (1839-1914)

Primul rege al României s-a născut la 8 aprilie 1839 în Germania, la Sigmaringen.

Părinții săi au fost Principele Carol Anton de Hohenzollern-Sigmaringen (1811-1885) și Principesa Iosefina (1813-1900), fiica Marelui Duce Carol de Baden. Tatăl său făcea parte din familia domnitoare a Prusiei și era guvernator al Renaniei. A studiat la Școala de cadeți din Münster, apoi la Școala de artilerie și geniu din Berlin. A participat la războiul din 1864 purtat între Austria și Prusia pe de o parte, respectiv Danemarca pe de altă parte. În timpul acestui război a avut gradul de locotenent în Regimentul 2 Dragoni de Gardă.

A devenit principe al României în condițiile istorice complexe determinate de abdicarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza la 11 februarie 1866.

Unirea Moldovei cu Țara Românească fusese acceptată și recunoscută de marile puteri europene numai pe perioada domniei lui Cuza. De aceea, după 11 februarie 1866 exista pericolul anulării unirii, cu atât mai mult cu cât mari puteri vecine ca Imperiul Otoman, Imperiul Habsburgic sau Rusia adoptaseră o poziție ostilă față de existența unui stat românesc unificat. În această situație, locotenența domnească instituită după abdicarea lui Cuza și guvernul condus de Ion Ghica au acționat

pentru îndeplinirea unui deziderat politic mai vechi al românilor: instalarea pe tronul României a unui principe străin, dintr-o dinastie de prestigiu a Europei. Prin aceasta se urmăreau consolidarea unirii, înlăturarea conflictelor interne pentru tron, afirmarea României pe plan european. Emisarul guvernului român, Ion C. Brătianu, după consultări cu împăratul Franței, Napoleon al III-lea, a propus guvernatorului Renaniei, Carol Anton de Hohenzollern-Sigmaringen, ca tronul României să fie ocupat de cel de-al doilea fiu al său. După acceptarea ofertei de către C., în România s-a desfășurat un plebiscit în urma căruia populația cu drept de vot a acceptat candidatura la tronul României a principelui C. (2-8 aprilie 1866).

Imperiul Habsburgic, aflat în perioada respectivă în pragul unui război cu Prusia, s-a pronunțat cu vehemență împotriva acestei candidaturi. De aceea, călătoria principelui C. către România, realizată între 29 aprilie și 8 mai 1866, s-a desfășurat sub un nume fals (Karl Hettingen). La 8 mai 1866 C. a ajuns la Turnu Severin. La 10 mai 1866, a fost întâmpinat la București de o mulțime entuziastă de români în frunte cu primarul capitalei Dumitru Brătianu. La Mitropolie a fost așteptat de Mitropolitul Nichifor. Apoi, în clădirea Parlamentului s-a desfășurat ceremonia depunerii jurământului și a încoronării ca principe al României. Cuvântarea rostită de principe cu acest prilej este edificatoare pentru întreaga sa domnie: „Ales de națiune principe al României, am părăsit fără ezitare patria și familia pentru a răspunde apelului acestui popor care mi-a încredințat destinele sale. Punând piciorul pe acest pământ sacru, eu am devenit român. Acceptarea plebiscitului îmi impune, știu, mari datorii. Sper că îmi va fi dat să le duc până la capăt. Vă aduc o inimă credincioasă, intenții curate, o voință fermă de a face bine, un devotament fără limite către noua mea patrie și un respect neclintit față de legi, pe care mi l-au dat strămoșii mei." Jurământul de credință față de țară a fost susținut de către principe în limba română.

A domnit ca principe al României până în 1881, când statul român a fost proclamat Regat, după care și-a continuat domnia, ca rege, până în 1914. Prima realizare importantă a domniei sale a fost promulgarea Constituției României, la 1 iulie 1866. Prin noua lege fundamentală (valabilă, cu unele modificări, până în 1923) România devenea monarhie constituțională ereditară, tronul urmând a fi transmis pe linie masculină, în baza dreptului de primogenitură, în familia lui.

La 5-6 august 1866 are loc prima vizită a lui C. în zona muntoasă a României, pe Valea Prahovei (Sinaia). Aici va cumpăra în 1872 un teren pe care va construi,

începând din 1875, Castelul Peleș. Acesta a fost inaugurat la 25 septembrie 1883.

În 1869 s-a căsătorit în Germania, la Castelul Monrepos, cu prințesa Elisabeta de Wied (1843-1914), cunoscută ca poetă sub pseudonimul Carmen Sylva.

Adept al unei discipline de fier, corect și perseverent, a reușit să-și îndeplinească cu succes rolul de arbitru al vieții politice interne, conferit de Constituția din 1866, și să se impună ca figura politică centrală a României până la Primul Război Mondial.

Primii ani ai domniei, dedicați adaptării la realitățile complexe ale societății românești, au cunoscut și momente mai tensionate, care au culminat cu organizarea mișcării antidinastice din 1871. Desfășurată pe fondul războiului franco-prusac din 1870-1871, susținută de liberalii radicali de orientare francofilă, mișcarea a eșuat după anunțarea de către Al. Candiano-Popescu, unul dintre complotiști, a detronării principelui și a proclamării republicii. În urma agitațiilor politice interne, C. și-a anunțat intenția de a abdica, fiind însă împiedicat de către oamenii politici responsabili români cum ar fi Lascăr Catargiu, Mihail Kogălniceanu sau Ion C. Brătianu. După depășirea acestui moment, domnia lui C. I nu a mai fost tulburată de alte crize politice.

Principele și-a adus în mod direct contribuția la obținerea independenței de stat a României. La 10 mai 1877 a semnat Declarația de Independență a României (după ce la 9 mai 1874, în Parlament, ministrul de externe român, Mihail Kogălniceanu, proclamase independența României față de Imperiul Otoman). În august 1877, principele, în fruntea armatei române, s-a deplasat pe frontul ruso-otoman de la Plevna. Aici trupele româno-ruse au fost puse sub comanda lui Carol I, secondat de generalul rus Zotov și generalul român Alexandru Cernat. Tactica propusă de C. I - asedierea armatei otomane de la Plevna până la capitularea acesteia - s-a dovedit a fi soluția cea mai eficientă pentru distrugerea sistemului defensiv otoman din această zonă a frontului și înfrângerea, în cele din urmă, a Imperiului Otoman. C. I a fost decorat de către țarul Alexandru al II-lea cu ordinele „Sfântul Gheorghe" și „Vladimir".

În noiembrie 1878, principele, alături de prim-ministrul Ion C. Brătianu, realiza prima sa vizită în Dobrogea, teritoriu unit cu România în urma hotărârilor tratatelor de pace de la San-Stefano și Berlin (1878).

La 9 septembrie 1878, lui C. i s-a acordat titlul de Alteță Regală, iar la 10 mai 1881, în urma proclamării României ca Regat, el și soția sa Elisabeta au fost încoronați ca regi.

La 18 mai 1881, Pactul de familie reglementa succesiunea la tron, moștenitor prezumtiv al tronului fiind desemnat Ferdinand de Hohenzollern-Sigmaringen, nepot de frate al lui C.

Prin legea Domeniilor Coroanei, familiei regale i-au fost atribuite 12 proprietăți, însumând aproximativ 118 286 ha ale căror venituri completau lista civilă a acesteia.

Prestigiul extern deosebit de care s-a bucurat este ilustrat, printre altele, de faptul că, în 1866, la detronarea cneazului Bulgariei, Alexandru Battenberg, i s-a oferit și coroana acestei țări, pe care regele român a refuzat-o, pentru a nu se crea complicații diplomatice.

În planul politicii externe a României, C. a fost adeptul apropierii țării de Germania, mai ales în condițiile poziției ostile a Rusiei față de România, după 1878. În aceste împrejurări, după discuțiile purtate în anul 1883 între C., împăratul german Wilhelm I și împăratul austriac Francisc-Joseph de Habsburg, România a încheiat un tratat secret de aderare la Tripla Alianță (Puterile Centrale).

Izbucnirea în iulie 1914 a Primului Război Mondial, a pus România în fața unei grave opțiuni: de a se alătura Triplei Alianțe, de a lupta alături de Antantă (alianță formată din Anglia, Franța, Rusia) sau de a-și păstra neutralitatea. Deși în Consiliul de Coroană de la Sinaia din 3 august 1914, regele a fost adeptul respectării tratatului de alianță dintre România și Puterile Centrale, acesta a acceptat soluția propusă de guvern: neutralitatea temporară a țării.

La 27 septembrie 1914, la capătul celei mai lungi domnii din istoria României, regele înceta din viață la vârsta de 75 de ani, la Castelul Peleș de la Sinaia. A fost înmormântat la Biserica ortodoxă de la Curtea de Argeș.

CASTRO RUZ, FIDEL

Născut în anul 1927 la Mayari, încă din 1952 s-a angajat în lupta pentru înlăturarea dictatorului cubanez Batista. A fost însă arestat și a stat în închisoare între anii 1953 și 1955, după care a fost exilat în Mexic. Un an mai târziu, în 1956, a revenit în Cuba, unde a organizat luptele de gherilă prin care a reușit să-l răstoarne de la putere pe dictatorul Batista în 1959.

Din acel an, C. a devenit, de fapt, stăpânul absolut al Cubei, fiind susținut de U.R.S.S. Beneficiind de charismă, a dorit să devină unul dintre liderii lumii a treia. A fost prim-ministru din anul 1959, iar din 1976 președinte al Cubei. Căderea comunismului în țările est-europene, în anul 1989, apoi dispariția U.R.S.S., în 1991, au făcut ca economia cubaneză să intre într-o criză profundă, accentuată și de prelungitul embargou american. Prăbușirea comunismului est-european a determinat schimbări și în politica externă promovată de C. Astfel, în anii 1989 și 1990, președintele cubanez a decis să retragă trupele trimise

în Angola și în Etiopia, încă din 1975 și, respectiv, 1977. Deținând puterea absolută în Cuba, a reușit să facă față puternicei crize de la începutul anilor '90 și s-a menținut la conducere. Deși comunismul s-a prăbușit în Europa, C. conduce și astăzi un astfel de regim, bazat pe ideologia marxistă.

CEAUȘESCU, NICOLAE (1918-1989)

Născut la Scornicești, la data de 26 ianuarie 1918, într-o familie de țărani săraci, a intrat în Partidul Comunist Român (P.C.R.), avansând în funcții în cadrul Comitetului Central al acestuia. După moartea lui Gheorghiu-Dej a devenit, în anul 1965, prim-secretar al P.C.R., la o vârstă destul de tânără pentru viața politică. Din 1969, a fost „ales" și secretar general al P.C.R., iar de la 28 martie 1974 președinte al Republicii Socialiste România. După 1974 a impus un cult al personalității fără precedent iar, pentru satisfacerea ambițiilor sale nemăsurate, populația a trebuit să sufere și să facă față lipsurilor de tot felul. În plus, a hotărât, din anul 1983, plătirea integrală a datoriei externe, care ajunsese la peste 11 miliarde de dolari. În luna martie 1989, România a reușit să-și achite întreaga datorie externă, dar aceasta s-a realizat prin scăderea drastică a nivelului de trai al populației. Țara intrase, din cauza politicii economice greșite a lui C., într-o criză fără precedent. Industrializarea forțată, construcțiile faraonice, precum Casa Republicii, Centrul Civic al Bucureștiului, începerea construirii canalului Dunăre-București, care erau nerentabile și consumau sume importante, au determinat adâncirea crizei. În paralel, în presă, la radio și la televiziune, cât și în toate împrejurările s-a accentuat cultul personalității lui C. și al soției sale, Elena. Dar populația nu mai putea suporta lipsurile la care era supusă (din anul 1981 se introduseseră rații alimentare lunare la principalele alimente, energia electrică era economisită, furnizarea ei fiind întreruptă câteva ore pe zi în fiecare localitate, în apartamente, iarna, nu erau decât 13-14°C, iar apa caldă era furnizată, după 1985, aproximativ 25 de ore pe săptămână, consumul de benzină era și el rationalizat la 20 de litri pe lună, programele de radio și televiziune conțineau, aproape în întregime, numai laude adresate lui și soției sale, în condițiile în care numărul de ore de emisie se redusese drastic). Din cauza acestei politici interne dezastruoase, populația aștepta cu nerăbdare momentul în care C. nu ar mai fi fost la putere. Politica externă pe care a promovat-o i-a asigurat, în primii ani de conducere, sprijinul populației, mai ales că acesta a profitat de sentimentul național și de spiritul anti-sovietic al românilor. El a acționat independent de Moscova și, în august 1968, a condamnat intervenția militară sovietică și a altor

state comuniste est-europene în Cehoslovacia. De aceea, C. a început să se bucure de o simpatie din ce în ce mai mare în Occident. România a fost vizitată de președintele francez Charles de Gaulle și de cel american, Richard Nixon, iar C. a vizitat, la rândul său, numeroase țări, printre care s-au numărat și Franța, Anglia, S.U.A. și Republica Federală Germania. Este drept că a intensificat legăturile cu statele occidentale, dar trebuie subliniat și faptul că politica sa de independență față de sovietici s-a situat doar între anumite limite. Astfel, dictatorul român nu a plănuit niciodată să părăsească Tratatul de la Varșovia (alianța militară a statelor comuniste) și Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (prin care U.R.S.S. controla economic statele est-europene), dominate de sovietici. C. nu a intenționat în nici un moment să reformeze sistemul comunist, să-l liberalizeze, așa cum încercase liderul cehoslovac Alexander Dubcek în 1968. De asemenea, s-a opus politicii de reforme a lui Mihail Gorbaciov de după anul 1985. Dar această politică externă de independență față de Moscova a fost promovată tocmai pentru a-și spori puterea în interior. De acest lucru și-au dat seama și occidentalii, astfel că C. a devenit din ce în ce mai izolat pe plan internațional după anul 1980. În străinătate, abuzurile comise de C. au fost sever condamnate, iar dictatorul român a început să fie criticat pentru reprimarea grevei minerilor din Valea Jiului, din 1977, pentru desființarea Sindicatului Liber al Oamenilor Muncii din România, din 1979, pentru reprimarea demonstrațiilor de la Brașov, din 1987, pentru arestarea la domiciliu a opozanților regimului, precum Doina Cornea și Mircea Dinescu, pentru demolarea satelor și orașelor, astfel încât să se poată face loc blocurilor de locuințe sau proiectelor megalomanice ceaușiste, pentru încălcarea celor mai elementare drepturi ale omului etc.

În aceste condiții, în decembrie 1989 a izbucnit revolta populară care a dus la înlăturarea de la putere a lui C. Acesta, împreună cu Elena Ceaușescu, a fost executat la 25 decembrie 1989, la Târgoviște. O dată cu înlăturarea lui de la putere s-a prăbușit și regimul comunist din România.

CHURCHILL, SIR WINSTON LEONARD SPENCER (1874-1965)

Personalitate marcantă a secolului XX, considerat cel mai important om politic britanic al acestui secol, având o carieră politică de o longevitate surprinzătoare (din timpul reginei Victoria până în perioada Războiului Rece), câștigător al Premiului Nobel pentru literatură în 1953, a rămas în istorie în primul rând prin activitatea depusă în slujba Angliei în perioada celui de-al Doilea Război Mondial.

S-a născut la Blenheim Palace, în Oxfordshire, la 30 noiembrie

1874, fiind fiul Lordului Henry Spencer Churchill, membru al Camerei Comunelor din Parlamentul britanic. A urmat Harrow School, apoi Colegiul Militar Regal de la Sandhurst pe care l-a absolvit în 1895 intrând ca locotenent-secund în Regimentul 4 Regal de Husari. În același timp a fost și corespondent de război pentru un ziar din Londra. În 1895-1896 a fost trimis în Cuba, apoi în India, Egipt, Sudan, teritorii aflate sub control britanic în care se desfășurau rebeliuni. Aceste călătorii i-au prilejuit publicarea primelor sale cărți (*The Story of the Malakand Field Force* - 1898 și *The River War* - 1899). După ce a demisionat din armată în 1899 a călătorit ca jurnalist în Africa de Sud, în timpul desfășurării Războiului burilor. A căzut prizonier, fiind întemnițat la Pretoria de unde a reușit să evadeze și să revină în Anglia. Experiența sud-africană a fost transpusă apoi în alte două cărți: *London to Ladysmith via Pretoria* (1900) și *Ian Hamilton's March* (1900). În 1900 a fost ales membru al Parlamentului din partea Partidului Conservator trecând însă la Partidul Liberal în 1904. Un an mai târziu a devenit subsecretar de stat la Oficiul colonial în cadrul guvernului liberal. A continuat să publice: în 1908 apare *My African Journey*, relatare a călătoriei sale prin coloniile britanice.

În 1911 a fost numit Prim Lord al Amiralității de către prim-ministrul britanic, remarcându-se prin politica sa de organizare și eficientizare a serviciului militar naval al Angliei în preajma declanșării Primului Război Mondial. Intervenția sa în sprijinul Belgiei, a cărei neutralitate a fost încălcată de Germania în septembrie 1914, a încetinit înaintarea germană către liniile de apărare aliate de pe teritoriul Franței. Sub conducerea sa a fost demarat programul de înarmare a Angliei cu blindate (tancuri) care se vor dovedi deosebit de eficiente în desfășurarea ostilităților. În același timp, a acceptat planul de implicare a armatei britanice în redeschiderea Strâmtorii Dardanele (blocate de trupele otomane) și realizarea unei campanii în Peninsula Gallipoli (1915). Această operațiune însă s-a dovedit un eșec care a dus la plasarea sa pe un post inferior în cadrul guvernului. În 1917, noul prim-ministru, Lloyd George, i-a oferit postul de ministru al armamentului, funcție în care C. va coordona întregul efort economic pentru război, până la sfârșitul conflagrației.

În perioada interbelică, în condițiile decăderii pozițiilor politice ale Partidului Liberal în favoarea Partidului Laburist, C. a preferat să revină la Partidul Conservator, din partea căruia a candidat pentru Camera Comunelor în 1924. În următorii cinci ani a deținut unul dintre cele mai importante posturi ale cabinetului condus de Stanley Baldwin: cel de ministru de finanțe. Și-a continuat în același timp activitatea publicistică și literară, cea mai importantă lucrare a sa din această perioadă fiind *Marlborough: His Life and Times (1933-1938)*.

O dată cu ascensiunea lui Hitler și a Partidului Nazist la conducerea Germaniei, a devenit unul dintre cei mai înverșunați critici ai politicii naziste, fiind cunoscut pentru poziția sa potrivnică Pactului de la München (1938) prin care Germaniei i se permitea anexarea zonei sudete a Cehoslovaciei, pact semnat și de prim-ministrul britanic, Neville Chamberlain.

La izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, a primit din nou postul de Lord al Amiralității, în guvernul condus de Neville Chamberlain. După demisia acestuia însă, survenită în mai 1940, în urma ocupării Belgiei și Olandei de către Germania, C. a fost numit prim-ministru de către regele George al IV-lea, în fruntea unui cabinet de coaliție.

Pe durata celui de-al Doilea Război Mondial, s-a bucurat de putere de decizie deplină în problemele politice și militare ale Marii Britanii, îndeplinind atât funcția de prim-ministru, cât și pe cea de ministru al apărării. În condițiile grave ale atacării Franței de către armata germană în iunie 1940, C. a propus reunirea Franței și a Marii Britanii sub o unică comandă, pentru a rezista mașinii de război germane. O dată cu respingerea propunerii sale a venit și capitularea Franței în fața Germaniei la 22 iunie 1940. În perioada următoare Germania a aplicat planul militar „Leul de Mare" care avea în vedere scoaterea Marii Britanii din război prin bombardamente aeriene masive. Atitudinea hotărâtă a prim-ministrului față de apărarea Angliei reiese din discursul său adresat Camerei Comunelor: „Mă întrebați care este politica noastră? vă voi spune: Este să ducem război, pe mare, pe uscat și în aer, cu toată puterea noastră și cu toată forța pe care ne-o dă Dumnezeu, ca să putem duce războiul împotriva unei tiranii monstruoase [...]. Dacă mă întrebați care este scopul nostru, pot să răspund cu un singur cuvânt: victorie, victorie cu orice preț, victorie în ciuda teroarei, victorie oricât de lungă și grea ar fi calea; pentru că fără victorie nu există supraviețuire." Marea Britanie a primit un suport financiar și militar important din partea S.U.A., în ciuda neutralității declarate a acesteia, până în decembrie 1941 când americanii, la rândul lor, au intrat în război. Totodată, C., deși se manifestase ca anticomunist convins, a fost gata să sprijine U.R.S.S. și pe conducătorul acesteia, Stalin, din momentul atacului german din iunie 1941. În august 1941, a semnat, împreună cu președintele american F.D. Roosevelt, Carta Atlanticului, documentul care a pus bazele alianței Națiunilor Unite îndreptate împotriva statelor Axei (Germania, Italia, Japonia). Alianța

se va completa prin aderarea U.R.S.S., în 1942.

Întreaga politică a lui Churchill în anii războiului a fost îndreptată spre înfrângerea statelor Axei, în primul rând a Germaniei în Europa, apoi a Japoniei în Pacific. La sfârșitul războiului a intervenit însă o decizie controversată a prim-ministrului britanic - acceptarea formării unei zone de influență sovietică în Europa de Est - care a dus rapid la înlăturarea regimurilor democratice din aceste state (inclusiv din România) și transformarea statelor respective în țări comuniste.

În 1945, în urma alegerilor organizate în Marea Britanie, Partidul Laburist a câștigat majoritatea locurilor în Parlament ceea ce a dus la numirea unui nou prim-ministru: Clement Atlee. Churchill s-a retras pe poziția de lider al opoziției conservatoare. A susținut o serie de conferințe în care a militat pentru unirea statelor democratice în fața pericolului comunist. Unul dintre discursurile susținute în 1946, cel de la Fulton (Missouri, S.U.A.) a devenit celebru datorită utilizării termenului „cortina de fier" pentru a desemna conflictul iremediabil dintre democrațiile occidentale și sistemul comunist promovat de U.R.S.S. În 1948 a început redactarea unei vaste opere cu caracter memorialistic referitoare la perioada celui de-al Doilea Război Mondial.

Între 1951 și 1955 Winston Churchill a ocupat din nou funcția de prim-ministru al cabinetului conservator. În 1955, la 81 de ani a demisionat, păstrându-și însă locul în Camera Comunelor. A continuat să scrie și mai ales să picteze. În 1963 a fost proclamat cetățean de onoare al S.U.A. de către Congresul american.

A murit la vârsta de 90 de ani, la Londra, fiind înmormântat la Blenheim. Mulți dintre contemporanii săi au considerat că, o dată cu stingerea din viață a lui C., a apus și epoca de glorie a Imperiului Britanic.

CIRUS AL II-LEA (anii de domnie: cca 559-530 î.H.)

Întemeietor al marelui Imperiu Persan, Cirus și-a început cariera politică pe la mijlocul secolului al VI-lea î.H. ca membru al dinastiei persane a Ahemenizilor și conducător al unui mic regat persan, Anzamul, cu capitala la Susa. Informațiile despre începutul vieții și domniei sale sunt rare și incomplete, provenind din operele lui Herodot, Xenofon și Ctesias din Cnidos. Conform acestora, C. a reușit să îndepărteze de la tron pe regele mezilor, Astiage, și să se proclame rege al perșilor, luând sub ascultarea sa, de la început, și pe mezi, populație înrudită cu perșii (de origine indo-europeană, situată în Iranul de azi). În acest mod, mezii și perșii erau uniți sub o singură conducere, perioada

următoare fiind dedicată cuceririi unor teritorii din ce în ce mai îndepărtate. Politica lui C. a avut de înfruntat împotrivirea regatelor din zonă: Lidia, Babilonul și Egiptul. Coaliția preconizată între cele trei state nu s-a dovedit eficientă, ceea ce a facilitat cucerirea primelor două dintre ele. Primul cucerit a fost regatul Lidiei, din Asia Mică, legendar pentru bogăția conducătorului său, Cressus. Înfruntarea finală între cele două armate, persană și lidiană, s-a desfășurat pe teritoriul Lidiei, lângă Sardes, fiind urmată de un asediu al acestei cetăți, până la înfrângerea lui Cressus în 564 î.H. Victoria asupra Lidiei a fost însoțită de anexarea la statul persan și a cetăților grecești de pe țărmul Asiei Mici (Ionia), fapt care a dus la pătrunderea treptată a elementelor civilizației grecești în interiorul Imperiului Persan, prefigurând sinteza greco-orientală ce se va produce mai târziu, în timpul Imperiului Macedonean.

Această campanie a fost urmată de incursiuni ale armatei persane spre nord și nord-est, fiind anexate imperiului teritoriile asiatice până la fluviile Amu-Daria, Sîr-Daria și Indus.

Al doilea mare rival supus de C. a fost Babilonul, condus de regele Nabonid. În 539 î.H., armata persană ocupă Chaldeea, atacă apoi Babilonul, cucerindu-l cu repeziciune, ocazie cu care C. se proclamă rege al Akkadului, iar fiul său, Cambise, este numit rege al Babilonului (Cambise II), devenind asociat la domnie. Una dintre cele mai cunoscute măsuri luate de Cirus la Babilon a fost permisiunea acordată evreilor de a se întoarce în teritoriul lor de origine și de a-și reconstrui templul. Aceștia fuseseră deportați la Babilon de către Nabucodonosor al II-lea în 586 î.H. O dată cu Regatul Noului Babilon, sunt anexate și posesiunile acestuia: Siria, Fenicia, Palestina.

Imperiul Persan întemeiat de C. a reprezentat un model de organizare și stăpânire rațională a teritoriilor supuse. Politica lui față de popoarele supuse s-a caracterizat prin blândețe, cumpătare și toleranță religioasă, trăsături extrem de rare în istoria imperiilor Orientului Antic. Autoritatea persană era exercitată prin perceperea unui tribut și instalarea funcționarilor regali în fruntea provinciilor cucerite. Statul dispunea de mai multe capitale: Babilonul pentru iarnă, iar Susa și Ecbatana pentru vară. Organizarea sistematică a acestui vast imperiu, care cuprindea teritoriile dintre Marea Mediterană și India a fost realizată de nepotul lui C., Darius I (550-486 î.H.).

Sfârșitul domniei și al vieții a fost relatat în opera lui Herodot, „Istorii". Acesta s-a petrecut în timpul campaniei militare purtate împotriva masageților (trib înrudit cu sciții) în bătălia de pe fluviul Iaxartes (Sîr-Daria), în zona Lacului Aral.

CLISTENE (secolul al VI-lea î.H.)

Membru al familiei Alcmeonizilor, fiul lui Megacles, Clistene continuă, în ultimul deceniu al secolului al VI-lea î.H., activitatea reformatoare întreprinsă de Solon la Atena. Prin măsurile luate în perioada arhontatului său, acesta înlătură definitiv vechile privilegii ale triburilor și clanurilor ateniene contribuind la maturizarea sistemului politic democratic.

Activitatea sa ca arhonte începe în 508/507 î.H. cu reîmpărțirea administrativ-teritorială a Atenei, pe baza căreia se va realiza reforma sistemului politic al cetății. Regiunea Atenei (Atica) este împărțită în o sută de *deme*, acestea în 30 de tritii (*trittyeis*). Cele 30 de tritii erau împărțite în 10 triburi alcătuite numai pe criterii teritoriale și care cuprindeau fiecare câte trei tritii, din trei ținuturi diferite: o tritie din cetate, una de pe coastă și una din interiorul regiunii. *Eupatrizii*, vechii nobili, conducători ai triburilor gentilice, își pierd cu totul influența politică, fapt ilustrat chiar de numele cetățenilor: numelui persoanei i se adaugă acum numele demei din care face parte în locul vechiului nume al tatălui (patronimului). Noile triburi ateniene au primit denumiri stabilite de preoteasa templului lui Apollo de la Delfi. *Demosul* (districtul) era condus de un *demarh* care ținea evidența tinerilor care urmau a fi înrolați în armată. Triburile desemnau reprezentanți aleși în Consiliu (*Bulé*) care trece acum de la 400 la 500 de membri. Activitatea acestuia dura un an, fiind reprezentate toate regiunile Aticii. Considerat autoritatea supremă a statului, Consiliul controla activitatea arhonților, finanțele statului, construcțiile publice, redacta proiecte de legi ce erau apoi discutate și votate de Adunarea cetățenilor (*Ecclesia*). Consiliul își desfășura activitatea în zece comisii, formate fiecare din 50 de reprezentanți ai tuturor districtelor (demosurilor). Totodată, numărul arhonților a crescut la 10 (Colegiul celor nouă arhonți și un secretar), fiecare trib fiind reprezentat de un arhonte. Pe lângă aceștia, erau aleși 10 strategi răspunzători de operațiunile militare în caz de război. Funcția a fost înființată în 501/500 î.H. dar, cu timpul, rolul strategilor va deveni din ce în ce mai însemnat, depășind ca importanță pe arhonți. Pe plan militar, C. a hotărât ca fiecare trib să furnizeze statului atât pedestrași greu înarmați (*hopliți*), cât și militari de cavalerie.

Potrivit tradiției istorice, C. a inaugurat și ostracismul: sistem prin care, pe baza a 6 000 de voturi obținute în Adunarea cetățenească (*Ecclesia*), oricare cetățean considerat periculos pentru stat putea fi exilat pe timp de 10 ani. Totuși, acesta își păstra averea, iar măsura nu îi viza și pe membrii familiei sale. Se pare însă că metoda aceasta a fost aplicată abia din 488/487 î.H.

Reformele lui C. au transformat Atena într-un stat democratic, cu o armată puternică, ceea ce a permis respingerea atacurilor venite din partea Spartei, Tebei și Chalkisului, la sfârșitul secolului al VI-lea î.H.

CLOVIS (465-511)

Rege al francilor între anii 481 și 511, membru al dinastiei Merovingienilor. Numele său adevărat era Chlodovech și a fost întemeietorul statului franc. Provenit din neamul francilor salieni, așezați în anul 358 la sud de gurile Rinului și extinși în spațiul dintre cursul inferior al Rinului și Somme, C. a reușit să își exercite autoritatea asupra unui întins teritoriu, după victoriile militare pe care le-a obținut. În anul 486, l-a învins pe Siagrus la Soissons, anexând nord-vestul Galliei, iar zece ani mai târziu (496) i-a învins pe alamani, în bătălia de la Tolbiac, cucerindu-le regatul situat în Alsacia. C. a fost un strateg și un diplomat foarte bun. În anul 496, s-a convertit, împreună cu francii pe care îi conducea, la catolicism, spre deosebire de celelalte popoare migratoare, care îmbrățișaseră arianismul. Astfel, și-a întărit puterea politică, deoarece clerul galo-roman, care era deosebit de important, l-a sprijinit în acțiunile sale. C. a atras de partea sa și clerul galo-roman din Gallia vizigotă. În felul acesta a fost posibil să îi înfrângă pe vizigoți în bătălia de la Vouille, în anul 507, cărora le-a cucerit toate teritoriile de la sud de valea Loarei, cu excepția Provenței și a Septimaniei. Aproape întreaga Gallie era unită sub autoritatea sa. A primit titlul de patriciu din partea împăratului de la Constantinopol și a protejat catolicismul, în timpul său desfășurându-se un conciliu la Orléans. După moartea lui C. regatul franc s-a împărțit între cei patru fii ai săi, Theuderich I, Clodomir, Childebert I și Chlotar I.

CONFUCIUS (cca 551-479 î.H.)

Cel mai mare reformator religios și spiritual al Chinei antice, întemeietorul confucianismului, s-a născut, conform tradiției istorice, în principatul Lu (azi provincia Shandong), ca membru al clanului Kong. Numele său original era *Kong Qiu*. A avut o copilărie plină de privațiuni, tatăl său murind de timpuriu și lăsând familia în sărăcie. Căsătorit la 19 ani, C. a avut un fiu și două fiice, ducând o existență relativ modestă, ca profesor, întemeietor de școală, apoi funcționar în administrația principatului Lu. O parte a vieții (aproximativ 13 ani) a petrecut-o în exil, călătorind prin toate provinciile Chinei.

Doctrina confucianistă nu poate fi considerată o religie propriu-zisă, ci mai degrabă un sistem în primul rând etic, apoi filosofic și religios bazat pe existența unei divinități supreme (*Shangdi*), Cerul, care călăuzește viața oamenilor. Aceasta are la bază virtutea funda-

mentală *jen* (omenia) care implică în primul rând respectul față de normele de comportare, față de legăturile de rudenie, fiecare om având un loc bine determinat în ierarhia lumii, loc pe care trebuie să-l accepte venerându-i pe cei superiori lui social sau ca vârstă. În felul acesta, conform doctrinei, poate fi păstrată ordinea desăvârșită în societate și în lume.

Modelul uman propus de C. este reprezentat de *jun-zi*, oameni cu un comportament etic și religios impecabil, determinat de educație și respectarea ierarhiei.

Cel mai important izvor documentar despre viața și opera sa poartă denumirea de *Analecte (Lun Yu)*, aceasta fiind o culegere de cugetări culese de discipolii săi. I se atribuie alte șase opere: *Cartea Schimbărilor (Yi jing), Cartea Odelor (Shi jing), Cartea Edictelor (Shu jing), Memorial de rituri (Li ji), Cartea Muzicii (Yueh jing)* și *Primăvara-Toamna țării Lu (Lu guo Chun-Qiu)*.

Morala confucianistă a stat la baza imperiului chinez până la revoluția din 1911, fiind propagată, de asemenea, mai ales în Coreea și apoi în Japonia.

CONSTANTIN CEL MARE [VALERIUS FLAVIUS CONSTANTINUS] (anii de domnie: 306-337)

Urmaș al lui Dioclețian, C. s-a născut la 27 februarie 280. Tatăl său, Constantinus Chlorus, a fost *caesar* în cadrul tetrarhiei instituite de împăratul Dioclețian. Mama sa, Elena, fusese doar concubina lui Chlorus și era de condiție foarte modestă.

În copilărie și adolescență, C. a fost, practic, ostatic la curtea imperială a lui Dioclețian de la Nicomedia. În felul acesta Chlorus, care administra Occidentul, nu s-ar fi putut răzvrăti împotriva împăratului. A fost căsătorit cu Fausta, fiica lui Maximian (cel de-al doilea *august*, secundul lui Dioclețian în cadrul tetrarhiei). Când tatăl său a murit, în 306, C. a fost proclamat împărat de către armată, sub autoritatea sa aflându-se Britannia și Gallia. A intrat însă imediat în conflict cu Maxențiu, fiul lui Maximian, devenit, după abdicarea tatălui său și a lui Dioclețian, în 305, *august* al Occidentului. Maxențiu este declarat uzurpator în 308, postul său fiind atribuit lui Licinius. Acesta se va alia cu C. împotriva lui Maxențiu, care a ocupat Roma.

După ce a luat în stăpânire Spania, C. a pătruns în Italia și s-a îndreptat spre Roma. Bătălia decisivă s-a desfășurat la 23 octombrie 312 la Podul Milvius, lângă Roma. În timpul bătăliei, Maxențiu a fost ucis.

Tradiția creștină indică această bătălie drept momentul de debut al apropierii lui C. de creștinism. Se spune că Iisus Hristos i s-a arătat în vis împăratului, în noaptea dinaintea bătăliei, cerându-i să scrie pe scuturile soldaților primele două litere ale numelui Său (X P în limba greacă), iar a doua zi victoria i-a

fost vestită de o cruce apărută pe Soare, însoțită de cuvintele *In hoc signo vinces* (sub acest semn învinge).

Victoria de la Roma îi asigura controlul asupra întregului imperiu. În anul următor (313), printr-o înțelegere dintre C. și Licinius, a fost elaborat Edictul de la Mediolanum (Milano) care acorda libertate de cult creștinismului, pus pe picior de egalitate cu restul religiilor din imperiu, și care marca sfârșitul persecuțiilor anticreștine.

Dar această înțelegere nu a durat foarte mult. În 316 au început confruntările dintre cei doi. Războiul civil a durat până în 324 când, în urma bătăliilor de la Adrianopol și Chrissopolis, Licinius a fost înfrânt, apoi ucis la Salonic în 325.

În urma înlăturării lui Licinius, fiii lui C. au primit titlul de *caesares*, unitatea imperiului a fost refăcută, s-a introdus principiul monarhiei ereditare și s-a desființat sistemul tetrarhiei.

Un portret al controversatei personalități a lui C. a fost schițat de Eutropiu: „...a fost un împărat care, în cei dintâi ani ai domniei sale, se poate asemui cu cei mai buni împărați, în ultimii, cu cei mai de rând. De altfel, el avea cele mai frumoase însușiri sufletești și trupești. Era lacom după glorie militară și izbânzile pe care le-a avut se datoresc nu atât norocului cât mai mult priceperii lui. Avea gust pentru artele frumoase și pentru literatură (...) căuta să-și câștige o iubire neprefăcută din partea poporului și, pe cât de nepăsător era față de unii prieteni, pe atât era de devotat față de alții (...)."

În planul politicii interne, a continuat și desăvârșit reformele inițiate de Dioclețian (284-305). Centrul puterii imperiale era reprezentat de împărat, secondat de membrii consiliului său - *sacrum consistorium*. Imperiul a fost reîmpărțit în 117 provincii, grupate în 14 dioceze și patru prefecturi. Moneda de aur, *solidul*, a devenit etalonul fundamental al economiei romane și va păstra această caracteristică și în Imperiul Bizantin, până la desființarea acestuia. Pentru facilitarea supravegherii populației și perceperii impozitelor, colonilor (țărani liberi care trăiau și munceau pe marile proprietăți funciare) li s-a interzis dreptul de strămutare, iar meșteșugarii din orașe au fost legați de meseriile lor. Aceste măsuri anticipau relațiile sociale dominante în Evul Mediu.

Armata a fost structurată în trupe de graniță și trupe de interior, rapide și mobile. Împăratul a acordat o atenție deosebită zonei dunărene. Aici a construit un pod de piatră, lung de 2,4 km, între Oescus și Sucidava. Nordul Dunării (zona Oltenia, Muntenia) a reintrat sub controlul roman, au fost reconstruite cetățile de la Drobeta, Sucidava, Dierna.

În plus, armata romană a fost deschisă primirii de trupe barbare, provenite mai ales din cadrul

populațiilor germanice. În 326, C. a inițiat construcția noii capitale imperiale, Constantinopol. Ridicată pe locul vechiului oraș grecesc Byzantion, pe malul Bosforului, într-un punct strategic și economic deosebit, unde se întretăiau drumurile comerciale ale Europei și Asiei, noua capitală, inaugurată în 330, urma să fie *Noua Romă*, centrul politic, economic, religios și cultural al imperiului. Aceasta dovedea, pe de o parte, decăderea Occidentului și a Romei, aflate sub amenințarea popoarelor migratoare, și, pe de altă parte, deplasarea centrului de greutate al imperiului către provinciile sale orientale.

În plan religios, a inaugurat practica intervenției imperiale în problemele Bisericii creștine. Deși încă nu se creștinase, oscilând între cultul păgân și cel creștin, C. a convocat în 325, la Niceea, primul Conciliu ecumenic creștin. În cadrul acestuia au fost puse bazele canonice și dogmatice ale creștinismului și a fost discutată problema arianismului, concepție creștină declarată ca eretică la Conciliu, sub presiunea Bisericii din Alexandria. Arianismul, inițiat și promovat de preotul Arius din Alexandria, s-a răspândit, ulterior, în ciuda interdicțiilor, în Orientul Apropiat și Europa (mai ales la germanici).

Împăratul a murit la 21 mai 337, la Nicomedia. Pe patul de moarte a fost botezat de episcopul Eusebiu din Nicomedia. A fost înmormântat în mausoleul pe care l-a ridicat în ultimii ani de domnie la Constantinopol. Mai târziu, atât C., cât și mama sa Elena au fost sanctificați de către Biserică.

CROMWELL, OLIVER (1599-1658)

S-a născut la Huntingdon, lângă Cambridge. Provenea din rândurile noii nobilimi engleze și era de confesiune puritană. După ce și-a încheiat studiile în drept, s-a impus în viața politică engleză. A fost ales deputat atât în Parlamentul cel Scurt, cât și în Parlamentul cel Lung, în anul 1640, devenind liderul opoziției față de politica regelui Carol I Stuart.

Foarte bun organizator și conducător militar, s-a remarcat în prima parte a războiului civil dintre rege și Parlament (1642-1646), reușind să obțină victorii importante asupra oastei regale la Marston Moor, în anul 1644, și la Naseby, în anul 1645, datorită „armatei noului model", care a fost organizată de el. La reluarea luptelor dintre tabăra regelui și cea a Parlamentului, în anul 1648, C. s-a aflat în fruntea adversarilor lui Carol I. Regele a fost judecat, condamnat la moarte și executat la 30 ianuarie 1649, iar Anglia a devenit republică la 19 mai 1649. Dar C., conștient de pericolele reprezentate de regaliștii din exterior, de tulburările și de luptele pentru putere din interior, a acționat în vederea întăririi noului regim. De aceea, el

a condus armata în Irlanda și în Scoția, unde, în anii 1650 și 1651, a obținut victorii importante la Dunbar și Worcester, prin care a înlăturat pericolul regalist, Carol al II-lea eșuând în tentativa de a ocupa tronul.

A fost declarat Lord Protector al Angliei, Scoției și Irlandei, el deținând puterea executivă în stat. Dar Protectoratul lui C. (1653-1658) era, în realitate, o dictatură militară, lordul-protector fiind șeful armatei, instituție pe care se baza acest regim. În anul 1655, a dizolvat Parlamentul, puterea lordului-protector devenind aproape absolută. Prin „Actul de navigație din 1651" a subminat puterea maritimă a Olandei punând în același timp bazele supremației maritime a Angliei.

Adept al puritanismului, C. a luat măsuri aspre, precum închiderea teatrelor sau interzicerea tuturor distracțiilor în zilele de duminică. A împărțit Anglia în districte militare și, după 7 ani de la desființarea ei, Camera Lorzilor a fost din nou convocată. A acționat cu duritate împotriva irlandezilor catolici, revoltele lor fiind înfrânte.

Dorind să lărgească baza regimului său, i-a amnistiat pe regaliști și a promovat toleranța religioasă. A refuzat să primească coroana regală, la data de 8 mai 1657.

A murit la Londra, la data de 3 septembrie 1658.

CUZA, ALEXANDRU IOAN (1820-1873)

„Domnul Unirii" s-a născut la Bârlad la 20 martie 1820, ca membru al unei familii boierești moldovene amintite în documente încă de la 1638. Tatăl său, Ioan Cuza, a ajuns până la rangul de postelnic în vremea domnitorului Ioniță Sandu Sturdza. Mama sa, Sultana Cozadini, provenea dintr-o familie greco-italiană din Constantinopol, stabilită în Principatele Române. Primii ani de școală au fost petrecuți în pensionul francez deschis de Victor Cunin la Iași; aici a fost coleg cu Mihail Kogălniceanu și Vasile Alecsandri, cu care va colabora, mai târziu, în viața politică. La Paris a obținut în 1845 bacalaureatul în litere, s-a înscris la Facultatea de Drept și în Societatea economiștilor din Paris. La 30 aprilie 1844 s-a căsătorit cu Elena Rosetti, care îi va sta alături până la moarte.

O dată cu izbucnirea Revoluției de la 1848, C. s-a alăturat tinerilor moldoveni participanți la Adunarea de la Hotelul Petersburg din Iași (27 martie 1848), unde a fost redactat primul document programatic al revoluției române pașoptiste, *Petiția-Proclamație*. Arestat din ordinul domnitorului Mihail Sturdza, a reușit să scape de sub escortă, la Galați, împreună cu alți revoluționari. S-a refugiat în Transilvania (unde a participat la Adunarea de la Blaj din mai 1848), apoi

în Bucovina și mai târziu la Viena, Paris și Constantinopol.

La instaurarea noului domn moldovean Grigore Ghica (1849-1856), C. a primit funcția de președinte al Judecătoriei Covurlui, rămânând în acest post până în 1851, an în care a ocupat, pentru scurt timp, poziția de director al Ministerului de Interne al Moldovei.

În 1856 a fost numit pârcălab de Galați, a fost integrat în armată și avansat la gradul de maior în 1857. În același an a demisionat din postul de pârcălab în semn de protest față de încercarea caimacamului (locțiitorului domnesc) Nicolae Vogoride de a falsifica rezultatele alegerilor pentru Adunarea ad-hoc a Moldovei. Gestul său i-a adus un imens prestigiu în rândul mișcării politice unioniste, confirmând încă o dată imaginea de cinste și corectitudine pe care o căpătase deja. O dată cu refacerea alegerilor, a fost ales în Adunarea ad-hoc din Moldova ca deputat de Galați (1857). Un an mai târziu a fost înaintat la gradul de colonel, comandant al armatei Moldovei.

La 5/17 ianuarie 1859, C., proclamat unic candidat al partidei unioniste la tronul Moldovei, era ales domnitor, cu unanimitatea voturilor deputaților din Adunarea electivă. La 24 ianuarie 1859, după dezbateri furtunoase, la sugestia deputatului Vasile Boerescu, C. a fost ales și domnitor al Țării Românești de către Adunarea electivă a acesteia. Prin dubla sa alegere în funcția de domnitor se realizase pasul decisiv către unirea celor două Principate. Evenimentul a produs un entuziasm fără precedent în rândul populației române atât din Moldova și Țara Românească dar și din Transilvania.

Atmosfera prilejuită de sosirea lui C. la București, la 8 februarie 1859, este descrisă într-o scrisoare trimisă de D.A. Sturdza lui V. Alecsandri: „Rezultatul întregii acestei călătorii este că toți românii din cele două Principate se vor lăsa mai curând tăiați în bucăți decât să revie la vechea stare de lucruri (...). La București, de pildă, el e omul cel mai popular. N-am văzut nici o dată salutându-se un suveran cu mai multă dragoste și serbări publice ca în această primă capitală a României."

Primii doi ani ai domniei lui C. au fost dedicați obținerii recunoașterii din partea marilor puteri a dublei sale alegeri ca domnitor al Principatelor Unite și a unificării depline a acestora. În septembrie 1859 a fost acceptată dubla alegere și domnitorul a obținut firmanul de învestitură din partea sultanului. Unificarea deplină a fost recunoscută de marile puteri în decembrie 1861, ceea ce a permis instaurarea, din ianuarie 1862, a guvernului unic și a Parlamentului unic la București.

Organizarea internă și modernizarea statului român au fost principalele obiective ale domniei

lui C. Marile reforme înfăptuite după 1862 au fost realizate de domnitor mai ales cu sprijinul lui Mihail Kogălniceanu (prim-ministru între anii 1863 și 1865) și al altor colaboratori ai săi de orientare politică liberală moderată ori conservatoare moderată. Cea mai importantă prin obiectivele și efectele sale a fost reforma agrară. Pentru impunerea acesteia a fost necesară efectuarea loviturii de stat de la 2 mai 1864 (când C. a dizolvat prin decret puterea legislativă - Adunarea obștească, ostilă proiectului guvernamental al legii rurale) și aprobarea în urma unui plebiscit a *Statutului Dezvoltător al Convenției de la Paris*, noua lege cu rol de Constituție a Principatelor. Evenimentele din mai 1864 ca și constituirea Consiliului de Stat (instituție care elabora legi și se afla sub directa sa conducere) au marcat instaurarea domniei autoritare a lui C. Printre reformele și deciziile importante ale domniei lui C. s-au mai numărat: înființarea Universităților de la Iași și București (1860, respectiv 1864), adoptarea legii secularizării averilor mănăstirești (1863), a legii instrucțiunii publice (prin care învățământul primar devenea obligatoriu și gratuit - 1864), adoptarea Codului penal (inspirat din codurile penale francez și prusac), a Codului civil (după modelul francez și italian), întemeierea în 1864 a Casei de Economii și Consemnațiuni.

Politica externă a domnitorului a fost îndreptată către consolidarea pe plan internațional a unirii, menținerea unor relații pașnice cu Imperiul Otoman, deschiderea primelor agenții diplomatice ale Principatelor (Belgrad, 1863).

De-a lungul domniei, împotriva lui C. s-a format o opoziție politică din liberal-radicali și conservatori. Pozițiile acestora s-au întărit mai ales după lovitura de stat din 1864 și pe măsură ce caracterul autoritar al domniei lui C. devenea tot mai evident.

Militând pentru îndeplinirea până la capăt a cererilor Adunărilor ad-hoc ale Principatelor, întrunite în 1857, și în special a celei referitoare la instaurarea pe tron a unui principe străin, opoziția anticuzistă a pregătit din 1865 înlăturarea domnitorului. I se reproșau starea financiară și economică grea a Principatelor, instituirea unei camarile domnești (în frunte cu Cezar Librecht) care influența și controla deciziile lui C., politica autoritară în raport cu forțele politice interne, dar și viața personală dominată de legătura extraconjugală avută cu Maria Obrenovici, văduva prințului sârb Efrem Obrenovici.

În urma acțiunii organizate de gruparea anticuzistă (din care făceau parte foști lideri ai generației pașoptiste ca I.C. Brătianu, C.A. Rosetti, I. Ghica) în dimineața zilei de 11 februarie 1866, C. a fost silit să semneze actul abdicării sale.

La 13 februarie 1866, C. a părăsit Capitala, îndreptându-se spre Brașov. Rămân memorabile cuvintele sale, rostite la Palatul Cotroceni, înaintea plecării: „Să dea Dumnezeu să-i meargă țării mai bine fără mine decât cu mine. Să trăiască România!"

După o scurtă ședere la Viena, s-a îndreptat spre Milano, apoi spre Paris. Va locui între anii 1867 și 1872 la Dobling, lângă Viena, apoi la Florența.

La 15 mai 1873, s-a stins din viață la Heidelberg, în Germania. Rămășițele sale pământești au fost înhumate inițial pe domeniul său de la Ruginoasa, iar în timpul celui de-al Doilea Război Mondial au fost strămutate în Biserica Trei Ierarhi de la Iași.

D

DAVID (anii de domnie: cca 1004-965 î.H.)

Personalitate marcantă a tradiției istorice iudaice (din seria Regilor prezenți în *Vechiul Testament*), a fost nu numai viteazul pe care legenda îl arată luptând cu uriașul Goliat, ci și organizatorul statului Israel. Totodată, D. a rămas în istoria civilizației ca autor prezumtiv al *Psalmilor*.

Membru al tribului sudic al lui Iuda (originar din Iudeea), s-a afirmat la curtea primului rege al evreilor, Saul, cu a cărui fiică s-a și căsătorit. După moartea lui Saul (în plină luptă cu filistenii), a fost proclamat rege de către locuitorii din Iudeea, prima sa capitală fiind Hebronul. Ulterior a fost recunoscut rege al întregului Israel. Marele lui merit a fost acela de a fi reușit unirea celor douăsprezece triburi ale evreilor sub o singură conducere. În timpul domniei sale, a constituit o puternică armată permanentă care va deveni principalul instrument al extinderii autorității Israelului asupra teritoriilor învecinate, locuite de dușmanii tradiționali ai evreilor - filistenii, de moabiții și arameii din Transiordania. În urma înfrângerii regatului Edom, din sudul Israelului, statul condus de D. cuprindea teritoriul dintre Marea Mediterană, Marea Roșie și fluviul Eufrat.

Sub conducerea lui, Ierusalimul a devenit centrul politic și religios al statului. Aici a fost pusă temelia Templului care va fi terminat în timpul regelui Solomon și care avea rolul de a adăposti Arca Legământului.

Activitatea de centralizare a puterii politice inițiată de D. va fi continuată de fiul și succesorul său la tron, Solomon (965-928).

La moartea acestuia însă, unitatea statului evreu nu a mai putut fi păstrată. Acesta s-a scindat în două unități statale distincte: Israel (Regatul nordic) și Iudeea (Regatul sudic).

DECEBAL (anii de domnie: 87-106)

În secolul I d.H. Imperiul Roman atinge linia Dunării, încorporând

Dobrogea provinciei Moesia. Flota romană de pe Dunăre asigura supravegherea zonei de câmpie de la nordul Dunării. Geto-dacii încercau să îndepărteze pericolul roman prin incursiuni militare la sudul Dunării.

Un episod cunoscut din opera lui Iordanes s-a petrecut în 86 d.H.: „Pe când domnea Domițian, geții (...) începură să devasteze pe malul Dunării, stăpânit de multă vreme de Imperiul Roman, nimicind armatele și pe comandanții lor."

Împăratul Domițian (81-96 d.H.) ia măsuri pentru pregătirea unei campanii romane în Dacia. În aceste împrejurări, regele dac Duras cedează tronul lui D., în anul 87 d.H.

Ultimul dintre regii Daciei este caracterizat de Dio Cassius într-un fragment celebru din *Istoria romană*: „Decebal era foarte priceput la planurile de război și iscusit în înfăptuirea lor, știind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe dușman și a se retrage la timp. Dibaci în a întinde curse, era un bun luptător și se pricepea să folosească izbânda, dar și să iasă cu bine dintr-o înfrângere. Din această pricină, multă vreme a fost un dușman de temut pentru romani."

Deși mai redus din punct de vedere teritorial decât în vremea lui Burebista (sec. I î.H.), statul condus de D. a fost mult mai unitar ca organizare administrativ-politică, mai puternic în plan militar și mai dezvoltat din punct de vedere economic. Au fost fortificate cetățile de la Blidaru și Piatra Roșie, s-au ridicat cetăți noi (Piatra Craivii), metalurgia fierului a atins dezvoltarea maximă.

În primul an al domniei sale a înfruntat legiunile romane conduse de prefectul pretoriului, Cornelius Fuscus, trimise împotriva Daciei de împăratul Domițian. În bătălia de la Tapae („Porțile de Fier ale Transilvaniei") romanii au fost înfrânți, legiunea a V-a Alaudae fiind distrusă în întregime.

În anul 88, o nouă campanie militară romană s-a îndreptat împotriva Daciei, în frunte cu guvernatorul provinciei Moesia Superior, Tettius Iulianus. De această dată, bătălia, desfășurată tot la Tapae, a avut un final defavorabil lui D.

Conflictul dintre D. și Domițian s-a încheiat în anul 89 printr-un tratat de pace, negociat din partea dacilor de Diegis, presupus frate al regelui dac. Prin această pace, care avea caracterul unui compromis între daci și romani, Dacia devenea regat clientelar Romei (asigurând pacea la granița imperiului și permițând trupelor romane să tranziteze pe teritoriul său în caz de conflict cu alte populații). Imperiul Roman urma să furnizeze, în schimb, meșteri pentru întărirea cetăților, instructori militari și bani.

Perioada următoare încheierii tratatului a fost utilizată de către D. pentru întărirea capacității de apărare a statului dac și pentru desăvârșirea organizării sale interne. Amenințarea romană fusese înlăturată numai temporar. O dată cu preluarea de către Traian a tronului imperial (98-117), conflictul Romei cu Dacia a fost redeschis.

Forțele militare antrenate în luptă atât de Traian, cât și de D. erau, din punct de vedere numeric, relativ egale: aproximativ 130 000-140 000 de soldați. Armata regelui dac cuprindea și trupe trimise de aliații săi, burii și marcomanii, împreună cu care spera să alcătuiască un front comun în fața înaintării romane. Armata imperială, alcătuită din 13 legiuni și alte trupe auxiliare, era însă superioară ca organizare, tehnică militară și experiență.

Primul război daco-roman, declanșat la 25 martie 101, a debutat cu trecerea Dunării de către armata romană, pe la Lederata și Dierna, cele două coloane întâlnindu-se în dreptul localității Tibiscum (Jupa, județul Caraș-Severin).

Prima bătălie are loc la Tapae, unde D. este înfrânt, armata sa retrăgându-se în urma izbucnirii unei furtuni. Episodul, redat pe Columna lui Traian, se explică prin credința dacilor că furtunile violente reprezentau expresia furiei zeilor.

La venirea iernii, romanii ocupau zona Țării Hațegului, evitând să atace Sarmizegetusa.

În iarna 101-102, D. a declanșat expediția militară care a fost denumită *diversiunea moesiană*. A trecut Dunărea pe gheață alături de buri și roxolani și a atacat garnizoanele romane din Dobrogea (provincie integrată din anul 46 Moesiei). Scopul acțiunii era de a-l obliga pe Traian să abandoneze pozițiile cucerite în Dacia în 101 pentru a apăra Moesia. În urma a trei bătălii (cea din urmă, purtată la Adamclisi unde a fost ridicat ulterior *Tropaeum Traiani*, monument închinat soldaților romani căzuți aici), acțiunea moesiană a lui D. a fost înfrântă. În primăvara anului 102, armata romană a reluat înaintarea către Sarmizegetusa, care s-a găsit amenințată direct de cavaleria maură condusă de Lasius Quietus. În aceste condiții, D. a cerut pace.

Pacea din 102 era total defavorabilă lui D. care era nevoit să cedeze romanilor controlul asupra Banatului, Țării Hațegului, Olteniei, Munteniei, să predea armele și mașinile de război; regelui dac îi era interzisă și desfășurarea unei politici externe proprii.

Pacea a reprezentat o perioadă de răgaz până la izbucnirea unui nou război, care părea inevitabil, fapt dovedit de construirea de către Apollodor din Damasc, la cererea lui Traian, a podului de piatră de la Drobeta și de refacerea de către D. a cetăților și a vechilor alianțe antiromane. Situația s-a agravat în urma sinuciderii în captivitate a guvernatorului Moesiei, Cnaeius Pompeius Longinus, luat prizonier de către D. Ca urmare, în 105,

Senatul roman a declarat din nou război Daciei.

În al doilea război daco-roman, D. a fost abandonat de foștii săi aliați, care au trecut în tabăra romană. Cinci, șase coloane romane au străbătut pasurile Carpaților și au ocupat cetățile dacice. Sarmizegetusa a fost cucerită în urma unui asediu și după distrugerea de către romani a surselor de aprovizionare cu apă a cetății.

D., împreună cu apropiații săi, s-a retras în zona Carpaților Orientali, probabil cu scopul refacerii armatei și organizării rezistenței antiromane.

Conform inscripției descoperite în 1965 la Philippi (Macedonia) și a imaginilor de pe Columna lui Traian, D. a fost urmărit de trupele romane de cavalerie conduse de Tiberius Claudius Maximus. Pentru a nu fi prins în viață, D. s-a sinucis utilizând tradiționala *sica* (sabie încovoiată) a dacilor. Capul și mâna sa dreaptă au fost duse lui Traian, în cetatea Ranistorum, expuse apoi la Roma ca trofeu al cuceririi Daciei.

În august 106 existența statului dac independent s-a încheiat. Dacia a fost proclamată provincie romană.

DIOCLEȚIAN [CAIUS AURELIUS VALERIUS DIOCLETIANUS] (anii de domnie: 284-305 d.H.)

Născut în 245 în Dalmația, ca membru al unei familii foarte sărace, tatăl său fiind, după unele surse, libert (sclav eliberat) al unui senator roman, a fost, pe de o parte, împăratul care a pus capăt crizei secolului al III-lea și, pe de altă parte, cel care a inaugurat o nouă etapă în istoria Imperiului Roman: Dominatul. În această nouă etapă (284-476), imperiul este o monarhie de drept divin, constituită după modelul monarhiei absolute orientale, iar împăratul este supranumit *Dominus et Deus* („Stăpân și Zeu").

A urmat de tânăr cariera militară, inițial în rândul armatei romane de la Dunăre (în Moesia), apoi a devenit prefect al pretoriului împăratului Numerian (Marcus Aurelius Numerianus).

La moartea lui Numerian, în anul 284, D. a fost proclamat împărat de către armata romană. A fost înfrânt însă, în 285, în Moesia de fratele fostului împărat, Carinus, care la rândul său a fost ucis de un ofițer. Rămas singur cârmuitor al unui imperiu aflat la capătul unui secol de profundă criză politică, economică și militară, a decis să-și împartă responsabilitățile guvernării cu unul dintre oamenii săi de încredere: Maxiamian (Marcus Aurelius Valerius Maximianus), căruia i-a acordat titlul de *Caesar* în 285 și pe cel de *Augustus* în 286. Maximian avea în grija sa Occidentul roman iar D., Orientul. După câțiva ani, în 293, D. instituie *tetrarhia* ca formă de guvernare a imperiului: statul urma să aibă în fruntea sa doi augusti: D. și Maximian, secondați de doi cezari: Galeriu (Caius Galerius Valerius)

și Constantinus Chlorus. Totuși, în cadrul tetrarhiei, poziția dominantă revenea împăratului D., care, în timpul domniei sale, a străbătut în lung și în lat provinciile imperiului pentru a asigura aplicarea programului său de reforme și mai ales securitatea frontierelor atacate frecvent de neamurile barbare.

Din punct de vedere administrativ, imperiul a fost împărțit în 101 provincii și 12 dioceze (unități teritoriale care grupau mai multe provincii). Roma și-a pierdut rolul de capitală unică, alte orașe îndeplinind acum funcția de capitale: Mediolanum/Milano, Nicomedia (capitala lui D.), Augusta Treviorum (orașul german Trier de azi, sediul lui Constantinus) și Sirmium (azi Sremska-Mitrovica - Serbia, centrul administrativ al lui Galeriu).

Introducerea ceremonialului de inspirație orientală la curtea imperială și tendințele absolutiste ale lui D. au fost descrise în opera lui Eutropiu: „...era un împărat foarte energic și muncitor, care a dat împărăției romane o astfel de înfățișare încât părea mai mult o domnie regească decât o libertate romană și, deși toți împărații de mai înainte erau salutați numai, el dăduse ordin ca lui să i se cadă în genunchi. Hainele și cizmele sale erau împodobite cu pietre scumpe, mai înainte însă semnul demnității împărătești stătea într-o mantie de purpură, căci restul îmbrăcămintei îl avea împăratul deopotrivă cu ceilalți oameni."

D. a inițiat o serie de reforme ample, în domeniile social-economic și militar, cu scopul de a atenua haosul care domnea în viața internă a imperiului și a-l apăra de pericolele externe. Reformele sale vor fi continuate de succesorul său, Constantin cel Mare. În domeniul militar, se realizează o distincție clară între atribuțiile militare și cele civile, se fortifică limes-ul (zona de graniță), armata crește la aproximativ 500 000 de soldați, se construiesc castre, turnuri de apărare, drumuri.

Sistemul fiscal a fost reorganizat prin întărirea controlului asupra orașelor și diferitelor categorii profesionale care își vor pierde autonomia, taxele fiind mai clar precizate și colectarea lor mai sigură. Au fost bătute noi monede de aur și argint, de valoare mai mare, cu scopul redresării economiei imperiale.

D. a urmărit și reformarea sistemului religios. Adept al vechilor culte păgâne, el a impus obligativitatea respectării cultului lui Iupiter în întreg imperiul, ca măsură de limitare a răspândirii creștinismu lui ai cărui adepți pătrunseseră în toate categoriile socio-economice ș refuzau recunoașterea autorității imperiale și a cultelor păgâne. În 303-304, a emis succesiv patr edicte îndreptate împotriva creș

nilor. Primul dintre acestea a fost făcut public la Nicomedia în 23 februarie 303. Edictele anticreștine (care prevedeau, printre altele, dărâmarea lăcașurilor de cult, arderea cărților sfinte, întemnițarea conducătorilor religioși) au stat la baza celor mai violente persecuții îndreptate împotriva creștinilor din istoria Imperiului Roman. Acestor acțiuni le-a pus capăt, abia în 313, Edictul de toleranță de la Mediolanum (Milano) emis de Constantin cel Mare.

Domnia lui D. a fost întreruptă la 1 mai 305 când împăratul a abdicat, împreună cu cel de-al doilea *august*, Maximian. S-a retras apoi în Dalmația, la Salona, unde a murit în 313.

E

ELISABETA I TUDOR (1533-1603)

Născută la Greenwich, fiică a regelui Henric al VIII-lea și a Annei Boleyn, a fost regină a Angliei și Irlandei între anii 1558 și 1603.

Fiind o suverană energică și autoritară, a adoptat o serie de măsuri, astfel încât domnia ei a reprezentat apogeul absolutismului englez.

A ajuns pe tron după o domnie de 5 ani a Mariei Stuart, în timpul căreia fusese restaurat catolicismul. Neîmpăcându-se cu această situație, încă de la începutul domniei sale, a anulat legislația catolică a Mariei Stuart și a reintrodus-o pe cea referitoare la Biserică adoptată în timpul lui Henric al VIII-lea. În anul 1559, prin *Actul de Supremație*, s-a stabilit că anglicanismul era religie de stat, iar în 1563 au fost adoptate cele 39 de articole care formează baza dogmatică a Bisericii Anglicane.

Pe plan economic, a luat măsuri mercantiliste. Bursa din Londra a fost deschisă în timpul domniei ei, în ianuarie 1571, iar în anul 1581 a fost întemeiată Compania Levantului, pentru desfășurarea comerțului în bazinul oriental al Mării Mediterane, companie care a fost reorganizată în 1601. În anul 1600 a fost înființată importanta companie a Indiilor Orientale. În timpul domniei sale, a fost sprijinită de categoriile sociale care erau interesate în progresul economic și în expansiunea maritimă, comercială și colonială a Angliei. Pentru a asigura preponderența maritimă și comercială a țării, a promovat o politică antispaniolă, cel mai puternic concurent în acest domeniu pentru Anglia. Autoritățile engleze au sprijinit acțiunile corsarilor englezi, care atacau corăbiile și posesiunile spaniole. Conflictul anglo-spaniol a fost agravat și de cel religios. În anii 1586 și 1587, acțiunile anticatolice engleze s-au intensificat, în condițiile în care se desfășurase un complot catolic împotriva reginei. Conspiratorii nu și-au atins scopul, au fost prinși și executați, iar E.I a acuzat-o și pe Maria Stuart de a fi participat la

complot. Aceasta a fost decapitată, E.I reușind să-și elimine astfel un important adversar politic.

Tot în anul 1587, corsarul englez Francis Drake a distrus flota spaniolă aflată în portul Cádiz. Aceste evenimente au determinat declanșarea războiului anglo-spaniol (1588-1604), Spania dorind cucerirea Angliei. Dar, în anul 1588, „Invincibila Armada", flota spaniolă, a fost înfrântă de cea engleză, comandată de Thomas Howard. A urmat dezastrul pentru spanioli, flota lor, condusă de amiralul Medina Sidonia, fiind distrusă de o furtună în apropierea insulelor Hebride. În felul acesta, Anglia a scăpat de un puternic concurent în lupta pentru asigurarea supremației maritime și comerciale în lume.

E.I a acționat pentru sporirea, prin diferite mijloace, a veniturilor. Vânzările de domenii ale Coroanei, provenite mai ales din secularizări, au adus venituri de 817 000 de lire sterline în timpul domniei sale. La aceasta s-a adăugat și cumpătarea cheltuielilor, fapt ce i-a permis reginei să se dispenseze de convocarea Parlamentului pentru votarea de subsidii.

E.I a condus Anglia în mod autoritar, cu ajutorul Consiliului Privat, în care activau înalții demnitari ai Coroanei. Aceștia răspundeau în fața reginei, pentru acțiunile lor. În timpul domniei ei s-a putut observa și schimbarea structurii Parlamentului, numărul și însemnătatea deputaților din Camera Comunelor crescând (la începutul domniei erau 308 deputați reprezentând orașele, la sfârșitul ei erau 372). Astfel, centrul de greutate s-a deplasat dinspre Camera Lorzilor spre Camera Comunelor, lucru deosebit de important, deoarece membrii acesteia din urmă sprijineau întreaga politică a reginei. Deși nu a ignorat Parlamentul, totuși E., în 45 de ani de domnie, l-a convocat în numai 13 sesiuni, dezbaterile din cele 140 de săptămâni de funcționare fiind ținute sub control.

Perioada de domnie a E.I s-a caracterizat și printr-o viață culturală și artistică bogată. Politica pe care a promovat-o regina a asigurat prosperitatea Angliei și a sporit prestigiul statului englez în lume.

A murit fără să aibă urmași, ea fiind ultima reprezentantă a dinastiei Tudor, care preluase tronul Angliei din 1485.

F

FERDINAND I DE HOHENZOLLERN-SIGMARINGEN (1865-1927)

Cel care a rămas în istoria României sub numele de Ferdinand „Întregitorul", datorită asocierii numelui său cu realizarea Marii Uniri din 1918, s-a născut la 24 august 1865 în Germania, la Sigmaringen, fiind al doilea fiu al principelui Leopold de Hohenzollern și al Principesei Antoaneta, fiica regelui Portugaliei Pedro al V-lea de Braganca.

Tatăl lui Ferdinand, principele Leopold, era fratele regelui României, Carol I (1866-1914).

În baza prevederilor Pactului de familie din 1881, F. este numit succesor al lui Carol I de Hohenzollern la tronul României. Aceasta, deoarece principesa Maria, unica fiică a lui Carol I și a soției sale Elisabeta de Wied, murise la vârsta de trei ani. Totodată, fratele lui Carol I, principele Leopold, renunțase la prerogativele de moștenitor al tronului României în 1880.

A venit în România în 1886, ca moștenitor al tronului. În anii următori și-a desăvârșit studiile la Universitatea din Lipsca, Școala Superioară de Științe politice și economice din Tübingen, urmând în același timp și învățământul militar.

În 1889, principele F. s-a întors în țară, fiind numit senator la vârsta de 24 de ani și „Moștenitor prezumtiv al Coroanei", cu titlul de „Alteță Regală, principe al României". Și-a continuat cariera militară în România ca ofițer al Regimentului 3 de Linie, apoi la Batalionul I de Vânători, al cărui comandant, cu grad de maior, a fost numit la 29 decembrie 1892 / 10 ianuarie 1893, ziua căsătoriei sale cu Principesa Maria de Edinburg, Saxa-Coburg și Gotha. Maria era născută în 1875, fiind fiica ducelui Alfred de Edinburg (fiul reginei Victoria a Marii Britanii) și a ducesei Maria (fiica țarului Alexandru al II-lea al Rusiei). Ferdinand și Maria au primit în dar, din partea regelui Carol I al României, Palatul Cotroceni din București. În

același an s-a născut fiul cel mare al tinerei perechi, Carol, viitorul rege al României Carol al II-lea. Vor urma apoi: Elisabeta (născută în 1894), viitoare regină a Greciei, Marioara (născută în 1900), viitoare regină a Iugoslaviei, Nicolae (născut în 1903), Ileana (născută în 1909) și Mircea (născut în 1913, mort însă de febră tifoidă la vârsta de patru ani).

Cariera militară a principelui moștenitor a continuat în 1898 prin atribuirea gradului de general de brigadă, apoi în 1911 a celui de general de corp de armată.

La 27 septembrie 1914, la vârsta de 75 de ani, Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, rege al României, s-a stins din viață.

Ferdinand a depus jurământul constituțional ca Rege al României, luându-și angajamentul de a domni „ca bun Român". Legăturile sale sentimentale și de rudenie cu Germania nu au constituit o piedică în calea adoptării singurei atitudini posibile pentru România în timpul Primului Război Mondial: alianța cu statele Antantei, împotriva Germaniei și Austro-Ungariei (Puterile Centrale), pentru atingerea marelui obiectiv al realizării unității statale a României.

În perioada grea a anilor 1916-1918, regele s-a aflat la Iași, în Moldova, teritoriul românesc rămas neocupat de Puterile Centrale, în fruntea statului și a armatei române, organizând rezistența în fața trupelor inamice. În 1918, a refuzat să ratifice Pacea de la București, pe care România a fost nevoită să o încheie în condiții extrem de grele cu Puterile Centrale, astfel încât cea mai mare parte a prevederilor acestui tratat de pace nu s-a putut aplica. În noiembrie 1918, o dată cu retragerea trupelor inamice din București, regele s-a întors în Capitală, alături de armata română. În aceeași perioadă, prin Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, Transilvania se unea cu România, desăvârșindu-se astfel statul național unitar român, după ce, în același an, se uniseră cu România Basarabia (la 27 martie) și Bucovina (la 15 noiembrie).

Actul Unirii Transilvaniei cu România a fost înmânat solemn regelui, la Palatul Regal din București, la 28 decembrie 1918, de către delegația condusă de Vasile Goldiș.

La 15 octombrie 1922, la Alba-Iulia, în noua Catedrală ortodoxă „a Reîntregirii", regele F. și regina Maria au fost încoronați solemn ca suverani ai României Unite, acesta putând fi considerat momentul de apogeu al domniei lui F.

Esența întregii sale politici în fruntea statului român era ilustrată de una din cuvântările ținute în vizitele efectuate în provinciile proaspăt unite cu România:

„Chemat să iau moștenirea aceluia care prin vitejia ostașilor de la Plevna a făurit independența României de ieri și coroana de oțel a Regatului, în cursul anilor am avut fericirea să cunosc inima acestui

popor și am reușit să fac din năzuințele lui crezul meu. Și ce era crezul acesta ? Era că nici o putere din lume nu ar fi în stare să împiedice ceea ce era scris în cartea neamului românesc, că va veni un timp când toate ținuturile locuite de români, peste care se întindea domnia lui Mihai Viteazul, vor fi iară întrunite sub același sceptru." (martie, 1920)

Domnia regelui F. s-a sfârșit o dată cu moartea sa, la 20 iulie 1927, la Castelul Pelișor de la Sinaia.

A fost înmormântat la Curtea de Argeș, în Biserica ortodoxă construită în secolul al XVI-lea de Neagoe Basarab, domnitorul Țării Românești.

În aceeași biserică au fost înmormântați regele Carol I și soția sa, regina Elisabeta, iar în 1938, regina Maria a României.

FILIP AL II-LEA AUGUST (1165-1223)

A fost rege al Franței între anii 1180 și 1223. Din anul urcării pe tron și până în 1199, August a luptat împotriva armatelor regilor Angliei, Henric al II-lea Plantagenet și Richard Inimă de Leu, dorind înlăturarea stăpânirii acestora asupra posesiunilor lor din Franța. Deși între el și Richard Inimă de Leu exista o puternică rivalitate, cei doi au participat împreună la cruciada a III-a (1189-1192).

Lupta pentru înlăturarea stăpânirii străine din Franța a continuat și a fost încununată de succes, el obținând victorii importante împotriva lui Ioan fără de Țară (1199-1216) în urma luptelor dintre anii 1202 și 1204; regele englez a fost deposedat de ducatele Normandici și Bretaniei și de comitatele de Anjou, Maine, Touraine și Poitou. Domeniul regal al lui F. s-a împătrit, iar victoria francezilor asupra armatelor anglo-aquitane, la La Roche-aux-Moines, și a celor flamande și germane, la Bouvines, în anul 1214, a dus la consolidarea stăpânirii asupra teritoriilor redobândite de la englezi.

Domnia lui F. a reprezentat și o etapă de dezvoltare a comerțului și a așezărilor urbane. A ordonat și construirea unui nou zid de apărare în jurul Parisului, unde a fost instalată capitala Franței. Regele a adoptat și alte măsuri importante pe plan administrativ, juridic și militar, astfel că perioada domniei sale a reprezentat o etapă deosebit de importantă în procesul de unificare și de centralizare a statului francez. Relațiile cu Papa de la Roma au fost bune. La cererea papei Inocențiu al III-lea, regele Franței a organizat cruciada împotriva albigensilor, acordând conducerea acesteia lui Simon de Montfort (victorios la Muret în anul 1213).

La moartea lui F. statul francez era mult mai puternic decât fusese în urmă cu 43 de ani, când începuse domnia acestui glorios rege.

FILIP AL II-LEA, REGE AL MACEDONIEI (anii de domnie: 359-336 î.H.)

Una dintre cele mai însemnate personalități ale Antichității, mare strateg și om politic, întemeietor al statului centralizat macedonean, a fost fiul regelui Amintas al III-lea.

La moartea lui Amintas, tronul a fost moștenit de Perdicas al III-lea, fratele lui F. Acesta a murit în 359 î.H., iar F. a fost numit, la vârsta de 24 de ani, tutorele moștenitorului minor al tronului, fiul lui Perdicas. În cei trei ani care au urmat F. s-a impus prin ambiție, hotărâre și autoritate atât în politica internă, cât mai ales în campaniile militare împotriva vecinilor.

Statul macedonean se afla în nordul Greciei, în zona golfului Thermaic, avea capitala la Aigai (mutată la Pella de către F.) și se învecina spre vest cu ilirii, iar spre nord cu peonii, populație tracă.

Primele campanii militare ale lui F. au avut ca scop înfrângerea peonilor și a ilirilor, apoi ocuparea regiunii aurifere a muntelui Pangeu din Tracia, zonă în care a întemeiat orașul Philippi, centru de supraveghere a acestei importante regiuni. Minele de aur de aici au permis Macedoniei baterea filipilor (staterilor) de aur, monede de mare valoare care vor întrece însemnele monetare ale Atenei sau ale Imperiului Persan. Cuceririle sale au fost favorizate de organizarea unei armate deosebit de eficiente, bazată pe serviciul recrutării obligatorii. Fiecare circumscripție militară (provincie) a Macedoniei contribuia cu câte trei unități: de cavalerie, de infanterie grea și de infanterie ușoară la armata regelui. Forța armatei o constituia *falanga*, constituită din unități de luptători dotați cu o lance lungă de 5-7 m (*sarisă*) și care forma un veritabil zid în fața dușmanului.

După preluarea teritoriilor peonilor, ilirilor și a muntelui Pangeu, Filip ocupă orașele de pe țărmul egeean al Traciei: Amphilopolis, Pydna, Potideea, amenințând pozițiile Atenei în comerțul pe Marea Neagră. Atena, redevenită la mijlocul secolului al IV-lea î.H. hegemonă a lumii grecești, era, de altfel, principala forță care i s-ar fi putut opune lui F. Eficiența acțiunii politico-militare antimacedonene a Atenei a fost însă subminată de rivalitățile și certurile permanente dintre cetățile grecești, ceea ce a favorizat politica abilă a lui F. de cucerire a lumii grecești.

Din 356 î.H., o dată cu înlăturarea de la tron a nepotului său, F. a rămas singur stăpân al Macedoniei și a declanșat campania de supunere a Greciei. În perioada următoare, s-a căsătorit cu Olympias, fiica regelui Epirului, și s-a născut Alexandru, cel care, urmând politica tatălui său, va întemeia Imperiul Macedonean, reunind sub stăpânirea sa atât Grecia, cât și Asia.

Politica de cucerire a Greciei dusă de F. a alternat campaniile

militare cu abilitatea diplomatică, regele macedonean fiind acuzat deseori de lipsă de scrupule în atingerea scopurilor sale politice. În 353 î.H., a ocupat provincia Thesalia, tințind spre strâmtoarea Termopile care, odată cucerită, în 350 î.H., deschidea drumul spre Grecia propriu-zisă. Între timp, a organizat flota macedoneană, cu care erau atacate convoaiele comerciale ale Atenei și ale aliaților acesteia.

Împotriva politicii lui F. s-a ridicat marele orator și om politic atenian Demostene. Discursurile sale (*Filipicele*) prezentate în Adunarea poporului începând din anul 351 î.H. chemau atât pe atenieni, dar și restul cetăților grecești la unitate împotriva dușmanului comun, Regatul macedonean.

În 349 î.H., F. a ocupat Olynthul, cetate aliată cu Atena, întreaga Peninsulă Chalcidică intrând sub controlul Macedoniei. În această situație, Atena a fost nevoită să accepte, în 346 î.H., încheierea unui tratat de pace cu Macedonia. Acest tratat, semnat la Pella, capitala Macedoniei, poartă numele unuia dintre negociatorii atenieni: „Pacea lui Philocrates". Practic, pacea prevedea menținerea teritoriilor pe care ambele state (Macedonia și Atena) le posedau, dar avea, de fapt, caracterul unui armistițiu, deoarece pregătirile pentru o nouă confruntare militară au continuat. În perioada următoare, F. a fost recunoscut practic ca arbitru al conflictelor dintre cetățile grecești, mai ales în privința disputelor în problema controlului asupra sanctuarului lui Apollo de la Delfi.

Până la victoria finală asupra cetăților grecești și mai ales asupra Atenei, F. a avut de înfruntat amenințarea sciților care, sub presiunea sarmaților, și-au părăsit teritoriul din nordul Mării Negre și s-au deplasat spre sud, spre Dunăre, sub conducerea lui Ateas. În 339 î.H., într-o rapidă incursiune militară, F. i-a înfrânt pe sciți, granița nordică a Regatului Macedoniei fiind astfel fixată în zona Dunării de Jos, prilej cu care i s-au supus și coloniile grecești de pe țărmul dobrogean pontic.

Războiul cetăților grecești împotriva Macedoniei a fost declanșat din nou de Atena și Teba, cărora li s-au alăturat și alte orașe ale Greciei. Confruntarea dintre cele două tabere militare s-a desfășurat în august 338 î.H. la Cheroneea. În armata macedoneană, comanda cavaleriei revenea fiului lui F., Alexandru, în vârstă de optsprezece ani a cărui tactică s-a dovedit decisivă pentru înfrângerea coaliției organizate de Atena. La bătălie a participat, în calitate de simplu hoplit, însuși Demostene, inspiratorul coaliției antimacedonene. În urma victoriei, F. a tratat cu deosebită asprime Teba, a desființat Liga beoțiană, dar a restituit Atenei prizonierii în schimbul unei răscumpărări și a permis păstrarea autonomiei, flotei și coloniilor acesteia. Ulterior, restul

Greciei a fost supus fără dificultate, cu excepția Spartei, al cărei teritoriu înconjurător a fost totuși pustiit de armata macedoneană și împărțit cetăților rivale acesteia.

În același an, F. a convocat primul mare congres panelenic la Corint. Cetățile grecești au fost integrate în noua Ligă dominată de Macedonia, păstrându-și însă autonomia. Problemele comune urmau a fi dezbătute de *Sinedrion*, instituție în care fiecare oraș era reprezentat proporțional cu importanța sa militară. Această Ligă punea bazele unui stat federal, controlat de regele F., care își rezervase funcția de comandant militar suprem. În a doua întrunire a Ligii, din anul 337 î.H., el a anunțat noul său proiect militar: atacarea Imperiului Persan pentru a răzbuna umilințele îndurate de greci în timpul războaielor medice din secolul al V-lea î.H. Pregătirea expediției a fost însă întreruptă în 336 î.H. de asasinarea lui F. la nunta fiicei sale Cleopatra, de către unul dintre generalii săi, Pausanias, faptă de care, se pare, nu ar fi fost străină nici soția sa, Olympias. Aceasta fusese repudiată de F. în anii anteriori pentru a se căsători cu fiica unuia dintre generalii săi. I-a urmat la tron fiul său, Alexandru Macedon („cel Mare").

FILIP AL II-LEA AL SPANIEI (1527-1598)

S-a născut la Valladolid. După ce tatăl său, împăratul Carol Quintul, a renunțat la tron, F. a devenit rege al Spaniei, domnind între anii 1556 și 1598. A stăpânit un teritoriu întins, în afara posesiunilor spaniole găsindu-se sub autoritatea sa, din 1580, și Portugalia cu imperiul ei colonial. Cu toate acestea, nu a purtat titlul de împărat.

Pe plan intern, el a deținut puterea absolută, a acționat întotdeauna pentru întărirea autorității regale și s-a sprijinit pe Biserica Catolică, dar și pe un aparat birocratic numeros. Rolul Cortesurilor a fost restrâns (ele au ajuns să fie convocate doar pentru acordarea de subsidii), iar privilegiile orașelor au fost reduse. Economia spaniolă însă a avut de suferit de pe urma politicii promovate de F. Finanțele statului au secătuit, deoarece a cheltuit foarte mulți bani pentru a menține supremația Spaniei în Europa. Catolic fanatic, regele a dorit să impună catolicismul cu forța în Țările de Jos stăpânite de Spania, persecutându-i pe calviniști. Tot fanatismul religios l-a determinat să-i alunge pe moriscii (mauri convertiți la catolicism) spanioli în alte zone, economia având de suferit de pe urma acestei măsuri. Pe lângă persecuțiile la adresa calviniștilor, în Țările de Jos a mai comis și alte greșeli, încălcându-le autonomia și impunându-le noi taxe. Aceste măsuri au determinat, în anul 1566, declanșarea răscoalei antispaniole a Țărilor de Jos. Provinciile din nord au reușit să se elibereze de

sub dominația spaniolă, luând astfel naștere, în 1581, statul olandez independent.

La sfârșitul domniei, în 1598, Spania a intrat într-o perioadă de declin, deoarece economia era în regres și finanțele erau secătuite, în ciuda exploatării unei mari cantități de aur și de argint din colonii. Spania nu mai deținea nici supremația politică, maritimă și militară, acum ridicându-se noi puteri (Anglia, Olanda și Franța), iar „Invincibila Armada", flota spaniolă, a fost înfrântă de englezi în 1588 și distrusă de o furtună.

A murit la Madrid, oraș pe care l-a ales drept capitală încă din anul 1561.

FILIP AL IV-LEA CEL FRUMOS (1268-1314)

A fost fiul regelui francez Filip al III-lea cel Curajos (1270-1285) și al Isabelei de Aragon. A ocupat tronul Franței între 1285 și 1314.

Domnia sa a fost una dintre cele mai importante, el contribuind decisiv la întărirea procesului de centralizare a statului francez. F. a mărit domeniul regal prin alipirea comitatului Champagne, în anul 1284. Acțiunile de ocupare a Flandrei au fost dificile, deoarece s-au realizat în condițiile frământărilor sociale din orașele flamande. F. îi sprijinea pe patricieni, ceea ce a determinat nemulțumirea breslelor, aliate cu contele Flandrei. Orașele flamande, care până atunci se bucuraseră de o largă autonomie municipală, nu erau mulțumite de sprijinul dat de francezi regimurilor patriciene.

În mai 1302, orașul Brugge a declanșat răscoala, apoi și alte orașe flamande s-au ridicat la luptă împotriva francezilor. F. a trimis o armată, care a fost zdrobită la Courtrai, în iulie 1302, de milițiile orașelor flamande. Sfătuit de legiștii săi, precum Pierre Flote, Enguerrand de Marigny și Guillaume de Nogaret, a declanșat violentul conflict cu Papalitatea, nedorind să fie subordonat acesteia.

Filip al IV-lea cel Frumos a restrâns privilegiile fiscale și judiciare ale Bisericii, la care papa Bonifaciu al VIII-lea (1294-1303) a ripostat prin emiterea mai multor bule, precum *Unam sanctam*, din anul 1302, în care afirma supremația papală asupra suzeranilor laici. F., luând legătura și cu dușmanii italieni ai papei, printre care se aflau și membrii familiei Colonna, a trimis forțe militare în peninsulă. Mica armată franco-italiană a pătruns pe teritoriul statului papal și l-a arestat pe Bonifaciu al VIII-lea („atentatul de la Anagni"). După moartea lui Bonifaciu al VIII-lea, a reușit să impună alegerea ca papă a episcopului de Bordeaux, sub numele de Clement al V-lea. Fiind protejat de monarhul francez, el a mutat reședința pontificală la Avignon, unde papalitatea a rămas dependentă de regii Franței între anii 1309 și 1378. În felul

acesta, F. a obținut o importantă victorie asupra Papalității.

Războiul cu Flandra, întreținerea armatei și a aparatului birocratic al statului l-au determinat să caute noi surse bănești. În afară de cele obținute de pe domeniul regal, au fost adăugate venituri suplimentare, pe care regele a căutat să le transforme din subsidii ocazionale în impozite permanente. În condițiile dificultăților financiare pe care le întâmpina, și-a îndreptat atenția asupra bogatului Ordin al cavalerilor templieri. Sperând să-și însușească întinsele lor proprietăți și uriașele bogății deținute de acest ordin, în anul 1307 regele i-a arestat pe toți templierii din Franța, iar în anul 1309 le-a intentat un proces în care i-a acuzat de erezie. Unii dintre templieri au fost condamnați la arderea pe rug. Papa Clement al V-lea a desființat Ordinul cavalerilor templieri (1312). Averile acestora au intrat în posesia suveranului francez, datoriile regelui Franței față de templieri au fost anulate, iar tot numerarul bănesc al ordinului a fost confiscat.

Problemele cărora F. a fost nevoit să le facă față, precum războiul cu Flandra, procesul templierilor, reformele fiscale și conflictul cu Papalitatea, l-au determinat să-i convoace de mai multe ori pe reprezentanții stărilor sociale privilegiate ale țării (clerul, nobilimea și orășenimea) în anii 1302, 1303, 1308 și 1314. Deoarece le-a convocat mai des și le-a dat o formă organizată, chiar dacă nu el a fost cel care a folosit primul acest procedeu, F. a fost cel care, de fapt, a transformat Stările Generale într-o instituție a Franței medievale.

G

GANDHI, MOHANDAS KARAMCHAND (1869-1948)

Cunoscut în istorie sub numele de Mahatma („Suflet mare"), marele om politic indian s-a născut într-o familie de comercianți din casta Vaisya, considerată inferioară în sistemul social tradițional indian. După primele studii întreprinse în India, a plecat la Londra pentru a se pregăti în domeniul dreptului, beneficiind de ajutorul material al fratelui său mai mare. La capătul studiilor, ca tânăr jurist, a primit un post în Africa de Sud (la Pretoria), în cadrul comunității de emigranți indieni. Aceștia, foarte numeroși în Africa de Sud, erau supuși sistematic discriminărilor rasiale. Debutul activității sale în slujba respectării drepturilor omului a avut loc în 1907, cu ocazia adoptării de către guvernul sud-african a legii *Asian Registration Act*, considerată discriminatorie pentru emigranții indieni. În urma protestelor sale, a fost pentru prima dată închis, pentru o scurtă perioadă de timp. A devenit popular printre indienii din Africa de Sud, fiind cunoscut și pentru Ferma Tolstoi, model de organizare comunitară pe baze egalitare întemeiată de G. în 1909. În această perioadă s-a conturat concepția social-politică și filosofică promovată de G., numită „satyagraha" („forța adevărului") care avea la bază principiile renunțării la ură și violență și respectiv al recurgerii la iubire și dăruire de sine în slujba semenilor.

Din anul 1915 a început activitatea politică efectivă a lui G. în India, scopul acesteia fiind pregătirea mișcării naționale pentru obținerea independenței de sub stăpânirea britanică.

Membru al Congresului Național Indian (principalul partid politic din India) și-a impus doctrina care preconiza nonviolența și boicotul la adresa autorităților britanice în urma reprimării sângeroase de către armata engleză a unei manifestații indiene pașnice, la 13 aprilie 1919, la Amritsar.

Ca atare, Congresul Național Indian a adoptat oficial tactica

noncooperării cu britanicii, manifestată prin neparticiparea indienilor la activitățile instituțiilor oficiale ale statului, la sistemul oficial de educație și respingerea plății taxelor sau impozitelor.

În același timp, s-a străduit să unifice acțiunea națională a hindușilor cu cea a musulmanilor din India. Practic, întreaga populație a Indiei a participat la acțiunea de noncooperare și nesupunere civilă a cărei perioadă de vârf au constituit-o anii 1920-1921. Diferențele ireconciliabile dintre hinduși și musulmani au dus însă la încetarea colaborării dintre cele două fracțiuni politice. Totuși, acțiunea de eliberare națională a Indiei a continuat. Partidul Congresului Național Indian trecând de la obiectivul politic al obținerii autoconducerii Indiei la cererea privind independența națională absolută.

În 1931, G. a încheiat cu viceregele Indiei, lordul Irwin, Convenția de la Delhi, care prevedea suspendarea acțiunii de nesupunere față de autoritățile britanice în schimbul eliberării indienilor arestați pentru activitatea lor politică și renunțarea la represalii. Nerespectarea de către Anglia a promisiunilor cuprinse în Convenția de la Delhi a determinat reluarea nesupunerii civile și a boicotării mărfurilor engleze. Ca urmare, Congresul Național Indian a fost declarat în afara legii, au fost arestate peste 120 000 de persoane între care și G. Adoptarea unei legi electorale discriminatorii pentru indienii din categoriile sociale de jos l-a determinat să declare greva foamei în închisoare, la 8 mai 1933. A fost eliberat din închisoare în aceeași zi. Autoritățile britanice au condiționat eliberarea celorlalți deținuți politici de renunțarea la mișcarea de nesupunere civilă. În această situație, Partidul Congresului Național a hotărât în 1934 anularea mișcării.

În anii premergători celui de-al Doilea Război Mondial, divergențele cu Liga musulmană, partidul care reprezenta populația de religie islamică a Indiei, s-au adâncit, aceasta pretinzând, în 1940, reunirea Pakistanului, Kashmirului, Sindului și Belucistanului într-un stat independent față de India, de religie musulmană.

În 1942, Congresul Național Indian a organizat mari manifestații de stradă în întreaga Indie pentru a forța autoritățile britanice să acorde independența deplină statului indian. Armata britanică a ripostat în forță, operând peste 60 000 de arestări. G. a petrecut în închisoare perioada 1942-1944.

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, Pakistanul s-a desprins de India ca stat musulman independent, iar autoritățile britanice au fost nevoite să accepte independența totală a Indiei. Proclamarea oficială a independenței Indiei a avut loc la 15 august 1947, la New Delhi în prezența lui G. și a lui Jawaharlal Nehru, prim-ministru al Indiei din 1947 până în 1964.

Deși a fost un partizan convins al unității dintre hinduși și musulmani, adept al nonviolenței și comunicării între oameni, G. a căzut victimă intoleranței religioase, fiind asasinat la 30 ianuarie 1948 de un membru al grupării teroriste hinduse, Hindu Mahasabha.

GARIBALDI, GIUSEPPE (1807-1882)

Figură legendară a Italiei moderne, la a cărei unificare a participat în mod decisiv, G. s-a născut la Nisa, în Franța.

În tinerețe a fost angajat ca marinar pe vase comerciale care străbăteau Mediterana. În 1833 a devenit membru al organizației secrete „Tânăra Italie", condusă de Giuseppe Mazzini. Această organizație milita pentru eliberarea Italiei de sub dominația străină și unificarea acesteia. După un an, a fost implicat în acțiunea de capturare a unui vas de război, fiind prins de poliție și condamnat la moarte. A reușit să evadeze și să fugă în America de Sud unde și-a petrecut următorii 12 ani. Aici a participat la revoltele organizate în Brazilia și apoi în Uruguay, remarcându-se printr-un neobișnuit talent militar.

A revenit în 1848 în Italia, pentru a participa la mișcarea revoluționară care se desfășura în țara sa ca și în multe alte state europene. În fruntea unei armate de 30 000 de voluntari s-a pus în slujba regelui Sardiniei pentru a lupta împotriva stăpânirii austriece în Lombardia. În 1849 a participat, alături de Giuseppe Mazzini, la apărarea Romei, proclamată Republică de către revoluționari. A putut să respingă timp de o lună asaltul armatei franceze asupra Romei. Superioritatea numerică a francezilor a determinat în cele din urmă retragerea lui G., împreună cu 5 000 de susținători fideli. Cei mai mulți dintre aceștia vor pieri în lunile următoare în urma acțiunilor de „curățare" întreprinse de armata austriacă în teritoriul italian pe care îl controla. G. a izbutit să fugă din nou din Italia, de această dată refugiindu-se în Statele Unite, țară în care a rămas până în 1854.

Întors în Italia, s-a stabilit în insula Caprera (aflată în nord-estul Sardiniei). Principalul său obiectiv a devenit lupta pentru unificarea Italiei în jurul regelui Victor-Emmanuel al II-lea de Savoia, conducătorul Sardiniei și Piemontului, și al primului său ministru, Camillo Cavour. A participat în 1859 la războiul dus de Sardinia împotriva Austriei, luptând în Alpi. În 1860, în fruntea a 1 000 de oameni a întreprins o expediție în Sicilia (devenită celebră sub denumirea „Expediția celor 1 000 de cămăși roșii") reușind să înlăture monarhia locală și să instituie un guvern provizoriu.

A cucerit Sicilia și Neapole, care s-au unit astfel cu regatul Sardiniei și Piemontului (1861) după care s-a retras în insula Caprera. În 1861, întreaga Italie, cu excepția Romei (aflată sub autoritatea Papei) și a Veneției (rămasă sub control austriac), a fost unificată. În 1862, G. a intrat în conflict cu Victor-Emmanuel al II-lea. În ciuda opoziției regelui, care încerca să evite un conflict cu Franța ale cărei trupe ocupau Roma, G. a constituit un grup de voluntari din Sicilia cu care intenționa să ocupe Roma pentru a o transforma în capitala Italiei. A fost înfrânt de trupele regale la Aspromonte (29 august 1862), capturat, dar eliberat puțin timp mai târziu.

În timpul războiului din 1866, în care Italia, aliată cu Prusia, a luptat împotriva Austriei, G. a condus din nou un corp de voluntari cu care a reușit să înfrunte cu succes în Tirol armata austriacă. La sfârșitul războiului, Veneția a devenit parte integrantă a Italiei unificate. După o nouă încercare nereușită de a cuceri Roma (1867), G. s-a retras în insula sa.

O dată cu anexarea Romei la Italia, în 1870, G. a devenit membru al Parlamentului italian.

GAULLE, CHARLES ANDRE JOSEPH MARIE DE (1890-1970)

Primul președinte al celei de-a V-a Republici Franceze, lider al rezistenței franceze antihitleriste în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, s-a născut la Lille.

Educația militară și-a desăvârșit-o în cadrul Academiei militare franceze de la Saint-Cyr, fiind apoi încadrat în Regimentul 33 Infanterie din Arras ca ofițer, sub comanda colonelului Pétain (viitor mareșal și conducător al regimului colaboraționist de la Vichy în timpul celui de-al Doilea Război Mondial). S-a remarcat în timpul Primului Război Mondial în bătălia de la Verdun (1916) fiind ulterior luat prizonier de către armata germană. După război a fost titular al catedrei de istorie de la Saint-Cyr, comandant al batalionului 19 Vânători de la Tréves, comandant al Secretariatului general al apărării naționale, organism guvernamental. Conferințele sale de la Sorbona, axate pe probleme de tactică și strategie militară, ca și lucrările din domeniul apărării pe care le-a publicat în perioada interbelică (*Tăișul Spadei* - 1932, *Armata viitorului* - 1934, *Franța și armata sa* - 1938) dovedeau claritatea concepțiilor sale militare și profundul său atașament față de Franța. Concepția lui despre patria sa este ilustrată de cuvintele cu care se deschid *Memoriile de război* redactate în 1954: „Toată viața am avut o anumită concepție despre Franța, inspirată atât de sentiment cât și de rațiune. Latura afectivă din mine își imaginează, firește, Franța ca pe o prințesă din povești sau ca pe o madonă din picturile murale, sortită unui destin măreț și excepțional. Instinctul mă îndeamnă să cred că providența a creat-o pentru succese deosebite sau pentru nenorociri exemplare. Dacă totuși se întâmplă ca pe faptele și gesturile ei să-și pună pecetea mediocritatea, am simțământul că este o anomalie absurdă, ce se poate reproșa numai greșelilor francezilor, iar nu geniului patriei. Dar și latura rațională a spiritului meu mă face să cred că Franța nu este într-adevăr ea însăși decât atunci când se află în primele rânduri [...] că țara noastră [...] trebuie să aspire la scopuri mărețe și să stea cu fruntea sus. Pe scurt, așa cum înțeleg eu, Franța fără măreție nu poate fi Franța."

După capitularea Franței în iunie 1940, de G. s-a refugiat la Londra, hotărât să organizeze, din Anglia, rezistența franceză în fața ocupației germane. În exil a format Comitetul Național Francez, recunoscut oficial ca reprezentant al poporului francez de către guvernele aliate care luptau împotriva Germaniei (1942). Trupele franceze aflate sub comanda lui au fost implicate în luptele din Africa (Dakar - 1940, Madagascar - 1942, Algeria - 1943) și din Franța ocupată. O dată cu debarcarea din Normandia (iunie 1944) teritoriul Franței a fost eliberat, iar din august 1944, când armata germană a părăsit Parisul, Comitetul Național Francez, sub conducerea lui de G., a fost recunoscut ca guvern *de facto* al Franței.

După război, a organizat o nouă mișcare politică franceză, *Le Rassemblement du Peuple Français* (Adunarea Populară Franceză), câștigând majoritatea locurilor în Parlament în 1951.

În 1958, în condițiile războiului purtat de Algeria pentru a se elibera de sub autoritatea colonială franceză, a redevenit prim-ministru. O nouă Constituție, care sporea puterile guvernului, era votată de către francezi.

După proclamarea celei de-a cincea Republici Franceze, de G. a fost ales primul ei președinte, în 1959. În timpul exercitării mandatului său de președinte, Algeria a fost recunoscută ca stat independent, Franța a devenit membră a Comunității Economice Europene și a fost demarat programul atomic francez. Cel de-al doilea mandat prezidențial, obținut în urma alegerilor din 1965, a fost întrerupt în urma deciziei sale de a demisiona, survenită pe fondul gravelor tulburări declanșate în lumea universitară franceză în 1968.

GORBACIOV, MIHAIL

Născut la data de 2 martie 1931, la Privolnoie, în regiunea Stavropol, într-o familie de țărani săraci din nordul Caucazului, s-a pregătit mai întâi să devină avocat (a absolvit cursurile Facultății de Drept a Universității „Mihail Lomonosov" din Moscova în anul 1955). Dar, din anul 1952 a devenit membru al Partidului Comunist al Uniunii

Sovietice (P.C.U.S.), iar din 1955 a fost trimis să îndeplinească diferite activități pe linie de organizație de tineret comunist și de partid. În anul 1980, a devenit membru al Biroului Politic al P.C.U.S., iar de la data de 11 martie 1985, după moartea lui Constantin Cernenko, a promovat în funcția de secretar general al partidului. Tot din 1985, a devenit și membru al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., iar din octombrie 1988 președinte al acestuia. Meritul cel mai important al lui G. a fost acela că a inițat o politică de reforme („perestroika") și de deschidere față de lumea liberă occidentală („glasnost"). El a dorit să reformeze comunismul, dar măsurile sale au deschis calea popoarelor europene de a reveni la democrație și de a se elibera de sub dominația sovietică. În interior, reformismul lui G. a avut ca efect destrămarea U.R.S.S. și prăbușirea regimului comunist. De altfel, în anul 1989, G. și președintele american George Bush au anunțat sfârșitul războiului rece. Tot în anul 1989, liderul sovietic a decis retragerea trupelor sovietice din Afghanistan. Deși în martie 1990 a fost ales președinte al țării de către Congresul deputaților poporului, G. nu mai putea stăpâni procesele declanșate în interiorul U.R.S.S. și, în primul rând, redeșteptarea naționalismului care va duce la desprinderea republicilor de statul sovietic. După căderea comunismului în țările est-europene, a inițat retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul acestora, măsură care i-a sporit popularitatea în Europa. Dar, în interiorul U.R.S.S., situația lui G. era din ce în ce mai complicată. Conservatorii, cei care doreau menținerea regimului totalitar comunist, au organizat, în august 1991, un puci prin care au încercat să-l înlăture. Puciul a eșuat, iar procesul de dezintegrare a U.R.S.S. s-a accelerat. La data de 25 decembrie 1991, în condițiile în care Uniunea Sovietică înceta să mai existe, G. a demisionat din toate funcțiile pe care le ocupa. Pentru meritul de a fi contribuit la sfârșitul războiului rece și de a nu se fi împotrivit mișcărilor pentru libertate și democrație ale popoarelor est-europene, G. a fost răsplătit, în anul 1990, cu premiul Nobel pentru pace.

H

HAMMURABI (anii de domnie: 1792-1750 î.H.)

Membru al primei dinastii amorite stabilite la Babilon în secolul al XIX-lea î.H., a condus inițial un mic regat mesopotamian vecin Babilonului.

Prin campaniile sale militare îndrăznețe, a reușit să cucerească și să supună statele mesopotamiene vecine (Mari, Uruk, Isin, Larsa), devenind astfel întemeietorul primului imperiu babilonian.

La apogeul domniei sale, după înfrângerea Asiriei, când imperiul său se întindea din Persia până la Mediterana, H. se putea intitula „Rege al Sumerului, al Akkadului și al celor patru părți ale lumii". Perioada domniei sale nu s-a remarcat numai prin cuceriri militare, ci și prin ridicarea unor grandioase construcții civile și militare, prin măsuri de încurajare a navigației și agriculturii (dezvoltată cu ajutorul canalelor de irigații), prin organizarea unui sistem eficient de colectare a impozitelor, prin impunerea Babilonului ca unul din cele mai mari centre politice, militare și economice ale Orientului antic.

H. a rămas în istorie mai ales prin codul de legi care îi poartă numele, primul ansamblu de legi păstrat integral (în forma originală) până în zilele noastre, datat în anul 1785 î.H. Gravat pe o stelă de bazalt negru înaltă de 2,25 m, Codul a fost descoperit de o echipă de arheologi francezi la Susa în 1901-1902 și este păstrat azi la Muzeul Luvru (Paris). El cuprinde 282 articole și sistematizează într-o formă riguroasă regulile juridice aplicate la Babilon în secolul al XVIII-lea î.H. Stela pe care se află gravat cu semne cuneiforme codul, cuprinde în partea superioară un basorelief care-l reprezintă pe H. primind legile din partea zeului Shamash, respectându-se astfel tradiția monarhiei orientale de drept divin.

În perioada domniei lui H., limba babiloniană (dialect al limbii akkadiene) a înlocuit sumeriana, iar miturile legate de Ghil-

gameș s-au transformat într-un poem epic unic, realizat în limba sumero-akkadiană, considerată una dintre cele mai vechi și mai importante creații ale literaturii universale. Tot acum, Marduk, zeul suprem al Babilonului, începe să fie venerat de întreaga Mesopotamie.

Primul imperiu babilonian, fondat de H., s-a destrămat în anul 1595 î.H., când Babilonul a fost distrus de hitiți.

HANNIBAL (246–183 î.H.)

Considerat de către istorici una dintre cele mai importante personalități ale istoriei universale, comparat cu Alexandru cel Mare și Iuliu Cezar, H. s-a născut la Cartagina (*puternic centru economic* și comercial fenician din Africa de Nord). Era fiul generalului Hamilcar Barcas, comandant al armatei cartagineze în primul război împotriva Romei.

Tradiția istorică susține că H., copil fiind, a fost pus de tatăl său să jure ură veșnică Romei, de aceea, mai târziu, întreaga sa energie a fost dedicată înfrângerii acesteia.

H. și-a început cariera militară în 237 î.H., alături de tatăl său, în Spania, teritoriu transformat în colonie cartagineză. Aici a fost ales de către armată comandant suprem. În această calitate va conduce Cartagina în timpul celui de-al doilea război punic (218–201 î.H.), ajungând să *fie* privit de către romani ca cel mai mare dușman din istoria Romei.

Istoricul roman Titus Livius îl descrie în opera sa, *Ab urbe condita* (*De la întemeierea Romei*): „...Niciând n-a fost pe lume un om mai bine înzestrat cu însușiri atât de felurite - și de a asculta și de a porunci. Când înfrunta primejdiile, Hannibal era cel mai cutezător dintre toți, iar în toiul pericolelor dovedea cea mai mare chibzuință.

Nu-i istovea trupul nici un fel de trudă (...). Hannibal era deopotrivă de răbdător și la frig, și la arșiță, cumpătat la mâncare și băutură, după care nu jinduia niciodată (...). Mulți l-au văzut adesea pe Hannibal odihnindu-se pe pământul gol, acoperit numai cu o mantie soldățească, în mijlocul *străjerilor la posturile de veghe* (...). În luptă pornea cel dintâi și ieșea din încăierare cel din urmă."

În conflictul militar cu Roma, a impus o tactică nouă: atacarea Romei prin nordul Peninsulei Italice, armata cartagineză înaintând în această direcție dinspre Spania. Practic, principalul teatru de operațiuni, pentru 16 ani, este chiar Italia, deși lupte între cele două armate s-au desfășurat și în Spania, Sicilia și Africa de Nord.

În momentul declanșării celui de-al doilea război punic, H. dispunea de o armată formată din 60 000 de oameni (pedestrași și cavalerie) și 37 elefanți. A trecut prin Spania, a traversat Munții Pirinei, apoi sudul Galliei și Munții Alpi și a ajuns în octombrie 218 în nordul Italiei, surprinzând Roma

prin rapiditatea înaintării sale. A profitat de animozitatea dintre romani și populațiile cucerite sau vecine Romei (celți, italici) pentru a le atrage pe cele din urmă de partea sa, fapt care crea pericolul distrugerii hegemoniei Romei în Italia. Pentru adversarii săi, această campanie militară a debutat dezastruos: au fost înfrânți pe râurile Ticinus și Trebia (decembrie 218), apoi în bătălia de la Lacul Trasimene (iunie 217), iar în bătălia de la Cannae (august 216) au suferit cea mai mare înfrângere din istoria Romei.

În urma bătăliei de la Cannae, Roma pierdea 65 000 de soldați (45 000 morți și 20 000 prizonieri). *O serie de orașe grecești din sudul* Italiei au acceptat supunerea față de Cartagina. De partea lui H. a trecut și Filip al V-lea, regele Macedoniei. Momentul culminant al campaniei lui H. în Italia a fost marcat de prezența acestuia sub zidurile Romei (211 î.H.). Totuși, rezistența romanilor și dificultățile de aprovizionare ale armatei cartagineze din Italia au măcinat capacitatea ei de luptă. Bazele cartagineze din Africa au fost distruse de tânărul și capabilul general roman Scipio Africanus Maior. Totodată, la Cartagina, H. și-a pierdut sprijinul politic, ceea ce determină abandonarea sa în Italia. Fratele lui, Hasdrubal, a reușit să ajungă în *Italia de Nord*, cu o armată punică, dar a fost înfrânt și ucis de romani în 207 pe râul Metaurus. H. a fost nevoit să se retragă în sudul Italiei, de unde a fost apoi rechemat la Cartagina în 203. În anul următor, a fost înfrânt de către Scipio Africanul în marea bătălie de la Zama, în urma căreia cel de-al doilea război punic s-a încheiat printr-un tratat de pace cu totul defavorabil Cartaginei.

Revenit la Cartagina, a încercat refacerea puterii militare a acesteia *dar și a prestigiului ei diplomatic* și economic. A avut de înfruntat însă ostilitatea marii aristocrații a cetății. A fost deci nevoit să plece în exil, fiind adăpostit în Siria, la curtea regelui Antioh al III-lea, pe care l-a susținut în conflictul său cu Roma. Ulterior, s-a refugiat *la curtea lui Prusias I, regele* Bitiniei.

În 183 î.H. H. s-a sinucis la Libyssa, pentru a nu fi capturat de romani.

HARUN AL-RASHID (766–809)

A fost calif din dinastia Abbasizilor între anii 786 și 809, întreținând la Bagdad o curte fastuoasă. Domnia sa a fost considerată perioada de maximă strălucire a califatului abbasid, a cărui istorie s-a desfășurat între anii 750 și 1258.

Pe timpul lui, în interiorul califatului s-au instaurat pacea și prosperitatea economică, iar în exterior, s-a bucurat de un mare prestigiu, din China și până la curtea lui Carol cel Mare. Relațiile cu împăratul francilor au fost bune. Carol cel Mare s-a aliat cu el, pentru a-i

intimida atât pe împărăteasa bizantină Irena, cât și pe succesorul acesteia, Nicefor (Nikephoros) I, încercând astfel să obțină recunoașterea oficială a Imperiului Carolingian de către Bizanț. Aceste relații cu H. i-au adus lui Carol cel Mare acordarea, de către califul din Bagdad, a protectoratului francilor asupra Palestinei. H. i-a trimis lui Carol cel Mare și cheile Sfântului Mormânt. Documentele menționează că, în perioada în care a avut relații bune cu împăratul, a primit de la acesta daruri care atestau însemnătatea atribuită legăturilor cu acest califat, Carol cel Mare trimițându-i, de exemplu, stofe scumpe, viu colorate, produse în Flandra.

Deși a reprezentat o perioadă de înflorire, domnia lui H. a însemnat și începutul destrămării imperiului Abbasizilor, deoarece califul a acordat autonomii locale (precum Ifriqiya - Tunisia de astăzi -, sau în Magreb), acolo instaurându-se apoi dinastii care au acționat independent de conducerea de la Bagdad.

HENRIC AL IV-LEA DE BOURBON (1553-1610)

S-a născut la Pau în anul 1553. Era fiul regelui Navarrei, Anton de Bourbon și, pentru că provenea dintr-o familie princiară, s-a putut căsători cu sora regelui francez Henric al III-lea (1574-1589), Margareta de Valois, în anul 1572, când a devenit rege al Navarrei.

Era șeful partidei hughenote, iar în anul 1589 a ajuns rege al Franței, întemeind o nouă casă regală, cea de Bourbon, după stingerea dinastiei de Valois (Henric al III-lea a murit asasinat de călugărul catolic Jacques Clement, fără să aibă moștenitori).

Rege al Franței între anii 1589 și 1610, cu numele Henric al IV-lea de Bourbon, a fost nevoit, în anul 1593, să abjure calvinismul și să revină la catolicism. A făcut aceasta, deoarece catolicii, majoritari în Franța, nu-l recunoscuseră ca rege. Doar în aceste condiții a putut fi încoronat, eveniment petrecut în catedrala din Chartres, în anul 1594. Abia în acel an a putut intra în Paris.

Între anii 1589 și 1598, a desfășurat atât acțiuni militare, cât și o politică de tranzacții și de concesii, reușind să-i aducă la supunere pe toți cei care i se împotriveau. Din anul 1594, a fost ajutat în conducere de ducele de Sully, care a devenit secretar de stat și era cel mai apropiat consilier al regelui. Ducele de Sully a reorganizat finanțele. Agricultura a fost sprijinită, iar țărănimea a fost protejată.

Tot în timpul domniei sale a început un vast program de construcții civile și utilitare. În aceste condiții, a reușit să întărească autoritatea regală. La data de 13 aprilie 1598, prin Edictul de la Nantes, a restabilit pacea religioasă în Franța, încheindu-se astfel războaiele dintre catolici și protestanți, care au durat 36 de ani (1562-1598). Prin Edictul

de la Nantes se acorda libertate de cult hughenoților, cărora le erau garantate inclusiv drepturile civile, permițându-li-se accesul în funcții publice. De asemenea, li se acordau și „cetăți de siguranță", cu garnizoane protestante, precum fortăreața La Rochelle.

Dacă ținem cont și de faptul că, tot în 1598, s-a pus capăt războiului franco-spaniol (dintre 1595 și 1598), prin încheierea tratatului de la Vervins, se poate spune că în acel an a fost stabilită atât pacea internă (prin Edictul de la Nantes), cât și pacea externă (prin tratatul de pace mai sus-menționat). Susținerea protestanților germani de către H. IV în fața pretențiilor de supremație ale împăratului a trezit din nou fanatismul catolic. Când se pregătea să declanșeze un război împotriva Imperiului Romano-German și a Spaniei, a fost asasinat de un fanatic catolic, Ravaillac, la data de 14 mai 1610.

HENRIC AL II-LEA PLANTAGENET (1133-1189)

Devenind rege al Angliei după o perioadă de lupte pentru tron (1135-1154), în timpul căreia autoritatea centrală a slăbit, a pus capăt acestei situații și a acționat în vederea întăririi puterii monarhice.

Pe lângă faptul că era rege al Angliei, stăpânea și provinciile Anjou, Maine, Touraine, Aquitania și Poitou, astfel că autoritatea sa se întindea și asupra a mai mult de jumătate din teritoriul de atunci al regatului Franței.

Domnia lui H. II (1154-1189) este una dintre cele mai însemnate din istoria Angliei. El a înfăptuit două reforme de o deosebită importanță, cea militară și cea judiciară, prin care puterea centrală s-a întărit. Prima reformă menționată a constat în faptul că slujba militară datorată regelui, în principiu de toți oamenii liberi, dar în special de vasalii săi, putea fi înlocuită printr-o răscumpărare bănească, „banii de scut". Cu sumele obținute astfel, regele putea să recruteze ostași mercenari, care urmau să se afle permanent la dispoziția sa. Reforma judiciară a extins competența justiției regale asupra celei senioriale. Astfel, oricare om liber putea să ceară, în schimbul unei taxe, ca procesul său să fie judecat de un tribunal regal. Reforma judiciară înfăptuită pe timpul domniei sale a constat și în definitivarea uniformizării legislației și a procedurii juridice în întreaga Anglie, lucru realizat prin elaborarea „dreptului comun" (*Common Law*).

Reforma judiciară a dus și la reducerea puterii ecleziastice și papale în favoarea celei regale. *Statutele de la Clarendon*, document elaborat în anul 1164, demonstrează dorința lui H. de a supune Biserica și clerul justiției regale. Clerul nu mai avea voie să apeleze la instanța juridică de la Roma. Regele a ajuns, în felul acesta, la un conflict deosebit de puternic cu

Biserica engleză, care era condusă de arhiepiscopul de Canterburry, Thomas Becket. Acesta din urmă a fost asasinat în anul 1170. În cele din urmă, regele a fost nevoit să cedeze în fața Papalității. În anul 1172, el a anulat *Statutele de la Clarendon* și s-a împăcat cu Biserica.

HENRIC AL VIII-LEA TUDOR (1491-1547)

Născut la Greenwich, a fost rege al Angliei între anii 1509 și 1547, iar din 1541 și-a luat și titlul de rege al Irlandei. A fost fiul regelui Henric al VII-lea (1485-1509).

În primele decenii ale domniei nu și-a exercitat puterea direct, ci prin intermediul cardinalului Thomas Wolsey, care a îndeplinit funcția de cancelar între anii 1512 și 1529. Dar, din anii '30 ai secolului al XVI-lea, regele a condus Anglia direct și autoritar.

În condițiile în care pe continent se declanșase Reforma religioasă, H. s-a preocupat și el de această problemă. În vederea reformării Bisericii engleze, regele a acționat pentru a-și asigura sprijinul politic și religios și a convocat de mai multe ori Parlamentul (între anii 1529 și 1532) și pe reprezentanții clerului (în noiembrie-decembrie 1534). H. a fost proclamat șeful suprem al Bisericii Angliei în anul 1531, iar prin *Actul de Supremație*, din anul 1534, a fost recunoscut de Parlament ca „șef suprem al Bisericii Angliei". Cancelarul Thomas Morus, care s-a opus acestor măsuri, a fost condamnat la moarte și decapitat la data de 7 iulie 1535. A urmat, între anii 1536 și 1539, desființarea mănăstirilor și secularizarea averilor lor, ceea ce a făcut ca în proprietatea coroanei engleze să intre importante fonduri funciare ale Bisericii. Reforma a contribuit la consolidarea monarhiei absolute în Anglia, documentele arătând că, între anii 1536 și 1547, Coroana a obținut 1,5 milioane de lire sterline provenite din vânzarea sau din arendarea unor bunuri secularizate.

Pe lângă dorința de obținere a unor fonduri de pe urma secularizării averilor bisericești, H., care la început a fost atașat profund catolicismului, a fost determinat să reformeze Biserica și din alte motive. El dorea ca Papa să nu-și mai poată exercita autoritatea în statul englez. Nu în ultimul rând trebuie amintit și conflictul personal cu papa Clement al VII-lea, care, în anul 1527, a refuzat să-i anuleze căsătoria cu Catherina de Aragon, prima sa soție, fapt care l-a determinat să refuze autoritatea Bisericii Catolice și să confiște anatele, adică veniturile destinate Papei. Și aceste fapte au stat la baza schismei Bisericii Anglicane față de catolicism. Papa l-a excomunicat pe H. în anul 1533, iar celelalte evenimente pe plan religios, întreprinse de rege în Anglia, între anii 1531 și 1534, sunt cunoscute.

În relațiile cu alte mari puteri europene ale timpului, precum

Franța sau Spania, H. VIII Tudor s-a remarcat printr-o politică de echilibru. În privința vieții personale, după ce a repudiat-o pe Catherina de Aragon, în anul 1533, a mai avut și alte soții (Anne Boleyn, mama Elisabetei I, soție decapitată în anul 1536, Jeanne Seymour, mama viitorului rege Eduard al VI-lea, care a domnit între anii 1547 și 1553, Ana de Cleves, Catherine Howard, executată și ea în anul 1542, și Catherine Parr).

Prin acțiunile sale, prin atitudinea față de Biserica Catolică și Papalitate, a contribuit la consolidarea monarhiei absolutiste în Anglia.

HITLER, ADOLF (1889-1945)

Fondatorul nazismului german și unul dintre cei mai cruzi dictatori din secolul XX, s-a născut la Braunau am Inn, în Imperiul Austro-Ungar, fiind al patrulea copil al lui Alois și al Klarei Hitler. Tatăl său era lucrător vamal, membru al clasei de mijloc a funcționarilor de stat. A urmat, începând din 1900, școala elementară, apoi liceul, cu rezultate modeste. În 1907 a fost respins de Academia de Arte Frumoase din Viena. A rămas orfan de ambii părinți și a fost nevoit să supraviețuiască în Viena în condiții extrem de modeste, pictând pentru a putea trăi. În această perioadă a venit în contact cu ideile politice radicale, fiind atras în special de teoriile rasiste. Urmărit pentru activitatea sa politică de autoritățile austriece, a fugit la München, în Germania (1913).

O dată cu izbucnirea Primului Război Mondial, H. se înscrie voluntar în armata germană (deși în Austria fusese declarat inapt pentru serviciul militar). A luptat în război până la încheierea acestuia, fără a promova în posturi de comandă. Sfârșitul conflagrației l-a găsit într-un spital militar, rănit ușor. Înfrângerea Germaniei a pus-o pe seama evreilor, sentimentele sale antisemite devenind tot mai acute. După război s-a alăturat unui partid de orientare rasistă și naționalistă, Partidul Muncitoresc German, numit mai târziu Partidul Național-Socialist al Muncitorilor Germani (abreviat, în limba germană, NSDAP, sau Partidul Nazist). Aici și-a afirmat talentul de orator politic și organizator. Până în 1920, a reușit să adune 2 000 de adepți și a fost ales conducător (*Führer*) al partidului la 29 iulie 1921. Ideile vehiculate în discursurile sale - renaștere națională, regim politic autoritar, puritate rasială, antisemitism, înlăturarea regimului democratic (liberal) - reuneau în jurul partidului tot mai mulți simpatizanți, proveniți din rândul populației distruse de război, debusolate de pierderea acestuia și nemulțumite de măsurile luate împotriva Germaniei de către statele învingătoare. Atmosfera era favorabilă loviturilor revoluționare. H. a organizat în München o asemenea lovitură în 1923, împreună cu

organizația paramilitară a Partidului Nazist. Lovitura a eșuat, H. a fost arestat, iar în perioada în care a fost închis a redactat *Mein Kampf*, lucrarea care cuprindea esența teoriei și obiectivelor sale politice. Ideea de bază a lucrării era aceea că viitorul aparține rasei germane a arienilor, superioară tuturor altor rase umane, considerate inferioare. Acestea din urmă trebuia fie exterminate (evreii), fie obligate să se supună rasei superioare. De asemenea, era promovată noțiunea de „spațiu vital" pe care Germania urma să-l obțină prin cucerirea teritoriilor statelor vecine și exterminarea populației acestora.

După eliberarea sa în 1924, H. a reorganizat partidul și a întemeiat trupele S.S. care alcătuiau garda personală a Führer-ului, îndeplinind și misiuni de poliție politică. Din 1928 Partidul Nazist a început lupta pentru cucerirea puterii pe cale democratică, participând la alegeri cu un scor modest: 3% din voturi. Izbucnirea crizei economice mondiale în 1929, avea să netezească ascensiunea politică a lui H. care părea să aibă soluții pentru toate problemele societății.

Alegerile din 1932 au fost câștigate de Partidul Nazist. La 30 ianuarie 1933, Președintele Paul von Hindenburg l-a numit pe H. în postul de cancelar al Germaniei, acordându-i puteri speciale, de care se va folosi pentru a-și instaura propria dictatură și a transforma Germania într-un stat totalitar. Libertățile civile au fost suspendate, posturile-cheie au fost oferite membrilor partidului, partidele politice (în afara celui nazist) au fost interzise, sindicatele, înlocuite cu organizații controlate de Partidul Nazist, învățământul a fost pus în slujba ideologiei naziste, mijloacele de comunicare în masă au fost strict controlate.

Totul era dublat de un cult din ce în ce mai dezvoltat al personalității Führer-ului. Opozanții regimului sau ai lui H. personal au fost controlați, arestați sau executați. Este semnificativ în acest sens evenimentul rămas în istorie sub numele de „Noaptea cuțitelor lungi" (29/30 iunie 1934) când liderii „trupelor de asalt" (SA), care se manifestaseră uneori în dezacord față de H., au fost uciși.

Pe plan economic, politica regimului nazist a dus la refacerea economiei Germane, șomajul a fost drastic redus, iar cetățenii de rând au putut simți o anumită ameliorare a condițiilor de viață, ceea ce explică adeziunea unei mari părți a populației germane față de regimul politic al lui H. după 1933. În același timp, a fost declanșat procesul de purificare a rasei germane superioare de membrii săi considerați necorespunzători. Un program complex a fost pus la punct în acest scop: planificarea familială, controlul „purității căsătoriilor", sterilizări, eutanasierea handicapaților. Evreii au fost în mod deosebit persecutați: înlăturați din slujbele lor, din viața politică sau publică, închiși în lagăre de concentrare, exterminați prin aplicarea „soluției finale" în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, căreia i-au căzut victime aproximativ 6 milioane de evrei din Europa.

O atenție specială a fost acordată de H. reînarmării Germaniei și pregătirii celui de-al Doilea Război Mondial. Avea în plan mai multe ținte: Cehoslovacia, Marea Britanie și Franța, U.R.S.S. și, respectiv, S.U.A. Întregul efort economic al Germaniei a fost îndreptat spre refacerea armatei. Planurile războinice ale lui H. au fost susținute de alianța încheiată cu Italia (1936) și Japonia (1940): Axa Roma - Berlin - Tokio.

Politica agresivă și revizionistă a lui Hitler a debutat efectiv la 12 martie 1938 prin anexarea Austriei la Germania (*Anschluss*) motivată de ideea că toți germanii trebuie să trăiască în interiorul aceleiași granițe. A urmat apoi Cehoslovacia, în cadrul căreia trăia un număr considerabil de germani, concentrați în regiunea sudetă. În urma Pactului de la München (septembrie 1938), Cehoslovacia a fost obligată să cedeze Germaniei, fără luptă, această regiune. Cea mai mare parte a Cehoslovaciei va fi însă ocupată de Germania, câteva luni mai târziu, în martie 1939, fără ca marile puteri europene, Anglia și Franța, să intervină efectiv. După ce și-a asigurat liniștea din partea Uniunii Sovietice, prin Pactul Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939, H. a declanșat al Doilea Război Mondial la 1 septembrie 1939 prin invadarea Poloniei. Până în vara anului 1940, armata germană a ocupat Danemarca, Norvegia, Belgia, Olanda, Franța. A încercat apoi să scoată Anglia din război prin atacuri aeriene succesive (Planul Leul de Mare). În 1941, H. a încălcat Pactul de neagresiune germano-sovietic și a atacat U.R.S.S. Între timp armata germană a ocupat Iugoslavia și Grecia. Totodată, H. a încurajat Japonia, care dispunea de forțe navale superioare celor germane, să atace S.U.A.

În iulie 1944, când, în urma debarcării anglo-americane din Normandia și a succeselor armatei sovietice pe frontul de est, războiul părea să se îndrepte către înfrângerea Germaniei, a fost organizat, de către șefi ai armatei germane, un atentat cu bombă împotriva lui H., la Rastenberg. El a scăpat cu viață, dar sute de membri ai conspirației au fost executați. În aprilie 1945, războiul era deja pierdut. Trupele aliate anglo-americano-sovietice se aflau la porțile Berlinului. H. l-a desemnat pe amiralul Karl Dönitz ca succesor al său, s-a căsătorit cu amanta sa Eva Braun și, împreună cu aceasta, s-a sinucis în buncărul său de la Berlin, la 30 aprilie 1945. La capătul a cinci ani de război, Germania era complet ruinată și 60 de milioane de vieți omenești erau pierdute.

I

IANCU, AVRAM (1824-1872)

Personalitate a Revoluției române de la 1848 din Transilvania, s-a născut în Munții Apuseni (Țara moților) în aprilie 1824 (data exactă și chiar anul nașterii nu sunt încă precis stabilite), într-o familie țărănească din Vidra de Sus, județul Alba. A început școala primară în satul natal, apoi la Neagra, pe Arieș, după care și-a continuat studiile la Câmpeni. Gimnaziul l-a urmat la Zlatna, centrul minier al Munților Apuseni, iar la Cluj a fost elev al Liceului Academic. Din primii ani de școală, Iancu a cunoscut realitățile sociale și economice ale ținutului moților dar și istoria lor, puternic impregnată de amintirea răscoalei din 1784 conduse de Horea, Cloșca și Crișan.

Întreaga sa activitate de mai târziu va fi dedicată luptei pentru împlinirea aspirațiilor naționale ale românilor din Apuseni și din Transilvania. Între anii 1844 și 1846 fiind student la Facultatea de drept din Cluj a participat, alături de Ion Rațiu sau de Ion Axente Sever, la înființarea Societății studenților români din Cluj care edita periodicul *Aurora pentru minte și inimă*, specializat în publicarea lucrărilor referitoare la limba și literatura română, precum și a culegerilor de folclor.

În 1847-1848, s-a numărat printre canceliștii de la Târgu-Mureș. Aceștia erau practicanții de la Tabla regească sau Curtea de Apel a Transilvaniei. Erau colegi cu el Alexandru Papiu-Ilarian, Petru Dobra, Ioan Buteanu, care se vor distinge în fruntea mișcării naționale românești din 1848.

S-a afirmat în timpul discutării în Dieta Transilvaniei a Legii urbariale din 1847, care a stârnit numeroase controverse în epocă datorită prevederilor spoliatoare pentru țărani pe care le conținea. Atitudinea lui Iancu în timpul dezbaterilor este relatată de Ioan Sterca Șuluțiu, cancelist și el: „Iancu, care asculta cum se împărțesc domnii pe pielea bietului țăran, gemea ca un taur ferecat și tremura ca varga (...). Pe drum către casă mi-a zis: «Nu cu

argumente filosofice și umanitare vei putea convinge pe acei tirani, ci cu lancea, ca Horea.»"

Revoluția europeană din 1848 s-a extins în martie 1848 în Ungaria, apoi în Transilvania. La vechile nedreptăți sociale și naționale suportate de români din partea Imperiului Habsburgic se va adăuga atitudinea conducătorilor revoluției maghiare față de Transilvania, pe care o vedea anexată noii Ungarii independente. Toate acestea au contribuit la izbucnirea revoluției române în Transilvania.

Alături de colegii săi, I. a participat la întocmirea unei petiții adresate împăratului de la Viena (25 martie 1848). Cu această ocazie era cerută includerea în document a prevederii împroprietăririi țăranilor fără despăgubire. A fost de față la prima adunare de la Blaj (aprilie 1848) alături de alți lideri ai revoluției române din Transilvania (Al. Papiu Ilarian, Ion Buteanu, Simion Bărnuțiu ș.a.). Aici s-a luat decizia întrunirii unei mari adunări populare la Blaj, pentru luna mai 1848, cu scopul prezentării revendicărilor românești și solidarizării tuturor românilor în vederea acțiunilor revoluționare. În perioada următoare a mers în mijlocul moților din Munții Apuseni pe care i-a atras de partea revoluției. Zece mii de țărani din Munții Apuseni, organizați de I. și Ioan Buteanu, au participat la Marea Adunare Națională de pe Câmpia Libertății de la Blaj (3-5 mai 1848). Cu această ocazie a devenit membru al Comitetului național român ce va avea sediul la Sibiu și care va coordona mișcarea revoluționară din Transilvania. Votarea de către Dieta din Cluj a uniunii Transilvaniei cu Ungaria (respinsă de românii care au participat la Marea Adunare de la Blaj) a agravat situația din provincie, determinând escaladarea conflictului dintre români și maghiari.

În vara anului 1848, ciocnirile dintre țăranii români și proprietarii de pământuri au devenit tot mai violente. În Munții Apuseni, sub conducerea lui, moții s-au înarmat și s-au constituit în cete organizate după model militar.

În septembrie 1848, alături de cetele sale înarmate, I. a participat la cea de-a treia adunare de la Blaj, unde s-a stabilit organizarea rezistenței militare în fața maghiarilor. Cifra estimată a participanților s-a ridicat la aproximativ 60 000 de persoane. S-a cerut încetarea represaliilor îndreptate împotriva populației românești, a recrutărilor forțate pentru armata maghiară, alcătuirea unei Diete reprezentative, anularea anexării Transilvaniei la Ungaria.

S-a ajuns la formarea unei armate românești compuse din 15 legiuni, comandate de prefecți. În fruntea legiunii I, *Auraria Gemina* se afla I. Cele mai importante operațiuni militare s-au desfășurat în Munții Apuseni, în zona aflată sub controlul lui I., „Craiul Mun-

ților". Din decembrie 1848, spre această zonă s-a îndreptat armata maghiară condusă de generalul polonez Josef Bem. Obiectivul acesteia era „pacificarea" Transilvaniei (de fapt, preluarea acesteia sub controlul maghiar). Luptele s-au prelungit până în iulie 1849, cu pierderi grele de ambele părți și fără a se ajunge la un rezultat decisiv. Pe de altă parte, noul împărat Francisc Iosif de Habsburg a chemat în ajutor armatele ruse, pentru a readuce Ungaria în cadrul Imperiului Habsburgic. Era necesară, în aceste condiții, încetarea luptelor dintre armata maghiară și românii din Munții Apuseni. În urma medierii realizate de Nicolae Bălcescu, în iulie 1849 s-a încheiat Proiectul de pacificație de la Seghedin, semnat de Lajos Kossuth și I. Acesta marca încetarea ostilităților dintre români și maghiari. Era însă prea târziu. După câteva zile, armata maghiară condusă de Josef Bem a capitulat la Șiria, lângă Arad, în fața trupelor austro-ruse. Autoritățile austriece au dispus dezarmarea trupelor lui Iancu. Transilvania a redevenit provincie a Imperiului Habsburgic.

După revoluție, a reprezentat în continuare interesele moților în fața autorităților imperiale. Arestat la 15 decembrie 1849 a fost imediat eliberat sub presiunea moților răsculați. În 1850 s-a deplasat la Viena pentru a înainta împăratului Francisc Iosif un memoriu referitor la situația moților transilvăneni. Demersul a rămas totuși fără rezultate concrete.

În 1851, I., Ioan Axente Sever și Al. Papiu Ilarian au refuzat să primească decorațiile acordate de Curtea de la Viena celor care au luptat în 1848-1849 împotriva revoluției maghiare. Dezamăgiți de politica habsburgică față de Transilvania, conducătorii românilor au respins orice compromis față de împărat.

Considerat „periculos" pentru ordinea pe care autoritățile austriece doreau să o instaureze în Apuseni, I. a fost din nou arestat în 1852 și închis la Alba-Iulia, apoi la Sibiu. Eliberat în octombrie 1852, a fost forțat să locuiască sub supraveghere la Sibiu. Ulterior s-a întors în zona sa natală, cu sănătatea zdruncinată datorită unei lungi și puternice depresii determinate de perioada întemnițării. Până în clipa morții a trăit în Munții Apuseni, refuzând să se mai implice în viața politică. S-a stins din viață la 10 septembrie 1872, fiind înmormântat sub „gorunul lui Horea" din cimitirul de la Țebea (jud. Alba).

IANCU DE HUNEDOARA (1407-1456)

A fost voievod al Transilvaniei între anii 1441 și 1456. Tatăl său, cneazul român Voicu, din Țara Hațegului, a fost înnobilat de regele Sigismund de Luxemburg pentru serviciile aduse coroanei maghiare.

De la acesta, Voicu a primit domeniul și castelul Hunedoarei.

A fost numit ban de Severin în anul 1438, de către regele Albert de Habsburg (1437-1439). După moartea acestuia, I. a susținut candidatura la tronul Ungariei a regelui polon Vladislav al III-lea. Încoronat în 1440 cu numele de Vladislav I, regele nu a uitat sprijinul lui I. și l-a numit voievod al Transilvaniei.

I. s-a remarcat prin calitățile sale de comandant militar și prin faptul că a studiat mult timp tactica de luptă a otomanilor, constituind detașamente de cavalerie ușoară, capabile să execute lovituri rapide asupra adversarului. El a fost adeptul campaniilor ofensive antiotomane. Încă din anul 1438, și-a demonstrat calitățile militare în luptele din Serbia împotriva otomanilor.

În anul 1441, după ce a devenit voievod al Transilvaniei, el a învins din nou o oaste a acestora, iar în 1442 a obținut o altă victorie la Sântimbru, lângă Alba-Iulia, asupra forțelor comandate de beiul de Vidin.

Aceste victorii i-au asigurat un prestigiu deosebit în Europa, motiv pentru care atât Papa de la Roma, cât și statul venețian îl considerau potrivit pentru a conduce trupele militare într-o viitoare cruciadă antiotomană. Voievodul era hotărât să se implice decisiv în această acțiune, ideea luptei contra Semilunei animându-l până la sfârșitul vieții.

Voievodul transilvănean a acordat importanță și necesității ca în fruntea Moldovei și a Țării Românești să se afle domnitori care să-i fie aliați și pe care să se poată sprijini la nevoie. Ca urmare, l-a înscăunat pe Basarab al II-lea pe tronul Țării Românești, în anul 1442, iar pe cel al Moldovei, în anul 1448, pe Petru al II-lea.

Perioada 1443-1456 a reprezentat etapa marilor confruntări cu otomanii. Voievodul transilvănean și regele Vladislav I al Ungariei au început „campania cea lungă", desfășurată la sud de Dunăre în condițiile în care nici papa Eugeniu al IV-lea, nici principii creștini nu le-au oferit ajutor în lupta antiotomană. Această campanie, începută în septembrie 1443 și încheiată în ianuarie 1444, a fost încununată de succes. Dintre victoriile de răsunet datorate priceperii militare a lui I. trebuie amintite cele de la Niș, Sofia și Zlatița. Venirea iernii i-a împiedicat pe I. și pe regele maghiar să continue înaintarea spre Adrianopol, ei luând decizia de a se întoarce la Buda.

Succesele militare obținute i-au făcut atât pe principii creștini, cât și pe Papa de la Roma să se gândească la organizarea unei cruciade pentru alungarea otomanilor din Europa. Au fost strânse fondurile pentru echiparea unei armate și, cu toate că încheiase o pace avantajoasă, pe 10 ani, cu sultanul Murad al II-lea, regele Vladislav I a fost determinat de Papa de la

Roma să nu mai recunoască tratatul semnat cu otomanii și să se alăture coaliției creștine. Din aceasta făceau acum parte oștile multor nobili apuseni și flota venețiană. I. s-a alăturat și el, în septembrie 1444, forțelor creștine, înaintând cu armata la sud de Dunăre, îndreptându-se spre Varna. Dar cruciada de la Varna s-a încheiat cu un eșec, deoarece regele maghiar Vladislav I, la 10 noiembrie 1444, a folosit o tactică greșită, declanșând un atac nechibzuit. Oastea otomană a obținut o victorie ușoară asupra forțelor creștine, intervenția lui I. nemaiputând să schimbe soarta bătăliei. Regele Vladislav I a fost ucis în luptă. În aceste condiții, în Ungaria s-a declanșat o puternică criză politică internă, căreia i s-a pus capăt prin alegerea lui I., în anul 1446, în importanta funcție de guvernator al Ungariei la care a renunțat în anul 1453, având până la moarte titlul de căpitan general al statului maghiar.

I. a urmărit organizarea unei noi campanii militare la sud de Dunăre împotriva otomanilor. Bătălia de la 17-19 octombrie 1448, desfășurată pe valea Moraviei, la Kossovopolje, s-a încheiat cu victoria otomanilor, în condițiile în care trupele lui I. nu au putut beneficia de ajutorul celor comandate de albanezul Gjerg Kastrioti Skanderbeg. Această bătălie a însemnat și sfârșitul campaniilor creștinilor pentru alungarea otomanilor din Europa.

Ultima confruntare cu otomanii a lui I. s-a desfășurat în anul 1456. Sultanul Mahomed al II-lea, după ce a cucerit Constantinopolul în anul 1453, și-a îndreptat atenția asupra cetății Belgradului, important punct strategic în înaintarea lor spre centrul continentului european. Dar acesta nu a putut cuceri Belgradul, deoarece a fost apărat de I., care și-a demonstrat din nou calitățile de bun conducător militar în bătălia din 21-22 iulie 1456. El a atacat direct tabăra otomană, după ce fusese respins asaltul general organizat de sultan. Dar, peste numai câteva săptămâni de la victoria de la Belgrad, marele luptător antiotoman a murit la 11 august 1456, în urma izbucnirii unei epidemii de ciumă, în tabăra oastei sale, la Zemun. I. a fost înmormântat în catedrala catolică de la Alba-Iulia, iar pe piatra lui de mormânt a fost scris: „S-a stins lumina lumii". Aceste cuvinte demonstrează rolul lui I. în lupta antiotomană, Europa pierzând pe unul dintre cei mai importanți luptători ai săi.

IISUS HRISTOS

Viața sa este descrisă de *Evangheliі*, existând unele referiri la autorii antici Tacit, Josephus Flavius, Pliniu cel Tânăr.

Întemeietorul religiei creștine a fost născut (probabil în jurul anului 4 î.H.) de fecioara Maria, soția dulgherului Iosif, la Bethleem, familia sa fiind originară din Galileea (Iudeea, Palestina). În momentul nașterii sale, rege al Iudeii era Irod cel Mare. A crescut la Nazaret, copilăria sa fiind petrecută între familie și templu. După botezarea în apele Iordanului de către Ioan Botezătorul, care a fost ucis mai târziu din ordinul lui Irod, Iisus a început să predice noua credință și să îndeplinească minuni, relevate de *Noul Testament*. Activitatea sa s-a desfășurat în perioada întăririi stăpânirii romane în Palestina. A fost identificat de o parte din locuitorii Palestinei cu Mesia (unsul lui Dumnezeu), cel așteptat pentru a mântui omenirea. De altfel, numele de Hristos provine din limba greacă și semnifică „unsul lui Dumnezeu" ca și Mesia. Iisus aducea oamenilor, prin predicile sale, speranța mântuirii prin credința în Dumnezeu, iar prin viața sa și a celor 12 Apostoli care-l însoțeau a devenit un exemplu de iubire și compasiune pentru marea masă a celor săraci.

Prin atitudinea sa, a intrat în conflict cu autoritățile locale dar și cu preoțimea Templului. La vârsta de 33 de ani, după o ultimă cină cu Apostolii, a fost trădat de Iuda Iscariotul, arestat de soldații romani, judecat de Pilat din Pont, procuratorul roman al Iudeii, și condamnat la moarte de autoritățile religioase iudaice pentru blasfemie (în jurul anului 30 d.H.). A murit răstignit pe cruce, pe muntele Golgota, într-o zi de vineri, fiind depus în mormântul lui Iosif din Arimateea. După trei zile, potrivit tradiției biblice, a înviat, arătându-se discipolilor, apoi a rămas printre aceștia timp de patruzeci de zile. La sfârșitul acestei perioade, Iisus s-a înălțat la cer.

Creștinismul are la bază cele 27 de scrieri ale *Noului Testament*, reprezentate de cele patru *Evangheliі* (Marcu, Matei, Luca, Ioan), *Faptele Apostolilor, epistolele Apostolilor și Apocalipsa. Noului Testament* i se adaugă *Vechiul Testament* sau „Tanakh", cartea sfântă iudaică.

Propovăduind iubirea între oameni, nonviolența, egalitatea oamenilor în fața lui Dumnezeu, speranța în Imperiul lui Dumnezeu, creștinismul s-a răspândit relativ rapid în Imperiul Roman, mai întâi în provinciile orientale apoi, din a doua jumătate a secolului I d.H. și la Roma, respectiv în jumătatea occidentală a imperiului.

Problemele de dogmă ale creștinismului au stat în atenția primelor opt concilii ecumenice, care au debutat cu cel de la Niceea din anul 325. Definitivarea credinței creștine s-a realizat la Conciliul al IV-lea de la Calcedonia din anul 451, când a fost formulat *Crezul*. Acesta are în centrul său recunoașterea misiunii de mântuitor a lui Iisus Hristos și a calității de fiu al lui Dumnezeu, născut de fecioara Maria, având o dublă natură: de om și de Dumnezeu.

IOANA D'ARC (1412-1431)

S-a născut în satul Domrémy, din comitatul Champagne, într-o familie de țărani liberi. Legenda spune că, foarte credincioasă fiind, la vârsta de 13 ani a început să aibă viziuni cu apariții de îngeri și sfinți înfățișându-i starea în care ajunsese Franța ocupată de englezi și care o îndemnau să îl ajute pe rege să elibereze țara. Astfel l-a convins pe căpitanul Robert de Baudricourt să-i pună la dispoziție o escortă pentru a-l ajuta în luptă pe moștenitorul tronului Franței, Carol al VII-lea, și a avut o contribuție însemnată, în anii 1429 și 1430, în obținerea victoriei de către francezi în Războiul de 100 de ani (1337-1453) împotriva englezilor. I. l-a convins pe Carol al VII-lea de caracterul divin al misiunii ei, ca urmare i-a fost încredințată o armată cu care a ridicat asediul orașului Orléans, în anul 1429. Astfel, Carol al VII-lea a putut fi încoronat la Reims.

La data de 23 mai 1430, după o încercare nereușită de ocupare a Parisului, I. a căzut în mâinile burgunzilor, la Compiègne, care au predat-o englezilor. Aceștia au acuzat-o de *vrăjitorie* și *i-au înscenat* un proces. A fost judecată de un tribunal ecleziastic, condus de episcopul de Beauvais, Pierre Cauchon, și declarată eretică, fiind condamnată la ardere pe rug. Sentința a fost îndeplinită la Rouen, la data de 30 mai 1431. La 19 ani de la executarea sa, un tribunal a proclamat sentința din 1431 nedreaptă și a fost reabilitată solemn în 1456. Ea a fost trecută în rândul sfinților de Biserica Catolică în anul 1920.

Supranumită „Fecioara din Orléans", I. reprezintă una dintre personalitățile cele mai importante ale istoriei Franței.

IOSIF AL II-LEA DE HABSBURG (1741-1790).

Născut la Viena în anul 1741, a fost fiul împăratului Francisc I și al împărătesei Maria Tereza. După moartea tatălui său, în anul 1765 a devenit împărat german și tot din acel an a fost asociat la domnie, de mama sa, în Austria. De la moartea acesteia, în anul 1780, a condus singur, fiind împărat austriac până în anul 1790.

A fost cel mai important reprezentant al despotismului luminat. Prin reformele sale, a urmărit modernizarea, germanizarea și centralizarea statului austriac. În anul 1781 a promulgat edictul de toleranță, acordând libertate de cult tuturor confesiunilor din imperiu și abolind discriminarea față de evrei. De asemenea, a fost secularizată o treime din proprietățile mănăstirești. Prin organizarea instituțiilor de învățământ pentru viitorii preoți, seminariile generale, care erau dependente de stat, împăratul a completat măsurile prin care urmărea întărirea supravegherii și controlului asupra Bisericii. Încă de la început, ajutat de Kaunitz, a inițiat reforme în spirit

luminist. În afară de măsura desființării ordinelor călugărești și a mănăstirilor care nu exercitau activitate școlară și de ocrotire a bolnavilor, s-au mai adoptat și altele: desființarea cenzurii cărților și revistelor, acordarea către țărani a dreptului de a prezenta plângeri în fața funcționarilor de stat, abolirea poliției senioriale, abolirea iobăgiei în posesiunile ereditare și în regiunile slave ale imperiului (toate aceste măsuri au fost adoptate în anul 1781), iar prin măsuri succesive a fost abolită iobăgia și în alte teritorii (precum Austria propriu-zisă și Ungaria; pentru Transilvania, ca urmare a răscoalei conduse de Horea, Cloșca și Crișan din 1784-1785, a fost dată, la 22 august 1785, patenta prin care era abolită servitutea personală a iobagilor).

În 1783 a fost înlăturat criteriul apartenenței la o religie receptă în vederea ocupării unor funcții în stat, iar în anii 1787 și 1788 a fost introdusă o legislație generală în spirit luminist. A introdus limba germană ca limbă oficială în întregul imperiu și a încurajat cultura germană care, în acea perioadă, avea un prestigiu mai scăzut decât altele, precum cea franceză și cea italiană. În câteva zone ale imperiului, unele clase sociale au opus rezistență la aplicarea reformelor. Așa s-a întâmplat, de exemplu, în Ungaria, unde nobilimea nu era de acord cu măsura de abolire a șerbiei.

Ca și mama sa, I. II a urmărit, prin introducerea reformelor în spirit luminist, să întărească monarhia și statul austriac. În timpul domniei sale, a căutat să cultive și mitul „bunului împărat". Astfel, în 1773 și 1783, împăratul a vizitat Transilvania pentru a se interesa personal de situația locuitorilor de aici.

După moartea lui (la Viena, în anul 1790), majoritatea reformelor sale au fost anulate, din cauza puternicei opoziții a nobilimii, în afară de Edictul de toleranță și de măsura de desființare a iobăgiei.

IUSTINIAN I (482-565)

A fost împărat bizantin între anii 527 și 565. Ajuns la tron datorită unchiului său, împăratul Iustin I (518-527), care l-a asociat la putere, a dorit să refacă imperiul universal și, de aceea, a inițiat o serie de campanii militare. Acestea s-au limitat la teritoriul din jurul Mării Mediterane, în timpul lor remarcându-se generalii Belizarie și Narses. Astfel, imperiul a ocupat regatul vandal din nordul Africii (533-534), Italia (535-555) și sud-estul Peninsulei Iberice (554). Dar, aceste campanii militare au secătuit resursele financiare ale imperiului. În politica internă s-au manifestat crize puternice, iar I. nu a reușit să reformeze administrația de stat. Criza profundă în care intrase statul roman este demonstrată și de faptul că, în condițiile secătuirii finanțelor și a ruinării

contribuabililor, granițele imperiului au rămas fără apărare în fața primejdiilor care veneau din exterior. Un alt eșec al lui I. a fost înregistrat când a dorit să refacă unitatea religioasă, în ciuda faptului că, în anul 553, a organizat la Constantinopol un conciliu ecumenic. Acesta a sporit însă opoziția papei și a populației catolice din Italia față de Constantinopol și față de politica lui. Totuși, domnia lui a înregistrat și unele succese. Constantinopolul a devenit, în acel timp, un important centru intelectual și artistic. Pe timpul lui au fost construite monumente arhitectonice importante, precum biserica Sfânta Sofia din Constantinopol, cel mai important monument al arhitecturii bizantine, sau cea din Ravenna. Dar, cea mai importantă operă a lui I. a fost cea legislativă. În timpul său a fost alcătuit *Corpus juris civilis*, format din patru secțiuni (*Codul lui Iustinian, Digestele, Institutele, Novellele*).

La moartea lui I., imperiul era sărăcit din cauza impozitelor și amenințat de atacurile barbarilor. Teritoriile cucerite de I.I au fost pierdute de imperiu după moartea acestuia.

K

KENNEDY, JOHN FITZGERALD (1917-1963)

Născut la Brookline, aproape de Boston, a fost membru al Partidului Democrat. Mai întâi deputat, apoi senator al acestui partid, a fost ales președinte al S.U.A. în anul 1960. A îndeplinit această funcție din 1961 până în 1963. Pe plan intern, s-a remarcat prin faptul că a adoptat o politică de suprimare a discriminării la care erau supuși negrii. De asemenea, el a propus americanilor să atingă și să depășească o dublă „nouă frontieră", cea a unei mai mari dreptăți sociale și cea referitoare la progresul tehnico-științific (cercetarea Lunii). În politica externă a manifestat fermitate față de U.R.S.S., atât în anul 1961, în timpul crizei berlineze, cât și în 1961-1963, când i-a obligat pe sovietici să-și retragă rachetele nucleare pe care le amplasaseră în secret în Cuba și a reușit să-l determine pe Hrușciov să încheie un acord cu S.U.A. în această privință. A fost asasinat la Dallas, în ziua de 22 noiembrie 1963, acest eveniment fiind una dintre enigmele nedezlegate ale istoriei.

KOGĂLNICEANU, MIHAIL (1817-1891)

Om politic, istoric și literat, și-a legat numele de mari momente ale istoriei României: revoluția de la 1848, unirea Moldovei cu Țara Românească, marile reforme legislative din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, proclamarea independenței de stat a României.

S-a născut la Iași într-o veche și bogată familie boierească din Moldova: tatăl - Ilie Kogălniceanu, iar mama - Catinca Stavilă. Primele studii le-a întreprins sub supravegherea călugărului ardelean Gherman Vida. Din perioada copilăriei a legat o prietenie strânsă cu Vasile Alecsandri. A studiat apoi la școli particulare din Iași. În 1838 a plecat la studii în Franța, la colegiul din Luneville, apoi la Berlin la Facultatea de Drept. La întoarcerea în țară a fost primit printre aghiotanții domnitorului Mihail Sturdza, avansând rapid la gradul de căpitan. Din perioada studiilor în străinătate a vădit un deosebit interes pentru lectură și pentru studiul istoriei. Primul său studiu istoric, publicat la Berlin, se intitula *Schiță*

despre istoria, obiceiurile și limba țiganilor, urmată de o culegere de șapte sute cuvinte țigănești.

La Iași, a obținut încuviințarea lui Mihail Sturdza pentru a deschide o tipografie la care a editat „Dacia literară", „Foaia Sătească", „Foaie științifică și literară", „Arhiva românească".

În 1843 a inaugurat primul curs de istorie națională, în cadrul Academiei Mihăilene de la Iași, interzis apoi de autorități.

Ideile progresiste, de inspirație revoluționară, vehiculate în „Dacia literară" au determinat suspendarea publicației, iar în 1844 a fost pus sub supraveghere la mănăstirea Râșca. „Dacia literară" a fost unul dintre cele mai importante periodice românești din secolul al XIX-lea. Articolul-program al revistei, scris de K., este considerat programul fundamental al dezvoltării literaturii române.

În cursul anului 1846, a plecat la Paris, devenind membru al „Societății studenților români de la Paris", alături de Ion Ghica, C.A. Rosetti, Nicolae Bălcescu. A revenit în Moldova în primăvara anului 1848, unde, la 27 martie, avusese loc primul eveniment legat de revoluția de la 1848 din Țările Române: adunarea de la Iași și elaborarea documentului-program *Petiția Proclamației de la Iași.*

Politica dusă de Mihail Sturdza față de tinerii revoluționari moldoveni a determinat exilarea acestora. În cele din urmă ei vor ajunge la Cernăuți, în Bucovina. Aici li se va alătura și K. autorul, în august 1848, unui nou document programatic revoluționar: *Dorințele partidei naționale în Moldova.* Văzut ca un proiect pentru viitoarea Constituție a Moldovei, documentul propunea unirea Principatelor în cadrul unei monarhii constituționale.

După înfrângerea revoluției de la 1848, ca și ceilalți colegi ai săi din generația pașoptistă, K. a activat în cadrul mișcării unioniste, care milita pentru unirea Moldovei cu Țara Românească. În Moldova, a înființat împreună cu Vasile Alecsandri și Costache Negri societatea „Unirea" și a fondat ziarul „Steaua Dunării". Între timp a devenit membru în Consiliul de Administrație al Băncii Moldovei și și-a continuat activitatea publicistică.

În 1857 a participat la înființarea Comitetului Central al Unirii de la Iași, apoi a fost ales deputat în Adunarea ad-hoc a Moldovei, iar în 1858 deputat în Adunarea electivă care l-a desemnat pe Alexandru Ioan Cuza ca domnitor al Moldovei la 5 ianuarie 1859. Cu acest prilej, K. a rostit un memorabil discurs: „Alegându-te pe tine domn în țara noastră, am vrut să arătăm lumei aceia ce toată țara dorește: la legi nouă om nou [...]. Fii dar omul epocei; fă ca legea să înlocuiască arbitrariul! Fă ca legea să fie tare, iar tu, Măria-Ta, ca Domn, fii bun, fii blând, fii bun mai ales pentru acei pentru cari mai toți Domnii trecuți au fost nepăsători sau răi."

O dată cu alegerea acestuia, la 24 ianuarie 1859 ca domnitor și în Țara Românească, unirea Principatelor era înfăptuită. În anii următori, K. s-a remarcat ca unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai domnitorului. După 1859, K. a fost membru al Adunării obștești a Moldovei și al Comisiei Centrale de la Focșani. Convingerile sale politice reies din multele discursuri rostite în această perioadă, între care cel prilejuit de discutarea proiectului de Constituție a Principatelor Unite de către Comisia Centrală de la Focșani în 1859: „Să plecăm ochii noștri către acele gloate multe și mărunte care până acum de la putere nu au cunoscut decât dări și asuprire. Pe lângă îndatoriri să le dăm acum și drepturi. Întru câtă vreme nu vom emancipa poporul, nu ne vom emancipa țara..."

La 30 aprilie 1860 a primit pentru prima dată postul de prim-ministru (în Moldova), pe care l-a ocupat timp de opt luni, perioadă în care a acționat pentru desființarea vechilor privilegii boierești și pentru desăvârșirea unirii Principatelor. În aceeași perioadă s-a înființat la Iași prima Universitate.

Începând din 11 octombrie 1863, a primit din nou postul de prim-ministru, de această dată autoritatea sa extinzându-se asupra ambelor Principate, în urma recunoașterii de către marile puteri a unirii depline a Moldovei cu Țara Românească. A deținut acest post până la 25 ianuarie 1865. Perioada guvernării sale a fost cea mai însemnată din punct de vedere al reformelor adoptate în România, reforme care au pus, în fapt, bazele statului român modern. De numele său au fost legate, de altfel, legea secularizării averilor mănăstirești (1863), legea agrară (1864), legea învățământului (1864), introducerea codului civil și a codului penal (de inspirație franceză), constituirea Curții de Conturi, înființarea Universității din București, adoptarea Statutului Dezvoltător al Convenției de la Paris (document cu rol de lege fundamentală a Principatelor Unite în perioada 1864-1866). În condițiile constituirii, în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, a grupărilor politice de diverse orientări, multe dintre acestea opuse domniei autoritare a lui Cuza, K. a aparținut grupării liberalilor moderați care au reprezentat principalii susținători ai domnitorului.

După abdicarea lui Cuza (11 februarie 1866), cariera politică a lui K. a intrat, pentru o lungă perioadă de timp, într-un con de umbră, datorită fidelității sale față de fostul domnitor. A rămas totuși în viața politică, fiind ales deputat în Adunarea obștească, începând din 1866.

În 1867 a făcut parte dintre cei care au semnat „Pactul de la Concordia" - primul pas către constituirea Partidului Național Liberal. A revenit în guvern în 1876 în calitate de ministru de externe,

prim-ministru fiind liderul Partidului Național Liberal, Ion C. Brătianu. A contribuit direct la semnarea Convenției româno-ruse pentru trecerea trupelor Rusiei pe teritoriul României din aprilie 1877. Aceasta implica de fapt România în războiul ruso-turc din 1877-1878, devenit pentru statul român Războiul pentru Independență.

La 9 mai 1877, în Parlament, K. dădea citire Proclamației de independență a României. A condus Ministerul de Externe în timpul Războiului pentru Independență și al negocierilor de pace de la San Stefano și Berlin, în urma cărora independența României și aparținența Dobrogei și Deltei Dunării la statul român au fost recunoscute de marile puteri. Ulterior a devenit primul ambasador al României independente la Paris.

A murit în 1891, la Paris.

L

LENIN, VLADIMIR ILICI (1870-1924)

Teoretician al comunismului și lider al revoluției bolșevice din Rusia, s-a născut la Simbirsk, în Rusia europeană, numele său real fiind Vladimir Ilici Ulianov. Tatăl său, Ilici Nicolaevici Ulianov, făcea parte din mica nobilime rusă, fiind director al educației publice în provincia Simbirsk. L. a fost al treilea din cei șase copii ai familiei Ulianov. Fratele său mai mare, Alexandr, a fost arestat și executat în 1887 pentru implicarea sa într-un complot pentru asasinarea țarului Alexandru al III-lea.

L. a urmat cursurile școlii din Simbirsk, apoi ale Facultății de drept la Universitatea din Kazan. Nu a reușit să-și încheie studiile juridice, aici fiind exmatriculat în urma unei demonstrații studențești. A urmat apoi studiile în drept la Universitatea din Sankt-Petersburg. În perioada studenției, a fost atras de ideile marxismului.

După absolvirea facultății, a petrecut o perioadă scurtă de timp la Samara, ca avocat debutant, revenind apoi la Sankt-Petersburg unde a început să se afirme în cadrul mișcării revoluționare de orientare marxistă din capitala Rusiei. În această perioadă a cunoscut-o pe Nadejda Krupskaia, și ea militantă marxistă, care-i va deveni soție. Activitatea politică a lui L. a fost întreruptă în 1897 de arestarea sa. A fost apoi exilat, pentru o perioadă de trei ani, în regiunea Minusinsk din Siberia. În perioada exilului, a redactat *Dezvoltarea Capitalismului în Rusia*, lucrare în care propune adaptarea teoriei marxiste la condițiile concrete ale Imperiului Țarist.

Din 1900, a plecat în Elveția, apoi în Germania unde, împreună cu alți marxiști ruși, a fondat publicația *Iskra*, al cărei scop era reunirea tuturor marxiștilor europeni, și mai ales a celor din Rusia, în jurul ideii de revoluție, pentru înlăturarea regimului imperial. Aici și-a expus teoria privind necesitatea ca un partid al revoluției să fie format din revoluționari de profesie, organizați militărește,

capabili să asigure victoria maselor populare împotriva sistemului politic imperialist (articolul *Ce-i de făcut?*).

În 1903, în cadrul celui de-al doilea Congres al Partidului Social Democrat Muncitoresc din Rusia, și-a impus concepția politică, determinând sciziunea acestuia în două grupări ce vor deveni rivale: bolșevicii („majoritarii" - conduși de L.) și menșevicii („minoritarii" - conduși de Iuli Martov). În timpul tulburărilor sociale din Rusia, din 1905, care au culminat cu reprimarea violentă, în „Duminica însângerată" (9 ianuarie 1905), a manifestațiilor populare de la Palatul de Iarnă de la Sankt-Petersburg, L. a rămas în străinătate, continuându-și activitatea de consolidare a grupării politice bolșevice. În 1912, în cadrul unei conferințe, la Praga el a întemeiat Partidul Bolșevic (grupare independentă față de Partidul Social Democrat Muncitoresc din Rusia). L. a activat în străinătate și la începutul Primului Război Mondial. În Elveția a elaborat lucrarea *Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului* (1916) în care și-a afirmat convingerea că războiul va marca sfârșitul sistemului politic capitalist și declanșarea revoluției socialiste.

În februarie 1917, la Sankt-Petersburg (Petrograd) izbucnea revoluția condusă de Partidul Constituțional Democrat (al burgheziei liberale) și de menșevici (marxiștii moderați). La 1 martie 1917 s-a format un guvern provizoriu. A doua zi, țarul Nicolae al II-lea abdica. Revoluția s-a răspândit în întreg imperiul, fiind susținută prin formarea sovietelor (comitetelor) locale ale muncitorilor și soldaților. L., aflat în Elveția, s-a pregătit să revină în Rusia pentru a transforma revoluția liberală declanșată în februarie într-o revoluție socialistă care să permită preluarea puterii de către Partidul Bolșevic.

Ajuns la Petrograd în aprilie 1917, L. a publicat *Tezele din Aprilie*, care trasau obiectivele revoluției bolșevice: „[...] 5. Nu o republică parlamentară [...] ci o republică a Sovietelor deputaților muncitorilor, salariaților agricoli și țăranilor, de la bază până la vârf. Suprimarea armatei, a poliției și a corpului funcționăresc. 6. În domeniul agrar [...] confiscarea tuturor pământurilor marilor proprietari funciari. Naționalizarea tuturor terenurilor din țară și punerea acestora la dispoziția sovietelor locale. 7. Fuzionarea rapidă a tuturor băncilor din țară într-o bancă națională unică, plasată sub controlul Sovietului."

Implicat în tentativa nereușită de înlăturare a guvernului provizoriu din iulie 1917, a fost nevoit să părăsească Rusia pentru Finlanda unde va rămâne până în octombrie, continuând însă să pregătească revoluția bolșevică. Aceasta a izbucnit la 25 octombrie

1917/7 noiembrie 1917 prin asaltul populației înarmate de bolșevici, a marinarilor din portul Sankt-Petersburg și a soldaților asupra Palatului de Iarnă, sediul guvernului provizoriu. În aceeași zi, Congresul Sovietelor a proclamat preluarea puterii de către bolșevici. S-a format un nou guvern, Consiliul Comisarilor Poporului condus de L., în care portofoliul Ministerului de Război era deținut de Lev Trotki, organizatorul Armatei Roșii bolșevice. Prin „Decretul asupra păcii" era proclamată ieșirea Rusiei din Primul Război Mondial, prin „Declarația drepturilor popoarelor din Rusia" era recunoscut dreptul la autodeterminare al popoarelor care făcuseră parte din fostul Imperiu Țarist, iar „Decretul asupra pământului" permitea confiscarea marilor proprietăți funciare și împărțirea lor către țărani.

În martie 1918, Partidul Bolșevic și-a luat numele de Partidul Comunist din Rusia. După câteva luni s-a declanșat războiul civil din Rusia, purtat între Armata Albă (formată din opozanții bolșevicilor și fideli ai țarului) și Armata Roșie comunistă. Rusia a devenit un stat totalitar și a fost declanșată „Teroarea Roșie" prin care au fost înlăturați oponenții bolșevicilor aflați în rândul populației civile. A fost instituit „Comunismul de Război" care a dus la naționalizarea unităților economice și la introducerea contribuțiilor forțate în agricultură, ceea ce a accentuat criza economică a țării. De asemenea, în anul 1919, L. fondează Internaționala a III-a (Internaționala Comunistă), organizație care cuprindea partidele comuniste din Europa și Asia și care urmărea declanșarea revoluției comuniste și în alte state.

În urma profundei crize economice din anii 1919-1921, L. a impus în 1922 Noua Politică Economică (N.E.P.) care însemna o liberalizare a controlului comunist asupra economiei, lăsându-se o anumită libertate de mișcare inițiativei private.

În decembrie 1922 s-a format Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice (U.R.S.S.), stat federal ce reunea Rusia și o serie de republici sovietice vecine, al cărei prim conducător a fost L.

Din 1922, sănătatea lui L. s-a deteriorat constant, ceea ce va declanșa o acerbă luptă pentru putere la nivelul conducerii Partidului Comunist Rus.

A murit în ianuarie 1924, trupul său fiind îmbălsămat și expus în Mausoleul de la Kremlin care îi poartă numele. Până în 1991, orașul Sankt-Petersburg (Petrograd) a purtat denumirea de Leningrad.

LINCOLN, ABRAHAM (1809-1865)

Cel mai cunoscut președinte al Statelor Unite din secolul al XIX-lea s-a născut la 12 februarie 1809 lângă Hodgenville, statul Kentucky, într-o familie de fermieri de condiție medie. Copilăria și adoles-

cența le-a petrecut muncind din greu alături de tatăl său, pe pământurile pe care familia sa, asemenea multor familii americane de la vremea respectivă, se perinda. De aceea, educația primită în această perioadă a fost cu totul sporadică. Și-a completat învățătura prin studiu individual intens, rămânând de fapt, toată viața, un autodidact impresionându-și cunoscuții prin dorința avidă de cunoaștere.

Primii ani ai tinereții i-a petrecut în Illinois, ca tăietor de lemne, apoi vânzător la New Salem, diriginte de poștă și chiar ca hotarnic.

Începând din 1832 a fost atras de viața politică, devenind membru al Partidului Whig care grupa mai ales membri ai burgheziei industriale și financiare din S.U.A. Aceasta este perioada în care se acutizează în S.U.A. problema sclaviei, afirmându-se, mai ales în statele din nord, mișcarea aboliționistă, care milita pentru desființarea sclaviei. Cea mai mare parte a membrilor Partidului Whig susținea această mișcare.

În 1833, a candidat cu succes pentru Adunarea generală a statului Illinois. În același timp studia cu intensitate pentru a deveni avocat. În 1836 a trecut examenul de avocat, iar în 1837 a primit din partea Curții Supreme din Illinois dreptul de a practica avocatura. În același an s-a stabilit la Springfield, capitala statului Illinois, ca asociat la firma de avocatură a lui John T. Stuart. Va înființa apoi un birou de avocatură propriu, alături de Stephen T. Logan, în 1841.

S-a căsătorit în 1842 cu Mary Todd. Familia Lincoln va avea patru băieți, dar, din nefericire, doar primul născut, Robert Todd Lincoln va supraviețui. Acesta ajunge, după moartea tatălui său, ministru de război și ambasador al S.U.A. în Anglia.

Cariera sa politică a căpătat o nouă anvergură în mai 1846 când a fost propus candidat pentru Congresul S.U.A. din partea grupului din Illinois al Partidului Whig, fiind ales în cea de-a 37-a legislatură a Congresului.

S-a remarcat prin atitudinea sa pacifistă și aboliționistă, devenind popular mai ales în rândul populației sărace din statele din nord.

În 1849 s-a retras temporar din viața politică, revenind la conducerea biroului său de avocatură din Springfield. După cinci ani, a revenit pe scena politică în condițiile declanșării unor aprinse dezbateri în opinia publică americană pe tema legii Kansas-Nebraska, lege care permitea extinderea sclaviei în teritoriile situate la nord de paralela de 36 grade și 30 de min., unde acest sistem de muncă era interzis din 1820. Practic, problema sclaviei era lăsată la latitudinea coloniștilor care urmau să populeze noile regiuni Kansas și Nebraska, acesta fiind considerat un precedent periculos pentru restul statelor care se declarau „libere" (nesclavagiste).

În *Cuvântarea de la Peoria*, devenită celebră (4 oct. 1854), L. și-a afirmat poziția în problema sclaviei: „Eu urăsc sclavia pentru că sclavia este în sine o monstruoasă nedreptate. O urăsc pentru că privează republicanismul nostru de îndreptățita sa influență în lume [...], silește pe prietenii convinși ai libertății să se îndoiască de sinceritatea noastră. Și mai ales pentru că sclavia silește pe atâția oameni cu adevărat buni dintre noi să se afle în război deschis cu însăși principiile fundamentale ale libertății cetățenești."

În 1856, L. a aderat la Partidul Republican (înființat în 1854). După doi ani, în 1858, candida pentru Senatul S.U.A. din partea acestui partid. Totodată, și-a continuat activitatea politică în sprijinul mișcării aboliționiste, susținută de Partidul Republican. Devenind din ce în ce mai apreciat pentru convingerile sale politice, dar și pentru integritatea și corectitudinea vieții sale personale, L. a fost numit, la 18 mai 1860, candidat la președinția S.U.A. din partea Partidului Republican, fiind ales președinte al Statelor Unite în noiembrie 1860. În aceeași perioadă, conflictul dintre adepții abolirii sclaviei și cei ai menținerii acesteia progresează rapid, ceea ce determină în cele din urmă secesiunea statelor adepte ale sistemului sclaviei de statele americane din nord. Debutul acestui proces avea loc în decembrie 1860 când Carolina de Sud s-a desprins de restul Statelor Unite, urmată în ianuarie-februarie 1861 de Mississippi, Florida, Alabama, Georgia, Louisiana, Texas. Statele desprinse s-au reunit în Confederația statelor sudiste, cu guvern și președinte propriu (Jefferson Davis).

Se vor alătura Confederației sudiste, în lunile următoare, și statele Virginia, Arkansas, Carolina de Nord, Tennessee (cu excepția părții sale estice).

Războiul de secesiune a izbucnit prin atacarea fortului Sumner de către armata sudistă.

Proclamând statele din sud în stare de „rebeliune", L. a convocat, pentru început, o armată de 75 000 de voluntari (15 aprilie 1861). Prima etapă a războiului s-a desfășurat în favoarea statelor din sud, a căror armată a ajuns în situația de a amenința efectiv capitala S.U.A., Washington. Armata statelor din nord a beneficiat însă de imensele rezerve economice și financiare ale zonei urbanizate și industrializate ale S.U.A., dar și de comanda extrem de eficientă a generalilor William Sherman și Ulysses Grant. Din 1862 inițiativa desfășurării războiului a revenit armatei nordiste, al cărei comandant suprem era, potrivit Constituției S.U.A., președintele L. În același an, a semnat *Homestead-bill*, legea prin care oricare cetățean al S.U.A. care nu luptase împotriva statelor din Nord putea obține un lot

(*homestead*) de pământ de 65 ha, plătind o taxă de 10 dolari, care-i revenea ca proprietate cu condiția de a fi cultivată în următorii cinci ani. Legea favoriza în mod evident pe cei săraci, fără pământ, care formau majoritatea armatei nordiste, oferindu-le o puternică motivație în lupta împotriva statelor secesioniste.

La 1 ianuarie 1863, L. a semnat Proclamația guvernului S.U.A. privind desființarea sclaviei. Aceasta va fi consfințită la 31 ianuarie 1865 printr-un amendament adus Constituției S.U.A. de către Camera Reprezentanților din Congresul american.

În 1863, victoriile nordiste de la Gettysburg și Vicksburg au consacrat, practic, înfrângerea statelor secesioniste din sud. Luptele totuși au continuat până la 9 aprilie 1865, când comandantul armatei sudiste, generalul R.E. Lee, a capitulat la Appomattox.

La 8 noiembrie 1864, L. a fost ales președinte al S.U.A. pentru al doilea mandat, perioadă ce ar fi urmat să o dedice reconstrucției Uniunii după războiul civil dintre Nord și Sud.

La puțin timp de la capitularea de la Appomattox, la 14 aprilie 1865, Lincoln este împușcat, în timpul unui spectacol, la Ford's Theatre din Washington, de către John Wilkes Booth, actor ratat, membru al unei conspirații sudiste.

LUDOVIC AL XIV-LEA (1638-1715)

S-a născut la Saint Germain-en-Laye, în anul 1638 și a fost rege al Franței între anii 1643 și 1715. Era fiul regelui francez Ludovic al XIII-lea (1610-1643) și al Anei de Austria. Deoarece la moartea tatălui său nu avea decât 5 ani, Franța a fost condusă de consiliul de regență, din care făcea parte și regina Ana de Austria care l-a ales ca prim-ministru pe cardinalul Mazarin.

Perioada minoratului lui L. XIV a fost cea în care s-au desfășurat frondele, revolte ale nobililor și Parlamentului, care căutau să profite de această situație și să slăbească absolutismul regal. Atât fronda Parlamentului (1648-1649), cât și fronda prinților (1650-1653) au fost înfrânte, cardinalul Mazarin guvernând apoi Franța în numele regelui până în anul 1661, când a murit. Din 1661 și până în 1715, L. XIV a exercitat direct conducerea regatului fără prim-ministru, el deținând puterea absolută, lucru exprimat și prin formula „Statul sunt eu!".

Dorind să impresioneze, să sublinieze faptul că avea o putere cu caracter divin și pentru a demonstra strălucirea autorității sale, L. a introdus, la curtea de la Versailles, un ceremonial fastuos. Amenajarea palatului de la Versailles a durat din 1662 până în 1702, acolo lucrând artiști de renume, care au creat un ansamblu maiestuos. La Versailles, eticheta stabilită era respectată cu strictețe. Totul trebuia să se desfășoare conform dorințelor lui L., a cărui pasiune pentru lux era evidentă. Nobilimea a fost obligată să vină la Versailles, acolo ea primind bani, slujbe și pământuri și participând la numeroasele serbări organizate de monarh. Curtea regală era plină de nobili, toți fiind considerați servitori ai regelui.

În Franța, totul era controlat de regele L., acesta formându-și un aparat birocratic bine pus la punct. Intendenții, reprezentanți ai regelui în provincii, asigurau legătura dintre aparatul central de guvernare și cel din teritoriu. L. XIV s-a sprijinit pe câțiva colaboratori pricepuți și devotați, dintre care s-a remarcat Jean-Baptiste Colbert. El a fost, în cadrul Consiliului de Stat, controlor general al finanțelor, apoi a mai îndeplinit și alte funcții, precum cele de secretar de stat al Casei Regale și secretar de stat al marinei, timp de 25 de ani coordonând viața economică și financiară a Franței. Un alt colaborator apropiat a fost Louvois, ministru de război extrem de priceput.

Pe plan economic, măsurile adoptate în perioada în care a activat Colbert au asigurat o dezvoltare fără precedent a Franței. Jean-Baptiste Colbert a aplicat ideile mercantiliste (urmărea ca balanța comercială să fie activă), înființând manufacturi de obiecte de lux, tapiserii, mătase, stofe, oglinzi, porțelanuri. A stimulat dezvoltarea comerțului prin desființarea a numeroase vămi interne, și a urmărit îmbunătățirea căilor de comunicație, construirea de canale, precum Languedoc, care unea Marea Mediterană cu Oceanul Atlantic, și crearea unei puternice marine comerciale. Dar, la doi ani după moartea lui Colbert, petrecută în 1683, L. a făcut o greșeală politică, care a avut grave urmări și pe plan economic. Franța ajunsese cea mai puternică țară de pe continent, pe plan economic, dar anul 1685 a fost cel în care regele a revocat Edictul de la Nantes. L., prin acest act, a dorit să refacă unitatea religioasă în Franța, interzicând cultul protestant. Consecințele au fost însă dezastruoase pentru Franța, deoarece aproximativ 200 000 de hughenoți au părăsit țara, refugiindu-se în Olanda, Anglia, Brandenburg. Aceștia erau întreprinzători și foarte pricepuți, Franța pierzând o forță de muncă de înaltă calificare, de care au beneficiat statele mai sus-menționate.

Domnia lui L. XIV a reprezentat și o perioadă de înflorire culturală. Atât știința, cât și artele, și literatura au făcut mari progrese. În „secolul lui Ludovic al XIV-lea", cum a fost denumită perioada domniei Regelui Soare, au creat scriitori importanți, precum Racine, Molière, La Fontaine. Ludovic cel Mare, cum i se mai spunea Regelui Soare, a acționat în vederea impunerii idealului clasic, bazat pe ordine, rigoare, respectarea regulilor, tendința de a imita arta antică

etc. Dar domnia lui L. XIV nu a însemnat doar o perioadă de realizări economice și culturale. Semne de criză economică au început să se manifeste după moartea lui Colbert, accentuate de imensele cheltuieli necesare numeroaselor războaie declanșate de L. XIV. Un alt aspect negativ, pe plan intern, manifestat pe timpul său, a fost cel referitor la faptul că regele a încercat să supravegheze și să controleze activitatea din toate domeniile, chiar și viața personală a supușilor săi.

Pe plan extern, Franța a cunoscut o serie de succese. În Europa, în perioada 1659-1713, s-a manifestat hegemonia franceză. Pentru aceasta, regele a declanșat numeroase războaie, asigurându-se că Franța era pregătită, pe plan militar, să acționeze oricând. De aceea, Louvois a reorganizat armata, iar Vauban, inginer militar, a întărit (după 1679) granița de nord-est a Franței cu numeroase forturi. Războaiele pe care L. XIV le-a purtat până în anul 1688 au consolidat poziția Franței pe continent, dar următoarele, din ultima parte a domniei, au epuizat statul.

„Războiul de devoluție" (1667-1668) a adus Franței o parte importantă din Flandra, iar tratatul de la Nimègue (1679), care punea capăt războiului franco-olandez, a reprezentat un important succes diplomatic. Franța primea atunci, în ciuda restituirii cuceririlor din Olanda, provincia Franche-Comté de la Spania, precum și regiuni și orașe din Flandra și Artois. Prin pacea de la Ryswick, care a încheiat războiul cu Liga de la Augsburg (1688-1697), alianța antifranceză din care făceau parte Imperiul Romano-German, Suedia, Spania, Anglia și Olanda, Franța păstra orașul Strasbourg. În urma participării la războiul de succesiune la tronul Spaniei, prin tratatele de pace de la Utrecht (1713) și Rastadt (1714) Franța pierdea supremația pe continent, precum și teritorii din America de Nord în favoarea Angliei (Acadia, Terra Nova), dar Filip al V-lea de Bourbon (nepotul lui L. XIV) era recunoscut ca rege al Spaniei. Condiția care trebuia respectată era aceea ca Franța și Spania să nu fie unite niciodată sub aceeași coroană.

Războaiele secătuiseră bugetul. La sfârșitul domniei lui L. XIV, deficitul bugetar era de 2,5 miliarde de livre.

„Regele Soare" a murit în anul 1715, fiind înmormântat în grabă și fără nici o pompă, de teama declanșării unei revolte populare.

LUDOVIC AL XVI-LEA (1754-1793)

Născut la Versailles, a fost rege al Franței între anii 1774 și 1791, apoi „rege al francezilor" în anii 1791 și 1792. Era fiul delfinului Ludovic și al Mariei-Josephe de Saxa. În anul 1770 s-a căsătorit cu Maria Antoaneta de Austria, cu care a avut 4 copii. Sfătuit de Maurepas, și-a ales ca miniștri oameni pricepuți, precum Turgot

și Malesherbes. Turgot, numit controlor general al finanțelor, a vrut să redreseze finanțele prin egalizarea tuturor locuitorilor în achitarea impozitelor și prin economii. Dar, aflat sub influența nobilimii privilegiate și dominat de soția sa, L. XVI l-a înlocuit pe Turgot din această funcție, în anul 1776, cu Necker. Acesta a propus și el economii, mai ales că Franța cheltuise foarte mult cu participarea la Războiul de șapte ani dus împotriva Angliei și cu ajutorul pe care îl acorda americanilor pentru câștigarea independenței. Publicarea de către Necker, în anul 1781, a cheltuielilor Curții a aprins și mai mult spiritele în Franța. Necker a fost și el îndepărtat.

Între anii 1783 și 1786, controlor general al finanțelor a fost Calonne, dar și acesta a propus egalitatea tuturor locuitorilor la plata impozitelor, proiect respins.

Disperat din cauza situației în care se găsea Franța în privința finanțelor, L. XVI l-a reinstalat pe Necker în funcția de controlor general al finanțelor, în anul 1788, dar singura soluție găsită a fost aceea de a convoca Adunarea Statelor Generale, burghezia urmând să aibă un număr egal de reprezentanți cu clerul și nobilimea luate împreună. Franța se găsea în pragul revoluției.

În anul 1789, Adunarea Statelor Generale s-a reunit la Versailles. Deputații stării a treia s-au proclamat Adunare Națională, apoi Adunare Națională Constituantă, considerând că ei reprezentau națiunea și că aveau menirea să dea poporului o constituție. Dar, între rege și Adunarea Națională s-a produs ruptura, monarhul dorind să o dizolve prin intervenție armată. Locuitorii Parisului au reacționat cu furie, au format o Gardă Națională, având-l în frunte pe marchizul de La Fayette și, la data de 14 iulie 1789, au dărâmat închisoarea Bastilia, simbol al absolutismului. Revoluția s-a extins de la Paris în întreaga Franță. Poporul răsculat l-a obligat pe rege, pentru a nu putea complota împotriva revoluției, să se mute la Paris, unde a fost transferată și Adunarea Națională Constituantă. Astfel, atât regele, cât și Adunarea Națională Constituantă se aflau sub supravegherea revoluționarilor.

La un an de la căderea Bastiliei, pe data de 14 iulie 1790, pe Câmpul lui Marte, a fost nevoit să participe la aniversarea izbucnirii revoluției. Regele, alături de toți cei prezenți, delegați din toată Franța, a jurat să apere libertățile poporului. Părea că acceptase noua situație. Dar regele se gândea cum să înfrângă mișcarea revoluționară și nu să respecte drepturile cetățenilor. De aceea, la 20 iunie 1791, L. XVI a încercat să fugă în străinătate, dar a fost prins la Varennes. Această încercare și legăturile sale cu cei din exterior, care pregăteau o puternică lovitură contrarevoluționară, au adâncit prăpastia care îl

separa pe rege de poporul său. Adunarea a hotărât atunci să-l suspende pe L. XVI din funcțiile sale, iar la data de 3 septembrie 1791 a fost votată Constituția. Deoarece Adunarea Națională Constituantă era formată în majoritate din deputați care nu se gândeau încă la înlăturarea monarhiei, Constituția din anul 1791 stabilea că Franța era o monarhie. Totuși puterea monarhului era limitată și el era proclamat „rege al francezilor" și nu „rege al Franței", așa cum fusese până atunci.

Puterea executivă era exercitată de el prin miniștrii săi și i s-a alcătuit o listă civilă, astfel că nu mai putea, ca mai înainte, să ia fonduri importante din tezaurul statului. Regele nu putea dizolva Adunarea legislativă și trebuia să-și recruteze miniștrii dintre persoanele care nu erau deputați. Frații regelui, împreună cu nobilii emigrați peste hotarele Franței, nemulțumiți de noua situație, au cerut ajutorul germanilor, iar împăratul Leopold al II-lea, regele Prusiei, Frederic Wilhelm al II-lea și contele de Artois, au semnat Declarația de la Pilnitz, prin care arătau că voiau să intervină în Franța și să restabilească monarhia absolută. Girondinii l-au silit pe L. XVI să declare război Austriei. Cum regele spera ca revoluția să fie înfrântă, pentru a putea să-și recapete puterea absolută, a uzat de dreptul său de veto suspensiv atunci când Adunarea legislativă a hotărât, în condițiile amenințării din exterior, formarea unei armate de 20 000 de oameni. Poporul din Paris, agitat de revoluționari, s-a răsculat, la data de 20 iunie 1792, a intrat în palat și l-a silit pe L. XVI să-și pună pe cap boneta revoluționară. Dar regele, nici după aceea nu a dorit să aprobe hotărârea Adunării legislative, iar revoluția era amenințată de Coaliția I, formată din Austria, Prusia și Anglia. În condițiile iminentei intervenții militare străine și a amenințării ducelui de Braunschweig, comandant suprem al armatelor prusace, că Parisul va fi pustiit iar toți membrii Gărzii Naționale vor fi omorâți dacă regelui nu-i erau redate drepturile absolute, poporul parizian s-a răsculat, la data de 10 august 1792, și a luat cu asalt palatul Tuileries. L. XVI, împreună cu familia sa, a fost dus în turnul Templierilor. Acolo s-a aflat sub pază, fiind prizonier al Comunei insurecționale. Acuzat de trădare, a fost judecat de Convenție și condamnat la moarte. La data de 21 ianuarie 1793, L. a fost executat, prin ghilotinare, la Paris. A avut un sfârșit tragic deoarece nu a înțeles schimbările profunde care se petreceau în timpul său, neputându-se adapta la noua situație de monarh constituțional.

LUTHER, MARTIN (1483-1546)

S-a născut la Eisleben, într-o familie de țărani germani din Turingia, a intrat în mănăstirea

catolică din Wittenberg, devenind călugăr.

Trimis în misiune la Roma, în anul 1510, a fost neplăcut impresionat de ceea ce a văzut la curtea papei Iuliu al II-lea și în Cetatea Eternă. Doctor în teologie și profesor la universitatea din Wittenberg, L. s-a implicat tot mai mult în lupta pentru reînnoirea Bisericii Catolice. Atunci când noul papă, Leon al X-lea, ajuns șef al Bisericii Catolice în anul 1513, a introdus vânzarea indulgențelor, pentru a dobândi fonduri în vederea încheierii lucrărilor la catedrala Sfântul Petru din Roma, L. s-a ridicat împotriva acestuia. Astfel, la 31 octombrie 1517, în ajunul sărbătoririi zilei tuturor sfinților, L. a afișat, pe ușa bisericii din Wittenberg, cele 95 de teze, care, începând de la condamnarea vânzării de indulgențe, vor constitui ideile de bază ale luteranismului. Noua doctrină religioasă a fost elaborată de L. pornind de la căutarea căilor spre mântuire, iar ideea ei cea mai importantă a fost „mântuirea prin credință". Cele 95 de teze ale sale au fost apoi dezvoltate în trei lucrări, prin care, de fapt, s-au cristalizat dogmele confesiunii luterane. Dintre ideile de bază ale luteranismului trebuie menționate următoarele: unica sursă a credinței este *Biblia*, care trebuia tradusă în limba vorbită de popor; din *Biblie* trebuiau eliminate orice adăugiri survenite în timp și trebuia interpretată în mod liber de către orice credincios; credința este temeiul existenței Bisericii, iar mântuirea omului nu poate veni decât prin credință; preotul și Biserica nu sunt mijlocitori între creștini și Dumnezeu; creștinul trebuie să aibă o credință puternică, pentru a putea intra în legătură directă cu Dumnezeu; distincția dintre cleric și laic nu mai există, deoarece preotul este doar un om mai învățat, care explică preceptele religiei și îi îndrumă pe creștini, preoția dobândind astfel un caracter universal; autoritatea papei este contestată și pe plan religios, și pe plan politic; din cele șapte sacramente (taine), luteranismul nu acceptă decât botezul și împărtășania (euharistia); cultul Fecioarei Maria și al sfinților trebuie abolit; ordinele călugărești, religioase nu au motivație dogmatică și trebuie desființate, ca și toate mănăstirile; slujbele în Biserică să fie simplificate și eliberate de momentele care nu au relevanță; preoții se pot căsători.

Deoarece vizau însăși organizarea instituțională și a ierarhiei bisericești, ideile lui L. despre reformarea Bisericii Catolice nu au fost acceptate de Papa de la Roma, începând astfel disputa dintre cele două părți.

În anul 1518 a intervenit ruptura dintre L. și Roma, el refuzând să retracteze cele afirmate. De partea lui s-au situat și alți principi germani, care nu acceptau dominația absolută a împăratului și

care erau nemulțumiți de privilegiile clerului superior. Împotriva lui L. s-au situat Biserica Catolică, împăratul Carol Quintul, care l-a condamnat pentru ideile sale, precum și principii catolici germani. Dar ideile lui au avut un mare ecou în rândurile germanilor. Din cauza reacției Bisericii Catolice și a autorităților imperiale și în condițiile în care, în aprilie 1521, L. a refuzat să își renege ideile în fața Dietei din Worms, el a căutat protecție, obținută din partea principelui elector al Saxoniei, Frederich de Saxa, care l-a ascuns în castelul de la Wartburg. L. a fost declarat eretic la Worms, dar nu a putut fi arestat, deoarece a beneficiat de sprijinul principelui elector.

La Wartburg, a început să traducă *Biblia* în limba germană. A putut să se reîntoarcă la Wittenberg în anul 1522 și s-a căsătorit, în anul 1525, soție devenindu-i Katharina von Bora. Prin operele sale în care și-a definitivat doctrina, dar mai ales prin traducerea *Bibliei*, L. este considerat unul dintre primii mari scriitori în limba germană modernă. Ideile sale au fost bine primite într-o bună parte a teritoriului german, iar prin pacea de la Augsburg, din anul 1555, prin care s-a pus capăt luptelor dintre principii protestanți și împărat, Carol Quintul a acceptat existența în Imperiul Romano-German a luteranismului, alături de catolicism. Apariția luteranismului a însemnat ieșirea a numeroși credincioși de sub autoritatea Papei de la Roma și din Biserica Catolică și apariția unei noi Biserici, cea luterană.

L. a murit la Eisleben, în anul 1546.

M

MAHOMED (cca 570-632)

Întemeietorul religiei musulmane.

Rămas orfan la vârsta de 6 ani, a fost crescut de bunicul său, apoi de Abu-Talib, care îi era unchi dinspre mamă, iar pe la vârsta de 24 de ani a intrat în serviciul unei văduve bogate, Khadija, și s-a ocupat cu negustoria. După aproximativ un an s-a căsătorit cu Khadija, care era mai în vârstă decât el cu vreo 15 ani. Cu aceasta a avut trei băieți, morți la vârste fragede, și patru fete. După ce Khadija a murit, a mai avut și alte neveste. El era credincios și, în călătoriile sale de negoț, a cunoscut atât creștini sirieni, cât și iudei. După o perioadă de retragere într-o peșteră, pentru rugăciune, a avut o vedenie în care un înger, arhanghelul Gabriel, i-a apărut și i-a transmis cuvântul lui Allah, textul cărții sfinte a musulmanilor, *Coranul*. În felul acesta, M. a răspândit noua religie, monoteistă, denumită islam. El a luptat împotriva politeismului, egoismului și bogăției și s-a proclamat „trimis al lui Allah". În aceste condiții, a fost alungat de la Mecca, centrul vieții religioase a arabilor și puternică așezare pe plan economic. El a fugit, în anul 622, de la Mecca la Yathrib (denumit, apoi, Medina, adică „Orașul profetului"). De aceea, anul 622, al „Hegirei" (fugii), este considerat începutul erei islamice. La Medina, M. a fixat regulile de bază pe care trebuie să le respecte orice musulman: rugăciunea de cinci ori pe zi, cu fața spre Mecca, milostenia, postul în luna Ramadan (luna a noua din an) și pelerinajul la Mecca, realizat măcar o dată în viață. Oricare musulman trebuie să lupte împotriva celor de altă credință și să răspândească religia islamică prin „djihad" („război sfânt") sau prin alte mijloace. Islamismul permite poligamia (un musulman poate să aibă mai multe soții). Principiul de bază al islamismului, care trebuie respectat de oricare musulman, este următorul: „Nu există alt Dumnezeu în afară de Allah, iar Mahomed este

singurul său profet." În anul 630, conducând 10 000 de oameni, M. a ocupat Mecca, unde se află locul considerat de musulmani cel mai sfânt, templul în care se găsea piatra în formă de cub, Kaaba, loc transformat în moschee. Atunci a devenit conducătorul religios și politic al arabilor. La moartea lui, religia islamică se impusese în rândul arabilor.

MAHOMED AL II-LEA (1432-1481)

S-a născut la Adrianopol. La vârsta de numai 12 ani a urcat pe tron, devenind sultan, dar prima lui domnie a fost una scurtă, de numai 2 ani (1444-1446). La 19 ani a revenit la putere, fiind sultan până în anul morții sale, 1481.

Pe plan intern s-a dovedit a fi priceput, administrând foarte bine întinsul stat otoman. S-a remarcat prin acțiunile sale militare. Încă din primii ani de domnie, sultanul s-a arătat a fi un bun comandant de oști. La doi ani de la preluarea tronului, la data de 29 mai 1453, a cucerit Constantinopolul, punând capăt existenței Imperiului Bizantin. În acest oraș și-a instalat capitala, dar trebuie menționat că a garantat libertatea de cult creștinilor, iar genovezii și venețienii au beneficiat în continuare de privilegii comerciale acolo.

După cucerirea Constantinopolului, M. a acționat pentru ocuparea întregii Peninsule Balcanice. Astfel, din anul 1458 a început luptele pentru cucerirea întregului teritoriu grecesc, ocupând Atena. În anul 1470, toată Grecia se afla sub stăpânire otomană. Serbia a fost cucerită de M. în anul 1459, Bosnia în anul 1463, iar Albania în 1479. Sultanul a distrus și Imperiul Grec de la Trapezunt, în anul 1461, iar Hanatul Crimeei i-a devenit vasal în 1475. M. a condus armate și pe teritoriul românesc (în Țara Românească, în anul 1462, când nu a putut să-l înfrângă pe Vlad Țepeș, și în Moldova, în anul 1476, când a fost forțat să părăsească țara fără să-l poată înlătura pe Ștefan cel Mare de pe tron).

Datorită cuceririlor pe care le-a făcut, a fost numit și „Fatih" - Cuceritorul. El este considerat, ca urmare a victoriilor sale și a modului în care a administrat întinsul stat, întemeietorul Imperiului Otoman.

MARIA TEREZA (1717-1780)

Născută la Viena, a fost fiica împăratului Carol al VI-lea de Habsburg. Acesta a fost preocupat de menținerea dinastiei Habsburg, în condițiile în care nu avea urmași în linie masculină. Pentru aceasta, în anul 1713, a dat *Pragmatica Sancțiune*, împăratul lăsând moștenire toate posesiunile sale austriece M.; ea a fost împărăteasă a Austriei între anii 1740 și 1780.

Primii săi ani de domnie au fost foarte agitați. Între anii 1740 și 1748, s-a desfășurat războiul de succesiune la tronul Austriei, în condițiile în care drepturile ei de

succesiune erau contestate de Carol Albert al Bavariei, de August al III-lea al Saxoniei și de Filip al V-lea al Spaniei. Războiul s-a încheiat prin pacea de la Aachen, prin care *Pragmatica Sancțiune* era recunoscută de toți.

Austria trecuse prin momente grele și din cauza faptului că, în urma războaielor cu Prusia, dintre anii 1740-1742 și 1744-1745, a fost nevoită să cedeze acesteia Silezia. Din anul 1753, Kaunitz a devenit cancelar al Austriei, el ajutând-o pe împărăteasă în conducerea statului și dându-i sfaturi înțelepte. Kaunitz a fost cel care a promovat în Austria reforme în spiritul absolutismului luminat.

Dintre reformele introduse cu ajutorul lui Kaunitz și a altor sfetnici buni pe care i-a avut amintim: adoptarea Codului penal (1770), desființarea ordinului iezuiților și transformarea universităților în instituții de stat (1773), înființarea Comisiei urbariale pentru fixarea obligațiilor țărănimii față de stăpânii de pământ (1774), reorganizarea sistemului vamal în spirit mercantilist (1775), iar în urma unor răscoale în diferite părți ale imperiului, au fost adoptate reglementări cu privire la robotă.

De aplicarea reformelor în spirit luminat au beneficiat și românii aflați sub stăpânire habsburgică. Astfel, politica economică mercantilistă a fost aplicată în întreg imperiul, deci și în teritoriile locuite în majoritate de români. Au fost adoptate metode și măsuri care reglementau exploatarea resurselor naturale din principatul transilvănean, iar exploatarea resurselor subsolului a devenit monopol de stat. Au fost înființate topitorii, manufacturi (în Banat, de exemplu, din anul 1771, a început să funcționeze fabrica metalurgică de la Reșița). Deoarece românii, care formau majoritatea populației Transilvaniei, erau tot mai nemulțumiți de starea în care se găseau, în anul 1759 a fost adoptat edictul prin care a fost restaurată Mitropolia ortodoxă de aici. Din anul 1777 s-a încurajat și s-a reorganizat învățământul, prin *Ratio educationis*.

În privința organizării Transilvaniei, din anul 1765 aceasta a devenit Mare Principat. Chiar și în condițiile adoptării unor reforme luministe, a încurajării economiei și a acordării posibilității celor de confesiune greco-catolică de a studia în diferite școli și universități (la Viena sau Roma, de exemplu), românii aflați sub stăpânire habsburgică nu erau mulțumiți cu statutul lor, mai ales cei din Transilvania, unde erau considerați tolerați, iar conducerea era exercitată în continuare de germani și de maghiari.

În privința teritoriului Imperiului Habsburgic, trebuie subliniat că M. a urmărit mărirea acestuia. Dacă în anul 1745 a fost nevoită să cedeze Prusiei Silezia, pe care nu a putut să o recupereze prin participarea la războiul de

7 ani (1756-1763), în anii 1772 și 1775 Austria a ocupat o parte a Poloniei (participa la prima împărțire a acestui stat) și, respectiv, Bucovina (teritoriu românesc răpit Moldovei prin tratatul austro-otoman de la Constantinopol, din data de 7 mai 1775). Românii din Bucovina au fost nevoiți să suporte stăpânirea habsburgică, provincia fiind și ea supusă, ca și celelalte teritorii, unui amplu proces de germanizare și de centralizare (hotărârile cu privire la provincii fiind stabilite de la Viena). Bucovina a fost înglobată Galiției și a devenit ducat autonom abia în anul 1849.

Din anul 1765, M. l-a asociat la putere pe fiul ei, Iosif al II-lea, care va prelua tronul, din 1780, și va continua politica de reforme în spirit luminist începute de mama sa.

MARIUS CAIUS (157-86 Î.H.)

Născut într-o familie modestă, despre care istoricii antici Tacit și Plutarh afirmă că ar fi aparținut celei mai sărace categorii a plebei, la Cirrnatum, în provincia Latium, M. avea să se mândrească atât cu originea sa țărănească, cât și cu simplitatea educației sale. Originea modestă i-au întărit dârzenia, hotărârea și ambiția de a reuși în viața militară și politică. Afirmarea sa socială a fost înlesnită și de căsătoria cu Iulia, din bogata familie *patriciană a Cezarilor*. Ascensiunea lui este descrisă astfel de Plutarh:

„Intrând în viața politică, Marius nu dispunea nici de bogăție și nu era înzestrat nici cu arta de a vorbi, arme cu care conduceau pe atunci poporul aceia care se bucurau de o mai mare cinste. Dar, deoarece concetățenii săi priveau cu oarecare simpatie inflexibilitatea lui morală, rezistența la muncă și popularitatea lui, datorită considerației de care se bucura, el și-a sporit puterea (...)."

Cariera sa a început în armată, unde, în 133 î.H. a participat sub comanda lui Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus (distrugătorul Cartaginei), la asediul cetății celtiberilor, Numantia, în Spania. A fost învestit cu gradul de tribun militar, apoi cu funcția de cvestor la Roma. În perioada imediat următoare a devenit tribun al plebei la Roma, prilej cu care s-a inițiat în tainele luptei politice și s-a apropiat de tabăra *popularilor* (a plebei), rivala taberei *optimaților* (a nobilimii senatoriale). Privit cu dispreț și neîncredere de către nobili datorită originii sale, va fi denumit *homo novus* (omul nou).

A fost apreciat de populația Romei datorită impunerii în Senat a două legi îndreptate împotriva aristocrației: legea care elimina privilegiile nobilimii în conducerea tribunalelor și cea care pedepsea corupția în domeniul electoral.

În 115 î.H. era *pro praetor* (guvernator) al Galliei Transalpine, apoi al Hispaniei (114 î.H.).

În 110 î.H., Roma a declarat război regelui Numidiei, Iugurtha (Africa de Nord). Acesta încerca să

se elibereze de sub tutela romană, instaurată o dată cu distrugerea Cartaginei (146 î.H.).

După o serie de înfrângeri, comanda armatei a revenit lui Quintus Caecilius Mettelus, secondat de M., comandant al cavaleriei. Acesta a câștigat o mare popularitate în rândul armatei prin reorganizarea tacticii și a trupelor, care a făcut posibilă victoria de la Muthul (109 î.H.) și preluarea funcției de comandant al armatei romane în acest război, în locul lui Metellus, considerat incompetent de către Senat.

Între timp, în 107 M. a candidat la postul de consul al Romei.

Războiul din Africa de Nord se va sfârși în anul 104, o dată cu capturarea de către romani a lui Iugurtha. Acesta va fi dus la Roma, prezentat poporului în procesiunea de triumf tradițională organizată de M. și apoi ucis în închisoare. În cea de-a doua fază a războiului cu Numidia (106-104 î.H.), alături de M., pe câmpul de luptă s-a afirmat cvestorul Lucius Cornelius Sylla, cel care va deveni cel mai mare rival al lui M. Rivalitatea celor doi va deschide seria războaielor civile care vor zgudui Roma până în 31 î.H.

Începând din 107 î.H., M. a realizat cea mai profundă reformă a armatei romane de până atunci. Prin schimbarea sistemului recrutărilor, el a pus bazele unei armate profesioniste și permanente. Ostașii (proveniți mai ales din mediile sărace) erau încadrați în armată pe bază de contract, pe timp de 16 ani, indiferent dacă era pace sau război, primind în schimb echipament, soldă și pământ în momentul lăsării la vatră, când deveneau veterani. Armata a fost împărțită în unități strict organizate: legiunile (60 000 de soldați), dotate cu *pilum* (suliță). Fiecare legiune a fost împărțită în 10 cohorte (600 de oameni) iar o cohortă cuprindea 3 manipule (200 de oameni). Pe timp de pace, armata construia castre, fortificații, poduri, drumuri. Reforma armatei și profesionalizarea ei a făcut însă ca aceasta să trăiască numai pentru războaie și jafuri, să emită pretenții de a se amesteca în viața politică pentru a susține ambițiile comandanților militari.

Din 105, M., a luptat împotriva triburilor barbare germanice care au atacat mai întâi Gallia Transalpină, apoi Spania. El a profitat de impresia creată de pericolul germanic romanilor, pentru a se face ales de patru ori la rând consul (104-100 î.H.), fapt care încălca legea romană și crea un precedent nedorit.

În bătăliile de la Aquae Sextiae (102 î.H., Gallia) și Vercellae (101 î.H., Italia), M. i-a respins pe germanicii teutoni și cimbri, fiind vânduți ca sclavi 150 000 de prizonieri din rândul acestora. Consulul roman era considerat acum „nou fondator și salvator" al statului, influența și puterea sa ajungând la apogeu.

M. a revenit în fruntea armatei romane între anii 90 și 88 î.H., în timpul războiului dintre Roma și populațiile italice (socii) răzvrătite datorită refuzului de a li se acorda cetățenia romană deși plăteau impozite și participau alături de romani la războaie. Romanii au fost nevoiți să accepte unele concesii: aliații italici care nu participaseră la revoltă au primit cetățenie. Apoi au fost acceptați ca cetățeni cei care au predat armele de bunăvoie. Ultimele centre ale răsculaților au fost înfrânte prin asediu în 88 î.H.

O dată cu încheierea războiului cu italicii, Roma a fost implicată într-un nou conflict militar, de această dată în Orient. Aici, regele Pontului, Mithridates VI Eupator (120-63 î.H.) ocupase Asia Mică, țărmurile Mării Negre, insula Delos, apoi s-a aliat cu regii Cappadociei și Siriei. Problema exercitării funcției de comandant al armatei romane ce urma să lupte în Orient a determinat o confruntare violentă între Sylla și Marius. Aceasta a culminat cu amenințarea directă a Romei de către Sylla și acea parte a armatei care îi era credincioasă.

Pentru prima dată în istorie Roma a fost atacată și ocupată chiar de către o armată romană, ceea ce a deschis șirul asasinatelor împotriva adversarilor politici din capitală. M. a fost exilat și s-a refugiat în Africa de Nord, unde a reușit să-și formeze o armată proprie, cu care a revenit în Italia și a atacat Roma, pentru a obliga Senatul să-i anuleze decretul de exil. În absența lui Sylla, care lupta în Orient împotriva regelui Pontului, Roma a intrat sub controlul lui M. care a fost ales din nou consul (86 î.H.). Toți aliații lui Sylla, adevărați sau doar bănuiți că l-ar sprijini, au fost uciși din ordinul lui, întregul oraș trăind sub teroarea răzbunărilor acestuia.

A murit la 17 ianuarie 86 î.H. în timpul exercitării, pentru a șaptea oară în viață, a funcției de consul. Moartea sa nu a adus liniște la Roma. Teroarea a continuat sub conducerea lui Sylla, de data aceasta împotriva aliaților lui M.

MATEI BASARAB (anii de domnie: 1632-1654)

A preluat prin luptă tronul, la 25 octombrie 1632, după ce l-a învins pe Radu Alexandru Iliaș, domnul numit de Poartă. Interesant este și faptul că a fost recunoscut mai întâi domn de Abaza-pașa (de la Rusciuk), în septembrie 1632 și abia apoi a fost numit de sultan, la 23 februarie 1633.

În agitata perioadă a secolului al XVII-lea, când majoritatea domniilor erau scurte, perioada îndelungată, de 22 de ani, cât s-a aflat pe tronul Țării Românești, a fost una de stabilitate și de înflorire economică și culturală.

În timpul domniei lui M., s-a tipărit, în 1646, codul *Îndreptarea legii*, iar viața culturală și religioasă au înflorit. Domnitorul a ctitorit peste 30 de biserici și mănăstiri,

dintre care se remarcă Arnota, Căldărușani, Brebu și Strehaia. A făcut danii și mănăstirilor de la Muntele Athos și a construit biserici în Transilvania, cum este cea de la Comana de Jos.

A sprijinit în mod deosebit cultura. În timpul său, s-a reluat activitatea tipografică la Govora și Câmpulung, iar în anul 1646, la Târgoviște a început să funcționeze Școala greacă și latină, prima școală superioară din Țara Românească.

S-a preocupat și de întărirea capacității de apărare a țării, organizând o armată puternică. A încercat să intre în legătură și cu alți principi creștini, precum împăratul german sau regele Poloniei, pentru eliberarea de sub stăpânirea otomană și pentru alungarea turcilor din Europa. Importanța planurilor sale de eliberare de sub dominația otomană a popoarelor din Balcani este dovedită și de faptul că M. urma să fie numit „general al întregului răsărit". Situația existentă atunci nu i-a permis însă să se implice mai mult în realizarea acestor obiective.

În politica externă a avut relații bune cu principele transilvănean Gheorghe Rákóczi (1630-1648), cu care a încheiat, de mai multe ori, tratate de alianță, cu hatmanul cazacilor, Bogdan Hmelnițki, dar cu domnul Moldovei, Vasile Lupu, relațiile au fost încordate. În anul 1639, a înfrânt oastea lui Vasile Lupu, care intrase în Țara Românească, în bătăliile de la Nenișori și Ojogeni. În anul 1653, M. l-a mai învins încă o dată pe Vasile Lupu, în lupta de la Finta. În 1654, a trebuit să înăbușe răscoala mercenarilor săi (seimeni și dorobanți), care ceruseră să li se mărească leafa de trei ori.

M. a murit la Târgoviște, pe 9 aprilie 1654.

După o viață agitată, nu a avut parte de liniște nici în mormânt. La puțin timp după ce a fost înmormântat, osemintele i-au fost aruncate afară din mormânt de tătari. Au fost luate de oamenii săi de încredere după aceea și depuse în cripta de la mănăstirea Arnota.

MAVROCORDAT, CONSTANTIN

A domnit, în perioada 1730-1769, de 6 ori în Țara Românească și de 4 ori în Moldova. Domnitorul fanariot a fost un erudit și un bun diplomat. S-a remarcat prin reformele pe care le-a introdus în cele două țări. Dorința de a reorganiza instituțiile a exprimat-o în hrisovul publicat, în iulie 1742, în revista *Mercure de France*, cu titlul *Constitution faite par S.A.M. le Prince Constantin Mavrocordato...* Prin reforma sa fiscală s-a introdus o dare fixă, pe cap de locuitor, percepută în patru sferturi anuale și s-au desființat dările multiple. Prin reforma administrativă, funcționarii de stat au primit leafă, iar la conducerea județelor au fost numiți ispravnici. În urma reformei judecătorești au fost create instanțe de judecată în județe și în

ținuturi și s-a extins procedura scrisă în detrimentul celei orale. S-au redus dregătoriile, iar cele mai multe titluri boierești au rămas onorifice. Boierii au fost împărțiți în mari (veliți) și de clasa a doua (mazili).

Cea mai importantă reformă a fost cea socială aplicată în anul 1746 în Țara Românească și în anul 1749 în Moldova prin care a fost desființată legarea de glie a țăranilor, care puteau de atunci să se răscumpere cu 10 taleri de cap. Țăranii deveneau liberi ca persoană dar nu au fost împroprietăriți și au rămas dependenți economic de boieri. Țăranii au devenit clăcași, fiind obligați să presteze 12 zile de clacă pe an în Țara Românească și 24 de zile de clacă pe an în Moldova, pe moșiile boierilor.

Prins de trupele rusești care în anul 1769 intraseră în Moldova (în timpul războiului Rusiei cu Imperiul Otoman dintre anii 1768 și 1774) a murit în captivitate. În cele 10 domnii pe care le-a avut a contribuit la adoptarea unor măsuri care să ducă la modernizarea societății românești din Moldova și din Țara Românească.

METTERNICH, KLEMENS WENCESLAS NEPOMUK LOTHAR VON (1773-1859)

Personalitate dominantă a lumii politice europene de la sfârșitul războaielor napoleoniene (1814-1815) până la Revoluția de la 1848, s-a născut într-o familie aristocratică la 15 mai la Koblenz, în Germania.

După studii universitare la Strasbourg și Mainz, s-a căsătorit cu contesa austriacă Eleanor Kaunitz a cărei familie făcea parte din înalta aristocrație de la curtea imperială austriacă. Și-a început cariera diplomatică în 1797, ca trimis al Imperiului Habsburgic la Congresul de la Rastadt. A fost numit apoi ambasador în Saxonia (1801), Prusia (1803) și Franța (1806).

În 1809 i-a fost atribuit postul de ministru de Externe al Imperiului Habsburgic, în împrejurările complexe determinate de campaniile militare napoleoniene. Va deține rolul principal în reorganizarea Europei după înfrângerea lui Napoleon. A organizat în 1814-1815 Congresul de la Viena, în cadrul căruia Europa va fi remodelată din punct de vedere geopolitic după războaiele napoleoniene, potrivit intereselor învingătorilor (Anglia, Rusia, Prusia, Imperiul Habsburgic).

În timpul desfășurării Congresului, M. a reușit să anihileze pretențiile Rusiei de a anexa întreaga Polonie, ceea ce ar fi dus la creșterea considerabilă a rolului acesteia în plan european. A reușit, de asemenea, crearea Confederației Germane, pusă sub egida Imperiului Habsburgic (Austriei) și întărirea pozițiilor acestuia în Italia unde reușea să ocupe Triestul, Lombardia și Veneția.

Obiectivele politice promovate de M. din 1815 au fost menținerea *statu-quo*-ului european și mai ales a pozițiilor Austriei în Germania și Italia. În acest scop, a contribuit la formarea Sfintei Alianțe, coaliție politică de orientare conservatoare constituită în 1815 din care făceau parte Prusia, Rusia și Austria.

Din 1821 până la 1848, a ocupat postul de cancelar (prim-ministru) al Austriei, remarcându-se prin politica sa conservatoare și legitimistă. A rămas figura centrală a politicii europene până la izbucnirea Revoluției de la 1848 la Viena (13-15 martie 1848) când a fost silit să părăsească orașul de frica populației răsculate.

A murit la Viena, la 11 iunie 1859.

MICU (KLEIN), IOAN INOCHENTIE (1692-1768)

S-a născut pe la anul 1692 lângă Sibiu, la Sadu, într-o familie de țărani liberi. Numele său de mirean era cel de Ioan Micu, iar când a intrat în rândul călugărilor bazilitani de rit grecesc, a fost numit și Inochentie (Inocențiu).

La Colegiul academic de la Cluj, și la Târnava, a studiat filosofia și teologia, iar în anul 1728 a fost numit episcop la Făgăraș, când era încă în anul al treilea la teologie. El s-a implicat încă de atunci în obținerea de drepturi pentru românii de confesiune greco-catolică, adresând autorităților mai multe memorii. În anul 1732, a trimis un memoriu împăratului Carol al VI-lea de Habsburg, prin care revendica respectarea drepturilor acordate românilor prin Diplomele leopoldine, iar în anii 1736 și 1737 el cerea Dietei recunoașterea drepturilor acestora așa cum erau precizate în cea de-a doua *Diplomă leopoldină* (1699). Aceste cereri au fost însă respinse de Dietă, astfel că românii rămâneau în continuare considerați doar tolerați în Transilvania.

Și-a continuat lupta pentru obținerea de drepturi pentru toți românii, indiferent de confesiune. Un nou memoriu a fost trimis, în anul 1741, împăratului, aducând argumente istorice (vechimea românilor în Transilvania, numărul și contribuția lor la desfășurarea vieții principatului). Fiind episcop greco-catolic („unit"), M. a devenit și membru al Dietei Transilvaniei în anul 1741, astfel că a putut să se implice și mai mult în lupta națională. Cererile sale au rămas fără răspuns, astfel că, în anul 1744, revendicările sale au fost reunite într-un document, numit *Supplex Libellus Valachorum*, înaintat împărătesei Maria Tereza.

Tot în anul 1744, din cauza refuzului autorităților habsburgice de a acorda drepturi românilor, M. a convocat un sinod la Blaj, amenințând cu desfacerea unirii cu Biserica Romei dacă nu se respectau cele stabilite prin Diploma din anul 1701. În aceste condiții, M. a fost chemat la Viena pentru a explica atitudinea pe care a avut-o la sinod. Sperând în sprijinul Papei,

M. a plecat în taină la Roma, dar Maria Tereza nu i-a mai dat voie să se reîntoarcă în Transilvania, unde românii îl așteptau. Orice legătură cu transilvănenii i-a fost interzisă trăind în exil până la moarte, iar în anul 1751, a fost silit să renunțe la funcția de episcop.

Autor a peste 60 de lucrări pe diverse teme - istorie, gramatică, filosofie, literatură - a susținut originea latină și continuitatea neîntreruptă a poporului român pe acest teritoriu și a folosit pentru prima dată în tipăriturile românești alfabetul latin.

MIHAI VITEAZUL (anii de domnie: 1593-1601)

S-a născut în anul 1557, fiind fiul domnitorului Țării Românești, Pătrașcu cel Bun (1554-1557). S-a stabilit în Oltenia prin anul 1580, apoi a avansat în funcții, între anii 1588 și 1593, fiind Ban de Mehedinți, apoi mare stolnic, mare postelnic, mare agă și mare ban. A deținut un domeniu însemnat format din 129 de sate și 20 de posesiuni în altele. În luna octombrie 1593, M. a ajuns pe tronul Țării Românești. Dorința sa era de a declanșa lupta antiotomană, în condițiile în care și principele transilvănean Sigismund Báthory a încheiat un tratat cu Imperiul Habsburgic în vederea luptei împotriva sultanului, iar domnul Moldovei, Aron Tiranul, realizase același lucru în august 1594. M. însă, fiind considerat om al otomanilor, nu a fost privit, la început, cu încredere, și pentru a putea fi primit în Liga Creștină, a declanșat lupta antiotomană în toamna anului 1594. La București, la 13 noiembrie 1594, M. i-a ucis pe toți creditorii levantini și a masacrat garda otomană care avea menirea să îl supravegheze. Au urmat, în lunile decembrie 1594 și ianuarie 1595, victoriile asupra otomanilor la Dunăre, precum cele de la Piua Petrei, Hârșova, Silistra, Rusciuk. La acestea s-au adăugat și victoriile obținute de frații Buzești și de Radu Calomfirescu la Putineiu și Stănești și de paharnicul Manta la Șerpătești. Dar acțiunile lui M. se desfășurau în condițiile în care principele transilvănean urmărea să-și impună suzeranitatea asupra Țării Românești. Reușise acest lucru în Moldova, în august 1594, unde domnitorul Aron Tiranul recunoscuse suzeranitatea principelui transilvănean.

Astfel, după campaniile militare de la sfârșitul anului 1594 și de la începutul anului 1595, M. căuta aliați în lupta antiotomană și a trimis o delegație de boieri condusă de mitropolitul Eftimie la Sigismund. Tratatul, încheiat la Alba-Iulia la 20 mai 1595, în numele domnitorului, era defavorabil lui M., deoarece boierii au acceptat ca Sigismund Báthory să fie suzeranul Țării Românești în schimbul ajutorului antiotoman și al subordonării Bisericii Ortodoxe din Transilvania față de Mitropolia Țării

Românești. Deși devenea vasal al lui Sigismund, M. a acceptat acest tratat, deoarece avea nevoie de ajutor în lupta antiotomană, în condițiile în care otomanii se pregăteau să intervină în Țara Românească.

În august 1595, o oaste otomană condusă de Sinan-pașa a trecut Dunărea și a înaintat spre București. M., cu oastea sa, de aproximativ 20 000 de ostași (cam tot atâția aveau și otomanii) a așteptat-o pe cea comandată de Sinan-pașa la Călugăreni. Domnitorul era ajutat de transilvăneanul Albert Király, care comanda 2 000 de ostași. La Călugăreni, M. a reușit să obțină o victorie importantă asupra oștirii otomane, știind să profite de condițiile prielnice de acolo. Având nevoie de întăriri, M. s-a retras spre munți, așteptând ajutor de la Sigismund Báthory. În acest timp, oastea lui Sinan-pașa a intrat în București și Târgoviște și a început organizarea Țării Românești ca pașalâc. Situația se complicase și în Moldova, unde polonii l-au înlăturat de pe tron pe Ștefan Răzvan și l-au înlocuit cu Ieremia Movilă. Dar în octombrie 1595, soseau ajutorul militar al lui Sigismund Báthory, de aproximativ 23 000 de ostași, și o mică oaste comandată de fostul domnitor al Moldovei, Ștefan Răzvan. Acesta din urmă a eliberat Târgoviștea și Bucureștiul, iar M. a zdrobit oastea otomană la Giurgiu.

În condițiile dificile ale anului 1595, M. a aplicat așezământul, adică așa-numita „legătură", prin care țăranii dependenți, refugiați din cauza luptelor, rămâneau pe moșia pe care se găseau în momentul respectiv.

În anii 1597 și 1598, poziția domnitorului muntean s-a întărit. Astfel, în 1597, între sultanul Mehmed al III-lea și M. s-a încheiat pacea, iar în 1598, la mănăstirea Dealu, s-a încheiat tratatul antiotoman dintre împăratul Rudolf al II-lea de Habsburg și domnitorul Țării Românești. În aceste condiții M. a reînceput lupta antiotomană în anul 1598. Dar M. și-a dat seama că nu avea sorți de izbândă, în condițiile în care, în lupta antiotomană nu avea aliați de nădejde în Transilvania și în Moldova. Însă, în Transilvania, Sigismund Báthory a fost o personalitate slabă și a renunțat la tron în favoarea comisarilor imperiali (în 1598), apoi, după ce a revenit pentru scurt timp în fruntea principatului, a mai renunțat o dată, în favoarea vărului său Andrei Báthory, dușman politic al lui M. În acest mod, în anul 1599, Transilvania nu se mai afla ancorată în lupta antiotomană. În Moldova, situația era asemănătoare, Ieremia Movilă, omul polonilor, nefiind interesat în lupta antiotomană. Cei doi i-au cerut lui M. să părăsească tronul Țării Românești. În aceste condiții M. a plănuit îndepărtarea acestora de la putere. Mai întâi a acționat în Transilvania, unde l-a învins pe Andrei Báthory la Șelimbăr, la data

de 18/28 octombrie 1599, după care, la 21 octombrie/1 noiembrie 1599, Mihai Viteazul a intrat triumfal în Alba-Iulia, capitala Transilvaniei.

Întregul Ardeal se găsea sub autoritatea sa, dar M. i-a păstrat forma specifică de organizare. Totuși, în Sfatul său a introdus și boieri români, iar preoții ortodocși au fost scutiți de munci servile. La Alba-Iulia a așezat episcopia ortodoxă, bisericile și mănăstirile românești din Transilvania fiind ajutate prin diferite măsuri (instalarea de ierarhi sau de călugări sosiți din Țara Românească, danii și ctitorii).

În primăvara anului 1600, M. a intrat cu armata sa în Moldova. Ieremia Movilă a fugit, iar țara i s-a închinat lui M. Pentru prima dată cele trei țări române se găseau sub o singură autoritate. Dar Habsburgii nu se împăcau cu asemenea situație, dorind să mențină Transilvania în sfera lor de influență. De asemenea, în Moldova, polonii voiau să-l reinstaleze pe tron pe Ieremia Movilă. La data de 18 septembrie 1600, în bătălia de la Mirăslău, nobilimea maghiară a Transilvaniei, răsculată, ajutată și de generalul imperial Gheorghe Basta a reușit să obțină victoria asupra oștilor lui M. Tot în septembrie 1600, polonii au izbutit să-l reinstaleze pe tronul Moldovei pe Ieremia Movilă și înaintau spre Țara Românească, dorind să-l aducă la putere pe Simion Movilă, fratele domnului moldovean. Oștile muntene au fost înfrânte, în octombrie 1600, la Năieni, Ceptura și Bucov, și polonii l-au instalat pe tronul Țării Românești pe Simion Movilă.

Încercând să-și recapete tronul, M. a fost înfrânt la Curtea de Argeș, la 25 noiembrie 1600. S-a deplasat la Praga, urmărind să obțină ajutor de la împăratul Rudolf al II-lea. Primit în audiență de acesta în martie 1601, lui M. i s-a promis sprijinul cerut, împăratul fiind nemulțumit de faptul că nobilimea maghiară s-a răzvrătit și l-a recunoscut ca principe al Transilvaniei pe Sigismund Báthory. M. a primit de la împărat 100 000 de taleri pentru a-și reface oastea. De asemenea, împăratul Rudolf al II-lea a contribuit la împăcarea lui M. cu Gheorghe Basta. Cei doi au colaborat în bătălia de la Gorăslău, la data de 3/13 august 1601, când l-au învins pe Sigismund Báthory. În Țara Românească, frații Buzești l-au alungat pe Simion Movilă, astfel că tronul acesteia îl aștepta pe M. Dar Basta și imperialii nu puteau accepta reintrarea Transilvaniei sub autoritatea lui M. De aceea, la 9/19 august 1601, Gheorghe Basta a pus la cale asasinarea lui M. petrecută pe Câmpia Turzii, în Transilvania. Corpul i-a rămas pe Câmpia Turzii, în timp ce capul domnitorului a fost înmormântat la mănăstirea Dealu de lângă Târgoviște.

MIRCEA CEL BĂTRÂN (anii de domnie: 1386-1418)

Făcea parte din neamul lui Basarab I și era fratele lui Dan I, care domnise între anii 1384 și 1386.

Pe plan intern, s-a remarcat prin măsurile întreprinse pentru întărirea țării. De numele acestui domn este legată încheierea acțiunii de unificare teritorială a Țării Românești. M. a alipit, în anul 1388, Dobrogea, împreună cu cetatea Dârstor (Silistra de astăzi), la Țara Românească, într-un moment în care otomanii, care au întreprins atunci o campanie în zona Dunării de Jos, urmăreau să ocupe acest teritoriu.

Faptul că, între anii 1404 și 1406, se intitula „domn a toată Țara Ungrovlahiei (Țara Românească - *n.n.*) și a părților de peste munți, încă și spre părțile Tătărești și Herțeg al Amlașului și Făgărașului și domn al Banatului Severinului și de amândouă părțile peste toată Podunavia, încă până la Marea cea mare și singur stăpânitor al cetății Dârstor" demonstrează că statul românesc de la sud de Carpați atinsese, în vremea lui, maxima extindere teritorială. Din timpul domniei sale, documentele vorbesc despre existența dregătoriilor importante (vornic, ban, logofăt, stolnic, paharnic, vistier, spătar, comis) din Sfatul Domnesc. Țara Românească era organizată în județe, primul menționat de documente fiind Jales, în anul 1385. M. a știut să atragă de partea sa boierimea, care l-a susținut în politica internă și în cea externă în schimbul daniilor primite.

Pe plan economic, Țara Românească străbate o perioadă de prosperitate, în afara principalei activități, agricultura, mai practicându-se și extragerea sării (la Ocnele Mari) și a aramei (la Baia de Aramă). Schimburile comerciale erau intense, fiind înlesnite de măsura lui M. de a bate monede (ducații de argint și banii de aramă) și de a acorda privilegii negustorilor brașoveni și celor poloni din Liov.

S-a preocupat și de întărirea capacității de apărare a țării. Domnul dispunea de „oastea cea mică", formată din curteni, din oștenii domniei și din „steagurile" boierilor, precum și de „oastea cea mare", din care făceau parte, în caz de nevoie, toți locuitorii apți de luptă ai țării. A întărit și cetățile de apărare de la hotare (Dârstor, Turnu, Giurgiu, Chilia, Hârșova, Enisala), iar la curtea domnească de la Târgoviște a ridicat fortificații.

Domnul a sprijinit și Biserica, în timpul său terminându-se de construit mănăstirea Tismana și ridicându-se (în anul 1388) biserica mănăstirii Cozia. El a acordat numeroase danii așezămintelor religioase. Unul dintre cei mai cunoscuți călugări din vremea sa, Filotei Monahul, a fost logofăt al curții domnești.

Politica externă demonstrează priceperea lui M. în conducerea Țării Românești. În anii de început ai domniei, cea mai mare amenințare la adresa Țării Românești o constituia Ungaria și, de aceea, în anul 1390, a încheiat un tratat de alianță cu regele Poloniei, prin care cei doi își promiteau sprijin militar împotriva maghiarilor. Ulterior, otomanii au devenit din ce în ce mai amenințători, atacând Țara Românească, în anul 1391, sub conducerea lui Firuz-bey. Conștient de pericolul reprezentat de otomani, în anul 1393 M. a efectuat o campanie militară la sud de Dunăre, urmărind distrugerea bazelor acestora și ajungând până la Karinovasi, în Bulgaria de astăzi, unde a repurtat o însemnată victorie. Înțelegând gravitatea situației de la sud de Dunăre, mai ales după cucerirea țaratului bulgar de la Târnovo de către otomani, regele maghiar Sigismund de Luxemburg (1387-1437) a încheiat un tratat de alianță cu M., la data de 7 martie 1395, la Brașov. Dorind să-și extindă stăpânirea, sultanul Baiazid I, supranumit Ildîrîm (Fulgerul), a organizat campaniile împotriva Țării Românești din anii 1394 și 1395. Istoricii, printre care și Mihai Maxim, specialist în relațiile româno-otomane, au arătat că, în anul 1394, sultanul a trimis o armată la nord de Dunăre, dar aceasta a fost înfrântă de oastea lui M., la 10 octombrie 1394. În aceste condiții, Baiazid I însuși a sosit, în anul 1395, în fruntea unei armate, în Țara Românească. Lupta, cunoscută sub numele bătăliei „de la Rovine" s-a desfășurat la data de 17 mai 1395 și Baiazid a fost înfrânt. Locul desfășurării ei nu este cunoscut cu siguranță. Cei mai mulți istorici consideră că aceasta a avut loc la o „rovină" (loc mlăștinos) pe Jiu, în apropiere de Craiova, dar alții consideră că s-a petrecut fie pe drumul dintre Turnu și Curtea de Argeș, fie undeva pe râul Ialomița. Cert este însă faptul că otomanii reușiseră, în 1394 sau în 1395, să-l instaleze pe tronul Țării Românești pe Vlad, numit de istorici Uzurpatorul, fratele lui, care era susținut și de o parte a boierimii. Vlad s-a menținut la conducerea Țării Românești până la sfârșitul anului 1396 și începutul anului 1397.

La data de 25 septembrie 1396 s-a desfășurat cruciada de la Nicopole, organizată de regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg și la care au participat o oaste condusă de M. alături de cavaleri francezi, burgunzi, germani, italieni și englezi. Deși a cerut să atace primul, deoarece cunoștea cel mai bine tactica de luptă a otomanilor, M. a fost refuzat, contele burgund de Neves considerând că lui i s-ar fi cuvenit această onoare. El însă a căzut în cursa întinsă de otomani, care au simulat retragerea, îndepărtându-se prea mult de oștile cruciate și a fost înfrânt, cu toată intervenția acestora. Cruciada de la

Nicopole s-a încheiat cu un eșec pentru creștini, ea marcând și desființarea țaratului bulgar de la Vidin. Întreaga Bulgarie era acum transformată în pașalâc otoman.

Dar M. a reușit să recucupe tronul Țării Românești, îndepărtându-l pe Vlad, în condițiile creșterii pericolului otoman. În anul 1402, mongolii lui Timur Lenk i-au înfrânt pe otomani, iar Baiazid a fost luat prizonier și a murit în captivitate.

Perioada 1402-1413 este cea în care M. a dat dovadă de pricepere diplomatică deosebită. El s-a amestecat în luptele pentru putere din cadrul statului otoman, susținându-l mai întâi pe Musa, înfrânt de Mehmed I, sultan între anii 1413 și 1421. Rămas fără aliați puternici în lupta antiotomană, M. a acceptat să plătească tribut sultanului, obținând de la acesta promisiunea de a nu mai ataca Țara Românească. Dar, în anul 1417, otomanii au întreprins noi incursiuni aici, după ce, cu un an mai înainte, M. îl sprijinise pe un alt pretendent la tron, Mustafa, înfrânt de sultan, și refuzase să plătească tributul. Domnul Țării Românești a fost nevoit să ceară pace și să reia plata haraciului. În aceste împrejurări, Dobrogea intra sub stăpânire otomană.

M. a murit la 31 ianuarie 1418 și a fost înmormântat la Cozia. El a reușit, în timpul domniei sale, să asigure dezvoltarea țării și să o apere de puternicele amenințări din exterior.

MUSSOLINI, BENITO (1883-1945)

Fondatorul fascismului italian, s-a născut la Predappio, la 29 iulie 1883, în familia unui fierar cu simpatii politice socialiste. Devenit învățător, a călătorit un timp în Elveția, unde a adoptat ideile anarhismului și a practicat jurnalismul (deținând postul de editor al ziarului Partidului Socialist, *Avanti*, la Milano). În 1910 s-a căsătorit cu Rachele Guidi. Din această căsătorie au rezultat cinci copii.

Pe plan politic, s-a remarcat mai întâi în 1911 când a ajuns în închisoare datorită atitudinii sale de împotrivire față de războiul purtat de Italia în Libia. Aceeași poziție a adoptat-o și la începutul Primului Război Mondial, dar și-a schimbat rapid convingerile antirăzboinice devenind un militant activ pentru intrarea Italiei în război. Această schimbare de atitudine a determinat ruptura lui cu Partidul Socialist.

În 1915 a început să editeze la Milano propria sa publicație, *Il Popolo d'Italia*, care va deveni organul de presă al mișcării fasciste italiene.

În martie 1919, după încheierea Primului Război Mondial, M. a pus bazele Mișcării Fasciste (denumirea provine de la fasciile romane, simbol al puterii în Roma antică). În anii tulburi de la sfârșitul războiului această grupare politică naționalistă, antisocialistă și antiliberală a atras rapid o parte a populației debusolate de război.

dar și mulți industriași și bancheri care se grăbeau să îi asigure sprijin financiar. Partidul lui M. era văzut ca o alternativă posibilă față de pericolul răspândirii ideilor comuniste în rândul italienilor.

În urma Marșului asupra Romei organizat de M. împreună cu adepții săi, regele Italiei, Victor-Emmanuel al III-lea, a acceptat să-i încredințeze liderului fascist formarea unui guvern de coaliție, la 28 octombrie 1922. Procesul de acaparare a puterii de către fascism era practic încheiat. Italia a devenit un stat totalitar, în care mijloacele de comunicare în masă erau cenzurate, partidele și sindicatele erau interzise, întreaga viață politică gravitând în jurul Partidului Fascist, proclamat partid unic, și a conducătorului său, *Il Duce*. În teritoriu, partidul era susținut de organizațiile paramilitare ale *Cămășilor Negre* și *Balillas* (ale adolescenților). Concepția lui M. despre statul fascist, expusă în *Doctrina fascismului*, este edificatoare: „Pentru fascism totul se află în stat, nimic uman sau spiritual nu există în afara statului. În acest sens, fascismul este totalitar, iar statul fascist, sinteză și unitate a tuturor valorilor, interpretează, dezvoltă și dă forță vieții întregului popor [...]. Fascismul este inamicul sindicalismului. Indivizii formează clasele în funcție de interesele lor; ei sunt sindicalizați după diferitele activități economice care au interese asemănătoare; dar înainte de toate ei fac parte din Stat."

M. a transformat Italia într-un stat „corporatist" în care, odată sindicatele desființate, patronii și muncitorii au fost organizați în grupuri de interese economice comune (pe domenii de activitate) aflate sub controlul strict al partidului. De altfel, întreaga economie italiană era strict dirijată de stat, care finanța marile grupuri industriale. Totodată, a stins vechiul conflict dintre Biserică și stat, prin acordul de la Lateran (1929) în urma căruia era recunoscută independența Vaticanului.

Pe plan extern, Mussolini a adoptat o politică agresivă, în concordanță cu pretențiile de mare putere ale Italiei fasciste: în 1935-1936 Italia ocupă Etiopia (în ciuda opoziției Societății Națiunilor), din 1936 se implica în Războiul civil din Spania în sprijinul fasciștilor lui Franco, în 1939 trecea la invadarea Albaniei. O dată cu ascensiunea nazismului la putere în Germania (1933), M. a devenit aliatul lui Adolf Hitler.

Italia lui M. a participat la al Doilea Război Mondial, de partea Germaniei, începând din iunie 1940.

În iulie 1943, în condițiile debarcării anglo-americane în Italia, regele Victor-Emmanuel al III-lea a luat decizia demiterii lui M. și arestarea acestuia. La 3 septembrie 1943 Italia semna armistițiul cu Națiunile Unite. Eliberat de o trupă

germană, M. a fost dus în Germania, iar după o întrevedere cu Hitler a fost pus în fruntea unei Republici-marionetă, constituită sub control german în nordul Italiei. La 28 aprilie 1945, partizanii italieni i-au capturat pe M. și amanta sa Clara Petacci și i-au executat la Giulino di Mezzegra, lângă lacul Como.

N

NAPOLEON I, BONAPARTE (1769-1821)

S-a născut la Ajaccio, în Corsica, într-o familie de condiție modestă, fiind cel de-al optulea copil al lui Charles Marie Bonaparte și al Mariei Letizia Ramolino. A beneficiat de o bursă regală, astfel că a putut urma cursurile Școlii militare de la Brienne, din anul 1779, apoi ale celei de la Paris. În anul 1785, a devenit locotenent de artilerie. În timpul revoluției franceze a fost susținător al iacobinilor. S-a remarcat la data de 19 decembrie 1793, când a asediat orașul Toulon, pe care l-a eliberat de sub ocupația trupelor engleze. În urma acelei bătălii, a fost avansat, de la gradul de căpitan, direct la cel de general la numai 24 de ani.

După executarea lui Robespierre, a căzut în dizgrație și a fost trecut în rezervă. A revenit în fruntea armatei în timpul Directoratului, fiind chemat de directorul Barras, în anul 1795, pentru a înfrânge o revoltă a regaliștilor. N. a primit comanda armatei din Italia, unde a acționat în anii 1796 și 1797 și a înfrânt armatele austriece de mai multe ori, în bătăliile de la Arcole și Rivoli. Astfel a putut impune Austriei tratatul de la Campoformio și a silit-o să accepte toate schimbările petrecute în Italia în urma campaniei franceze.

Succesele lui militare au asigurat menținerea la putere a regimului Directoratului.

Sperând să dea o grea lovitură intereselor englezilor, a întreprins campania din Egipt (1798-1799), unde a obținut victoria de la piramide asupra mamelucilor, dar i-a fost scufundată flota la Abukir de către cea engleză.

Întors în Franța, în anul 1799, N. a speculat lipsa de încredere a francezilor în Directorat și, fiind văzut de populație ca un salvator, a acționat în vederea preluării puterii. Prin lovitura de stat de la 18 brumar (9-10 noiembrie 1799), a instaurat regimul Consulatului, el devenind prim-consul. În perioada Consulatului, a acționat pentru a-și subordona instituțiile statului. Mai

întâi, a impus o Constituție autoritară (în anul 1799), apoi a fost instituit Consiliul de Stat, care redacta legile propuse de primul consul, a introdus legi administrative, justiția a fost organizată în sens centralizator (în anii 1799 și 1800), iar în 1804 a fost promulgat Codul civil.

În 1801 a fost încheiat Concordatul cu Papalitatea, iar în 1802 au fost adoptate „Articolele organice", astfel că, pe lângă recunoașterea granițelor statului papal, era reorganizată Biserica Catolică din Franța (episcopii erau numiți de primul consul și erau plătiți de stat, cultul catolic era recunoscut ca religie de stat), N. reușind să atragă clerul catolic de partea sa.

Prin măsurile adoptate, regimul Consulatului a reprezentat, în interior, o perioadă de stabilitate economică și de securitate individuală. Pe planul politicii externe, perioada Consulatului a fost una în care prestigiul Franței s-a întărit. Mai întâi, N. a trecut din nou Alpii și a obținut noi victorii asupra armatelor austriece, precum cea de la Marengo, din anul 1800. Prin tratatul de la Lunéville (1801), era confirmată stăpânirea Franței asupra Belgiei și asupra malului stâng al Rinului. De asemenea, Franța devenea arbitrul de necontestat în Peninsula Italică. Prin tratatul de „pace perpetuă" de la Amiens (1802), cu Anglia, Franța renunța la Egipt, în favoarea otomanilor, iar englezii la majoritatea teritoriilor cucerite peste mări în timpul războiului, cu excepția Ceylonului și a insulelor Trinidad. Tot în anul 1802, în urma plebiscitului de la data de 4 august, N. a fost ales consul pe viață, fapt menționat și în Constituția franceză a anului X (1802).

Ruperea păcii franco-engleze și redeschiderea conflictului de către Anglia, în anul 1803, a determinat intrarea Franței napoleoniene într-o nouă etapă a evoluției sale. La data de 18 mai 1804, s-a proclamat împărat al francezilor, sub numele de Napoleon I, și a fost încoronat, în prezența papei Pius al VII-lea, la data de 2 decembrie 1804. În perioada imperiului, în condițiile dificile ale războiului, au continuat eforturile de reorganizare și de întărire a statului. Economia Franței a fost adaptată cerințelor războiului.

Pe plan politic, N. își exercita autoritatea în toate domeniile. S-a format și o nobilime care îi era supusă împăratului. Pe plan militar, a acționat pentru reorganizarea armatei. Generalii cei mai pricepuți au fost avansați la gradul de mareșal. Reorganizarea armatei a făcut ca, în anii 1805-1806, ea să aibă aproximativ 600 000 de soldați („Marea Armată").

Văzut ca principalul pericol pentru ei, monarhii Angliei, Rusiei, Austriei, Suediei și Neapolelui au format o coaliție împotriva lui N. (coaliția a III-a). De altfel, perioada imperiului (1804-1815) a fost una în care politica externă a

fost marcată de lupta lui N. împotriva coaliţiilor unor state europene create împotriva Franţei (coaliţiile III-VII) şi în care a considerat că Anglia reprezenta adversarul cel mai important, mai ales că aceasta deţinea supremaţia maritimă. Pentru a lovi în interesele comerciale ale englezilor şi pentru a proteja economia franceză, a instituit, în anul 1806, blocada continentală, orice comerţ cu britanicii fiind interzis. Dar blocada continentală nu a putut funcţiona, deşi N. a făcut eforturi pentru aplicarea ei, încercând să-şi impună controlul asupra întregului continent. Dacă pe mare Anglia deţinea supremaţia (ea distrusese flota franceză la Trafalgar, în 1805), pe uscat francezii erau cei mai puternici de pe continent. În aceste condiţii, armatele franceze au obţinut victorii importante. În anul 1805, la Austerlitz, N. a obţinut o victorie strălucită asupra armatelor ruso-austriece, iar prin tratatul de pace franco-austriac de la Pressburg, Veneţia revenea Franţei, iar împăratul francezilor devenea arbitrul situaţiei politice din teritoriul german. În 1806, a creat Confederaţia Rinului, din 16 state germane, sub protectoratul său. Anul 1806 a înregistrat şi alte succese ale lui N.: armata franceză a ocupat Regatul Neapole, unde l-a instalat pe tron pe fratele său, Joseph Bonaparte, iar Republica Batavă a fost transformată în Regatul Olandei, care îl avea în frunte pe Ludovic Bonaparte, cel de-al treilea frate al lui N.

Prezenţa unor membri ai familiei sale în fruntea unor state (au mai fost instalaţi Jérôme Bonaparte, în anul 1807, în Westfalia, şi Joseph Bonaparte, în Spania, în 1808) avea menirea să întărească poziţia lui N. în Europa. De asemenea, în anul 1806, împăratul francezilor a înfrânt armatele prusace la Jena şi la Auerstaedt şi a ocupat Berlinul, de unde a decretat blocada continentală. Succesele au continuat şi în anul 1807, când, după victoria de la Friedland asupra armatelor ruse, a încheiat tratatele de pace cu ruşii şi cu prusacii la Tilsit, cu prevederi avantajoase pentru Franţa: Rusia adera la blocada continentală, iar Prusia era dezmembrată (pierdea jumătate din teritoriu, formându-se Regatul Westfaliei).

Între anii 1808 şi 1810, N. a obţinut alte succese, precum încheierea, la Erfurt, a alianţei franco-ruse, victoria de la Wagram asupra armatelor austriece (1809), includerea Olandei în Imperiul Francez (1810) şi încheierea tratatului de alianţă cu Prusia, împotriva Rusiei, care nu mai respecta blocada continentală. Dar în perioada imperiului au fost înregistrate şi eşecuri ale lui N. În Peninsula Iberică, unde a acţionat împotriva Spaniei şi Portugaliei, nu a înregistrat succese, spaniolii declanşând îndelungatul război pentru înlăturarea lui Joseph Bonaparte de pe tron şi izgonirea francezilor la nord de Pirinei (1808-1814), iar portughezii, ajutaţi de englezi, luptând pentru eliberare (1808). A urmat dezastruoasa campanie din Rusia (1812), de unde a fost nevoit să se retragă în condiţii dificile (ger şi lovituri ale armatelor ruse), după ce intrase în Moscova, părăsită de locuitori. Au urmat alte înfrângeri, precum cea de la Leipzig („bătălia naţiunilor"), din anul 1813, când armata franceză a fost înfrântă de cele ruseşti, prusace şi austriece, fiind silită să se retragă la vest de Rin.

În anul 1814, armatele străine au intrat în Franţa, ajungând la 31 martie 1814 în Paris. Regimul lui N. nu se mai bucura de susţinere în interior din mai multe cauze, precum: creşterea impozitelor indirecte, decăderea porturilor franceze şi creşterea şomajului în urma aplicării blocadei continentale, moartea a aproximativ 1 milion de soldaţi francezi în timpul campaniilor, epuizarea militarilor în numeroasele bătălii, dorinţa unor comandanţi militari de a încheia campaniile militare. La acestea se adăuga şi trezirea sentimentului naţional în teritoriile în care a acţionat, ceea ce a făcut posibilă izgonirea armatei imperiale în interiorul graniţelor Franţei şi pătrunderea armatelor aliate în Paris.

La 6 aprilie 1814, N. I a abdicat şi a fost exilat în insula Elba. A revenit, la 1 martie 1815, în fruntea Franţei, a intrat în Paris, i-a izgonit pe Bourboni şi a semănat din nou panică în rândul monarhilor europeni. Nu a reuşit să conducă decât 100 de zile, fiind înlăturat în urma acţiunilor coaliţiei a VII-a, formată din Rusia, Anglia, Austria şi Prusia. Ultima bătălie a lui N. a fost cea de la Waterloo, de la 18 iunie 1815, când a fost înfrânt de armatele anglo-prusace conduse de ducele de Wellington şi de mareşalul Blücher.

N. a abdicat şi a fost exilat pe insula Sfânta Elena, posesiune britanică din Oceanul Atlantic, unde a murit, la data de 5 mai 1821. Osemintele sale au fost aduse în Franţa, în anul 1840, fiind depuse la Domul Invalizilor din Paris.

N. I reprezintă o personalitate complexă: a contribuit la modernizarea Franţei şi la adoptarea unor reforme în teritoriile pe care le-a controlat, pe continent, pe plan economic, social, administrativ, militar, legislativ, dar poate fi socotit şi ca un conducător autoritar, care s-a bazat pe supravegherea poliţienească asupra întregii societăţi şi pe cenzură. A fost, în acelaşi timp, unul dintre cei mai străluciţi comandanţi militari din istorie.

O

OTTO I CEL MARE (912-973)

A fost fiul lui Henric I Păsărarul, rege între anii 919 și 936.

Supranumit „cel Mare", O. I a fost rege al germanilor din anul 936, iar din 962 a fost împărat romano-german. Dinastia ottoniană, de origine saxonă, din care făcea parte și O., a condus statul german între anii 919 și 1024. Numind membri ai familiei sau persoane de încredere ca duci și sprijinindu-se pe Biserica germană, care i-a permis să numească episcopi, a reușit să-și impună controlul asupra funcțiilor importante în stat. Dintre ierarhii bisericești și-a ales consilieri, dar a fost nevoit, în schimb, să extindă privilegiile și imunitățile clerului. A acționat și împotriva tendinței de a fi impusă ereditatea funcțiilor din stat.

Pe planul politicii externe, primul succes a fost cel din anul 955, când i-a învins pe maghiari în bătălia de la Lechfeld, oprind astfel incursiunile acestora spre vest. Din anii 951-952, s-a amestecat în Peninsula Italică, obligându-l pe Berengar de Iureea, regele Italiei, să-i recunoască suzeranitatea. Având drept model acțiunea lui Carol cel Mare în Italia, unde acesta își impusese autoritatea, și dorind și el să-și exercite controlul asupra Papalității, O. a intervenit din nou în Italia, înlăturând stăpânirea lui Berengar, în anul 962.

La data de 2 februarie 962, a primit coroana imperială la Roma, din mâna papei Ioan al XII-lea, punând bazele Imperiului Romano-German. El a respins titlul de *imperator Romanorum* pentru cel de *imperator augustus*, bula sa purtând titlul de *restaurator al regatului francilor* și a păstrat capitala statului său la Aachen, acolo unde fusese și capitala imperiului lui Carol cel Mare.

P

PERICLE (cca 490 î.H.-429 î.H.)

Cel mai important om politic al Atenei secolului al V-lea î.H., a fost fiul lui Xantip (Xantippos), personalitate ateniană de seamă, și al Agaristei, nepoata marelui reformator Clistene.

Informații despre familia și originea sa au fost culese în 461 î.H. în urma anchetei ordonate de *Ecclesia* (Adunarea cetățenilor), prilejuite de numirea sa în funcția de strateg. Se știe că a beneficiat de o educație rafinată, oferită de profesorii săi, filosoful Anaxagoras din Clazomenai (supranumit „Spiritul") și muzicianul Damon din Oa.

Din rândul apropiaților săi au făcut parte figuri de seamă ale vieții culturale ale Greciei clasice: Herodot, Sofocle, Fidias, Hipodamos, Zenon, Anaxagoras.

S-a afirmat în viața politică de la vârsta de 30 de ani, prin întreaga sa activitate continuând democratizarea statului atenian începută de Solon și Clistene în veacul anterior. Reprezentant al partidului democrat, a îndeplinit funcția de strateg al Atenei timp de trei decenii, până la moartea sa, survenită în timpul marii epidemii de ciumă care a afectat profund Atena în 429 î.H.

Printre primele măsuri adoptate în direcția democratizării vieții politice s-a numărat limitarea drastică a atribuțiilor Areopagului, instituție tradițională ateniană (Consiliul Bătrânilor), formată din foștii arhonți, membri ai aristocrației. Supravegherea funcționarilor statului și a legalității, exercitată anterior de Areopag, a fost trecută în sarcina Consiliului celor 500 (*Bûlé*), instituție reprezentativă a demosului atenian.

Din 458 î.H., la inițiativa lui, reprezentanții cetățenilor mai puțin bogați au avut acces neîngrădit la exercitarea atribuțiilor legate de participarea la Consiliul celor 500 sau la diverse magistraturi, deoarece a fost introdusă plata (remunerația) funcționarilor statului. Teoretic, oricare cetățean putea fi ales pentru o funcție de conducere, practic însă numărul acestora a

fost considerabil restrâns prin revizuirea de către P. a listelor cetățenilor care se bucurau de drepturi politice depline. Domeniile gestionate de Adunarea cetățenilor (*Ecclesia*) au fost, de asemenea, mai clar delimitate: primirea soliilor străine, purtarea tratativelor, declararea războiului și a păcii, controlul activității magistraților, supravegherea activității Consiliului celor 500, judecarea proceselor de înaltă trădare, ostracizarea persoanelor considerate indezirabile pentru cetate.

Încă din perioada arhontatului lui Clistene, la cererea arhonților sau a strategilor, cetățenii bogați erau obligați să organizeze pe cheltuiala lor diverse serbări sau manifestări publice, extrem de costisitoare, numite *leiturghiai* sau să devină choregi - finanțatori ai marilor festivaluri dedicate zeului Dionysos. Această sarcină, care putea ruina pe organizator, era considerată o adevărată onoare pentru cel desemnat să o îndeplinească. În perioada lui P., pe baza acestor manifestări, ca și a întrecerilor de poezie sau teatru, s-a constituit arta dramatică a Greciei antice.

În planul politicii externe, P. a urmărit întărirea legăturilor Atenei cu cetățile membre ale Ligii de la Delos, împotriva Spartei, Atena atingând momentul culminant al evoluției sale ca hegemon al lumii grecești. Armata greacă a fost implicată în lupte (victorioase) împotriva Eginei și Corintului, dar și în ajutorarea Egiptului aflat sub ocupația Imperiului Persan. Cu această ocazie, tezaurul Ligii de la Delos (alianță a cetăților grecești în frunte cu Atena) a fost mutat la Atena, sub pretextul asigurării securității sale.

În 449 î.H., prin Pacea lui Callias, conflictul cu Persia a fost închis, Liga atenian fiind recunoscută de către Imperiul Persan.

Conflictul politico-militar cu Sparta a fost temporar aplanat, în 445 î.H. după o serie de înfrângeri locale ale Atenei, printr-un tratat de pace cu clauze defavorabile celei din urmă. Pentru a dovedi că poziția hegemonică a Atenei nu a fost zdruncinată și pentru a convinge cetățile membre ale Ligii de la Delos că nimic nu s-a schimbat, P. a instituit o amplă campanie de refacere a vechilor monumente ale Atenei și de ridicare a altora noi. Ca urmare, în 450 î.H. arhitectul și sculptorul Fidias a realizat statuia zeiței Atena Promachos, așezată pe Acropole. Arhitectul Callicrates a terminat mărețul templu Parthenon, în care a fost așezată statuia din lemn, fildeș și aur a Atenei, executată de Fidias. Tot acestuia îi sunt atribuite decorațiile frizei templului. În aceeași zonă a Atenei a fost ridicată o sală imensă, destinată concursurilor de muzică și poezie, Odeonul.

O grijă deosebită a fost arătată sistemului defensiv al Atenei. Au fost ridicate Marile Ziduri ale cetății ca și portul Pireu, care deservea

Atena, locul de staționare a flotei de război și comerciale a Atenei. Portul Pireu a fost construit după planul arhitectului Hippodamos din Milet, devenind prima așezare urbană sistematizată din Europa.

În anul 431 î.H. a izbucnit războiul peloponesiac, confruntare cu efecte devastatoare pentru Atena, care va fi înfrântă de Sparta în 404 î.H. Situația Atenei a fost agravată de izbucnirea epidemiei de ciumă din 429 î.H. căreia i-au căzut victime cei doi fii legitimi ai lui și, în cele din urmă, chiar el însuși. Perioada în care a dominat prin personalitatea sa Atena este considerată „Secolul de aur" al acestei cetăți. Dragostea sa pentru cetate și locuitorii săi a fost redată de istoricul antic Tucidide (Thukydides), care a consemnat cuvintele rostite de P.: „Singură cetatea noastră, dintre cetățile de astăzi, se dovedește în acțiune mai presus de faima pe care o are și ea singură nici nu se indignează când o atacă cineva, gândindu-se la cine suferă, nici nu face pe supușii săi să se mânie că sunt conduși de oameni nevrednici. Manifestându-ne puterea prin mari dovezi, putere care nu-i lipsită nici de martori, vom fi admirați și de contemporani, și de posteritate și nu vom avea nevoie nici de un Homer, care să ne laude, nici de altul mai mare în prezent să ne desfete prin versuri, căci adevărul va înlocui ficțiunea faptelor, ci noi am forțat toate mările și țările să fie accesibile îndrăznelii noastre și peste tot am temeinicit monumente nepieritoare ale faptelor noastre rele și bune" (Tucidide, II, 41).

PETRU CEL MARE (anii de domnie: 1682-1725)

S-a născut la Moscova, în anul 1672. La început, a domnit sub regența sorei sale, Sofia, care voia să preia tronul, și de aceea ea l-a trimis pe micuțul țar la o moșie a familiei, la Preobrajenski. Dar, în anul 1689, P. a reușit să o îndepărteze pe Sofia și a închis-o într-o mănăstire, rămânând să conducă singur statul.

Între anii 1697 și 1698 țarul a întreprins o călătorie în vestul Europei, vizitând Imperiul German, Anglia și Olanda. Era dornic să cunoască foarte multe lucruri, și de aceea, în timpul acestei călătorii, de exemplu, a lucrat ca dulgher pe șantierele pe care se construiau corăbii (a construit chiar un vas, pe care l-a trimis în portul Arhanghelsk). În anul 1717, vizitează Franța rămânând din nou impresionat de cele văzute.

Marele merit al lui P. a fost acela că a contribuit la modernizarea și occidentalizarea Rusiei. Fire curioasă, harnică și pricepută, a învățat diferite lucruri de la occidentali și a încercat să le aplice în Rusia. Semnificativ, în acest sens, este orașul Sankt-Petersburg, care purta numele său, Petru, și care a fost construit din ordinul lui, între anii 1703 și 1712, oraș modern,

devenit capitală a țării, care se va dezvolta rapid pe plan economic datorită portului și șantierului naval. În timpul lui, au apărut în Rusia, sute de manufacturi, s-a dezvoltat comerțul, a fost creată cavaleria permanentă și s-a impus sistemul de recrutare regulată.

Mai ales în perioada 1708-1722, a început reformarea instituțiilor statului rus: în 1708 au fost create guberniile (provinciile), în 1711 a fost creat Senatul, care se substituia Dumei boierești, în anul 1721, Senatul i-a oferit țarului titlul de împărat, Rusia devenind oficial imperiu, iar în anul 1722 au fost stabilite rangurile nobiliare. Prin aceste măsuri, în Rusia, a fost instituită monarhia birocratico-nobiliară.

P. a repurtat mari succese și pe plan militar. A fost învingător în „Războiul nordic" (1700-1721), înfrângând armatele regelui suedez Carol al XII-lea la Poltava, iar prin pacea de la Nystadt, cu Suedia, Rusia căpăta, între altele, Livonia, cu Riga, și Estonia, cu Revel și Narva, precum și sudul Finlandei, astfel că bazinul răsăritean al Mării Baltice intra de atunci sub stăpânirea Rusiei.

P., care a contribuit hotărâtor la modernizarea Rusiei, a murit, în anul 1725, la Sankt-Petersburg, în urma unei pneumonii contractate în încercarea de a salva de la înec niște oameni din apele reci ale Nevei.

POMPEI [CNEIUS POMPEIUS MAGNUS] (106-48 î.H.)

Marele rival al lui Iuliu Cezar s-a născut la 29 septembrie în familia lui Cneius Pompeius Strabo, care aparținea aristocrației senatoriale de la Roma. Viața sa este relatată în operele anticilor Plutarh, Velleius Paterculus, Appianus.

S-a afirmat alături de tatăl său, în timpul războiului civil dintre Sylla și Marius, de partea celui dintâi, la victoria căruia a contribuit alături de armata pe care a recrutat-o din regiunea de baștină a familiei sale, Picenum.

O caracterizare a lui P. este redată în *Historia romana* (II, 29) scrisă de Velleius Paterculus: „Comportarea sa era cinstită, moravurile ireproșabile și calitățile oratorice bune. Era avid după onoruri, ținea să le obțină ca o dovadă a stimei și nu prin mijloace nepermise. General priceput pe câmpul de luptă, el era în vremurile de pace cetățeanul cel mai moderat, atât timp cât nu-i sta în față un rival de temut (...). Într-un cuvânt, el era aproape total lipsit de vicii, dacă poate fi considerat un viciu și poate cel mai mare dintre toate, orgoliul său de a nu putea suferi un altul egal, într-un oraș liber și stăpân al lumii, unde egalitatea este un drept comun pentru toți cetățenii."

A fost căsătorit cu Aemilia, fiica vitregă a lui Sylla, care a murit la scurt timp după căsătorie. Mai târziu se va căsători cu Iulia, fiica lui Iuliu Cezar.

În 82-81 î.H. a condus armata romană credincioasă lui Sylla în Sicilia și Africa de Nord, înfrângând rezistența organizată de adepții lui Marius (care murise în 86 î.H.). Cu acest prilej a primit supranumele de *Magnus* (cel mare).

După moartea lui Sylla (78 î.H.), P. este ales de Senat pentru a lupta împotriva unuia dintre adepții lui Marius, Sertorius, care deținea sub controlul său Spania. Războiul s-a desfășurat pe perioada a trei ani, Sertorius fiind ajutat cu oameni și bani de regele Pontului, Mitridate (Mithridates) al VI-lea Eupator, principalul dușman al Romei în Orient.

Sertorius a căzut victimă unui complot organizat chiar în cadrul comandamentului său militar, ceea ce a grăbit victoria armatei senatoriale.

În urma pacificării Spaniei, P. a întemeiat un oraș nou în această provincie: *Pompaelo* (Pamplona). În perioada imediat următoare a participat, alături de M. Licinius Crassus, la înfrângerea răscoalei sclavilor conduși de Spartacus (71 î.H.).

La 34 de ani P. a fost ales, alături de Crassus, consul al Romei. Împreună au înlăturat unele dintre hotărârile impuse de Sylla prin care erau limitate o serie de drepturi ale tribunilor și cavalerilor și au înlăturat din Senat pe cei mai zeloși aliați ai fostului dictator roman.

Ca recunoaștere a experienței sale militare, în 67 î.H. a primit depline puteri (în ceea ce privește armata și finanțarea acesteia) din partea Senatului pentru a distruge pirateria pe Marea Mediterană. În aproximativ trei luni, pirații din Mediterana au fost înfrânți și drumurile comerciale navale au devenit din nou sigure. Piraților li s-au atribuit teritorii pe uscat, pentru a se îndeletnici cu agricultura. În urma acestei victorii, i-a fost încredințată comanda supremă a armatei romane ce urma să lupte în Orient, împotriva lui Mitridate al VI-lea Eupator. Practic, lui P. i s-a oferit controlul asupra întregii zone orientale a Romei.

Mitridate al VI-lea Eupator avea de partea sa pe Tigranes cel Mare, regele Armeniei, care însă, în fața superiorității romane, a renunțat la această alianță, Armenia acceptând statutul de regat clientelar Romei (66 î.H.). În urmărirea lui Mitridate al VI-lea, P. a organizat prima expediție romană în zona Caucazului și Mării Caspice, din cetățile locale fiind capturate mari cantități de aur și argint. În 64 î.H., cucerea Siria, desființând regatul elenistic seleucid. Siria a devenit provincie romană, iar Iudeea, stat clientelar. În același an Mitridate al VI-lea Eupator a fost ucis la ordinul fiului său, Pharnaces, care a primit în schimb regatul Bosforului, de asemenea stat clientelar Romei.

Întoarcerea sa la Roma a fost celebrată printr-un triumf grandios, fără precedent în istoria ro-

mană, care a atras însă ostilitatea aristocrației senatoriale și a potențialilor săi rivali, Crassus și Cezar.

În 60 î.H., a fost încheiată o alianță secretă între P., Crassus și Cezar în vederea asigurării sprijinului reciproc împotriva aristocrației senatoriale. S-a format astfel primul triumvirat din istoria Romei, ceea ce a atenuat temporar rivalitatea dintre cei trei. Din acest moment, P. a fost pus mereu în umbră de socrul său, Cezar, care s-a acoperit de glorie în urma cuceririi Galliei (54 î.H.).

Moartea Iuliei, fiica lui Cezar, și a lui Crassus (dispărut într-o campanie militară în Mesopotamia) în 53 î.H. au favorizat declanșarea conflictului direct dintre Cezar și P.

Desemnat de către Senat, în 52 î.H., *consul sine collega* (consul unic), lui P. i s-a încredințat misiunea de a instaura ordinea la Roma, care era dominată de conflicte politice. În 49 î.H., lui Cezar i-au fost retrase atribuțiile ceea ce a declanșat campania militară a acestuia împotriva Romei și a lui P., începută prin trecerea râului Rubicon din nordul Italiei. În fața armatei lui Cezar, P. și o parte dintre senatori au preferat să abandoneze Roma, retrăgându-se inițial la Capua, apoi în Grecia. P. spera ca în Orient să poată organiza o puternică armată cu care să-l înfrângă pe Iuliu Cezar. În aceste împrejurări, regele dac Burebista îi promitea sprijin militar lui P. dar armata acestuia a ajuns în Grecia abia după înfrângerea comandantului roman.

Bătălia dintre Cezar și P. s-a desfășurat la Pharsalus, în Thessalia (9 august 48 î.H.) și s-a încheiat cu retragerea neașteptată a lui P. și deci înfrângerea acestuia.

Ulterior, P., alături de soția sa Cornelia (cu care se căsătorise după moartea Iuliei) și fiul său Sextus, s-a îndreptat către sudul Greciei împreună cu senatorii care îi rămăseseră credincioși. A încercat să se adăpostească la Antiohia (Siria) dar a fost respins, apoi s-a îndreptat spre Egipt, stat aflat în plin conflict între regele minor Ptolemeu al XIV-lea și Cleopatra (ultima regină a Egiptului). La ordinul lui Ptolemeu al XIV-lea, sfătuit să nu-și facă din Cezar un dușman, P. a fost ucis. Asasinii au fost apoi urmăriți și uciși din ordinul lui Cezar. Corpul său a fost adus la Roma prin grija lui Cezar. Capul lui P. a fost incinerat în cadrul unei ceremonii funerare grandioase care demonstra prețuire și respect din partea rivalului său, Iuliu Cezar.

R

RAMSES AL II-LEA (anii de domnie: cca 1296–1229 î.H.)

Membru al celei de a XIX-a dinastii a Egiptului antic (dinastia tebană), fiul faraonului Seti I (1318–1296 î.H.), era predestinat, după cum arată prenumele său, Setep-en-Re, „cel ales de Re", unui destin măreț în fruntea Egiptului. Templul construit de Seti I la Abydos îl înfățișează pe tată, alături de fiul său preferat, R., aducând împreună ofrande zeilor.

Încoronat ca faraon, a avut una dintre cele mai îndelungate domnii din istoria Egiptului: 67 de ani, după cum indică istoricul egiptean Maneton (sec. III î.H.), dar și papirusul de la Gurob (descoperit de sir Flinders Petrie).

De la începutul domniei, a întemeiat o nouă capitală, la hotarul asiatic al Egiptului, pentru a evidenția importanța părții asiatice, dar și pentru a întări unitatea politică a imperiului egiptean, mozaic de ținuturi africane și asiatice reunite sub comanda faraonului. Noua capitală a purtat numele de „casa lui Ramses-cel-iubit-de-Amon-izbânzile sale sunt măreție", dar este cunoscută sub numele Per (Pi)-Ramses. Orașul, situat în apropierea Deltei Nilului, a fost în același timp reședința somptuoasă a faraonului, garnizoană militară pentru armata de uscat și marină, spațiul care adăpostea templele zeilor egipteni Amon și Uadjit, ca și ale zeilor asiatici Sutekh și Astarte.

Per-Ramses a îndeplinit în primul rând rolul de capitală politică, Teba, vechiul centru al Egiptului, rămânând capitala religioasă a statului.

Principala preocupare a lui R. a fost păstrarea și chiar extinderea cuceririlor teritoriale africane și asiatice realizate de înaintașii săi, în paralel cu întărirea unității Imperiului Egiptean. Inscripțiile și papirusurile vremii relatează luptele purtate de R. în primii ani de domnie la frontierele cu Libia și Nubia sau împotriva popoarelor indo-europene care amenințau Egiptul dinspre nord. Principalul rival al Egiptului, care constituia un

pericol pentru cuceririle asiatice ale acestuia și hegemonia sa în zona Mării Mediterane era regatul hittit din Asia Mică, în frunte cu energicul său suveran, Muwatali. Conflictul dintre Egipt și regatul hittit, declanșat la începutul domniei lui R. II a durat 15 ani și a culminat cu marea bătălie de la Kadeș, prima bătălie din istoria universală a cărei descriere integrală s-a păstrat, astfel încât să se poată reconstitui desfășurarea ei. Înfruntarea de la Kadeș a fost precedată de constituirea unei ample coaliții antiegiptene în jurul lui Muwatali, grupând aproximativ douăzeci de popoare din Lycia, Taurus, Fenicia, Siria. Armata regelui hittit, bine organizată și instruită, era susținută de numeroase trupe de mercenari sau migratori, lipsite însă de unitate.

Armata lui R. II, estimată la aproximativ 30 000 de persoane, inclusiv mercenari, era organizată în patru contingente, patronate de zeii Amon, Re, Ptah și Seth. Desfășurarea evenimentelor este cunoscută din textele sculptate pe pereții mai multor temple și din marele poem epic al scribului Pentaur. Bătălia a debutat nefavorabil pentru R. II, indus în eroare de soli secreți ai regelui hittit, asfel încât faraonul este izolat de armata sa și înconjurat de carele de luptă dușmane. Prin vitejie și prin forța exemplului personal, a reușit să-și înfrângă dușmanul și să alunge armata hittită, succes care i-a permis să păstreze intacte cuceririle asiatice ale Egiptului. Fluviul Oronte a devenit, granița dintre trei mari civilizații: egipteană, hittită și babiloniană.

Victoria de la Kadeș nu a însemnat încetarea conflictelor Egiptului cu regatul hittit sau cu populațiile supuse care încercau să se răzvrătească. Mai mult, R. II a intervenit, după moartea lui Muwatali, în luptele pentru tronul hittit purtate de urmașii regelui, Urhitesup (fiul lui Muwatali) și Hatusili, fratele acestuia, susținând candidatura celui dintâi. Hatusili a ajuns totuși pe tronul regatului hittit (sub numele de Hatusili al III-lea) și, confruntat cu un nou pericol - ascensiunea regatului asirian -, a acceptat încheierea unui tratat de pace cu Egiptul. Acesta este datat în „al douăzeci și unulea an al domniei", fiind primul tratat internațional din istorie păstrat integral până azi. Textul egiptean se află sculptat cu hieroglife la Karnak și Abu-Simbel, iar textul hittit, scris în akkadiană, a fost descoperit la Bogazkioi (capitala regatului hittit). Tratatul stabilea instituirea unor relații de neagresiune, respectarea reciprocă a teritoriilor și alianță împotriva dușmanilor, puse sub supravegherea zeilor celor două state. Mai târziu, în al 34-lea an al domniei lui R. II, alianța a fost întărită prin căsătoria, celebrată cu un fast deosebit, între faraonul egiptean și fiica lui Hatusili al II-lea, care, ca regină

egipteană, a primit numele de Maathorneferure („cea care îl vede pe Horus și frumusețea lui Re").

Perioada domniei lui R. II a însemnat pentru Egiptul antic o epocă de prosperitate, înflorire economică și progres al civilizației. Economia egipteană era susținută de relațiile comerciale favorizate de poziția dominantă a Egiptului asupra comerțului pe Marea Mediterană și în Orientul Apropiat. Această situație este atestată, între altele, de construirea noului port maritim la Mediterana, Pharos, pe locul viitorului oraș Alexandria. A crescut, de asemenea, importanța Nilului ca arteră de comunicație între Marea Mediterană și centrul Africii.

De domnia lui R. II, este legată ridicarea unor grandioase construcții, menite să glorifice persoana și faptele faraonului, dar și să evidențieze puterea și faima Egiptului sau a zeilor săi: Templul lui Amon de la Karnak, Ramesseum-ul de lângă Teba, marele templu de la Abydos, decorat cu scene din campaniile militare ale regelui, marile temple de la Abu-Simbel. Basoreliefuri și texte scrise cu hieroglife ilustrează, în toate aceste edificii, prestigiul faraonului:

„Cununile fuseseră legate pentru tine, pe când erai încă în pântecul maicii tale Isis. Partea celor doi Horus a fost făcută să înverzească din nou prin tine [...], rege al Egiptului de Sus și de Jos [...]. Pământul negru și Pământul roșu sunt sub sandalele tale, Siria și țara Kuș sunt strânse în pumnul tău; țara mult iubită se veselește de când domnești, căci i-ai lărgit hotarele." (text din templul de la Bet el Wali, Nubia)

REAGAN, RONALD

Născut la Tampico, statul Illinois, în anul 1911, a fost unul dintre cei mai importanți oameni politici americani ai secolului al XX-lea. Mai întâi a fost actor, apoi a intrat în viața politică. A devenit guvernator al statului California, funcție pe care a îndeplinit-o între anii 1967 și 1974. În 1980 a candidat, din partea Partidului Republican, la funcția de președinte al S.U.A. A îndeplinit această funcție timp de două mandate, între anii 1981 și 1989. În perioada în care s-a aflat la conducerea S.U.A., economia americană s-a relansat, iar impozitele au fost diminuate. În politica externă, a manifestat fermitate, iar în decembrie 1987 a semnat, cu Mihail Gorbaciov, un acord cu privire la reducerea rachetelor nucleare cu rază medie de acțiune. În timpul cât s-a aflat la Casa Albă, S.U.A. a fost concepută Inițiativa de Apărare Strategică, plan prin care se preconiza amplasarea de armament defensiv în Cosmos, care să apere teritoriul american de un atac nuclear străin. În 1987 a izbucnit un scandal în S.U.A. cu privire la livrarea unor arme către Iran, motiv pentru care unii adversari politici l-au contestat.

ROBESPIERRE, MAXIMILIEN DE (1758-1794)

Născut la Arras, a fost unul dintre conducătorii revoluției franceze declanșate în 1789. Era avocat din Arras (din anul 1781) și a fost ales deputat al stării a treia în Artois, în anul 1789. A fost numit și „Incoruptibilul", datorită onestității și spiritului justițiar de care a dat dovadă.

A fost membru al Adunării constituante, iar în clubul iacobin a reușit să-și impună idealul politic, inspirat din ideile lui Jean-Jacques Rousseau. Adversar al nobilimii și al războiului, dorind o societate în care toți oamenii să fie egali și nimeni să nu fie privilegiat, R. a devenit, din anul 1792, adversar al girondinilor. Deputat de Paris în Convenția Națională, în iunie 1793 a contribuit la înlăturarea girondinilor și la preluarea conducerii, printr-o lovitură de stat, de către radicali.

Intrat în Comitetul Salvării Publice la data de 27 iulie 1793, a devenit atotputernic. El a condus însă într-o perioadă de maximă criză revoluționară și de amenințare externă, când a fost declarată „patria în pericol" și a fost instituit regimul terorii. Pericolul extern a fost respins datorită bunei aprovizionări a frontului, a înrolării întregii populații și a numirii în fruntea trupelor a unor tineri ofițeri. Dar, pe plan intern, politica dictatorială a lui R. a nemulțumit tot mai mult, iar puterea iacobinilor se clătina din cauza luptelor dintre diferitele grupări din rândurile lor. Astfel, R. a reușit să-i înlăture pe hebertiști (adepții lui Hébert - „turbații"), și pe dantoniști (adepții lui Danton - „noii îmbogățiți"), trimițându-i la moartea prin ghilotinare. Pentru puțin timp, din martie și până în iulie 1794, R. a fost, cu adevărat, stăpânul Franței: a instaurat Marea Teroare și a dorit instaurarea Cultului Ființei Supreme.

Politica intransigentă și sângeroasă, dusă „în numele libertății" de către R., executarea celor care erau suspectați că ar fi fost dușmani ai revoluției, au nemulțumit profund. În aceste condiții, la data de 27 iulie 1794 (9 thermidor, după calendarul revoluționar), a avut loc o lovitură de stat, care punea capăt dictaturii iacobine. R. și colaboratorii săi au fost înlăturați de la putere așa cum o preluaseră. Arestat, a fost trimis la ghilotină, așa cum făcuse și el cu cei pe care i-a considerat dușmanii săi politici.

La data de 28 iulie 1794 (10 thermidor), R. a fost ghilotinat, împreună cu Saint-Just, Courthon și cu alți 19 colaboratori.

R. a rămas o personalitate controversată, fiind prezentat chiar și astăzi de unii ca un idealist, de alții ca un fanatic dictator sângeros.

ROOSEVELT, FRANKLIN DELANO (1882-1945)

Singurul președinte american căruia i-au fost încredințate patru

mandate succesive s-a născut la 30 ianuarie într-o familie bogată din Hyde Park, New York.

Din 1900 a urmat cursurile Universității Harvard, apoi Facultatea de Drept a Universității Columbia (până în 1907). În 1905 s-a căsătorit cu Eleanor (1884-1962).

S-a afirmat în viața politică în cadrul Partidului Democrat, fiind ales senator în Adunarea legislativă a statului New York în 1910. În timpul administrației lui Woodrow Wilson a primit primul său post guvernamental: ministru adjunct al Marinei (1913). La sfârșitul Primului Război Mondial, a reprezentat S.U.A. la Conferința de pace de la Paris (1919-1920). La un an de la încheierea Conferinței, s-a îmbolnăvit de poliomielită, devenind, practic, infirm. Cu o voință de fier, ajutat de soția sa, va reînvăța să meargă, dar nu se va mai restabili pe deplin până la sfârșitul vieții. Totuși, nu a renunțat la cariera politică, pe care a urmărit-o cu înverșunare, reușind să fie ales în postul de guvernator al statului New York în 1928, post în care a fost apoi reconfirmat în urma alegerilor din 1930.

În această perioadă, în S.U.A. izbucnește Marea criză economică ce se va întinde pe durata mai multor ani și va cuprinde, în cele din urmă, marea majoritate a statelor lumii. În calitate de guvernator, a fost nevoit să impună o serie de măsuri care să atenueze efectele crizei și să ușureze situația celor loviți de criză (în primul rând a șomerilor). În acest scop este înființată prima asociație americană pentru sprijinul șomerilor, *Temporary Emergency Relief Administration* („Administrația de ajutor temporar pentru nevoiași").

În 1932 Partidul Democrat l-a desemnat drept candidat la președinția S.U.A. În discursul rostit cu această ocazie, preconiza promovarea unei noi politici, denumită *New Deal* (Noua orientare). Această politică a fost tipică pentru primele două mandate prezidențiale (1932-1936; 1936-1940). În linii mari, *New Deal* a urmărit amplificarea rolului statului în economia americană, susținerea de către stat a categoriilor sociale defavorizate, protejarea acelor bănci care erau considerate „sănătoase", deci viabile din punct de vedere financiar, refacerea creditului, relansarea producției. Toate aceste obiective erau îndreptate spre ștergerea efectelor crizei declanșate în 1929 și revenirea S.U.A. în plan economic.

Toate măsurile economico-sociale adoptate de guvern și Congres în perioada aplicării *New Deal* au fost comunicate opiniei publice americane chiar de către președinte, fie prin discursuri ținute în timpul îndelungatelor sale călătorii prin S.U.A., fie prin scrisori trimise personal celor care i se adresau ori prin emisiunile radiodifuzate începând cu 12 martie 1933, numite *Convorbiri la gura sobei*.

În același timp, a impus înlăturarea prohibiției (interzicerea consumului de băuturi alcoolice pe teritoriul S.U.A.), încheind astfel o epocă dominată de violență și jafuri patronate de organizațiile de tip mafiot.

Au fost lansate proiecte guvernamentale de mare anvergură, care aveau ca țintă construirea de hidrocentrale, baraje, șosele, poduri, cartiere de locuințe, obiective turistice, amenajări funciare. Acestea au reușit integrarea în muncă a unui număr mare de șomeri, relansarea, începând din 1937, a producției industriale și agricole și constituirea unui sistem eficient de asigurări sociale.

În politica externă, a urmat, până la declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial, tendința izolaționistă dominantă în opinia publică americană. S.U.A. au refuzat implicarea în problemele legate de agresiunile statelor europene fasciste (agresiunea Italiei asupra Etiopiei, războiul civil din Spania etc.). De altfel, în 1935, Congresul S.U.A. a adoptat *Legea de neutralitate* care prevedea neimplicarea S.U.A. prin export de armament către state aflate în război.

Totuși, politica americană a fost orientată treptat de către R. spre respingerea inițiativelor agresive ale Italiei, Germaniei și Japoniei, președintele intuind iminența unui nou război mondial. Această orientare se desfășura în condițiile unor lupte politice interne deosebit de complexe între adepții apropierii de Germania (între care fostul președinte al S.U.A., H.C. Hoover), promotorii izolaționismului cu orice preț și militanții antifasciști. Poziția președintelui a fost exprimată în 1938: „Ne-am convins că legea noastră de neutralitate poate sprijini pe agresor și lipsi victima agresiunii de ajutor [...]. Nu este firesc să îngăduim să se repete aceasta în viitor."

După izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial prin atacarea Poloniei de către Germania (1 septembrie 1939), R. a obținut ridicarea de către Congresul american a interdicției exportului de armament către zonele de conflict, iar o dată cu atacarea de către Germania a țărilor occidentale (1940), S.U.A. a sprijinit cu armament Anglia. Totodată, la cererea președintelui, în iunie 1940 a fost inițiat programul american de cercetare pentru producerea bombei atomice.

În noiembrie 1940, R. candida și era ales pentru a treia oară președinte al S.U.A. În 1941, Congresul S.U.A. a votat *Lend and lease Act* (Legea de împrumut și închiriere) prin care se prevedea acordarea cu împrumut de armament sau alte materiale de război statelor considerate vitale pentru securitatea S.U.A.

Deși nu intraseră încă în război, S.U.A. se aflau, de fapt, implicate direct împotriva Germaniei, Japoniei și Italiei. În același an au început consultările americano-britanice în privința desfășurării războiului, a fost înființată baza militară americană din Groenlanda și a început patrularea aviației militare americane în nord-vestul Atlanticului. După atacarea U.R.S.S. de către Germania, embargoul asupra exporturilor militare americane față de această țară a fost ridicat.

În august 1941, R. și primul-ministru britanic Winston Churchill semnau Carta Atlanticului, la care a aderat ulterior U.R.S.S., punând bazele alianței Națiunilor Unite care a cuprins statele care au luptat împotriva Germaniei, Italiei și Japoniei până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial.

Atacul japonez de la 7 decembrie 1941 asupra bazei americane Pearl Harbor din insulele Hawaii a constituit prilejul pentru implicarea efectivă a S.U.A. în război. A doua zi, răspunzând solicitării președintelui, Congresul american a declarat război Japoniei, iar la 11 decembrie 1941 Germaniei și Italiei. Implicarea lui R. în politica americană de război a fost totală și decisivă. De la început, principala preocupare a reprezentat-o înfrângerea Germaniei. Președintele a participat personal la Conferințele interaliate de la Teheran (unde problema principală a constituit-o deschiderea celui de-al doilea front în Europa) și Ialta (unde s-au pus bazele organizării postbelice a Europei).

A murit la 12 aprilie 1945, după ce fusese ales a patra oară președinte al S.U.A., cu câteva zile înainte de înfrângerea Germaniei și încheierea celui de-al Doilea Război Mondial în Europa.

adept al bolșevismului și al lui Lenin, pe care l-a întâlnit în 1905 în Finlanda. În același an s-a căsătorit cu Ecaterina Svanidze, dar a rămas văduv după doi ani. Arestat din nou în 1908, reușește să evadeze încă o dată, trăind în exil și călătorind (la Londra, Viena) în anii următori.

În 1912 și-a luat numele de Stalin („om de oțel") și a fost ales membru al Comitetului Central al Partidului Bolșevic. Între 1913 și 1917 a fost exilat în Siberia, ca urmare a încercării sale de a-și publica lucrarea *Marxismul și problema națională*. Eliberat după izbucnirea Revoluției ruse din februarie 1917, a ajuns la Petrograd. Aici a editat ziarul partidului bolșevic, *Pravda* („Adevărul"). După revoluția bolșevică din octombrie / noiembrie 1917 a intrat în guvernul dominat de comuniști, fiind numit Comisar al naționalităților și a devenit membru al Biroului Politic al Partidului (instituția politică centrală).

În 1918 s-a căsătorit cu Nadejda Alliluyeva (care se va sinucide în 1932).

În perioada Războiului civil, a ocupat funcția de comisar politic al Armatei Roșii în zona frontierei de vest a Rusiei. Din această perioadă se declanșează rivalitatea dintre el și Lev Trotki. În 1922 a fost ales secretar-general al Partidului Comunist Rus, post pe care-l va deține până la moarte și care a devenit baza instaurării treptate a dictaturii sale personale asupra statului sovietic.

Este semnificativ pentru evoluția ulterioară a lui S. portretul pe care i l-a schițat chiar Lenin în *Testamentul* său politic: „Tovarășul Stalin, devenit secretar general, a concentrat în mâinile sale o putere nelimitată, și nu sunt sigur că se va putea servi întotdeauna de această putere cu suficientă circumspecție [...]. Stalin este prea brutal și acest defect, tolerabil în mijlocul nostru și în relațiile dintre noi, comuniștii, nu este potrivit pentru funcția de secretar general. Propun în consecință tovarășilor să găsească un mijloc de a-l demite pe Stalin din acest post [...]."

La moartea lui Lenin, S. a atras de partea sa pe Lev Kamenev și Grigori Zinoviev, adversari ai lui Trotki, principalul său rival, pentru a zădărnici ascensiunea acestuia spre putere. Ulterior s-a aliat cu Nicolai Buharin și Aleksei Rykov împotriva foștilor săi parteneri care formaseră o grupare proprie în cadrul partidului. În cele din urmă i-a eliminat pe ultimii săi adepți (cunoscuți pentru linia lor politică moderată) și a reușit să preia întreaga putere în stat. În 1929 Trotki a fost expulzat din Uniunea Sovietică. A fost ulterior urmărit din ordinul lui S. și asasinat în Mexic în 1940.

Pe plan intern, S. a renunțat la Noua Politică Economică inițiată de Lenin și a introdus, începând din 1928, planurile cincinale, bazate pe colectivizarea forțată a agriculturii și industrializarea rapidă.

Controlul strict al statului a fost instaurat asupra tuturor domeniilor economiei, inițiativa privată fiind anihilată. Costurile politicii economice staliniste au fost imense: aproape opt milioane de țărani au murit de foamete, alte milioane de cetățeni au fost victime ale lagărelor de muncă forțată (gulag-urilor). Statul, prin instituțiile sale de represiune, deținea controlul absolut asupra vieții publice, dar și asupra vieții private a oamenilor de rând.

Asasinarea la Leningrad, în 1934, a liderului comunist local Serghei Kirov a reprezentat pentru S. pretextul declanșării celei mai ample acțiuni de epurare internă din istorie, îndreptată împotriva tuturor presupușilor săi opozanți, asupra comandanților armatei, dar și a populației civile. Arestările și execuțiile pricinuite de „Marea Teroare" au afectat, după un calcul estimativ, între 1,5 și 7 milioane de oameni, fără a include aici milioanele de morți în lagărele de muncă. Epurările realizate în armată au afectat în mod decisiv capacitatea de rezistență militară a U.R.S.S. în momentul atacării ei de către Germania, în 1941. În același timp, cultul personalității lui S. căpăta proporții inimaginabile.

În politica externă, S. a utilizat Internaționala Comunistă (Cominternul) pentru a organiza acțiuni care să destabilizeze situația din statele comuniste. Sunt edificatoare acțiunile violente declanșate în 1924 în Basarabia de agenții sovietici cu ajutorul Partidului Comunist Român care acționa de fapt ca secția română a Internaționalei Comuniste aflate sub controlul Moscovei.

În august 1939, politica antifascistă încurajată până atunci de Internaționala Comunistă a fost abandonată în urma încheierii, la inițiativa lui S., a Pactului de neagresiune germano-sovietic (Pactul Ribbentrop-Molotov) care privea împărțirea zonelor de influență în Europa de Est între Germania și Uniunea Sovietică. În baza acestuia, Uniunea Sovietică a ocupat după 17 septembrie 1939 jumătatea de est a Poloniei în timp ce restul țării era sub control german, iar în iunie 1940 a ocupat Basarabia, Bucovina de Nord și ținutul Herța, provincii românești.

Atacul german din iunie 1941 (Planul Barbarossa) l-a luat prin surprindere pe S. care credea în respectarea până la capăt a Pactului Ribbentrop-Molotov. Armata sovietică, nepregătită suficient, a cedat teritorii imense din vestul Uniunii Sovietice, Germaniei. Totuși, sub comanda lui S., întregul potențial economic, uman și militar al U.R.S.S. a fost pus în slujba războiului împotriva Germaniei și, cu prețul a peste 20 de milioane de cetățeni sovietici, civili și militari, uciși, armata germană a fost înfrântă, trupele sovietice ajungând în 1945 la Berlin. În același an, a obținut din partea aliaților săi anglo-americani acordul pentru

stabilirea unei zone de influență sovietică în Europa de Est, după al Doilea Război Mondial. Popoarele statelor est- și central-europene au fost forțate, fără voia lor, să experimenteze modelul sovietic comunist timp de aproape cincizeci de ani.

Politica de impunere a regimurilor politice comuniste în Europa de Est și rivalitatea dintre S.U.A. și U.R.S.S. pentru dominația asupra lumii au dus la izbucnirea „Războiului rece" și la escaladarea cursei înarmărilor (mai ales în domeniul armamentului atomic) după 1946.

După 1950, S. a revenit la vechile metode de teroare aplicate în U.R.S.S. înainte de al Doilea Război Mondial, cu atât mai mult cu cât starea sănătății sale se deteriora vizibil. A murit în 1953, fiind succedat la conducerea statului sovietic de Nichita Hrușciov.

Ș

ȘTEFAN CEL MARE (anii de domnie: 1457-1504)

A fost cel mai important domnitor al Moldovei din perioada medievală. În timpul domniei sale statul românesc de la est de Carpați a atins perioada de apogeu.

Ș. a preluat tronul după înlăturarea lui Petru Aron, pe care l-a învins în bătălia de la Doljești, pe Siret, la data de 12 aprilie 1457. La 14 aprilie 1457, pe locul numit „Direptate", Adunarea țării l-a proclamat domnitor.

În politica internă, Ș. a acționat în vederea întăririi autorității domnești și a instituțiilor statului. Astfel, domnitorul a urmărit limitarea puterii marii boierimi, iar în Sfatul domnesc a introdus oameni de încredere și i-a înlăturat pe cei care erau considerați nesiguri. Reprezentanții domniei în ținuturi și cei din fruntea cetăților (precum pârcălabii) au căpătat puteri sporite.

Pe plan central, un rol deosebit de important în timpul lui Ș. l-a avut portarul Sucevei, comandant al oștirii. Domnitorul s-a preocupat atât de refacerea domeniului domnesc, cât și de întărirea economică a țării. O atenție deosebită a fost acordată comerțului, negustorii brașoveni, ca și cei din Polonia și Ungaria bucurându-se de privilegii comerciale.

Domnitorul a luat măsuri pentru întărirea capacității de apărare a țării, conștient fiind de pericolele care puteau veni din exterior. În acest sens a dispus de „oastea cea mică", iar în caz de primejdie majoră putea convoca „oastea cea mare", din care făceau parte toți locuitorii apți de luptă ai țării. Documentele menționează că „oastea cea mică" era formată din 10 000-15 000 de oșteni (luptători de elită), iar „oastea cea mare" putea ajunge la un efectiv de 40 000 de luptători. Oastea lui Ș. a fost dotată și cu cele mai moderne arme ale timpului, precum bombardele. Marele domnitor a avut în vedere și sistemul de cetăți de apărare, în cadrul căruia s-au remarcat Suceava, Neamț, Cetatea Albă, Chilia și Hotin.

În politica externă, Ș. a urmărit, în primul rând, să aibă relații bune cu toți vecinii. De asemenea, un principiu de bază al politicii externe a lui Ș. a fost acela de a nu fi angrenat în lupte, în același timp, pe două fronturi. În privința relațiilor externe se pot observa două probleme distincte: relațiile cu Polonia și cu Ungaria și, respectiv, cele cu otomanii.

În privința Poloniei, după înlăturarea lui Petru Aron, Ș. a urmărit normalizarea relațiilor cu această țară. În anul 1459, domnitorul a încheiat un tratat cu Polonia la Overchelăuți, prin care regele Cazimir al IV-lea, devenind suzeran al lui Ș., practic, nu-l mai ajuta pe Petru Aron în încercarea de a reveni pe tronul Moldovei. Bunele relații cu Polonia în timpul regelui Cazimir al IV-lea sunt confirmate de privilegiile comerciale pe care Ș. le-a acordat negustorilor din această țară în Moldova, precum și de ajutorul militar trimis în diferite momente ale luptei antiotomane. Din păcate, Polonia nu s-a dovedit totuși un aliat deosebit de important în lupta antiotomană. Ș. însă avea nevoie de relații bune cu Polonia pentru a contrabalansa pretențiile de suzeranitate ale Ungariei asupra Moldovei. De altfel, din cauza faptului că maghiarii dețineau importanta cetate Chilia, relațiile moldo-ungare din primii ani de domnie au fost foarte încordate. În 1465, după trei ani de eforturi militare, Ș. a reușit să preia controlul asupra cetății Chilia. De aceea, în anul 1467, regele maghiar Matei Corvin a întreprins o expediție în Moldova, urmărind recucerirea Chiliei și înlăturarea lui Ș. de pe tron, unde l-ar fi instalat pe Petru Aron. Dar, la 14/15 decembrie 1467, oastea lui Matei Corvin a fost înfrântă la Baia, iar regele cu greu a putut scăpa cu viață. În anul 1469, Petru Aron, urmărit în Transilvania de moldoveni, a fost ucis.

În momentul în care pericolul otoman a devenit deosebit de amenințător pentru această zonă a Europei, regele maghiar Matei Corvin a înțeles că era mai bine să colaboreze cu Ș. în lupta antiotomană. În aceste condiții, între cei doi conducători a fost încheiat, la 12 iulie 1475, tratatul de alianță antiotomană.

Un alt capitol al politicii externe a lui Ș. a fost cel al relațiilor cu otomanii. Fiind sigur de faptul că urmau importante confruntări cu sultanul, a acționat pentru a avea, pe tronul Țării Românești, aliați. De aceea, în anii 1473 și 1474 domnitorul moldovean a intervenit militar și l-a înlăturat de pe tron pe Radu cel Frumos, instalându-l pe Laiotă Basarab, iar în 1476 l-a determinat pe Matei Corvin să-l elibereze pe Vlad Țepeș, pentru a ocupa tronul Țării Românești. În anul 1477, l-a înscăunat pe Basarab Țepeluș și apoi pe Vlad Călugărul. Însă Vlad Țepeș a fost ucis de boieri, iar ceilalți domnitori instalați de Ș. pe tronul Țării Românești

nu i-au susținut politica antiotomană. În privința relațiilor domnitorului moldovean cu otomanii trebuie amintit că acestea s-au tensionat după anul 1471, când Ș. a refuzat să le mai plătească haraciul. Din ordinul sultanului Mahomed al II-lea, în anul 1475, o puternică armată otomană, în frunte cu Soliman-pașa, a atacat Moldova. Domnitorul moldovean nu a reușit să organizeze o puternică alianță antiotomană. Tocmai de aceea, Ș. a beneficiat atunci doar de ajutorul a 5 000 de secui, 2 000 de transilvăneni și 2 000 de poloni, care se alăturau celor 40 000 de ostași moldoveni. Lupta cu oastea de 120 000 de oameni a lui Soliman-pașa s-a desfășurat la Vaslui, la data de 10 ianuarie 1475 și s-a încheiat cu victoria lui Ș., victorie de răsunet în întreaga Europă. Din păcate, statele europene nu au înțeles nici atunci necesitatea constituirii unei puternice coaliții antiotomane, astfel că, în anul 1476, în timpul unei expediții a sultanului, Moldova s-a găsit din nou fără un ajutor însemnat pe plan militar. În aceste condiții, la data de 25 iulie 1476, oastea moldovenească a fost înfrântă, la Războieni, de cea otomană, condusă de însuși Mahomed al II-lea, situația fiind agravată și de atacul tătarilor din est, vasali otomanilor.

Răspândită în țară după pradă, oastea sultanului nu a putut cuceri nici o cetate, toate rezistând. Ș. s-a dovedit din nou un bun conducător militar deoarece, aplicând lovituri otomanilor, a reușit să-i alunge în afara țării, transformând înfrângerea în victorie. Din nou Moldova era poarta de apărare a civilizației creștine în fața otomanilor. Dar Ștefan cel Mare rămânea singur în fața puterii Semilunii.

În anul 1479, după un război de 16 ani cu otomanii, Veneția a încheiat pace cu aceștia, iar regele Ungariei, Matei Corvin, a făcut același lucru în anul 1483. În aceste condiții, în anul 1484, în urma unei puternice campanii otomane organizate de sultanul Baiazid al II-lea, Moldova a pierdut Chilia și Cetatea Albă. Ș. a încercat să obțină ajutor militar antiotoman de la poloni. De aceea, la data de 15 septembrie 1485, la Colomeea, domnitorul a depus jurământ de vasalitate regelui Poloniei, Cazimir al IV-lea. Dar, în noile condiții, Ș. a înțeles că lupta antiotomană nu mai avea sorți de izbândă și, în anul 1487, a încheiat pace cu sultanul, acceptând plata tributului.

În ultimii ani ai domniei, Ș. a dorit să iasă de sub suzeranitatea polonă, relațiile cu această țară tensionându-se după ce rege a devenit Ioan Albert. În anul 1497, la data de 26 octombrie, oastea lui Ș. a învins-o pe cea a regelui polon în bătălia de la Codrii Cosminului, iar tratatul de pace, de la 12 iulie 1499, înlocuia actul de la Colomeea. Relațiile cu Polonia au fost însă încordate și în ultimii ani ai domniei lui Ș. din cauza disputei asupra Pocuției, teritoriu de la granița dintre cele două țări.

Ș. a murit la data de 2 iulie 1504, după o domnie de 47 de ani, și a fost înmormântat la mănăstirea Putna. Domnia lui a reprezentat atât o perioadă de prosperitate economică, cât și una de întărire a instituțiilor statului. Pe plan extern a obținut importante succese în relațiile cu țările din imediata vecinătate, ca și cu Imperiul Otoman, reușind să se impună ca un remarcabil strateg și diplomat. A acordat o atenție specială ocrotirii Bisericii. Au fost construite biserici pe locurile bătăliilor sale - Borzești, Războieni -, în orașe (Neamț, Suceava) ca și mănăstiri, dintre care cea mai cunoscută este Putna. Aceste lăcașuri de cult demonstrează dezvoltarea statului moldovean, prestigiul domnitorului și luptele acestuia în apărarea țării sale și a creștinătății.

T

TALLEYRAND CHARLES MAURICE DE TALLEYRAND-PÉRIGORD (1754-1838)

S-a născut la Paris. Din anul 1788, T. a devenit episcop de Autun, iar din 1789 deputat în Adunarea Statelor Generale, apoi în Adunarea Națională Constituantă. A părăsit viața clericală după ce a susținut necesitatea adoptării Constituției civile a clerului (în anul 1790). În timpul revoluției s-a refugiat în Anglia, apoi în S.U.A. (1792-1796).

Reîntors în țară, T. a devenit ministru al relațiilor externe în perioadele Directoratului, Consulatului și Imperiului, între anii 1797 și 1807. Și-a adus contribuția la încheierea unor tratate de pace, precum cele de la Lunéville, cu Austria, din anul 1801, de la Amiens, din anul 1802, cu englezii, și de la Pressburg, din anul 1805, cu austriecii.

Trădarea lui T. față de împărat a început de la Erfurt, din 1808, când îi propusese, în secret, țarului să se opună lui Napoleon Bonaparte. Dar acțiunile lui T., precum această trădare, au fost întreprinse pentru interesele Franței.

Șef al guvernului provizoriu, de la 1 aprilie 1814, a fost ministru de externe în timpul Congresului de la Viena (1814-1815), calitate în care a participat la lucrările acestuia și în care și-a dovedit talentul diplomatic. Deși Franța era exclusă, la acest congres, de la dezbaterile în care se adoptau cele mai importante hotărâri cu privire la granițele Europei, T., fire extrem de abilă, a reușit să câștige atât bunăvoința marilor puteri, cât și încrederea statelor mici, care îl vedeau ca apărător al drepturilor lor. Astfel, Franța a fost, practic, admisă pe picior de egalitate la discuții. T. a reușit să creeze disensiuni între puterile învingătoare în privința unor chestiuni teritoriale, astfel încât acestea se aflau în pragul unui război. Abilul diplomat a speculat aceasta și a devenit arbitrul situației, astfel că T. a determinat încheierea unui tratat între Franța, Anglia și Austria, prin care

Rusia era descurajată în încercările ei de a se extinde prea mult spre vest, iar Prusia nu putea să se extindă în Saxonia decât într-o treime a teritoriului dorit de ea.

T. a mai fost prim-ministru al Franței, din iulie până în septembrie 1815. Regele Ludovic Filip d'Orléans (1830-1848) l-a numit ambasador al său la Londra, funcție pe care a îndeplinit-o între anii 1830 și 1834.

T. a murit la Paris, în anul 1838. Despre el s-a spus că a trădat toate regimurile pe care le-a servit, în folosul Franței, iar acest lucru se poate observa din faptul că, și după 1815, țara sa a rămas printre marile puteri de pe continent.

TEODOSIU I CEL MARE [FLAVIUS THEODOSIUS] (cca 347-395)

S-a născut la Cauca, în nord-vestul Hispaniei. A fost fiul generalului Flavius Theodosius și a dorit să se consacre carierei militare (în anul 374 era *dux* în provincia Moesia Superior), dar, după execuția tatălui său, în anul 376, s-a retras pe domeniile sale. T. I a devenit împărat la 19 ianuarie 379, când i s-a încredințat guvernarea provinciilor orientale, iar spre sfârșitul domniei sale își exercita autoritatea asupra întregului imperiu (394).

În timpul cât a fost împărat s-a înfăptuit pentru ultima dată unirea părților din estul și vestul Imperiului Roman. A fost o perioadă bogată în realizări. A inițiat reforme în domeniile juridic, fiscal, financiar, iar în cel militar s-a remarcat prin faptul că a acceptat sporirea numărului de contingente „barbare" în armata romană. Pe plan religios, T. I a sprijinit respectarea dogmelor ortodoxe stabilite în conciliul ecumenic de la Niceea, din anul 325. În perioada în care a fost împărat s-au desfășurat lucrările conciliului ecumenic de la Constantinopol (381), în care a fost condamnat arianismul și unde s-a definitivat Crezul. Prin edictul imperial din data de 24 februarie 391, T. I a interzis frecventarea templelor și efectuarea de jertfe, iar prin cel din data de 8 noiembrie 392 au fost interzise toate cultele păgâne, creștinismul devenind unica religie de pe teritoriul Imperiului Roman. În anul 393, T. I a interzis și jocurile olimpice.

Deoarece nu dispunea de suficiente forțe pentru a-i putea respinge pe vizigoții care pătrunseseră în imperiu, T. I a încheiat cu aceștia un tratat (*foedus*), în 382, prin care a acceptat stabilirea acestora, ca federați, la sud de Dunăre, în dioceza Tracia. După moartea împăratului T. I (17 ianuarie 395), Imperiul Roman a fost divizat între cei doi fii ai săi, Arcadius, care a condus Imperiul Roman de Răsărit, și Honorius, care s-a aflat în fruntea Imperiului Roman de Apus.

TITULESCU, NICOLAE (1882-1941)

Cel mai important diplomat român al secolului al XX-lea, una dintre marile personalități ale diplomației europene în perioada dintre cele două războaie mondiale s-a născut pe 4 martie, la Craiova. Tatăl său, Ion Titulescu, era jurist și ocupase funcții importante la nivel local: prefect al județului Dolj și președinte al Curții de Apel Craiova. Mama sa, Maria, era nepoata marelui pictor Theodor Aman.

În anul 1900, T. își încheia studiile medii la Colegiul „Carol I" din Craiova cu premiul de onoare la examenul de bacalaureat, fiind considerat cel mai strălucit elev al școlii. În anii următori a studiat la Facultatea de Drept din Paris, obținând licența în drept cu maximum de puncte. După absolvirea facultății, și-a început cariera didactică la catedra de drept civil a Facultății de Drept de la Iași, iar în 1905 a susținut o strălucită teză de doctorat la Paris, devenind apoi, la 24 de ani, profesor de drept civil la Facultatea de Drept din București și membru al baroului avocaților din București.

Începând din 1908, T. a debutat în viața politică, în calitate de membru al Partidului Conservator Democrat al cărui lider era marele orator și om politic Take Ionescu. Ales deputat în Parlamentul României în 1912, T. s-a afirmat prin competență, gândire politică realistă, dinamism și un talent oratoric deosebit. După audierea discursului său din Camera Deputaților, *Poziția României față de evenimentele din Balcani* (20 decembrie 1913), Take Ionescu scria în ziarul „La Roumanie": „Un mare, un extraordinar talent s-a ridicat la tribuna românească și acest talent este al nostru. Nu numai că T. a făcut ieri începutul cel mai strălucitor în istoria elocinței parlamentare a României, dar acest început l-a clasat deopotrivă gânditor și orator."

De-a lungul carierei sale diplomatice, T. și-a desfășurat talentul oratoric în prelegeri și discursuri ținute în patru limbi europene, pe care le vorbea fluent: franceza, engleza, germana, italiana, fiind apreciat ca cel mai mare orator european al perioadei interbelice. În 1917 a devenit, pentru prima dată, membru al guvernului României, ca ministru de Finanțe în guvernul condus de liderul liberal Ion I. C. Brătianu. În anii grei ai Primului Război Mondial, T. s-a implicat în lupta pentru pregătirea Marii Uniri și pentru înlăturarea consecințelor ocupării zonei de sud a României de către trupele Puterilor Centrale. În anul următor, a înființat la Paris, alături de oameni politici din Regat, dar și din Transilvania, Consiliul Național al Unității Române, recunoscut ca reprezentant al statului român de către marile puteri membre ale Antantei (Franța, S.U.A., Anglia, Italia).

După încheierea Primului Război Mondial, reorganizarea Europei postbelice a fost stabilită în cadrul Conferinței de pace de la Paris (1919-1920), la care T. a par-

ticipat în calitate de prim-delegat al României, semnând, alături de Ion Cantacuzino, Tratatul de pace dintre statele aliate și asociate Antantei și Ungaria. Acest tratat consfințea unirea Transilvaniei, Crișanei, Maramureșului și Banatului cu România (1920). În același an a primit din nou portofoliul ministerului de Finanțe, în guvernul condus de generalul Alexandru Averescu, în această calitate revenindu-i inițiativa reformei fiscale aplicate de statul român în 1921.

Cariera diplomatică propriu-zisă a lui T. a început la 16 decembrie 1921 când a fost numit ambasador al României la Londra, post pe care l-a deținut până în 1927. După trei ani, în 1924, a devenit delegat permanent al României la Societatea Națiunilor, organizația internațională creată după Primul Război Mondial cu scopul apărării păcii și securității mondiale. În anul 1926 a fost ales membru al Biroului director al Academiei Diplomatice Internaționale de la Paris, iar în anul 1927 a preluat vicepreședința acestui for internațional al diplomaților pe care îl va conduce, din 1934, în calitate de președinte.

La 6 iulie 1927 a devenit ministru de externe al României, funcție pe care o va îndeplini, cu unele întreruperi, până în august 1936.

Întreaga activitate diplomatică a lui T. a avut în vedere afirmarea intereselor României pe plan internațional, consolidarea Marii Uniri, constituirea unor sisteme de securitate colectivă care să garanteze integritatea și securitatea României, păstrarea climatului de pace în Europa. La inițiativa sa, România a semnat în 1928, alături de Iugoslavia și Cehoslovacia, partenerele ei din Mica Înțelegere (alianță cu caracter defensiv creată în 1921 din inițiativa României, la propunerea lui T.), pactul Briand-Kellog, care scotea în afara legii războiul ca mijloc de reglementare a diferendelor între state.

În 1930 și 1931 a fost ales de două ori la rând președinte al Adunării Societății Națiunilor, situație unică în istoria acestei organizații ceea ce reflecta prețuirea de care diplomatul român se bucura pe plan internațional.

În anul 1932 a fost șeful delegației române la Conferința dezarmării de la Geneva, propunerile sale în privința reducerii armamentului concretizându-se în redactarea uneia dintre Convențiile de definire a agresiunii semnate de statele membre ale Societății Națiunilor, la Londra, în anul 1933.

Alături de Mica Înțelegere, în 1934 a luat ființă o nouă alianță, menită să întărească sistemul securității colective în Balcani: Înțelegerea Balcanică. Din acest nou organism european făceau parte România, Iugoslavia, Grecia și Turcia, state care urmau să coopereze pentru păstrarea statu-quo-ului în zona balcanică în condițiile afirmării tot mai puternice a politicii revizioniste duse de unele state europene ca Germania, Italia, Ungaria sau Bulgaria.

Activitatea sa politică și diplomatică a fost încă o dată recunoscută în 1935 prin propunerea candidaturii sale la „Premiul Nobel pentru pace", făcută de Facultatea de litere și filosofie din Iași și alegerea sa ca membru activ al Academiei Române.

În august 1936, cu prilejul unei remanieri a guvernului condus de Gheorghe Tătărescu, a fost înlăturat în mod surprinzător din postul de ministru de externe, în plin proces de negocieri pentru încheierea pactului de neagresiune între România și U.R.S.S. Relațiile diplomatice ale României cu U.R.S.S. fuseseră reluate abia în 1934, principala problemă litigioasă constituind-o nerecunoașterea de către U.R.S.S. a unirii Basarabiei cu România în 1918 și deci a frontierei de răsărit a statului român.

După înlăturarea sa din guvern, T. a trăit în străinătate (Franța), continuând însă să susțină pe plan extern cauza României.

A murit la vârsta de 59 de ani la Cannes, la 17 martie 1941.

Testamentul său, întocmit în 1940, exprima dorința sa de a fi înmormântat în România, la Brașov. Acest lucru a fost posibil după 1989, când rămășițele sale pământești au fost aduse în țară.

TRAIAN [MARCUS ULPIUS TRAIANUS] (53-117)

Membru al dinastiei Antoninilor, inaugurată de împăratul Nerva, T., cel care este considerat cel mai important cuceritor roman după Iuliu Cezar, s-a născut la 18 septembrie 53 în municipiul Italica din provincia Baetica (sudul Peninsulei Iberice). El a devenit primul împărat roman care nu era originar din Italia. Tatăl lui T. a îndeplinit succesiv funcțiile de guvernator al provinciei Baetica, consul la Roma, guvernator al provinciei Siria.

Debutul carierei militare a lui T. consemnează numirea sa ca tribun militar (ajutor de comandant), funcție îndeplinită timp de un deceniu în taberele militare din Siria și în campaniile militare din Orient.

Transferat în armata romană din Europa, pe Rin, va primi apoi comanda Legiunii a VII-a Gemina în Spania, devenind guvernator imperial al acestei provincii romane. Ulterior va fi numit guvernator al provinciei Germania Superioară. Soția sa a fost Pompeia Plotina, care s-a remarcat prin echilibru, caracter integru și corectitudine.

Victoriile militare de pe Rin, faima căpătată ca guvernator, l-au adus pe T. în atenția bătrânului împărat Nerva. Neavând descendenți care să-i urmeze la tron, Nerva l-a asociat pe T. la domnie, în octombrie 97, declarându-l fiu adoptiv și cezar (principe moștenitor).

La moartea lui Nerva, petrecută la 27 ianuarie 98, T., aflat încă la colonia Agripiniensis, în Germania, a devenit împărat. Instalarea sa la Roma se va petrece

abia după un an, răstimp în care a inspectat trupele romane de pe Rin și Dunăre.

Descrierea împăratului T. a fost păstrată în *Istoria romană* a lui Cassius Dio:

„Traian era un om cu totul deosebit, mai ales prin simplitatea moravurilor sale. Avea un trup vânjos și înfrunta toate greutățile cot la cot cu ceilalți iar cu sufletul era la înălțime, deoarece nu se lăsa purtat de îndrăzneala tinereții, dar nici împiedicat de bătrânețe. Nu invidia, nici nu nedreptățea pe nimeni, ci dimpotrivă, îi onora pe toți cei buni și-i înălța în demnități, de aceea nici nu se temea și nici nu ura pe nimeni. Nu-și pleca urechea la intrigi și nici nu cădea pradă mâniei. Se feri de a acapara bunurile altora și a face omoruri nedrepte."

Politica internă a lui T. a urmărit întărirea colaborării cu Senatul roman și diminuarea rolului armatei, obișnuită să se amestece în problemele politice. A îndeplinit funcțiile de prim-senator, tribun al poporului, consul, imperator (comandant suprem al armatei). A luat măsuri pentru scăderea sau anularea unor impozite, mai ales din rândul celor donate de populația săracă, în paralel cu reducerea luxului palatului imperial. Problemele financiare ale statului vor fi rezolvate o dată cu integrarea Daciei în statul roman (106 d.H.), datorită capturării tezaurului lui Decebal și exploatării rezervelor de metale prețioase ale noii provincii romane.

Pe plan economic a urmărit încurajarea dezvoltării producției agricole, mai ales în Peninsula Italică (unde se înregistra un accentuat proces de depopulare), și a comerțului.

De personalitatea lui T. este legată transformarea Daciei în provincie romană. În urma războaielor din 101-102, respectiv 105-106, regatul dac este cucerit, fapt care determină îmbunătățirea substanțială a stării financiare a imperiului, aflată în dificultate în urma împăraților care au domnit înaintea lui. În ambele războaie, armata romană a fost condusă personal de împărat, alături de el aflându-se Adrian, urmașul său la tron. În urma victoriei, T. și-a luat supranumele de „Dacicus".

După sinuciderea lui Decebal (106), T. a rămas în Dacia până în 107 pentru organizarea provinciei. Aici întemeiază noua capitală a Daciei, Colonia Augusta Ulpia Traiana Sarmizegetusa (la 40 km de vechea capitală a lui Decebal). La inițiativa lui se declanșează procesul de colonizare masivă a Daciei cu populație latinofonă, venită din toate provinciile Imperiului Roman și de romanizare a populației dace autohtone.

Interesele comerciale ale imperiului în zona de răsărit a Mediteranei, loc de tranzit pentru mărfurile venite din Orientul Mijlociu sau Îndepărtat, l-au determinat pe T. să extindă stăpânirea romană în această zonă. În

105-106, la ordinul împăratului, guvernatorul Siriei, Aulus Cornelius Palma, a ocupat regatul nabateilor (populație arabă). Se înființa astfel provincia romană Arabia, legată prin drumuri romane de Damasc și Fenicia, posesiuni ale imperiului. Prin anexarea în 106 a regatului Palestina, intra sub control roman unul dintre cele mai importante centre comerciale ale Orientului Apropiat.

În 114, T. a declanșat campania militară care avea ca scop înfrângerea și ocuparea regatului Parției, vechi rival al Romei în Orient, stat care cuprindea teritoriul dintre fluviile Eufrat (Mesopotamia) și Indus. Pretextul războiului cu parții l-a constituit stăpânirea asupra Armeniei, teritoriul disputat atât de romani, cât și de parți. Războiul a debutat prin înlăturarea regelui Armeniei, Parthamasiris, a continuat,apoi, în 115-116, cu ocuparea Mesopotamiei de nord, Asiriei, Babilonului. În 116 T. și-a luat supranumele de „Parthicus" (învingător al parților). Campania împotriva parților s-a încheiat cu un compromis: regatul partic nu a fost ocupat în întregime, Roma înglobând partea sa vestică, până la fluviul Tigru.

În perioada 106-114, atât la Roma, cât și în provinciile imperiului, T. a pus în practică un vast program de construcții monumentale. Cele mai multe au fost proiectate și ridicate de arhitectul sirian Apollodor din Damasc. Nu toate construcțiile acestei perioade au fost începute în timpul domniei lui T. Unele dintre ele au fost doar finalizate așa cum a fost cazul Odeonului, teatru construit la Roma de împăratul Domițian. Au fost terminate marile băi publice de pe colinele Oppius din Roma rezervate gratuit membrilor plebei (populația săracă a Romei).

Marile bogății obținute în urma cuceririi Daciei au permis ridicarea Forului lui T. din Roma, localizat între colinele Quirinal și Capitoliu. Acesta cuprindea Forul propriu-zis (destinat plimbărilor), Basilica Ulpia, Columna lui Traian, două biblioteci. Intrarea principală era decorată cu un arc de triumf. În centrul forului se afla statuia în bronz și aur a împăratului. În prezent s-a păstrat în picioare doar Columna lui T., monument închinat victoriilor împotriva Daciei. Înaltă de 39,83 m, lucrată în marmură de Carrara și Paros, Columna are la bază un soclu cubic care a adăpostit urnele funerare ale lui T. și ale soției sale. Interiorul Columnei cuprindea o scară elicoidală cu 185 de trepte. Pe exterior Columna este decorată cu basoreliefuri (peste 150 de scene) care reconstituie desfășurarea războaielor daco-romane. În vârful Columnei s-a aflat statuia de bronz aurit a lui T. Astăzi, în locul acesteia se află o statuie a Sfântului Petru.

Împăratul Adrian a completat Forul cu un templu dedicat părinților săi adoptivi, T. și Plotina, proclamați Zei după moarte.

A murit în 117 pe coasta Ciliciei, în Asia Mică, la întoarcerea din campania împotriva parților.

Amintirea primului împărat căruia Senatul roman i-a acordat titlul de *Optimus Princeps* (cel mai bun dintre împărați), a generat ceva mai târziu urarea adresată acelora care deveneau împărați ai Romei: „Să fii mai fericit decât Augustus și mai bun decât Traian!".

TRUMAN, HARRY S. (1884-1972)

Primul președinte al Statelor Unite care a ocupat această funcție o dată cu încheierea celui de-al Doilea Război Mondial s-a născut la 8 mai la Lamar, în statul Missouri. Provenea dintr-o familie de condiție modestă, tatăl său ocupându-se cu comerțul de catâri, iar mai târziu de arendarea unei ferme.

A debutat relativ târziu în politică, ocupând inițial diverse slujbe mărunte: curier, vânzător, funcționar bancar, fermier.

S-a înrolat voluntar în armata S.U.A. în timpul Primului Război Mondial, fără a lupta efectiv pe frontul francez unde a fost detașat. La revenirea din război a fost avansat la gradul de maior. În 1919 s-a căsătorit cu Elisabeth Wallace, pe care o cunoștea încă din anii liceului.

Beneficiind de sprijinul liderului Partidului Democrat din Missouri, Tom Pendergast, T. a fost ales în 1922 judecător districtual în Kansas City, iar în 1926 a obținut postul de judecător-șef al districtului Jackson, post pe care l-a deținut până în 1934. În același an a fost ales senator, din partea democraților, afirmându-se, în general, ca un susținător al politicii *New Deal* promovată de președintele Franklin Delano Roosevelt. Reales senator în 1940, a activat în cadrul Comitetului senatorial pentru controlul asupra cheltuielilor militare, fapt care i-a adus un prestigiu de necontestat. În momentul depunerii candidaturii lui Roosevelt pentru cel de-al patrulea mandat ca președinte al S.U.A., Partidul Democrat l-a desemnat pe T. pentru postul de vicepreședinte. În condițiile stingerii din viață a lui F.D. Roosevelt la 12 aprilie 1945, T. a ajuns automat președinte al Statelor Unite. Lui i-a revenit sarcina de a conduce S.U.A. în ultima perioadă a celui de-al Doilea Război Mondial, pentru înfrângerea Japoniei. În prezența sa, la 26 iunie 1945, în cadrul Conferinței internaționale de la San Francisco, era semnată Carta Națiunilor Unite, document care stă la baza formării Organizației Națiunilor Unite. A participat personal la ultima conferință interaliată din perioada războiului (Postdam, iulie-august 1945) unde s-au discutat probleme legate de reorganizarea Europei postbelice și înfrângerea Japoniei. În timpul participării la Conferință, T. a luat una dintre cele mai controversate decizii din perioada exercitării mandatului său prezidențial: utilizarea bombei atomice împotriva orașelor japoneze Hiroshima și Nagasaki (la 6 și, respectiv, 9 august 1945) cu scopul de a grăbi capitularea Japoniei și deci încheierea celui de-al Doilea Război Mondial.

Se deschidea însă era „șantajului" atomic, care avea să devină caracteristic pentru perioada postbelică a „războiului rece".

După război, T. a impus pe plan intern un set de reforme care vizau refacerea economiei americane și prevenirea inflației, inspirat parțial din programul economic al predecesorului său, F.D. Roosevelt. Planul președintelui T. se numea *Fair Deal*.

Pe plan extern, o dată cu lăsarea „cortinei de fier" (expresie utilizată de W. Churchill la Fulton, în 1946, pentru a desemna bariera dintre statele democratice și cele cu regimuri politice comuniste) administrația americană a elaborat doctrina numită *Containement policy*, de „stăvilire" a extinderii comunismului. Aceasta a fost dublată de sporirea cheltuielilor militare americane, de lansarea Planului Marshall prin care erau ajutate economic democrațiile occidentale distruse de război și de Doctrina Truman care avea în vedere apărarea intereselor americane în Mediterana orientală (Grecia și Turcia) în fața eventualei expansiuni a influenței sovietice. Totodată, au fost luate măsuri pentru refacerea rapidă a Japoniei, mai ales în condițiile transformării Chinei în stat comunist. În 1950, în momentul izbucnirii războiului din Peninsula Coreea, a decis implicarea directă a armatei americane de partea Coreei de Sud (război încheiat în 1953), atacată de trupele nord-coreene comuniste sprijinite de China și U.R.S.S.

Atitudinea net anticomunistă adoptată de T. în politica externă s-a reflectat și pe plan intern în controversatele acțiuni de anihilare a rețelelor comuniste de pe teritoriul S.U.A. determinate de aplicarea legii pentru securitatea internă (1947) - *The Loyalty Order*.

Anchetele, procesele și condamnările legate de această politică au rămas în istoriografia americană sub denumirea de „vânătoarea de vrăjitoare."

După expirarea celui de-al doilea mandat prezidențial, în 1953, T. a scris volumele de memorii *Year of Decisions* și *Years of Trial and Hope*.

A murit la 26 decembrie 1972, fiind înmormântat în fața bibliotecii din Washington, ce în prezent îi poartă numele.

V

VASILE LUPU (anii de domnie: 1634-1653)

Domn al Moldovei provenea dintr-o familie de aromâni originari din Epir. A fost foarte ambițios, dorind să ajungă domn cu orice preț, motiv pentru care i-a trădat până și pe cei care, în trecut, îl ajutaseră.

În anul 1637, a încercat să-l instaleze pe tronul Țării Românești pe fiul său, Ioan, dar a eșuat, fiind nevoit să se retragă, împreună cu oastea sa, în Moldova.

I-a favorizat pe boierii greci, care au ocupat diferite dregătorii în stat.

În politica externă, a avut relații deosebit de încordate cu Matei Basarab și a acționat în vederea întăririi autorității sale în Transilvania și în Țara Românească, dar a eșuat în aceste planuri.

Marele merit al lui V. a fost acela că a sprijinit viața culturală și religioasă. Din timpul său a început activitatea tipografică în Moldova, a întemeiat Academia Vasiliană, iar în anul 1640 a fost înființat Colegiul latin de la Iași. Tot în timpul domniei lui a apărut la Iași primul cod de legi tipărit în limba română, „Cartea românească de învățătură de la pravilele împărătești și de la alte giudețe".

Domnitorul s-a remarcat prin importantul sprijin acordat Bisericii Ortodoxe. Dintre ctitoriile sale se remarcă bisericile Trei Ierarhi din Iași, Șerbești, Orhei și Chilia. A ctitorit biserici și în afara țării, la Liov și în Moreea. În anul 1642, a organizat, la Iași, un sinod panortodox, la care au participat, între alții, reprezentanți ai Patriarhiei de la Constantinopol, ai Mitropoliei Kievului și mitropolitul Varlaam al Moldovei. De altfel, mitropolitul Varlaam s-a remarcat, datorită sprijinului domnitorului, și în activitatea tipografică (a publicat, în anul 1643, *Cazania* sau *Cartea românească de învățătură*).

Acțiunile întreprinse pe plan politic sau militar, amenințarea securității Transilvaniei și Țării Românești, mărirea taxelor și impozitelor, favorizarea boierilor greci

au crescut nemulțumirea boierilor și țăranilor români. După eșecul de la Finta, din mai 1653, când a fost înfrânt de Matei Basarab, V. a pierdut, în iulie 1653, tronul Moldovei. El s-a stabilit apoi în Crimeea, după care a fost trimis, din porunca otomanilor, la Istanbul, unde a fost închis la Edicule. A mai trăit 7 ani închis și, cu câteva luni înainte de moarte, a fost mutat într-un palat de-al său.

A murit la Istanbul, la sfârșitul lunii martie a anului 1661, și a fost înmormântat la mănăstirea Trei Ierarhi din Iași, ctitorie a sa.

VLAD ȚEPEȘ (anii de domnie: 1448; 1456-1462; 1476).

Fiu al lui Vlad Dracul, care a condus Țara Românească între anii 1436-1442 și 1443-1447, V. a ocupat tronul acesteia, pentru numai o lună, în anul 1448. A revenit în fruntea Țării Românești în august 1456, după ce a reușit să-l înfrângă și să-l înlăture de pe tron pe domnitorul Vladislav al II-lea.

În politica internă, V. a acționat în vederea întăririi autorității domnești și a încetării luptelor dintre diferitele grupări boierești pentru putere. A executat, prin tragerea în țeapă, mulți boieri care complotau împotriva sa și care susțineau diferiți pretendenți la tron. A intrat în conflict și cu negustorii brașoveni pentru că a protejat interesele celor din Țara Românească. O altă cauză a conflictului cu negustorii sași din Brașov a fost determinată de susținerea, de către aceștia, a unor pretendenți la tronul Țării Românești.

V. a reorganizat și Sfatul domnesc, în care a numit boieri cu dregătorie, înlăturându-i pe cei care se opuneau politicii sale. Preocupat de întărirea capacității de apărare a statului, V. s-a îngrijit de întărirea cetăților de la Poienari și Târgoviște, de construirea fortificațiilor de la curtea domnească din București, oraș atestat documentar din anul 1459, de întărirea oștilor Țării Românești. În afară de garda personală, formată din mercenari, în caz de mare primejdie pentru țară putea apela și la „oastea cea mare". Domnitorul a sprijinit și Biserica, ridicând mănăstirile Comana și Târgșor, renovând mănăstirea Snagov și făcând danii celor de la Cozia, Tismana și Govora.

Politica externă a avut ca repere principale relațiile conflictuale cu ungurii și cu transilvănenii și angajarea domnitorului în lupta antiotomană. La puțin timp după urcarea pe tron, în anul 1456, a intrat în conflict cu Ladislau de Hunedoara, fiul lui Iancu, care sprijinea un pretendent la tronul Țării Românești. Ducând o politică de protejare a negustorilor din Țara Românească, prin anularea unor privilegii ale sașilor din Transilvania, a intrat în conflict cu aceștia. A întreprins chiar și campanii în orașele săsești din sudul Transilvaniei, pentru a-i alunga pe

pretendenții la tron susținuți de patriciatul de acolo.

Marile fapte de arme, care l-au consacrat în conștiința contemporanilor și a urmașilor, au fost luptele împotriva otomanilor. Deoarece a refuzat să mai plătească tribut otomanilor, în anul 1459, sultanul Mahomed al II-lea i-a trimis, în anul 1461, pe diacul Porții, Catavolinos, și pe Hamza-pașa, beiul de Nicopole, cu scopul de a-l prinde, prin viclesug. Dar domnitorul a bănuit că i se pregătise o cursă și, fiind însoțit de garda personală, a reușit să-i prindă pe trimișii lui Mahomed al II-lea, după care i-a tras în țeapă. În iarna 1461/1462, V. a întreprins o campanie la sud de Dunăre, arzând cetățile Dârstor, Turtucaia, Rusciuc etc. În aceste condiții, însuși sultanul Mahomed al II-lea a inițiat o mare campanie împotriva Țării Românești, trecând Dunărea, pe la Nicopole, cu o armată deosebit de numeroasă, comparabilă cu cea care a participat la cucerirea Constantinopolului. Oastea otomană a înaintat spre Târgoviște, dar a fost hărțuită permanent de forțele lui V. În 16/17 iunie 1462, domnitorul muntean a inițiat „atacul de noapte", pătrunzând în tabăra otomană, aflată în apropiere de Târgoviște, și urmărind uciderea sultanului. Mahomed al II-lea a scăpat cu viață, deoarece nu se afla în cortul său, dar atacul-surpriză a semănat panică în rândurile otomanilor. Sultanul a ordonat retragerea peste Dunăre, campania sa în Țara Românească încheindu-se cu un eșec. V. nu a putut fi prins, înlăturat de pe tron și ucis. Dar domnitorul și-a pierdut tronul deoarece, în același an, o parte a boierimii muntene l-a sprijinit pe un alt pretendent, Radu cel Frumos, fratele lui V.

Domnitorul, nevoit să se retragă în Transilvania, nu a fost susținut de Matei Corvin, regele Ungariei. Deși a observat importanța lui în lupta antiotomană, Matei Corvin l-a luat prizonier pe V., ținându-l la Buda timp de 13 ani. Abia în anul 1476, în urma creșterii pericolului otoman, V. a fost ajutat de Matei Corvin să ocupe din nou tronul Țării Românești, regele maghiar fiind sfătuit să acționeze în acest sens de Ștefan cel Mare. Dar V. nu a ocupat tronul decât o lună, fiind ucis de boierii care se opuneau revenirii lui în fruntea Țării Românești. A fost înmormântat la mănăstirea Snagov.

VLADIMIRESCU, TUDOR (1780-1821)

Conducătorul Revoluției de la 1821 din Țara Românească s-a născut, în satul Vladimiri din Gorj - Oltenia, în familia lui Constantin Ursu. Părinții săi făceau parte din categoria moșnenilor (țărani liberi).

A învățat, în copilărie, în satul natal, cu preotul Pârvu Cihoiu, apoi la Craiova cu Dionisie Lupu. În adolescență a intrat în slujba boierului oltean Ioan Glogoveanu, completându-și studiile în casa acestuia. A fost promovat administrator al moșiilor lui Glogoveanu, Baia de Aramă și Glogova. Tot sub îndrumarea acestuia a început să practice negustoria cu vite, ceea ce i-a permis să ajungă la o situație materială satisfăcătoare. Au urmat intrarea în slujba domniei și preluarea unor funcții în administrația Țării Românești: mare comis, vătaf de plai la Cloșani, sluger. Între timp și-a continuat activitatea negustorească, în comerțul cu vite, cereale, seu, pește sărat, a cumpărat pământ, a deschis o cârciumă, a luat pământ în arendă.

A participat la războiul ruso-turc din 1806-1812 în fruntea cetelor de panduri olteni. Aceștia erau țărani liberi, cu pregătire militară care pe timp de pace asigurau ordinea în zonele lor de baștină. Alături de panduri, V. a luptat în armata rusă, la Negotin, Rahova și Fetislam (Cladova). A devenit locotenent al armatei ruse și a fost decorat cu ordinul Sf. Vladimir cu spade.

În 1814, a întreprins o călătorie la Viena, din însărcinarea boierului Glogoveanu. Aici a luat cunoștință de dezbaterile pricinuite de Congresul de la Viena, în cadrul căruia marile puteri luau în discuție reorganizarea Europei la sfârșitul perioadei napoleoniene. Într-o scrisoare trimisă din Viena, V. se arată preocupat de eventualele hotărâri pe care Congresul le-ar fi putut lua cu privire la Țările Române: „Se așteaptă, la octombrie, din toate părțile miniștri pentru Congres și vine și împăratul Rosiei. Se sună că atunci va fi ceva și pentru locurile acelea; ci mult a fost, puțin a rămas."

Aflate între Rusia și Imperiul Otoman (puterea suzerană), în plin regim politic fanariot, Principatele Române așteptau momentul prielnic înlăturării acestui regim opresiv și corupt, văzut ca o prelungire a dominației otomane. Speranțele revenirii la domniile pământene și limitării amestecului otoman în Țara Românească și Moldova au fost legate, către 1820, de *Eteria*, organizație secretă grecească, constituită pe teritoriul Rusiei, la Odessa, în 1814. Aceasta, condusă de Alexandru Ipsilanti și sprijinită tacit de țarul Rusiei, Alexandru I, urmărea răscularea popoarelor creștine din Turcia europeană pentru înlăturarea jugului otoman. În Principate au fost create eforii (filiale) ale Eteriei, din care făceau parte mulți boieri români. Există documente care confirmă și apartenența lui V. la Eterie. Conform planului Eteriei, urma să declanșeze, împreună cu pandurii săi, o amplă mișcare de revoltă în Oltenia, care să permită armatei eteriste traversarea Moldovei și Țării Românești către Dunăre. Dincolo de planul inițial, V. a transformat mișcarea din Oltenia într-o revoltă cu caracter social și național, îndreptată împotriva regimului fanariot și abuzurilor boierești.

În ianuarie 1821, după moartea ultimului domnitor fanariot, Alexandru Suțu, la cererea „Comi-

tetului de oblăduire" format din mari boieri, membri ai Eteriei, ce urmau să asigure conducerea provizorie a Țării Românești, a plecat în Oltenia pentru a declanșa revolta plănuită.

Centrul inițial al mișcării a fost fixat în zona mănăstirii Tismana, pe care V. a fortificat-o. La Padeș, în vecinătatea Tismanei, s-a constituit armata lui („Adunarea norodului") și a fost făcută publică *Proclamația* care preciza obiectivele revoltei. Mișcarea s-a extins cu repeziciune în Oltenia și Muntenia. În februarie, împreună cu armata sa s-a îndreptat spre București, unde urma să sosească și armata Eteriei, în frunte cu Alexandru Ipsilanti. După un popas de aproape o lună la Țânțăreni, V. a ajuns la București. Sosirea sa a fost vestită prin proclamația adresată de la Bolintin locuitorilor Capitalei. Între timp, mișcarea sa, care cuprindea un mare număr de țărani, luase un caracter net antiboieresc și părea să iasă de sub control, depășind planurile inițiale. O parte dintre boieri au preferat calea exilului. Țarul Alexandru I a dezaprobat acțiunile Eteriei, datorită excesele-lor armatei eteriste și dezvăluirii imprudente de către Alexandru Ipsilanti a implicării Rusiei în constituirea mișcării eteriste antiotomane.

V. a condus, practic, Țara Românească între 21 martie și 15 mai 1821. În condiții complexe, a intervenit ruptura dintre el și conducătorul Eteriei, Alexandru Ipsilanti, instalat, la rândul său, la București. Pentru evitarea intervenției externe otomane, V. a ajuns la un acord cu boierii și în cele din urmă a acceptat să părăsească Bucureștiul și să se retragă cu armata sa în Oltenia. Alexandru Ipsilanti și-a instalat trupele la Târgoviște și a luat sub administrația sa zona Dâmbovița - Prahova - Muscel.

La 21 mai 1821, pe drumul spre Pitești, V. a fost capturat de oamenii lui Alexandru Ipsilanti, Iordache, Hagi Prodan și Dimitrie Macedonski, acuzat de înțelegere cu Imperiul Otoman și ucis în tabăra eteristă de la Târgoviște. O mărturie atribuită unui martor ocular susține că, în ultimele ore ale vieții sale, V. ar fi spus: „Vreți să mă omorâți? Eu nu mă tem de moarte. Eu am înfruntat moartea în mai multe rânduri. Mai înainte de a ridica steagul spre a cere drepturile patriei mele, m-am îmbrăcat cu cămașa morții. Turcii sunt în țară, dar nu sunteți în stare și nu veți fi niciodată a vă bate cu dânșii cu ispravă."

Personalitate controversată a istoriei naționale, V. aparține galeriei eroilor naționali din prima jumătate a secolului al XIX-lea, fiind contemporan cu mari conducători de mișcări politice naționale: Rafael Riego (Spania), Karagheorghe (Serbia), Simón Bolívar (America Latină).

VICTORIA (1819-1901)

Regina cu cea mai lungă și prestigioasă domnie din istoria monarhiei britanice s-a născut la 24 mai 1819 la Palatul Kensington din Londra, părinții săi fiind Victoria Luisa, fiica ducelui german de Saxa-Coburg-Saalfeld și Edward, duce de Kent, al patrulea fiu al regelui George al III-lea al Marii Britanii.

Rămasă orfană de tată la vârsta de opt luni, a fost crescută de mama sa și a primit o educație multilaterală: limbi străine, istorie, geografie, pian, pictură. La vârsta de 18 ani a fost proclamată regină (în 1837) a Marii Britanii și a Irlandei, succedându-i la tron unchiului său, William al IV-lea, care nu a avut urmași direcți.

V. a respectat tradiția monarhiei constituționale britanice potrivit căreia regele „domnește dar nu guvernează". O parte a activității sale oficiale era dedicată participării la ceremonii diverse, între care, cea mai importantă era inaugurarea sesiunilor Parlamentului britanic. În același timp însă, regina a manifestat evidente simpatii pentru politica partidului Whig (viitorul Partid Liberal), cu atât mai mult cu cât a fost inițiată în tainele vieții politice britanice de liderul acestui partid, William Lamb de Melbourne (prim-ministru până în 1841).

În februarie 1840 regina V. s-a căsătorit cu vărul ei, prințul Albert de Saxa-Coburg-Gotha. Albert s-a remarcat în mod deosebit prin poziția sa de activ susținător al dezvoltării culturii și educației (a îndeplinit funcția de cancelar al Universității Cambridge și a organizat prima Expoziție mondială în Palatul de Cristal din Londra, în 1851). Victoria și Albert au dus o viață de familie exemplară, având nouă copii, în educația cărora s-au implicat direct și permanent. Copiii și nepoții săi au urcat pe tronurile Rusiei, Spaniei, Suediei, Norvegiei, Germaniei și României (Regina Maria a României era nepoata reginei), motiv pentru care a fost numită cu afecțiune „Bunica Europei".

Pe plan intern, perioada 1849-1874 a reprezentat apogeul sistemului bazat pe libera concurență căreia îi corespunde o schimbare a viziunii raporturilor Marii Britanii cu coloniile sale. În fapt, această epocă marchează supremația mondială a Marii Britanii în domeniul economic.

Între 1853 și 1856, Marea Britanie se implică în Războiul din Crimeea, ocazie cu care, la inițiativa reginei, este instituită Victoria Cross, cea mai înaltă decorație de război britanică.

După moartea soțului său, survenită în 1861, regina a evitat cu obstinație să mai apară în public, purtând veșminte de doliu timp de 10 ani. Va reveni în viața publică, treptat, către 1880. După 1860 simpatiile sale politice s-au îndreptat către Partidul Conserva-

tor (fostul Tory) și liderul acestuia, Benjamin Disraeli, a cărei guvernare a sprijinit-o din 1874 până în 1880. În 1876 Parlamentul a proclamat-o pe V. împărăteasă a Indiei, ocazie cu care regina l-a ridicat pe Disraeli la rangul de conte de Beaconsfield. În ultimii ani ai domniei sale, a reprezentat un sprijin real pentru succesorul lui Disraeli, Robert Arthur Talbot de Salisbury.

Popularitatea excepțională de care s-a bucurat regina V. în ochii supușilor ei a fost dovedită de ceremoniile prilejuite de Jubileul de Aur (cincizeci de ani de la urcarea sa pe tron - 1887) și Jubileul de Diamant, dar și de denumirea generică sub care apare secolul al XIX-lea în Marea Britanie: „Era victoriană".

La capătul a 63 de ani de domnie, regina V. a murit la Osborne House, în insula Whigt, la 22 ianuarie 1901.

Domnia sa a corespuns perioadei de maximă dezvoltare a Imperiului Britanic și s-a remarcat prin exemplul de moralitate, seriozitate și respect față de legi oferit de regină contemporanilor săi.

W

WASHINGTON, GEORGE (1732-1799)

Născut în Virginia, a fost conte de Westmoreland și provenea dintr-o familie de englezi emigrați în anul 1657, de teama lui Oliver Cromwell, din Anglia în America.

A făcut parte dintre cei mai bogați proprietari de plantații și a fost reprezentantul Virginiei în Congresul de la Philadelphia, în anii 1774 și 1775. A fost unul dintre principalii partizani ai luptei pentru independența coloniilor engleze din America de Nord. A participat la Războiul de 7 ani (1756-1763) unde a căpătat o deosebită experiență militară. În anul 1775 a fost numit comandantul suprem al armatei americanilor răsculați împotriva englezilor. A dovedit o mare capacitate de organizare și de bun conducător militar, de-a lungul întregii perioade a Războiului de independență al coloniilor britanice din America de Nord, dar mai cu seamă în bătălia de la Yorktown, de la 19 octombrie 1781, când a comandat o armată de 16 000 de oameni (americani și francezi).

W. a deținut funcția de președinte al Convenției Constituționale, din anul 1787, întrunită la Philadelphia pentru revizuirea proiectului de Constituție. La data de 30 aprilie 1789, W. a depus jurământul de președinte al S.U.A., după ce fusese ales în această funcție în unanimitate. În anul 1793, W. a fost ales pentru a doua oară președinte. Al doilea mandat a fost îndeplinit între anii 1793 și 1797.

Simbol al independenței S.U.A., primul președinte american din istorie, W., a refuzat să candideze la un al treilea mandat. A preferat să se retragă, în anul 1797, la Mont Vernon, pe domeniul său, după ce condusese S.U.A. timp de opt ani.

A murit la Mont Vernon în anul 1799.

WILHELM CUCERITORUL (cca 1028-1087)

A fost duce al Normandiei (1035-1087) și rege al Angliei între anii 1066 și 1087.

În anul 1066, a invocat drepturi la coroana engleză și a debarcat în sudul Angliei, la Hastings, în fruntea unei armate formate din cavaleri normanzi și din întreaga Franță. Acolo, el a reușit să înfrângă armata anglo-saxonă a regelui Harold al II-lea. Victoria a fost obținută, deoarece armata lui W. dispunea de o cavalerie puternică, în timp ce oastea anglo-saxonă era formată mai ales din pedestrași. Normanzii lui W. au profitat și de un atac al norvegienilor asupra anglo-saxonilor, care a contribuit și el la slăbirea forțelor acestora din urmă. Până în anul 1071, normanzii au reușit să supună întregul regat al Angliei. O șeptime din întinderea Angliei a intrat în posesia lui W., care astfel a devenit cel mai mare proprietar funciar din această țară. El a împărțit cavalerilor săi o mare parte din pământul însușit, care, în schimb, erau vasali direcți ai regelui și îi prestau personal omagiul și toate sarcinile militare și bănești. În acest mod, W. și-a format o nobilime militară puternic ierarhizată și care cuprindea atât proprietari funciari mari (baroni), cât și mici (cavaleri).

Aristocrația anglo-saxonă care și-a păstrat domeniile făcea parte și ea din rândurile acestei nobilimi, trebuind, de asemenea, să îndeplinească obligații vasalice riguroase față de rege.

În anul 1086 a fost realizat un recensământ funciar, numit *Cartea Judecății de Apoi*, prin care s-a ținut o evidență precisă a tuturor proprietăților funciare, fiind menționate suprafața fiecărui domeniu, animalele, inventarul agricol, venitul, numărul, situația juridică și obligațiile țăranilor dependenți, îndatoririle vasalice etc.

Cucerirea normandă a determinat accelerarea procesului de intrare în dependență a țărănimii libere și de formare a relațiilor vasalice și a contribuit la desăvârșirea relațiilor feudale. Sistemul de împroprietărire a nobilimii, practicat de W., a împiedicat crearea de principate teritoriale, puterea marilor feudali englezi fiind astfel limitată. Monarhul era autoritar, puterea sa bazându-se pe fondurile funciare întinse, care îi asigurau resurse însemnate și care îi dădeau posibilitatea să impună vasalilor săi respectarea riguroasă a obligațiilor pe care le aveau. Organul central de conducere al statului era „curtea regelui". Țara era organizată administrativ în comitate (*shire*), conduse de către un *sheriff*, care avea atribuții consultative. Veniturile statului au fost separate încă de la început de tezaurul regal, ca urmare a organizării fiscalității pe principii noi.

Datorită realizărilor din timpul domniei sale, W. este considerat unul dintre cei mai însemnați regi din istoria Angliei.

WILHELM AL III-LEA DE ORANIA (1650-1702)

Născut la Haga, în anul 1650, fiul lui Wilhelm de Nassau și al Mariei Stuart, a devenit, în anul 1672, *stadthouder* al Olandei, după o răscoală în urma căreia Marele Pensionar (*stadthouder*), Jan de Witt, a fost ucis. W. a primit funcția de *stathouder* al Olandei în anul în care țara era angrenată într-un război cu Anglia și Franța.

El s-a remarcat prin faptul că a oprit înaintarea armatelor franceze pe teritoriul olandez prin deschiderea digurilor și inundarea pământurilor. Prin pacea din anul 1674, încheiată la Westminster, înceta războiul dintre Anglia și Olanda, iar prin tratatul de pace de la Nimwegen, din anul 1678, toate teritoriile cucerite de Franța de la olandezi erau înapoiate acestora.

În anul 1688, W. va pleca în Anglia, după ce lui Iacob al II-lea, regele englez, i se născuse un băiat, botezat catolic, care ar fi urmat să moștenească tronul. Debarcat la 5 noiembrie 1688 la Torbay și comandând un corp expediționar, W. a înaintat spre Londra, în timp ce regele Iacob al II-lea a fost nevoit să fugă în Franța, după ce, părăsit, de ciudă, și-a aruncat sceptrul în Tamisa.

W. a devenit rege al Angliei la data de 28 ianuarie 1689. El a recunoscut, la data de 13 februarie 1689, *Declarația drepturilor*, care stabilea raporturile dintre rege și Parlament. Puterea executivă și cea legislativă erau separate. În Anglia funcționează de atunci monarhia parlamentară. Regele nu putea suspenda legile sau executarea lor fără aprobarea Parlamentului. De asemenea, regele englez trebuia să aibă aprobarea Parlamentului pentru fixarea unor contribuții bănești sau pentru mobilizarea armatei.

W., cel care fusese chemat de englezi, în anul 1688, pentru a pune capăt „tiraniei catolice" a lui Iacob al II-lea, a promovat o politică de toleranță religioasă. Toți oamenii politici capabili, fie tory, fie whigi, au fost folosiți în funcții importante în stat. În anul 1701, a fost emis un act prin care miniștrii erau considerați responsabili pentru acțiunile lor în fața Parlamentului și nu în fața regelui.

Prin măsurile luate în timpul cât a fost rege al Angliei (1689-1702) W., țara a făcut pași importanți spre modernizarea și spre liberalizarea instituțiilor statului.

WILSON, THOMAS WOODROW (1856-1924)

Președinte al Statelor Unite în timpul Primului Război Mondial, s-a născut la 28 decembrie la Staunton (Virginia), devenind, de altfel, primul președinte sudist după războiul de secesiune (1860-1865). A fost al treilea copil al unei familii cu venituri modeste, tatăl său fiind învățător și pastor prezbiterian.

În adolescență, a urmat cursurile unor colegii din Carolina de Nord și New Jersey, iar apoi a studiat istoria la Universitatea Princeton și dreptul la Universitatea statului Virginia. În 1866 a primit titlul de doctor în filosofie la Universitatea din Baltimore. A urmat o prestigioasă carieră universitară: profesor de istorie la Universitatea din Middletown, până în 1890, apoi profesor de economie politică și jurisprudență la Princetown unde este ales președinte al acestei Universități în 1902. Se poate spune că W. și-a început cariera politică prin clarificarea teoretică a concepțiilor sale. Astfel, în 1885 el a debutat în domeniul științelor politice cu lucrarea *Congressional Government* în care realiza o comparație între sistemul politic american și cel britanic, propunând restrângerea competențelor Congresului până la stabilirea unui echilibru între guvern și puterea legislativă. Abia în 1910 s-a afirmat efectiv în viața politică, în calitate de guvernator al statului New Jersey din partea Partidului Democrat. În timpul mandatului său s-a remarcat prin reformele administrative și sociale pe care le-a impus. Prestigiul de care se bucura a dus la propunerea candidaturii sale la funcția de președinte al S.U.A. din partea democraților. În noiembrie 1912, W. reușea să câștige alegerile prezidențiale, readucând la putere Partidul Democrat, după o lungă perioadă de dominație republicană.

Politica internă promovată de la instalarea sa efectivă la Casa Albă în 1913 s-a numit *The New Freedom* („Noua libertate"). În esență, erau urmărite întărirea intervenției statului în economie, împotriva tendinței monopolurilor de a acapara piața americană și pentru încurajarea concurenței și respectiv o politică socială favorabilă fermierilor și muncitorilor.

Politica externă a fost dominată de problemele legate de izbucnirea și desfășurarea Primului Război Mondial. La 4 august 1914, W. a declarat neutralitatea S.U.A. La 15 august 1914 erau încheiate lucrările pentru Canalul Panama, ceea ce reafirma interesele economico-politice americane în zona Americii Latine. Acestea s-au manifestat între 1914 și 1917 prin construirea unor baze militare navale în Nicaragua, intervenția în Haiti pentru instituirea unui protectorat american asupra insulei, ocuparea de către trupele S.U.A. a Republicii Dominicane, anexarea insulelor Virgine din Antilele Mari, intervenția în Mexic împotriva răscoalei conduse de Pancho Villa și Emiliano Zapata.

În aceeași perioadă (1914-1917) economia americană a prosperat datorită comenzilor militare și împrumuturilor solicitate de statele angajate în Primul Război Mondial. Intervenția propriu-zisă în război era însă împiedicată de

curentul izolaționist susținut de marea masă a populației americane. În timpul celui de-al doilea mandat prezidențial al lui W., obținut în urma câștigării alegerilor din 1916, desfășurarea evenimentelor din Europa au grăbit implicarea S.U.A. în război. Acest eveniment era cu atât mai inevitabil cu cât economia și băncile americane au susținut efortul de război al statelor Antantei începând din 1914. Torpilarea la 7 mai 1915 a pachebotului Lusitania a determinat moartea unor pasageri americani, cu toate că S.U.A. erau încă neutre, apoi, în ianuarie 1917 Germania a reluat războiul submarin total, ceea ce a dus la torpilarea unor vase comerciale americane.

În februarie 1917 a izbucnit revoluția din Rusia, punându-se problema părăsirii de către aceasta a Antantei, ceea ce ar fi dus, probabil, la victoria Germaniei. În aceste condiții W. a propus Congresului S.U.A. intrarea în război de partea Antantei. La 4 aprilie 1917 Congresul a votat declarația de război împotriva Germaniei. Resursele umane și materiale americane angajate în luptă pe frontul european au contribuit într-un mod decisiv la victoria Antantei.

W. a participat semnificativ, la organizarea păcii postbelice. În ianuarie 1918, încă înaintea încheierii războiului, președintele american lansa documentul „Cele 14 puncte" care avea să stea la baza tratatelor încheiate în timpul Conferinței de pace de la Paris din 1919-1920. Ideile de bază ale documentului erau: renunțarea la diplomația secretă, egalitatea statelor în planul relațiilor internaționale, libertatea navigației maritime, recunoașterea dreptului la autodeterminare pentru popoarele din cadrul imperiilor multinaționale, formarea Ligii Națiunilor ca o organizație internațională menită să apere climatul de pace și securitate postbelic.

În perioada august 1918-aprilie 1920, W. a autorizat participarea trupelor americane la războiul civil din Rusia, de partea „albilor", pentru înfrângerea revoluției bolșevice.

În decembrie 1918, după încheierea Primului Război Mondial, Wilson a întreprins prima vizită a unui președinte american în funcție în Europa. A participat apoi la Conferința de pace de la Paris și la semnarea tratatului de pace cu Germania, la Versailles (iunie 1919) în care era inclus și statutul Ligii Națiunilor. Acest tratat nu a fost însă ratificat de Congresul S.U.A., dominat de Partidul Republican, adept al neintervenției americane în problemele europene.

Dezamăgit de reacția opiniei publice americane față de politica sa externă, W. a trăit retras în locuința sa de la Washington, până la moartea sa, petrecută la 3 februarie 1924.

101
EVENIMENTE ISTORICE

cca 3200-3000 î.H.: Întemeierea regatului egiptean

Considerat cel mai vechi din istorie, era așezat în NE Africii, de-a lungul Văii Nilului. Statul egiptean s-a format prin unirea a două regate de întindere mai redusă, Egiptul de Jos (situat în zona de vărsare a Nilului în Marea Mediterană) și Egiptul de Sus (situat spre izvoarele Nilului). Tradiția istorică atribuie unificarea celor două state faraonului Menes (Narmer). În mod simbolic, unificarea era reprezentată prin cele două coroane, una albă și alta roșie, purtate de către faraoni, așezate una peste cealaltă. Faraonul unificator, Menes, era originar, se pare, din sudul Egiptului, capitala sa fiind stabilită la Tinis (100 km sud de Teba). La hotarul dintre cele două țări unificate el va întemeia orașul Memfis („balanța dublei țări") care va deveni, la rândul său, capitală. Până la cucerirea Egiptului de către Alexandru cel Mare (sec. IV î.H.) la conducerea statului se vor succeda treizeci de dinastii, împărțite în trei mari epoci de glorie și prosperitate, întrerupte de lungi perioade de decădere și anarhie: Vechiul Regat, Regatul de Mijloc, Regatul Nou.

cca 2500 î.H.: Formarea vechii civilizații indiene de pe Valea Indului.

Caracterizată printr-o dezvoltată viață urbană prestatală, concentrată în jurul centrelor urbane Mohenjo-daro și Harappa, această civilizație străbate perioada neolitică și, parțial, epoca bronzului fiind distrusă în urma migrației popoarelor indo-europene în jurul anului 1500 î.H. Având legături comerciale cu Asia Centrală și Mesopotamia, populația veche a Indiei dezvoltase deja o structură socială, culturală și politică extrem de complexă, cunoscând sistemul irigațiilor, canalizării și amenajărilor funciare, scrisul, olăritul, metalurgia aramei și a metalelor prețioase. Nou-veniții, arienii de origine indo-europeană, au reușit să supună vechea populație hindusă și au pus

bazele unei noi civilizații și unei noi religii: hinduismul (brahmanismul).

1504-1450 î.H.: Domnia faraonului egiptean Tutmes al III-lea, organizatorul Imperiului Egiptean

Fiu al lui Tutmes al II-lea și al energicei regine Hatșepsut (care domnește, practic, sub pretextul tutelării fiului ei, până în 1480 î.H.), Tutmes al III-lea înfrânge la capătul a șaptesprezece campanii militare coaliția antiegipteană condusă de regatul Mitani, apoi ocupă Canaanul și Fenicia, obligă Babilonul, Asiria și regatul hittit să-i plătească tribut. În timpul domniei sale, stăpânirea egipteană se întinde din Nubia și Sudan (Africa) până la Eufrat (Asia). Cuceririle sunt însoțite de o amplă activitate de consolidare a autorității egiptene în teritoriile supuse, de exploatarea sistematică a resurselor acestora și de constituirea unui aparat administrativ eficient. Pacea instaurată în Imperiul Egiptean de către Tutmes al III-lea va fi menținută aproape 100 de ani, până în 1380 î.H.

1299 î.H.: Bătălia de la Kadeș

Prima bătălie din istorie a cărei desfășurare poate fi reconstituită pe baza surselor istorice (poemul scribului Pentaur, scenele de pe templul de la Karnak, în Egipt). Bătălia este o amplă confruntare între faraonul egiptean Ramses al II-lea și alianța formată sub conducerea regelui hittit Muwatali. Regatul hittit adusese de partea sa popoarele Asiei Mici și Siriei și devenise un concurent serios pentru hegemonia Egiptului în zona Mediteranei. Ramses al II-lea este atacat prin surprindere la Kadeș, pe malul fluviului Oronte, dar armata faraonului reușește să respingă atacul, însuflețită chiar de Ramses care se avântă în luptă. Hittiții sunt nevoiți să se retragă, iar Muwatali cere pace. Tratatul a fost semnat de Ramses al II-lea și de urmașul lui Muwatali, Hatusili al III-lea, fiind primul document de acest tip din istorie păstrat până astăzi.

1029-1004 î.H.: Întemeierea Regatului Israel

Cel care unește cele 12 triburi israelite este Saul, din tribul Veniamin. Acesta s-a bucurat de sprijinul profetului Samuel. Întemeiază armata permanentă a regatului Israel, luptă împotriva amoniților și filistenilor. Moare în lupta de la Muntele Gilboa, împotriva filistenilor. Trei dintre fiii săi mor în timpul aceleiași confruntări militare. Succesor este ginerele său, David, în timpul căruia capitala statului Israel este fixată la Ierusalim.

753 î.H.: Întemeierea Romei

Potrivit tradiției istorice romane, la originea poporului roman se află Eneas, mare preot al Troiei, cel care salvează zeii troieni în momentului dezastrului cetății în fața

aheilor. Eneas reușește să fugă cu statuetele protectoare și focul sfânt din vatra orașului iar apoi, după ce străbate mările în căutarea unui loc prielnic pentru reînființarea lui, se stabilește în Peninsula Italică unde fondează orașul Alba Longa (în provincia Latium). În secolul al VIII-lea î.H., doi urmași ai săi, gemenii Romulus și Remus, care fuseseră crescuți de o lupoaică după ce unchiul lor, care râvnea să ocupe tronul cetății, ceruse să fie omorâți, au hotărât să ridice un oraș pe locul unde fuseseră alăptați de lupoaică. Numele întemeietorului noului oraș, ca și așezarea sa exactă au fost decise de zei și comunicate prin zborul vulturilor. Romulus a fost desemnat fondator al orașului de pe malul Tibrului, apoi el a îndeplinit ritualurile cerute de un asemenea eveniment: purificarea sacră a locuitorilor, prin trecerea acestora deasupra unui foc aprins, stabilirea altarului pentru vatra sfântă a orașului, săparea brazdei cu un brăzdar de aramă atașat la un plug tras de un taur alb și de o vacă albă, pentru a marca incinta așezării. Brazda era considerată sfântă, neputând fi încălcată de nimeni. Potrivit tradiției, Remus, fratele lui Romulus, a încălcat interdicția și a fost ucis în luptă de acesta din urmă. Apoi au fost ridicate zidurile cetății, la rândul lor sacre. Romulus a fost primul rege din seria celor șapte regi care au domnit la Roma până în anul 509 î.H. După moarte, a fost trecut în rândul zeilor, cultul său fiind celebrat într-un templu.

540-528 î.H.: Tirania lui Pisistrate

Ales polemarh al Atenei în timpul războiului purtat împotriva Megarei, la a cărei înfrângere contribuie direct, Pisistrate devine arhonte al Atenei în 561 și se proclamă tiran (cel care obține puterea și o păstrează prin forță). Este obligat să se exileze, și după zece ani de peregrinări se întoarce la Atena unde este primit în triumf. Duce o politică antiaristocratică, manifestată prin împroprietărirea țăranilor din Atica cu pământ, reorganizarea sistemului de impozitare, limitarea marilor proprietăți. Atena devine principala cetate a Greciei centrale, fapt dovedit de reorganizarea sărbătorilor Panathenee, după modelul celor similare de la Olympia și Delfi care aveau ca punct central templul Erechteion de pe acropola Atenei. A susținut financiar sărbătorile în cinstea zeului Dionysos (Marile Dionysii), în cadrul cărora s-a născut teatrul grec.

490 î.H.: Bătălia de la Maraton

Eveniment din timpul războaielor greco-persane (medice). În 490 regele persan Darius I organizează a doua sa expediție în Europa, cu scopul consolidării stăpânirii sale în Tracia și pedepsirii Atenei care sprijinise răscoala antipersană a orașelor grecești din Asia Mică (494-493 î.H.). Consiliul

regal persan a hotărât concentrarea atacului militar împotriva Atenei, după traversarea Mării Egee. Armata persană, condusă de Datis și Artaphernes, formată din 600 de corăbii, a debarcat în golful Maraton. Armata ateniană era condusă de strategul Miltiades și sprijinită de un corp militar trimis în ajutor de cetatea Plateea. În armata de aproximativ 9 000 de oameni lupta și marele poet Eschil. Victoria strălucită obținută de atenieni este și astăzi marcată în întrecerile sportive moderne prin proba de maraton, instituită în amintirea curajosului soldat atenian care a străbătut în fugă distanța de aproximativ 42 km ce despărțea Maraton de Atena pentru a anunța înfrângerea perșilor. O dată cu această victorie, prestigiul Atenei s-a amplificat și s-au pus bazele hegemoniei ateniene asupra lumii grecești.

480 î.H.: Bătălia de la Termopile

La un deceniu după Maraton, urmașul lui Darius I, Xerxes, organizează o nouă expediție împotriva Greciei, în fruntea unei armate imense. Atena și Sparta (veșnic rivale până atunci) au hotărât să colaboreze, la Congresul panelenic de la Corint. În urma înțelegerii comune, comanda trupelor grecești de uscat a revenit regelui spartan Leonidas, iar în fruntea flotei reunite a fost numit Euribiades. Locul de apărare în fața armatei persane a fost trecătoarea Termopile. Xerxes a beneficiat de informațiile primite de la trădătorul grec Efialtes din Malia. În urma acestei trădări, armata condusă de spartanul Leonidas a fost înfrântă, regele Spartei pierzându-și viața împreună cu cei 300 de soldați ai săi. Drumul lui Xerxes spre Grecia de sud era astfel deschis. Atena a fost asediată, apoi templele Acropolei arse.

480 î.H.: Bătălia de la Salamina

În urma înfrângerii de la Termopile, apărarea greacă a fost reorganizată în zona Salamina, la propunerea conducătorului atenian Temistocle. Printr-o stratagemă, flota persană comandată de regele Xerxes a fost atrasă în strâmtoarea Salamina și înfrântă. Rămășițele acesteia au fost retrase de rege înapoi în Asia. Victoria grecilor în războaiele medice a fost desăvârșită un an mai târziu, în bătălia de la Plateea (479 î.H.). Imperiul Persan nu va mai încerca niciodată să cucerească Grecia europeană.

478-477 î.H.: Constituirea Ligii de la Delos

Confederație a grecilor ionieni, în frunte cu Atena, întemeiată ca răspuns la pretențiile de dominație ale Spartei asupra cetăților grecești dar și ca formă de într-ajutorare în vederea respingerii vreunui eventual atac din partea Imperiului Persan. Tezaurul Ligii, format din contribuțiile cetăților membre, era păstrat în Templul lui Apollo de la Delos. Cuprinzând și alte cetăți

în afara celor ioniene (Lesbos, Rhodos), Liga a căpătat aspectul unui imperiu maritim stăpânit de Atena. Consiliul conducător al Ligii era dominat de reprezentanții Atenei, acesta având deplină putere de decizie. Contribuțiile comune erau administrate de un comitet format din zece atenieni („casierii"). Puterea crescândă a Atenei în cadrul Ligii a atins apogeul în 451 î.H. când tezaurul comun a fost mutat de la Delos la Atena. Una dintre cele mai importante realizări ale Ligii de la Delos a fost eliberarea grecilor din Asia Mică de sub stăpânirea persană. Liga era organizată printr-o serie de tratate bilaterale care legau Atena de fiecare membru în parte. În același timp, nici un oraș membru nu putea renunța la apartenența la Ligă fără a fi pedepsit. Liga de la Delos a fost, în fapt, instrumentul hegemoniei ateniene în lumea greacă în secolul al V-lea î.H.

431-404 î.H.: Războiul peloponesiac

Determinat de lupta pentru hegemonie în Grecia, acest conflict a opus Sparta (conducătoare a Ligii peloponesiace) Atenei (care se afla în fruntea Ligii de la Delos). Ambele tabere au utilizat toate rezervele materiale și umane de care dispuneau, ceea ce va duce la secătuirea potențialului lor militar și economic. Pretextul războiului l-a reprezentat asedierea coloniei Corintului, Potideea, de către Atena. Corintul cere ajutor Spartei, iar Atena ia măsuri dure împotriva Megarei, aliată a Corintului, căreia îi interzice comerțul cu orașele Ligii de la Delos. Operațiunile militare se desfășoară în special sub forma invaziilor pustiitoare ale spartanilor și aliaților acestora împotriva Atenei și a zonelor care-i rămân fidele. Distrugerile au fost amplificate de marea epidemie de ciumă, care afectează grav Atena (429 î.H.), liderul atenian Pericle numărându-se și el printre victime. Conflictele interne din Atena, dar și gravele neînțelegeri ale acesteia cu aliatele sale din Liga de la Delos au amplificat dezastrul. Una dintre cele mai grave înfrângeri suportate de Atena în timpul războiului peloponesiac a fost bătălia de la Asinaros, lângă Siracuza (413 î.H.), în urma căreia generalii atenieni sunt executați împreună cu 12 000 de cetățeni - soldați ai Atenei. După o ultimă înfrângere, la Aigos Potamos (în 405 î.H.), Atena este obligată să-și predea flota spartanilor și să-și dărâme fortificațiile în anul următor. Imperiul atenian format în secolul al V-lea î.H. era definitiv distrus, toate posesiunile maritime ale atenienilor, cu excepția insulei Salamina, fiind pierdute.

338 î.H.: Bătălia de la Cheroneea

Declanșată în condițiile politicii expansioniste a regelui Macedoniei, Filip al II-lea (358-336), bătălia a pus față în față armata ligii organizate de cetățile grecești

în jurul Atenei și puternica oaste macedoneană a regelui Filip al II-lea. Cele două armate aveau efective aproape egale (în jurul a 30 000 de pedestrași și călăreți). Locul bătăliei se afla în provincia Beoția, în câmpia Cheroneea, în fața pasului Parapotamoi. În armata lui Filip lupta și fiul acestuia, Alexandru (Macedon) care, la vârsta de 18 ani, era comandantul cavaleriei. În fruntea armatei ateniene se aflau comandanții Chares, Lysicles și Stratocles. La bătălie a participat ca simplu soldat atenian și oratorul Demostene, organizatorul rezistenței ateniene antimacedonene. Victoria a fost decisă de spulberarea „Batalionului sacru" al cetății Teba de către cavaleria lui Alexandru Macedon. Toți soldații tebani și peste 1 000 de atenieni au murit, iar cei 2 000 de prizonieri au fost eliberați mai târziu de Filip al II-lea, într-un gest de bunăvoință față de Atena. Înfrângerea de la Cheroneea a marcat sfârșitul independenței Atenei și consacrarea hegemoniei Macedoniei asupra Greciei.

334 î.H.: Bătălia de la Granicos

Prima mare victorie obținută de Alexandru Macedon în campania sa militară împotriva Imperiului Persan. Bătălia a fost precedată de debarcarea armatei macedonene pe țărmurile Asiei Mici și de sacrificii aduse de Alexandru la Troia în amintirea eroilor greci. Intervenind el însuși în luptă, în fruntea cavaleriei sale, Alexandru înfrânge armata persană a lui Darius Codomannos condusă de un mercenar grec, Memnon din Rhodos. În urma victoriei, Alexandru cucerește Asia Mică.

333 î.H.: Bătălia de la Issos

Desfășurată pe teritoriul Siriei, această confruntare s-a dovedit a fi evenimentul care a pregătit căderea Imperiului Persan în fața lui Alexandru Macedon. Armata persană era acum condusă chiar de Darius (care venise însoțit de familia sa), având în componență un număr mare de mercenari greci. În mijlocul luptelor, copleșit de cavaleria macedoneană, Darius și-a abandonat armata și familia, ceea ce a determinat înfrângerea trupelor sale. Tezaurul său, dar și familia sa (mama și soția) au fost capturate de Alexandru. În urma acestei victorii, Alexandru a cucerit Siria, Fenicia și Egiptul.

331 î.H.: Bătălia de la Gaugamela

Eveniment care marchează înfrângerea definitivă a Persiei de către Alexandru Macedon, această luptă s-a desfășurat pe câmpia de la Gaugamela, în zona fluviului Tigru din Mesopotamia. Armata lui Darius era compusă din perși, mercenari greci, trupe din Asia Centrală, fiind dotată cu elefanți și care de luptă. Armata comandată de Alexandru Macedon numără peste 40 000 de pedestrași și călăreți între care și trupe formate din

traci. Ca și la Issos, Darius este nevoit să abandoneze în grabă locul bătăliei și să se retragă în munți. Victoria i-a permis lui Alexandru să cucerească Babilonul, apoi Susa, Persepolis și Pasargade, capitalele Imperiului Persan.

216 î.H.: Bătălia de la Cannae

Episod al războaielor punice, purtate între două mari forțe ale Antichității, Roma și Cartagina în perioada 264–146 î.H., bătălia reprezintă o victorie strălucită a comandantului cartaginez Hannibal împotriva romanilor. Hannibal atacă Italia în 218 î.H., urmărind să profite de conflictele dintre romani și restul populațiilor italice pentru a le atrage pe acestea de partea sa. Ocupă nordul Italiei și se îndreaptă spre Roma. După ce îi învinge pe romani la Lacul Trasimene (217 î.H.), evită să atace orașul, ocolindu-l spre sud. În 216 î.H. armata cartagineză este întâmpinată de romani în câmpia de la Cannae. Hannibal își așează armata astfel încât vântul să poarte praful câmpiei spre romani, pentru a-i orbi. Armata romană comandată de consulul C. Terentius Varro, prin manevre imprudente, ajunge să fie înconjurată și nimicită de cartaginezi. Rezultatul bătăliei: 15 000 de morți și tot atâția prizonieri romani, ceea ce a făcut ca această luptă să fie considerată cea mai dezastruoasă înfrângere din istoria romană. Totuși, victoria nu a fost fructificată de comandantul cartaginez care a amânat atacarea directă a Romei ceea ce a permis refacerea puterii militare romane. În 205 î.H. Hannibal s-a reîntors la Cartagina fără a fi cucerit Roma.

202 î.H.: Bătălia de la Zama

Decisivă pentru cel de-al doilea război punic dar și pentru soarta Cartaginei, lupta de la Zama a reprezentat confruntarea pe solul african a armatei romane conduse de Publius Cornelius Scipio Africanus (Africanul) sprijinită de principele Numidiei, Massinisa, cu oastea cartagineză condusă de Hannibal. Armata romană era, pentru prima dată în timpul războaielor punice, superioară, prin cavaleria sa, celei cartagineze. Rolul acesteia a fost hotărâtor în câștigarea bătăliei care, pentru Hannibal, a reprezentat prima sa mare înfrângere. Puterea politică și militară a Cartaginei a fost definitiv distrusă.

48 î.H.: Bătălia de la Pharsalos

Eveniment care a pus capăt războiului civil roman ce i-a avut ca protagoniști pe Iuliu Cezar și pe rivalul acestuia, Pompei (Cneius Pompeius Magnus). Cezar, stăpân pe Italia după campania sa împotriva Romei (50-49 î.H.), îl determină pe Pompei să se retragă mai întâi la Capua, apoi la Brindisi și, în cele din urmă, la Dyrrachium (în Albania de azi). După ce a atras de partea sa o seamă de personalități importante ale lumii romane (între care marele orator și om

politic Cicero) și mulți conducători locali, Pompei s-a stabilit la Thesalonic, în Grecia. În ianuarie 48 î.H., Cezar a trecut Marea Adriatică împreună cu armata sa, în urmărirea lui Pompei, care beneficia de o evidentă superioritate numerică față de adversarul său. Înfruntarea dintre cele două armate s-a desfășurat la 9 august 48 î.H. în Thessalia, la Pharsalos, unde Cezar a reușit să ocupe primul cele mai bune poziții de luptă, inițiativa revenindu-i de la începutul bătăliei. Distrugerea pedestrimii sale l-a determinat pe Pompei să se retragă în grabă de pe câmpul de luptă. S-a refugiat în Egipt unde a fost ucis din ordinul lui Ptolemeu al XIV-lea. Cezar, învingător, va instaura la Roma propriul său regim dictatorial.

31 î.H.: Bătălia de la Actium

Desfășurată la capătul războiului civil dintre August (nepotul și moștenitorul lui Cezar) și Antoniu (Marcus Antonius), această luptă a fost determinată de necesitatea rezolvării conflictului pentru putere care agita lumea romană de la moartea lui Cezar. Antoniu, stabilit în Egipt, alături de Cleopatra, o proclamase pe aceasta „regină a regilor" și îi acordase, fără încuviințarea Senatului roman, Asia Mică, Siria și Armenia, teritorii aflate sub controlul Romei. Visul său era de a cuceri întregul Orient, pentru a reînvia faptele de arme ale lui Alexandru Macedon. Bătălia dintre trupele romane ale lui August și cele rămase fidele lui Antoniu are loc în sudul Greciei, pe malul Mării Ionice, la Actium. Deși se pregătise pentru o luptă pe uscat, având de partea sa aproximativ 70 000 de pedestrași și 12 000 de călăreți, Antoniu este luat prin surprindere și este nevoit să accepte o bătălie navală. În timpul luptei, cea mai mare parte a flotei sale îl trădează, iar armata, rămasă pe uscat, se predă lui August. În anul următor, Antoniu se sinucide, urmat la scurt timp de Cleopatra care recurge și ea la același gest. Egiptul devine provincie romană, iar Republica Romană imperiu, primul ei împărat fiind August (Caius Iulius Caesar Octavianus Augustus).

105-106 d.H.: Al doilea război daco-roman

După ce primul război dintre Decebal (87-106) și Traian (98-117), desfășurat între anii 101 și 102 s-a încheiat cu un tratat de pace defavorabil regelui dac, ambele părți aflate în conflict au așteptat momentul prielnic reluării luptelor. Împăratul roman Traian hotărăște în iunie 105 declanșarea celui de-al doilea conflict cu dacii, îndreptându-se spre Dunăre prin provincia Illyricum. Scenele de pe Columna lui Traian (monument ridicat la Roma, în 109, pentru a celebra victoria asupra Daciei) arată trecerea Dunării pe podul ridicat începând din 102, la Drobeta, de

Apollodor din Damasc, la cererea împăratului. În armata imperială se aflau, alături de Traian, Adrian, cel care va deveni urmașul său la tron, și Decimus Terentius Scaurianus, primul guvernator al viitoarei Dacii romane. În timpul luptelor pentru distrugerea cetăților din jurul Sarmizegetusei, capitala Daciei, s-a distins prin bravură, dar și prin cruzime (cavaleria maură condusă de Lusius Quietus). Sarmizegetusa a fost supusă unui îndelungat asediu, în timpul căruia căile de aprovizionare a dacilor cu hrană și apă au fost întrerupte. După căderea Capitalei, regele dac a reușit să iasă din încercuire și să se refugieze (probabil spre direcția Carpaților Orientali), fiind însă ajuns din urmă de romani. După sinuciderea lui Decebal, Dacia a devenit provincie romană de rang imperial, statut care a fost păstrat până în anul 271.

325: Conciliul (Sinodul) de la Niceea

Primul Conciliu ecumenic al Bisericii creștine, la care au participat 318 episcopi din întregul Imperiu Roman, organizat în perioada de domnie a împăratului Constantin cel Mare (306-337), a avut ca scop central combaterea arianismului, denunțat ca erezie. Arius, teolog excomunicat în 321 de Patriarhul Alexandru la Alexandria, susținea că Iisus Hristos este numai prima creatură a lui Dumnezeu, negând calitatea divină a acestuia. Este declarată, cu această ocazie, consubstanțialitatea Fiului cu Tatăl. Arianismul, exclus din cadrul ortodoxiei, va deveni religia migratorilor germanici, începând din secolul al IV-lea. La același Conciliu s-a stabilit modul de calcul al sărbătoririi Paștelui creștin.

410: Atacul vizigoților asupra Romei

Sub conducerea lui Alaric (395-410), vizigoții din sudul Peninsulei Balcanice atacă Imperiul Roman de Apus în 401, 408, 409, ajungând în situația de a decide chiar în privința persoanei împăratului (Priscus Attalus a fost susținut pentru ocuparea tronului imperial de către Alaric). În 410, Alaric s-a îndreptat cu trupele sale chiar asupra Romei, pe care a cucerit-o și a jefuit-o cumplit timp de trei zile. Acest atac a creat o impresie puternică asupra locuitorilor imperiului, fiind pentru prima dată în opt sute de ani când Roma se afla sub stăpânirea invadatorilor străini. Acest eveniment avea să anticipeze, de fapt, dispariția Imperiului Roman de Apus, în urma unei campanii asemănătoare, în anul 476, când ultimul împărat roman, Romulus Augustulus, a fost alungat de pe tronul imperial de noul cuceritor al Romei, germanicul Odoacru.

451: Bătălia de la Câmpiile Catalaunice

Eveniment desfășurat în Gallia, în Imperiul Roman de Apus, această luptă a opus imensa armată a hunilor conduși de Attila (434-453),

care devastase deja în înaintarea ei spre Gallia zona Rinului și Belgia și armata romano-germanică în frunte cu ultimul mare general roman, Aetius. Acesta din urmă strânsese în jurul nucleului armatei romane trupe ale francilor, vizigoților, saxonilor și alanilor. Zona confruntării celor două armate se afla la răsărit de Orléans, în Champagne. În timpul luptei a căzut ucis regele vizigoților, Teodoric, rezultatul bătăliei (extrem de sângeroase) fiind decis de cavaleria germanică. Înfrângerea hunilor în Europa apuseană este considerată hotărâtoare pentru soarta Europei la sfârșitul Antichității, aceasta fiind și ultima mare victorie a istoriei romane.

710-718: Cucerirea arabă a Spaniei

Episod al politicii expansioniste arabe din timpul dinastiei Omeiazilor, cucerirea Spaniei a marcat instalarea musulmanilor, pentru prima dată, în Europa Occidentală. După ce prin anul 650 arabii cuceresc Egiptul, în 670 ating Oceanul Atlantic și până în 710 ocupă întreaga zonă a Maghrebului (nord-vestul Africii). Sub comanda lui Tarik ibn Ziyad, comandant musulman de origine berberă, 7 000 de arabi traversează strâmtoarea care desparte Europa de Africa, Gibraltarul, nume care provine din limba arabă: Djebel Tarik (muntele lui Tarik). În aproximativ șapte ani de lupte, regatul vizigot din Spania se prăbușește, excepție făcând Galicia și Asturia. Spania musulmană se va organiza în jurul centrelor urbane Cordoba și Toledo.

732: Bătălia de la Poitiers

Rezultat al expansiunii arabe spre vest, proces desfășurat de-a lungul secolelor al VII-lea și al VIII-lea, acest conflict militar a marcat stoparea invaziei arabe în Europa. Până în 732, arabii reușiseră să cucerească Nordul Africii și Spania, aici aceștia fiind chemați de guvernatorul bizantin al Ceutei, împotriva regelui vizigot Agila. Odată cucerită, Spania a fost integrată califatului arab. Abd al-Rahman, guvernatorul arab al Spaniei, întreprinde în 732 o serie de incursiuni de jaf și cucerire în sudul Franței, dincolo de Munții Pirinei. În momentul atacării orașului Poitiers, în ajutorul locuitorilor a venit armata franceză, condusă de regele Carol Martel. Bătălia a fost amânată, potrivit tradiției istorice, timp de șapte zile, perioadă în care armatele s-au aflat față în față. Lupta propriu-zisă a fost câștigată de francezi în două zile, cu ajutorul trupelor de pedestrași. Armata arabă a fost nevoită să se retragă. După această înfrângere, marile campanii arabe dincolo de Peninsula Iberică au încetat.

843: Tratatul de la Verdun

Document încheiat după moartea împăratului carolingian Ludovic I cel Pios, unicul fiu al lui Carol cel Mare, acest tratat marchează

sfârșitul Imperiului Carolingian. În 843, imperiul este împărțit între moștenitorii lui Ludovic I, nepoții lui Carol cel Mare: Lothar I, fiul cel mare al lui Ludovic, a primit Italia, Țările de Jos, Alsacia, Lorena și Burgundia. Ludovic al II-lea Germanicul, cel de-al doilea fiu, a obținut Germania. Carol cel Pleșuv, fiul din a doua căsătorie a lui Ludovic (cu Judith de Bavaria), a primit teritoriul propriu-zis al Franței.

1066: Bătălia de la Hastings

Episod hotărâtor al cuceririi Angliei de către normanzi și al întemeierii statului medieval englez, lupta de la Hastings a avut drept pretext o dispută de ordin dinastic. La moartea regelui Angliei, Eduard Confesorul, tronul acestuia nu a fost ocupat de nepotul său, Wilhelm al Normandiei, căruia îi fusese promis, ci de cumnatul regelui defunct, Harold. Acesta din urmă jurase chiar pe moaștele din catedrala de la Bayeux că nu va avea nici o pretenție la tron. Pentru a se răzbuna, Wilhelm, ducele Normandiei, a luat hotărârea de a debarca pe coastele Angliei cu armata sa, alcătuită din aproximativ 9 000 de oameni, dintre care circa 1 500 de cavaleri. Confruntarea dintre normanzi și armata lui Harold a avut loc pe coasta sudică a Angliei, Wilhelm evitând să se apropie prea mult de Londra, și nu a durat decât o zi (14 octombrie 1066). Bătălia a fost câștigată de ducele Normandiei datorită superiorității călăreților și arcașilor săi. Harold a fost rănit în toiul luptei de o săgeată care i-a străpuns un ochi, acest fapt fiind interpretat de oamenii săi ca o pedeapsă divină pentru încălcarea jurământului făcut în catedrală în fața lui Wilhelm. Acesta din urmă a devenit Wilhelm Cuceritorul, rege al Angliei, încoronat la Londra, la Westminster Abbey la 25 decembrie 1066. O dată cu domnia sa sunt puse bazele monarhiei centralizate britanice. Cucerirea normandă a Angliei este reprezentată prin imagini pe „tapiseria de la Bayeux", realizată în secolul al XI-lea, la curtea normandă a lui Wilhelm Cuceritorul. Aceasta este o bucată de pânză lungă de aproximativ 70 m și lată de circa 0,50 m pe care sunt brodate cu fire de lână în opt culori 58 de scene, incluzând peste cinci mii de personaje care au participat la evenimentele din 1066

1096-1099: Cruciada I

Prima dintre cel opt campanii militare purtate de creștinătatea catolică între 1096 și 1270 pentru eliberarea „Locurilor Sfinte" aflate sub ocupația musulmanilor (Ierusalim, Palestina), cruciada I a fost declanșată la chemarea papei Urban al II-lea. Aflat la Conciliul de la Clermont, în 1095, acesta a cerut mobilizarea tuturor creștinilor pentru a lupta împotriva păgânilor: „Grăbindu-vă la drum, trebuie să vă ajutați frații care trăiesc în răsărit, care au nevoie de sprijinul

vostru (...) Vorbesc celor prezenți, trimit vorbă celor ce nu sunt aici, mai mult, Iisus Hristos poruncește. Iertarea păcatelor va fi garantată acelor ce merg acolo, dacă își sfârșesc viața pe pământ sau trecând marea sau în luptă cu păgânii." Mari mase de oameni, împărțiți în două grupuri distincte - cruciada săracilor, în frunte cu Petru Pustnicul, și cruciada cavalerilor, conduși de Godefroi de Bouillon - au plecat la drum pentru a lupta în „Țara Sfântă". Cruciada săracilor a fost rapid destrămată în condițiile grele ale trecerii prin Imperiul Bizantin și ale debarcării pe malul oriental al Mediteranei. Acțiunea cavalerilor a fost însă încununată de succes. La 15 iunie 1099 Ierusalimul era cucerit, evenimentul fiind apoi urmat de o teribilă răzbunare a creștinilor asupra locuitorilor orașului. La Ierusalim a fost întemeiat un regat creștin, după model occidental, în frunte cu Godefroi de Bouillon, intitulat „Apărător al Sfântului Mormânt". Acesta a murit un an mai târziu, rege fiind proclamat Baudouin I. Regatului Ierusalimului îi erau subordonate principatul Antiohiei, comitatele Edessa și Tripoli, marchizatul de Tyr. Teritoriile eliberate de creștini au fost ulterior recucerite de către musulmani ceea ce a determinat organizarea, fără succes, a încă șapte cruciade ulterioare.

1202-1204: Cruciada a IV-a

Eveniment care a afectat profund Imperiul Bizantin, această expediție militară a reprezentat o îndepărtare clară de la scopul inițial al cruciadelor, teritoriul vizat fiind acum nu „Țara Sfântă" aflată sub ocupația musulmanilor, ci un stat creștin european, chiar dacă acest stat era de religie ortodoxă. Cruciada a fost organizată la chemarea papei Inocențiu al III-lea și a fost deturnată de la traseul stabilit la început de dogele Veneției, Henric Dandolo, care a urmărit ca prin aceasta să tranșeze un vechi conflict al Veneției cu Imperiul Bizantin privind supremația comercială și maritimă în zona orientală a Mediteranei. Veneției îi revenea sarcina de a transporta armata cruciată peste mare, pentru a putea debarca în Palestina. Profitând de datoria neplătită pe care cruciații o aveau, dogele Veneției le-a cerut acestora să ocupe cetatea Zara, aflată sub stăpânirea Regatului Ungariei, stat catolic, cu care Veneția se afla în conflict. Ulterior, instigați de dogele Veneției, cruciații au acceptat să se amestece în luptele pentru tron din Imperiul Bizantin, fapt care a culminat cu cucerirea Constantinopolului la 12 aprilie 1204 și jefuirea lui sălbatică. Majoritatea bogățiilor și operelor de artă jefuite au luat drumul Veneției. Imperiul Bizantin a fost desființat, pe locul său s-a format Imperiul Latin de Răsărit, având ca prim împărat pe Baldouin de

Flandra. Cele mai importante posesiuni bizantine au intrat sub controlul Veneției. Pornind de la cele trei principate bizantine care și-au păstrat independența, Epir, Niceea și Trapezunt, Imperiul a fost refăcut în 1261, fără a-și mai regăsi niciodată strălucirea politică și militară.

1211-1215: Cucerirea mongolă a Chinei

Eveniment major al istoriei Asiei, acesta marchează debutul expansiunii Imperiului Mongol ale cărui baze au fost puse de Ginghis-Han (Temujin), începând din 1206. Considerat una dintre cele mai mari personalități ale istoriei universale, Ginghis-Han a întemeiat în aproximativ două decenii (1206-1227) un stat întins de la Oceanul Pacific până la Marea Caspică. Cuceririle sale au fost posibile mai ales datorită armatei redutabile pe care a organizat-o, a cărei forță se baza pe trupele de cavalerie și pe arcași, armată considerată cea mai puternică din lume în secolul al XIII-lea. Cucerirea Chinei a debutat în 1211 începând cu regiunile nordice (regatul Xi-Xia), continuând cu centrul, răsăritul și sudul Chinei. În 1215 actuala capitală a Chinei, Beijing, a fost în întregime incendiată iar locuitorii, cu excepția artizanilor, considerați utili, masacrați. Câmpiile agricole ale Chinei nordice au devenit pășuni pentru turmele mongole. Acțiunea mongolilor a fost favorizată de luptele interne pentru putere din teritoriile chineze și de politica religioasă abuzivă, de impunere a budismului, promovată de împărații chinezi în defavoarea cultelor nebudiste, căreia Ginghis-Han i-a opus o abilă toleranță religioasă. China mongolă va fi organizată pe deplin sub conducerea nepotului lui Ginghis-Han, Kubilai-Han, în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Ultima insulă de rezistență chineză, Canton, a fost cucerită în 1279. Dinastia mongolă Yuan, întemeiată de Kubilai, a rezistat în fruntea Chinei până în 1368 când, în urma unor mari răscoale, a fost înlocuită cu dinastia chineză Ming.

1215: *Magna Charta Libertatum*

Document fundamental al Angliei medievale, acesta reprezintă recunoașterea de către regalitate a drepturilor nobilimii, Bisericii și orașelor din Anglia. Actul a fost semnat de regele Ioan Fără de Țară (1199-1216) care preluase tronul Angliei în absența fratelui său, Richard Inimă de Leu (1189-1199), plecat în cruciadă. Regele Ioan a reușit rapid să se facă impopular prin politica internă și externă dezastruoasă, care a culminat cu înfrângerea de la Bouvines (1214) în fața regelui Franței Filip al II-lea August și cu pierderea posesiunilor pe care dinastia britanică le deținea în Franța. Prin *Magna Charta Libertatum* s-au pus bazele garantării drepturilor categoriilor privilegiate din Anglia în fața eventua-

lelor abuzuri regale și ale exercitării de către acestea a controlului asupra politicii fiscale a monarhiei. Printre altele, documentul prevedea:

„1. ...Biserica Angliei va fi liberă și va fi păstrată libertatea alegerii episcopilor. (...) 7. Orașul Londra va păstra toate vechile libertăți și privilegii atât pe uscat cât și pe apă. (...) 39. Nici un om liber să nu fie prins sau închis, sau lipsit de drepturile sale, sau pus în afara legii sau exilat, sau vătămat în vreun chip, nici nu vom merge împotriva lui, nici nu vom trimite pe nimeni împotriva lui, decât în temeiul unei judecăți legiuite a egalilor săi și potrivit cu legile țării."

1236-1241: Marea invazie tătaro-mongolă

Declanșată la inițiativa fiului și urmașului lui Ginghis-Han la conducerea Imperiului Mongol, Ogudai, această campanie militară a avut ca scop cucerirea Chinei de sud, a Coreei, a Indiei și a Europei. Armata mongolă condusă de Batu-Han a ajuns în anul 1237 pe Volga, declanșând cucerirea principatelor ruse. În anul următor, întreaga Rusie cădea sub loviturile mongolilor, urmând apoi Polonia și Ungaria. Teritoriul României a fost, la rândul său, devastat de trupele care se îndreptau spre Ungaria, după cum reiese din opera călugărului Rogerius, *Carmen miserabile*. Armata mongolă a înfrânt la Liegnitz, în 1241, trupele cehe, germane și polone, pregătindu-se de atacarea Europei Occidentale. Moartea neașteptată a lui Ogudai, în Mongolia, a întrerupt teribila campanie mongolă. La întoarcerea spre Asia, mongolii întemeiază în nordul Mării Negre un stat propriu, Hanatul Hoardei de Aur.

1275-1296: Călătoria lui Marco Polo în China

Realizată de-a lungul străvechiului „drum al mătăsii", această expediție neobișnuită prin durata ei și dimensiunile uriașe ale teritoriului acoperit prefigurează marile descoperiri geografice care vor debuta la sfârșitul secolului al XV-lea. Primele călătorii în zona Chinei au fost întreprinse începând cu 1260 de tatăl și de unchiul lui Marco Polo, Nicola și Matteo Polo, negustori venețieni de blănuri scumpe aduse din Asia Centrală. Aceștia fuseseră conduși de o ambasadă mongolă la hanul Kubilai, împăratul Chinei. La întoarcerea în Europa, hanul le-a cerut să prezinte papei o scrisoare prin care era solicitată prezența în China a 100 de învățați (misionari) care să răspândească doctrina creștină. S-au reîntors în China în 1275, împreună cu Marco Polo, care la plecarea din Europa avea 15 ani, și cu numai doi călugări creștini. Primiți la curtea imperială chineză, venețienii s-au bucurat de toate onorurile cuvenite unor oaspeți oficiali. Marco Polo a îndeplinit diverse misiuni, mai ales cu caracter diplomatic, din partea împăratului pe lângă diverși dinaști locali din Asia, fapt care i-a permis să călătorească din Mongolia până în Vietnam, cunoscând îndeaproape civilizația asiatică. La revenirea în Europa, în 1296, Marco Polo a fost făcut prizonier de către genovezi, rivalii venețienilor. În timpul prizonieratului a redactat povestea călătoriei sale, *Cartea Minunilor*.

1337-1453: Războiul de 100 de ani

Conflict cu efecte devastatoare pentru Franța, acest război a fost determinat de interese dinastice, afirmate după stingerea dinastiei franceze a Capețienilor atât de regele Angliei Eduard al III-lea, cât și de regele încoronat al Franței, Filip al VI-lea de Valois, dar și de probleme teritoriale. Acestea din urmă proveneau din disputa anglo-franceză asupra Flandrei și din refuzul lui Eduard al III-lea de a presta jurământ de vasalitate regelui Franței pentru Guyanne, teritoriu francez aflat în posesia monarhiei engleze. Deși potențialul economic, militar și demografic al Franței era net superior Angliei, acesta era subminat de absența solidarității marilor principi teritoriali cu monarhia franceză, ei acționând deseori de partea Angliei, de ineficiența sistemului de recrutare militară francez în comparație cu cel britanic și de insuficiența resurselor bănești ale regalității franceze în timpul desfășurării ostilităților. Războiul se deschide cu o hotărâre de natură economică: stoparea exportului de lână engleză către Flandra, ceea ce echivala cu sufocarea economiei acestei regiuni. Flandra este nevoită să accepte o alianță cu Anglia, chiar dacă, teoretic, era vasală Franței. Urmează conflicte cu caracter local, care culminează cu prima mare bătălie a războiului: lupta de la Crécy (1346), precedată de devastarea Normandiei de către armata engleză. Dezastrul armatei franceze a fost provocat de arcașii englezi care au scos din luptă cavaleria grea franceză. După zece ani, situația s-a repetat în timpul bătăliei de la Poitiers (1356), în urma căreia regele Franței, Ioan cel Bun, a fost luat prizonier. În urma tratatului de la Brétigny, întregul sud-vest al Franței intra sub control englez. Urmașul lui Ioan cel Bun, Carol al V-lea (1364-1380), denunță acest tratat și împreună cu conetabilul du Guesclin reușește să restabilească situația și să-i alunge pe englezi din cea mai mare parte a teritoriului francez. După moartea lui Carol al V-lea, urmașul său, Carol al VI-lea, minor și prezentând probleme mentale, este tutelat de unchii săi, puterea revenind marilor principi. Aceștia ajung să se angajeze într-un sângeros război civil purtat între casele princiare d'Armagnac și de Burgundia. În 1414 Parisul este ocupat de armata lui Bernard d'Armagnac, iar burgunzii se aliază cu Anglia. După un an, armata engleză condusă de Henric al V-lea

debarcă pe sol francez și reușește, în condiții de minoritate numerică absolută, să înfrângă din nou trupele franceze, în bătălia de la Azincourt. Victoria este urmată de proclamarea sa ca rege al Franței și de ocuparea nordului țării, inclusiv a Parisului. În momentul în care existența însăși a statului francez era amenințată, și-a făcut apariția Ioana d'Arc. Ea însuflețește armata franceză a lui Carol al VII-lea (1422-1461) și reușește să elibereze în 1429 Orléans, Troyes, Chalons, Reims. După arderea ei pe rug sub acuzația de vrăjitorie (1430), englezii au pierdut războiul. Până în 1453, când are loc ultima bătălie, cea de la Castillon, Anglia a pierdut toate teritoriile franceze pe care le deținuse, cu excepția portului Calais.

1453: Căderea Constantinopolului

În momentul dispariției sale ca stat, gloria politico-militară a Imperiului Bizantin era de mult apusă. În plan teritorial, statul se reducea de fapt la orașul Constantinopol, apărat de trei rânduri de ziduri, și la zona din imediata vecinătate a acestuia. În fruntea imperiului se afla Constantin al IX-lea Paleologul (1449-1453) care fusese despot al Moreei înainte de a ocupa tronul ca succesor al fratelui său, Ioan al VIII-lea. Cucerirea Constantinopolului a fost principalul obiectiv al sultanului Mehmed al II-lea (1444-1446; 1451-1481). După bombardarea orașului, apărat de câteva sute de soldați greci și genovezi, timp de câteva luni, acesta a ordonat asedierea lui în aprilie 1453. Împăratul însuși a căzut în luptă, în ultimele zile ale imperiului (29-30 mai 1453). Victoria otomană a fost posibilă și datorită neimplicării în apărarea bizantinilor a puterilor creștine care ar fi avut forța militară necesară. Orașul a fost denumit Istanbul și a devenit capitala Imperiului Otoman, statut păstrat până după Primul Război Mondial (1914-1918). Mehmed al II-lea, supranumit „Cuceritorul" în urma înfrângerii Imperiului Bizantin, a ridicat la Constantinopol palatul imperial otoman, Topkapî, și a transformat Sfânta Sofia, marea biserică ortodoxă construită în secolul al VI-lea de împăratul bizantin Iustinian, în moschee.

1492: Descoperirea continentului american

A fost realizată de către Cristofor Columb, navigator născut, cel mai probabil, în 1451, la Genova, în Italia. Intrat de tânăr în slujba unui negustor din orașul său natal, Columb s-a familiarizat cu navigația maritimă și, în urma unui naufragiu, a ajuns în 1477 în Portugalia. Aici s-a căsătorit cu Doña Felipa Perestrelo e Monez și și-a desăvârșit studiile cartografice începute la Genova. Totodată, influențat de ideile savantului Toscanelli, a conceput un plan care i-ar fi facilitat atingerea coastelor Indiei navigând spre vest, peste Oceanul

Atlantic. Echiparea unor corăbii cu care să plece în explorarea acestei rute i-a fost refuzată de curtea regală portugheză. Portugalia, care deschisese seria descoperirilor geografice, era preocupată de găsirea rutei spre tărâmul mirodeniilor prin ocolirea Africii. În aceste condiții, Cristofor Columb a cerut sprijin regilor Spaniei, Ferdinand de Aragon și Isabela de Castilia. După ani de insistențe, aceștia au acceptat, în 1492, organizarea expediției propuse de Columb. Călătoria a început din portul spaniol Palos, la 3 august 1492, cu trei corăbii (Santa Maria, Niña și Pinta) și 87 de marinari. Traversarea Atlanticului s-a dovedit extrem de dificilă dar, în zorii zilei de 12 octombrie 1492, a fost zărit pământul, după mai bine de două luni petrecute pe ocean. Cele trei nave ajunseseră în arhipelagul Bahamas (insula San Salvador). În timpul primei sale călătorii, Columb a cercetat Antilele Mari, insulele Cuba și Haiti. Până la moartea sa, petrecută în 1506, Cristofor Columb a mai întreprins încă trei călătorii peste Atlantic, fără a bănui însă niciodată că a descoperit un alt continent. A murit în Spania, cu convingerea că a descoperit un nou drum maritim spre India. Descoperirile sale au marcat debutul formării imperiului colonial spaniol și al contactului dintre Europa și „Lumea nouă".

1517: Întemeierea religiei luterane (protestante)

Martin Luther (1483-1546) a fost cel care, prin afișarea în 1517 a celor 95 de teze ale doctrinei sale pe poarta Catedralei din Wittenberg, a îndrăznit să sfideze cea mai mare putere a vremii sale, Biserica romano-catolică. Luther și-a început studiile mai întâi în domeniile filosofiei și dreptului, la Erfurt, iar în 1505 a devenit călugăr la mănăstirea augustinilor din Erfurt. Mai târziu, va ajunge doctor în teologie și profesor al Universității din Wittenberg. Din 1517 a început să-și difuzeze propria doctrină religioasă, care a stat la baza Reformei protestante. Pornind de la ideea mântuirii prin credință, Martin Luther a promovat o nouă concepție religioasă conform căreia oamenii puteau ajunge la Dumnezeu în mod direct, prin propria lor credință, fără a se servi de Biserică în calitate de intermediar al comunicării cu Divinitatea. Pentru aceasta, arăta Luther, *Biblia* trebuie să fie accesibilă tuturor (tradusă deci în limba populară), iar cultul religios trebuie să fie simplu, fără ceremonii inutile și fără icoane. Luther însuși a realizat prima traducere a *Bibliei* în limba germană în timp ce era găzduit de Frederic de Saxa la Wartburg. De aceea, Martin Luther este considerat părintele limbii literare germane. Pe calea tiparului, *Biblia* tradusă de el a avut o răspândire spectaculoasă în lumea germană. Martin Luther

a refuzat să recunoască autoritatea papală și ierarhia religioasă, a cerut desființarea ordinelor călugărești și a mănăstirilor și secularizarea averilor acestora. Ulterior au apărut și alte confesiuni protestante (calvinismul, unitarianismul, baptismul, anglicanismul). În zilele noastre, cultele protestante numără aproximativ 400 de milioane de adepți.

1519-1522: Prima circumnavigație a globului terestru

Prima expediție care a avut ca scop realizarea înconjurului lumii, dovedind sfericitatea Terrei, a fost inițiată de portughezul Fernando Magellan (1481-1521). Având o vastă experiență în navigația spre India prin ocolirea Africii, Magellan a fost convins că există un culoar de trecere în sudul continentului american care să permită navigația spre vest, către India. Expediția propusă de Magellan a fost respinsă de regele Portugaliei, motiv pentru care navigatorul a trecut în slujba Spaniei. La 10 august 1519, Magellan a părăsit Spania în fruntea a cinci corăbii care totalizau un echipaj format din 265 de oameni. După o traversare anevoioasă a Atlanticului, expediția a trecut la explorarea coastei răsăritene a Americii de Sud, în căutarea pasajului de trecere spre vest. După un an de călătorie, timp în care una dintre nave a fost abandonată, europenii au atins coastele sudice ale continentului american, zonă pe care au denumit-o Țara de Foc. O a doua navă a abandonat aici expediția, revenind în Spania. În noiembrie 1520, culoarul maritim căutat a fost descoperit și va purta, mai târziu, numele de Strâmtoarea Magellan. Depășind strâmtoarea, cele trei nave au trecut în oceanul pe care Magellan l-a denumit Pacific, datorită calmului apelor sale. Lipsa vântului și a curenților au creat probleme cumplite echipajului, nevoit să petreacă aproape patru luni în largul oceanului, fără hrană și apă dulce. În ianuarie 1521, navele au ajuns în insulele Filipine. Aici, Magellan a fost ucis în timpul unor lupte între triburile de băștinași. Expediția a continuat sub comanda lui Sebastian el Caño, secundul lui Magellan. Acesta a revenit în Europa, cu o singură corabie, la 7 septembrie, 1522.

1520-1522: Cucerirea Mexicului

Evenimentul care a marcat dispariția civilizațiilor aztecă și mayașă este legat de numele conchistadorului spaniol Hernán Cortés, atras în America Centrală de mirajul îmbogățirii rapide. Fost secretar al guvernatorului Cubei, Cortés pornește spre Mexic cu unsprezece corăbii, cinci sute de soldați și câțiva cai. Marele avantaj al spaniolilor îl vor constitui armele de foc, între care se numărau zece tunuri de calibru mic. Debarcat în Yucatan, Cortés distruge rezistența mayașilor autohtoni, de la care primește, ca recunoaștere a victo-

riei sale, douăzeci de femei, între care o tânără prizonieră aztecă, Malinche. Botezată în rit creștin, ea îi va servi ca traducătoare pe lângă băștinași. Îndreptându-se apoi spre Tenochtitlan, capitala Imperiului Aztec, Hernán Cortés este întâmpinat de o solie a împăratului Montezuma. Acesta era convins că nou-veniții sunt trimișii zeilor azteci, motiv pentru care le oferă daruri scumpe și le permite accesul în Capitală. Împăratul devine însă prizonierul micii trupe spaniole și este nevoit să se recunoască vasal regelui Spaniei. Are loc un incident neașteptat: o statuie a zeului Huitzimopochtli este înlăturată și înlocuită cu o cruce. Aztecii se revoltă și blochează armata spaniolă în Capitală. Nevoiți să fugă într-o singură noapte, spaniolii sunt, în cea mai mare parte, uciși de azteci. În 1521 o epidemie de variolă lovește populația aztecă, obligată să se confrunte și cu un nou atac al spaniolilor cărora li se alăturaseră toate populațiile indigene supuse de azteci. Capitala este cucerită. În 1522, împăratul Carol al V-lea de Habsburg, rege al Spaniei, acordă lui Hernán Cortés titlul de Căpitan General al Noii Spanii (Mexic), teritoriu devenit parte a imperiului colonial spaniol.

1531-1533: Cucerirea Imperiului Incaș (Perú)

Organizarea, de către spanioli, a unei expediții de cucerire a teritoriului de la sud de Istmul Panama, cu acordul împăratului Carol Quintul, a fost determinată de zvonurile care circulau printre coloniștii spanioli din „Lumea Nouă" despre bogățiile fabuloase ale Imperiului Incaș. În fruntea micii oștiri (compuse din 180 de oameni și 27 de cai) ce avea să cucerească imperiul incașilor se aflau Francisco Pizzaro, un mercenar spaniol și asociații acestuia, Diego de Almagro și preotul Hernán Luque. Pizzaro primise din partea împăratului titlul de guvernator și Căpitan General al teritoriului ce urma a fi supus coroanei spaniole. Imperiul incașilor (Perú) era extrem de bine organizat dar se afla în plină criză internă, determinată de lupta pentru putere dintre Huascar, suveranul legitim al statului, și Atahualpa, fratele acestuia. În 1530, Huascar fusese capturat și închis de Atahualpa. Francisco Pizzaro, ajuns în Perú, reușește să-l ia prizonier, la rândul său, pe Atahualpa care îi oferă, în schimb, o răscumpărare imensă (estimată la echivalentul întregii producții de metale prețioase a Europei pentru o jumătate de secol). Odată eliberat, Atahualpa ordonă asasinarea fratelui său, ceea ce determină revolta regiunilor sudice ale imperiului. Spaniolii se folosesc de acest prilej pentru a-l trimite în judecată și a-l executa în 1533. Pizarro pune apoi pe tronul imperial pe un alt membru al dinastiei incașe, Manco. Noul împărat se revoltă împotriva spa-

niolilor, fiind înfrânt de către aceștia. Imperiul incașilor devine colonie spaniolă, sub numele de Noua Castilie, având capitala la Lima, oraș nou, fondat de Francisco Pizzaro.

1566-1581: Revoluția burgheză din Țările de Jos

Determinată de politica abuzivă dusă de monarhia spaniolă în frunte cu regele Filip al II-lea față de locuitorii celei mai dezvoltate regiuni europene din secolul al XVI-lea, revoluția din Țările de Jos va duce la apariția primului stat burghez din istorie - Republica Provinciilor Unite. Țările de Jos, locuite de o populație majoritar protestantă (calvină), intraseră în 1566 în posesia Spaniei, stat catolic. Regele Filip al II-lea a încercat să impună un regim politic și religios extrem de rigid, manifestat în special prin catolicizare forțată, introducerea Inchiziției spaniole în aceste provincii și nesocotirea privilegiilor nobilimii locale. În înăbușirea revoltei Țărilor de Jos și-a creat o tristă faimă comandantul armatei spaniole detașate aici, Fernando Alvarez de Toledo, duce de Alba, cel care a înființat sinistrul Tribunal al Tulburărilor. Acest tribunal s-a afirmat prin arestările masive și execuțiile abuzive în rândul populației civile. Un moment hotărâtor în înfrângerea trupelor spaniole l-a reprezentat cucerirea, în 1572, a portului Briel, devenit baza navală a răsculaților. În același an, Wilhelm de Orania era ales *stadthouder* (Conducător) al Olandei, sfidându-se astfel autoritatea Spaniei. În 1581, zona nordică a Țărilor de Jos (Olanda), reprezentată de Statele generale ale Uniunii de la Utrecht, a proclamat anularea drepturilor de suveran ale lui Filip al II-lea asupra acestui teritoriu. Se forma astfel Republica Provinciilor Unite (Olanda). Zona de sud a Țărilor de Jos (Belgia) a rămas în continuare sub autoritatea Spaniei.

1620: Jurământul pelerinilor de pe Mayflower

Document solemn, cu caracter de contract politic și religios, care a fost semnat de coloniștii stabiliți pe coasta de Est a Americii de Nord la 21 noiembrie 1620, zi devenită mai târziu sărbătoare națională în Statele Unite al Americii, sub numele de *Thanksgiving Day* (Ziua Recunoștinței). Episodul este legat de nașterea națiunii americane. Un grup de britanici și olandezi, de confesiune protestantă puritană, a traversat Oceanul Atlantic, pe vasul Mayflower, pus la dispoziție de o companie comercială din Plymouth. Aceștia au debarcat pe 11 noiembrie 1620 lângă Cape Cod, în Noua Anglie. Până în 1640, aici vor mai fi înființate coloniile: Massachusetts, Rhode Island, Connecticut, New Haven și se vor pune bazele orașului Boston. Prin *Jurământul* semnat la 21 noimbrie 1620, coloniștii puritani își stabileau **principiile** de autoguvernare și își **defineau relațiile** cu metropola (Anglia).

1648: Tratatele de pace din Westfalia

Documente care marchează sfârșitul sângerosului Război de 30 de ani care a agitat Europa în perioada 1618-1648, aceste tratate au fost semnate în urma desfășurării a două congrese, în orașele Osnabrück și Münster din Westfalia (Germania). Tratativele de la Münster vizau statele europene catolice, iar cele de la Osnabrück pe cele protestante. La discuțiile, care s-au prelungit pe durata a șase ani (1642-1648), au participat ambasadorii statelor implicate în conflict și peste 550 de delegați, sub supravegherea nunțiului papal Fabio Chigi. Tratatul de la Münster a fost încheiat între Franța și Imperiul Romano-German, iar cel de la Osnabrück între Suedia și Imperiul Romano-German. Printre prevederile acestora se numărau: recunoașterea drepturilor Franței asupra episcopatelor Metz, Toul și Verdun și asupra Alsaciei, extinderea considerabilă a posesiunilor suedeze în dauna Germaniei, reconfirmarea principiului egalității religioase *(cuius regio, ejus religio)*. Imperiul Romano-German (Habsburgic), înfrânt, este nevoit să cedeze în fața supremației continentale a Franței. Totodată, este divizat în 343 de state. De aici înainte, Austria își va asuma propria politică europeană. Pacea din Westfalia a reprezentat prima întâlnire diplomatică la nivel european (primul congres european), cu această ocazie fiind consacrate principiile echilibrului politic, al rațiunii de stat și al dreptului popoarelor.

1683: Asediul otoman al Vienei

Ultima mare acțiune ofensivă otomană spre centrul Europei este considerată de unii istorici momentul declanșării declinului ireversibil al Imperiului Otoman și al apariției așa-numitei „probleme orientale", care va deschide seria războaielor ruso-austro-turce din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Procesul decăderii Imperiului Otoman începuse, în fapt, de la moartea sultanului Soliman Magnificul (1519-1566), când marile campanii de expansiune otomane au încetat. Totuși, Imperiul Otoman a continuat să joace un rol politic și militar semnificativ în sud-estul european. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, Imperiul Otoman străbate o perioadă de ascensiune, marcată de instaurarea suzeranității otomane asupra Ucrainei și ocuparea cetății poloneze Camenița, în 1672. Aceasta reprezenta un punct strategic de primă importanță, deoarece permitea supravegherea Rusiei, Ucrainei, Poloniei și Țărilor Române. În 1681, Imperiul Otoman încheie pace cu Rusia, pregătindu-se să atace Imperiul Habsburgic (Austria). Acesta din

urmă a reușit să atragă de partea sa pe regele polon Ian Sobieski. Campania otomană din 1682-1683 a avut ca punct culminant asedierea Vienei, capitala Imperiului Habsburgic, în perioada iulie-septembrie 1683. Operațiunea militară s-a dovedit a fi un eșec, armata otomană fiind nevoită să se retragă. Acest moment a reprezentat debutul expansiunii Imperiului Habsburgic către sud-estul Europei, în dauna Imperiului Otoman și modificarea echilibrului politic din această zonă. Până la sfârșitul secolului al XVII-lea (când se încheie Pacea austro-otomană de la Karlowitz - 1699), Imperiul Otoman va fi nevoit să cedeze Habsburgilor Ungaria și Transilvania.

1688: Revoluția glorioasă

Eveniment hotărâtor al istoriei Angliei, detronarea prin mijloace pașnice a regelui Iacob al II-lea Stuart (acuzat pentru politica sa de favorizare a catolicismului) a marcat trecerea pentru prima dată în istorie la monarhia constituțională-parlamentară. Deciziile lui Iacob al II-lea - execuția rivalului său, ducele de Montmouth și arestarea unor episcopi - au făcut ca Parlamentul să grăbească înlăturarea sa și să declare tronul vacant. Coroana Angliei a fost oferită *stadthouderului* Olandei, Wilhelm de Orania, de religie protestantă, care era căsătorit cu Maria, fiica lui Iacob al II-lea. Noul rege a acceptat, în 1689, să semneze *The Bill of Rights* (Declarația Drepturilor), prin care atribuțiile monarhiei erau considerabil restrânse în favoarea Parlamentului, iar drepturile și libertățile cetățenești erau garantate. Declarația Drepturilor formează, alături de alte documente anterioare ca *Magna Charta Libertatum* (1215), *Petiția Dreptului* (1628) sau *Habeas Corpus Act* (1679) baza juridică a regimului constituțional-parlamentar britanic.

1700-1713: Războiul de succesiune la tronul Spaniei

Manifestare a rivalității franco-habsburgice pentru supremația asupra continentului european, acest conflict a avut drept pretext stingerea fără urmași a ramurii spaniole a dinastiei de Habsburg, în 1700. În urma acestui eveniment, Filip de Anjou, nepotul regelui Franței Ludovic al XIV-lea, a fost numit de nobilimea spaniolă rege al Spaniei. Decizia a fost contestată de ramura austriacă a dinastiei de Habsburg care, prin împăratul Leopold I, pretindea tronul spaniol. Respingerea candidaturii lui Filip de Anjou era, de fapt, determinată de posibilitatea creșterii nemăsurate a puterii Franței în eventualitatea unei alianțe cu Spania, ambele state dispunând de o redutabilă forță maritimă și colonială. Anglia, a cărei afirmare pe plan colonial era în plină desfășurare, s-a alăturat, la rândul său, Habsburgilor. Totodată, o eventuală impunere a dinastiei austriece pe tronul Spaniei

ar fi însemnat răsturnarea fragilului echilibru politic european. Ostilitățile s-au desfășurat cu intermitențe până în 1712, când, la Utrecht, în Olanda, au început negocierile de pace. Războiul s-a încheiat prin semnarea tratatelor de la Utrecht (1713), Baden (1713), Rastadt (1714), Anvers (1715). Prin tratatul de la Utrecht, Franța ceda Angliei Terra Nova, Acadia, golful Hudson (în America de Nord), în schimb, Filip de Anjou păstra tronul Spaniei cu condiția de a nu se realiza o uniune franco-spaniolă. Prin tratatul de la Rastadt, Franței i se recunoștea posesiunea asupra Alsaciei și orașului Strasbourg. Anglia obținea strâmtoarea Gibraltar și insula Minorca, dar și dreptul de *asiento* care stabilea monopolul britanic asupra comerțului cu sclavi în coloniile spaniole (desființat în 1750). Tratativele de pace de la Utrecht, considerate cele mai importante pentru istoria europeană după Războiul de 30 de ani, au marcat refacerea echilibrului european și declanșarea rivalității anglo-franceze pentru stăpânirea mărilor și a coloniilor extraeuropene.

1756-1763: Războiul de 7 ani

Considerat o etapă importantă în seria războaielor cu miză colonială, acest conflict a fost determinat de capturarea de către flota engleză a unor corăbii franceze pe coasta americană, în Newfoundland, urmată de alungarea în masă a coloniștilor francezi din Acadia de Vest. Relațiile diplomatice dintre Anglia și Franța au fost întrerupte și a început conflictul militar propriu-zis, fiecare dintre cele două state atrăgând de partea sa alte puteri europene: alături de Anglia a fost prezentă Prusia, iar cu Franța s-au coalizat Imperiul Habsburgic (alianță neașteptată, ținând cont de vechea rivalitate franco-austriacă) și Rusia. În 1759-1760, englezii ocupau Canada, în urma abandonării de către armata franceză a Quebecului și Montrealului, iar în 1761 majoritatea posesiunilor franceze din India intrau, de asemenea, sub control britanic, fiind încheiat procesul ocupării acestui imens teritoriu de către Anglia. În urma păcii de la Paris, din 1763, Franța era nevoită să renunțe la malul stâng al fluviului Mississippi, la o parte din Antile și la Senegal (în Africa). Cu aceeași ocazie, Anglia mai primea din partea Spaniei Florida și teritoriul de la est de fluviul Mississippi.

1768-1779: Expedițiile lui James Cook în Oceanul Pacific

Descoperirea insulelor din Oceanul Pacific a constituit ultima fază a explorărilor europene începute de spanioli și de portughezi în secolul al XV-lea. După cucerirea și colonizarea continentului american, a Africii și a Asiei, a venit rândul Pacificului, acolo unde hărțile timpului arătau existența unei ipotetice *Terra Australis Incognita* (continentul sudic necunoscut).

Apogeul călătoriilor de explorare a zonei Pacificului a fost reprezentat de cele trei expediții conduse de căpitanul englez James Cook, desfășurate în perioada de vârf a rivalității franco-engleze pentru descoperirea și stăpânirea de noi colonii. Prima călătorie, începută cu nava Endeavour în 1768 a durat trei ani, timp în care au fost cercetate insulele Tahiti, Noua Zeelandă și țărmul de est al Australiei. A doua expediție, începută în 1772, a durat, la rândul ei, trei ani, fiind întreprinsă cu navele Resolution și Adventure. Traseul a atins Tahiti, Noua Zeelandă și Antarctica, ajungând până la 71° latitudine sudică, fapt unic până atunci în istoria navigației. În timpul celei de-a treia călătorii (1776-1779), realizate cu vasele Resolution și Discovery au fost descoperite insulele Hawaii iar apoi, navigând către nord, au fost explorate țărmurile Alaskăi și Strâmtoarea Behring. La întoarcerea din Alaska, căpitanul James Cook a fost nevoit să acosteze în Hawaii, unde s-a declanșat o revoltă a băștinașilor în timpul căreia a fost asasinat de către aceștia. În urma expedițiilor lui James Cook, a început colonizarea britanică a Australiei.

1776: *Declarația de independență a coloniilor engleze din America de Nord*

Documentul, considerat actul de naștere al Statelor Unite ale Americii, a fost semnat la 4 iulie 1776 la Philadelphia, în cadrul Congresului reprezentanților celor 13 colonii britanice, autorul său fiind Thomas Jefferson. Ziua de 4 iulie va deveni apoi sărbătoarea națională a Statelor Unite ale Americii. Conflictul dintre coloniștii englezi și metropola lor, Anglia, a izbucnit pe fondul unor vechi nemulțumiri legate de politica britanică față de colonii, în 1774, prin „Partida de ceai de la Boston" în urma căreia un grup de coloniști deghizați în indieni au aruncat în mare încărcătura de ceai a vaselor britanice ancorate în port. Prin *Declarația de independență*, coloniștii își afirmau propria individualitate față de Anglia și respingeau pretențiile de dominație ale acesteia. Document politic cu o influență covârșitoare atât asupra evoluției ulterioare a S.U.A., cât și asupra mișcării politice europene, *Declarația* afirma principiile egalității dintre state, al egalității dintre oameni, al dreptului de rezistență la opresiune, dar și ideea dreptului oamenilor la libertate și la căutarea fericirii. *Declarația* marca, practic, apariția unui nou stat independent pe harta lumii, stat a cărui structură și organizare vor fi definitivate după ce, în 1783, Anglia va recunoaște prin tratatul de la Versailles independența celor 13 colonii americane. *Declarația de independență* din 1776 va reprezenta baza pe care va fi concepută *Constituția* Statelor Unite ale Americii din 1787.

1789, iulie 14: Căderea Bastiliei

În lunile iunie-iulie 1789, tensiunea politică a crescut deosebit de mult în Franța. Adunarea Națională Constituantă dorea să elaboreze o constituție, în timp ce regele Ludovic al XVI-lea voia să-și păstreze, în continuare, puterea absolută. Neînțelegând situația dificilă în care se găsea, monarhul francez a mobilizat soldații, care au ocupat curtea de la Versailles și întregul Paris. Această măsură a aprins și mai mult spiritele, iar tânărul avocat Camille Desmoulins a răsculat tot orașul. Populația a luat cu asalt depozitele de arme și, la data de 14 iulie 1789, a pornit spre închisoarea Bastilia, considerată simbolul absolutismului francez. Ajunsă acolo, mulțimea a eliberat deținuții care se găseau în Bastilia, iar comandantul acestei închisori politice, Delaunay, a fost ucis. După aceea, clădirea închisorii, care avea opt turnuri, înalte de 23 de metri fiecare, a fost dărâmată. Căderea Bastiliei a însemnat începutul revoluției franceze din anul 1789.

1791, martie: Elaborarea documentului *Supplex Libbelus Valachorum*

Secolul al XVIII-lea a reprezentat perioada în care românii transilvăneni au făcut eforturi deosebite pentru obținerea de drepturi politice egale cu cele ale națiunilor privilegiate. Memoriul *Supplex Libellus Valachorum* a fost redactat de Iosif Mehești, care a colaborat, pentru concepera lui, cu alți fruntași ai românilor transilvăneni, precum Samuil Micu și Ioan Piuariu-Molnar. Acest memoriu a fost semnat de episcopul ortodox, Gherasim Adamovici și de cel greco-catolic, Ioan Bob. *Supplex Libellus Valachorum* este considerat cel dintâi program politic modern al românilor transilvăneni. Deosebit de important este faptul că *Supplex*-ul cerea drepturi pentru întreaga națiune română din Transilvania, indiferent de confesiune. Documentul se baza pe argumentul istoric al vechimii românilor pe acest teritoriu și pe faptul că ei erau cei mai numeroși locuitori ai țării și îndeplineau cele mai multe sarcini. În *Supplex* se cereau: desființarea denumirilor jignitoare de „tolerați" și „admiși" date românilor; acordarea de locuri în Dietă și de dregătorii pentru români în proporție cu numărul lor; unitățile administrative în care românii erau majoritari să aibă și nume românești; acordarea, către români, de drepturi egale cu cele ale tuturor locuitorilor din Transilvania, precum cel de a se întruni într-o adunare națională în care să își aleagă deputații care să-i reprezinte. *Supplex*-ul a fost înaintat împăratului Leopold al II-lea în luna martie a anului 1791, iar acesta l-a trimis, la data de 18 mai 1791, Dietei transilvănene din Cluj. Aceasta l-a respins. Cu toate că nu au fost atinse scopurile atunci, elaborarea *Supplex*-ului și înaintarea

acestuia autorităților au reprezentat momente deosebit de importante în procesul de deșteptare a conștiinței naționale a românilor.

1799, noiembrie 9-10: Lovitura de la 18 brumar - anul VIII

Regimul Directoratului (1795-1799) a fost unul slab și corupt, care s-a menținut datorită victoriilor militare ale lui Napoleon Bonaparte. În timpul acestui regim situația Franței s-a înrăutățit. Inflația, traficul de mărfuri pe piața neagră, haosul în toate domeniile, exercitarea conducerii de către „noii îmbogățiți", înrăutățirea situației majorității locuitorilor au făcut ca francezii să își piardă încrederea în regimul Directoratului. Armata era singura instituție în care mai aveau încredere. De această situație a profitat Napoleon Bonaparte, care a pregătit o lovitură de stat, prin care să înlăture regimul și să preia puterea. El l-a atras de partea sa pe abatele Siéyès, unul dintre cei cinci membri ai Directoratului, cu care s-a întâlnit de mai multe ori, în secret, pentru a pune la punct toate detaliile răsturnării regimului. Siéyès dorea și el o nouă constituție pentru Franța. La data de 9 noiembrie 1799 (18 Brumar, anul VIII) a fost convocată o întrunire a Consiliului Bătrânilor. Napoleon a dorit să-i convingă pe membrii acestuia, de faptul că Republica se afla în pericol din cauza anarhiștilor din interior și a dușmanilor din exterior ai Franței și că atât Consiliul Bătrânilor, cât și Consiliul celor 500 (cele două corpuri ale puterii legislative) trebuia mutate în afara Parisului, în suburbii. Consiliul Bătrânilor a acceptat să se retragă la Saint-Cloud, nu înainte de a-l pune pe Napoleon să jure că era loial față de guvern. El însă a jurat că dorește o republică bazată pe libertate civilă și reprezentare națională. A doua zi (10 noiembrie 1799), Napoleon Bonaparte a condus trupele la Saint-Cloud și a înconjurat locul în care își desfășurau dezbaterile Consiliul Bătrânilor și Consiliul celor 500. Directoratul nu mai exista, deoarece unii dintre membrii săi și-au dat demisia, iar alții au fost arestați. Napoleon a intrat în încăperea în care își desfășura activitatea Consiliul Bătrânilor, unde i-a anunțat că regimul Directoratului se prăbușise. Apoi, însoțit de patru grenadieri, s-a dus în sala în care își desfășura ședința Consiliul celor 500, pentru a-i informa despre ceea ce se întâmplase, dar acolo a întâmpinat rezistență din partea membrilor acestei adunări. Ei cereau punerea lui Napoleon în afara legii, ceea ce ar fi însemnat, de fapt, executarea acestuia. Napoleon a fost îmbrâncit și huiduit de unii deputați. Președintele Consiliului celor 500, Lucien Bonaparte (fratele lui Napoleon), a părăsit acest for legislativ, pe care l-a dizolvat. Napoleon Bonaparte i-a acuzat pe unii dintre membrii Consiliului celor 500 că au vrut să-l

asasineze și a ordonat grenadierilor, aflați sub comanda lui Murat, să intre în clădire. Consiliul Bătrânilor a fost de acord cu abolirea Directoratului, în timp ce armata acționa împotriva Consiliului celor 500. Parizienii lui Napoleon din ambele corpuri legislative au înființat un organ executiv, Consulatul, format din trei membri (Napoleon, care era numit prim-consul, abatele Siéyès și Roger Ducos). Consiliul Bătrânilor și Consiliul celor 500 au fost înlocuite cu două „comitete permanente", formate din 25 de membri. Astfel, Directoratului i-a luat locul Consulatul, care era, de fapt, un regim dictatorial al lui Napoleon.

1805, decembrie 2: Bătălia de la Austerlitz

A fost bătălia în care Napoleon a obținut una dintre cele mai mari victorii ale sale. Confruntarea a avut loc la aproximativ 20 km de orașul ceh Brno, Napoleon luptându-se acolo cu armatele austriece și rusești. El a dat dovadă de calități deosebite de conducător militar, deoarece a simulat o retragere, provocând o reacție a aliaților, care au atacat flancul armatei franceze. Atunci, Napoleon a atacat trupele rusești, care treceau prin apropierea celor franceze, protejate de o perdea de fum și deci neobservate. Rușii au fost împinși spre o mlaștină din apropiere, iar Napoleon și-a continuat atacul asupra restului forțelor austro-ruse, cucerind drumul care ducea spre Olmutz. Austriecii și rușii au fost nevoiți să se retragă, fiind permanent loviți de artileria franceză și suferind pierderi grele (15 000 de morți și răniți și 30 000 de prizonieri). Țarul Alexandru I a scăpat de pericolul de a fi luat prizonier datorită mareșalului Davout. Victoria de la Austerlitz a dus la forțarea Austriei să semneze tratatul de la Pressburg cu Franța și la retragerea rușilor în teritoriul lor.

1812, septembrie 7: Bătălia de la Borodino

Între armatele franceze ale lui Napoleon Bonaparte și cele rusești s-a desfășurat una dintre cele mai importante lupte pe care împăratul le-a dat în campania sa din Rusia. Francezii, având 137 000 de soldați și 585 de tunuri, au bombardat pozițiile rusești de la Borodino (la 110 km de Moscova). Lupta a fost deosebit de grea, francezii cucerind câteva fortificații rusești, dar pierzându-le imediat după aceea. Napoleon și-a demonstrat însă capacitatea de bun conducător militar atunci când a pătruns decisiv cu artileria și cavaleria în liniile rusești, făcând inutile eforturile rușilor de a recuceri pozițiile pierdute. Bătălia a fost câștigată cu mari sacrificii de francezi, care au pierdut 28 000 de oameni, între care erau 12 generali. Napoleon a provocat și rușilor mari pierderi (15 000 de morți și 25 000 de răniți, dintr-un total de 110 000 de ostași).

Victoria de la Borodino i-a permis lui Napoleon să își continue înaintarea spre Moscova, oraș în care va intra pe data de 14 septembrie 1812.

1814, septembrie-1815, iunie: Congresul de la Viena

Congresul de la Viena a pus capăt războaielor napoleoniene și a hotărât noile granițe din Europa. Un rol important în desfășurarea lucrărilor l-au avut Castlereagh, reprezentantul Angliei, Nesselrode, reprezentantul Rusiei, Hardenberg, reprezentantul Prusiei, și Metternich, cel al Austriei. Fiecare căuta să câștige numeroase avantaje pentru țara sa, prin diplomație și prin acțiuni desfășurate în secret. Cancelarul austriac Metternich, ajutat și de poliția secretă austriacă, a fost deosebit de abil în acest sens. În timpul lucrărilor s-a remarcat și ministrul de externe francez Talleyrand, care căuta să destrame alianța anglo-austro-ruso-prusacă și să obțină pentru țara sa hotărâri care să nu-i îngreuneze foarte mult situația. Revenirea lui Napoleon în fruntea Franței, în martie 1815, a grăbit încheierea lucrărilor congresului, semnarea „Actului final", și a determinat formarea unei noi coaliții militare antifranceze de către Rusia, Anglia, Austria și Prusia. Congresul de la Viena este important, deoarece atunci a fost semnată Declarația puterilor cu privire la desființarea comerțului cu negri, a fost adoptat regulamentul cu privire la rangurile reprezentanților diplomatici, aflat în vigoare și astăzi, ambele documente fiind anexate la tratatul principal, iar la data de 9 iunie 1815 a fost semnat „Actul final". Acesta preciza granițele hotărâte de marile puteri: Franța era redusă la granițele din anul 1792, Austria obținea Galiția și își întărea pozițiile în Italia; Prusiei i se recunoștea stăpânirea asupra unor teritorii poloneze, a nordului Saxoniei, a provinciei Renania-Westfalia; era creată Confederația Germană, formată din 34 de state și 4 orașe libere; lua ființă Regatul Țărilor de Jos, prin unirea provinciilor olandeze și belgiene; era recunoscută integritatea și neutralitatea Elveției; Anglia își extindea posesiunile coloniale și lua în stăpânire Malta și Insulele Ionice; se recunoștea stăpânirea Rusiei asupra Finlandei (Rusia răpise și Moldovei Basarabia); rușii mai primeau și fostul ducat al Varșoviei, unde creau „Regatul Poloniei", stăpânit de ei.

1815, iunie 18: Bătălia de la Waterloo

Desfășurată la aproximativ 16 km de Bruxelles, a fost lupta în care Napoleon Bonaparte a fost înfrânt definitiv. Forțele franceze numărau 120 000 de soldați, iar cele ale coaliției antinapoleoniene, comandate de ducele de Wellington, 90 000 de ostași. Deși la începutul bătăliei s-a produs un puternic bombardament al artileriei franceze, susținut apoi și de un asalt al

infanteriei, intervenția cavaleriei britanice a reușit să anuleze succesele armatei lui Napoleon. Francezii nu au reușit nici să spargă pozițiile infanteriei britanice, deși le-au provocat numeroase pierderi. Ultima încercare a lui Napoleon de a câștiga bătălia a fost nereușită, deoarece mareșalul Ney a fost înfrânt în urma atacului puternic la baionetă, al Gărzii britanice, comandat de ducele de Wellington. Forțele prusace, comandate de mareșalul von Blücher, au atacat și ele, rupând rândurile francezilor, care au fost nevoiți să părăsească pozițiile de pe câmpul de luptă. Fiecare dintre părți, atât cea franceză cât și cea aliată, a pierdut peste 35 000 de soldați.

1848: mai 3/15-5/17: Marea Adunare Națională de la Blaj

A reprezentat un moment de maximă importanță în cadrul revoluției pașoptiste din Transilvania. La această mare adunare națională au participat, alături de fruntașii pașoptiști din Transilvania, precum Simion Bărnuțiu, Avram Iancu, George Barițiu sau Timotei Cipariu, 40 000 de români din întreaga provincie. Președinți ai acestei adunări au fost proclamați episcopii Andrei Șaguna și Ioan Lemeny, iar ca vicepreședinți, Simion Bărnuțiu și George Barițiu. Începută în fața catedralei din Blaj, adunarea s-a mutat pe câmpul de lângă oraș, datorită numărului foarte mare de participanți. Semnificativ este și faptul că, la această mare adunare națională, au participat fruntași revoluționari și din celelalte provincii istorice românești: din Moldova au venit Alecu Russo, Alexandru Ioan Cuza, Lascăr Rosetti, Vasile Alecsandri, iar din Țara Românească: Dumitru Brătianu. Locul în care s-a desfășurat această adunare s-a numit de atunci Câmpia Libertății. Pe data de 4/16 mai 1848, August Treboniu Laurian, revoluționar de frunte, care se va afirma în timpul evenimentelor din Țara Românească, a prezentat zecilor de mii de oameni sosiți la Blaj programul de revendicări ale națiunii române din Transilvania, denumit „Petițiunea Națională". În cele 16 articole ale sale erau cuprinse următoarele: națiunea română se declara independentă și cerea reprezentare proporțională în Dietă (art. 1); se proclama independența Bisericii române și egalitatea ei cu celelalte Biserici din Transilvania (art. 2); se cerea desființarea iobăgiei, fără nici o despăgubire din partea țăranilor iobagi (art. 3); se hotăra formarea unei gărzi naționale a românilor (art. 10); alte revendicări solicitau drepturi și libertăți democratice; românii protestau și împotriva „uniunii" Transilvaniei cu Ungaria. Cei prezenți au scandat „noi vrem să ne unim cu Țara" dar, din păcate, unirea tuturor românilor într-un singur stat încă nu era posibilă. Pe data de 5/17 mai 1848 s-a format Garda națională a românilor, iar

adunarea s-a încheiat în entuziasmul tuturor, după ce se hotărâse formarea a două delegații, care să prezinte împăratului habsburgic și Dietei din Cluj revendicările românilor din Transilvania.

1859, ianuarie: Unirea Principatelor Române

Acest eveniment de o deosebită importanță pentru istoria noastră s-a petrecut la data de 24 ianuarie 1859. Românii afirmaseră de foarte multe ori că doreau să se unească într-un singur stat, lucru precizat și în Rezoluțiile Adunărilor ad-hoc din octombrie 1857. Convenția de la Paris din 7/19 august 1858, adoptată de marile puteri garante cu scopul stabilirii organizării Principatelor, nu excludea, dar nici nu încuraja problema unirii depline a Țării Românești și Moldovei. În aceste condiții, românii au profitat de situația creată și au acționat, pas cu pas, în vederea unirii depline a Principatelor. Începutul trebuia făcut prin alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor și în Țara Românească, după ce acesta fusese ales în această funcție în Moldova, la data de 5 ianuarie 1859. Dar lucrările Adunării elective a Țării Românești se desfășurau într-o atmosferă tensionată. Conservatorii îi aveau drept candidați la tron pe Gheorghe Bibescu și pe Barbu Știrbei, în timp ce unioniștii încă nu-și desemnaseră candidatul. Liberalii radicali au acționat pentru ca unioniștii să-l susțină pe Cuza în cursa pentru alegerea domnitorului Țării Românești, convinși fiind că dubla alegere a acestuia în fruntea Principatelor reprezenta primul pas către constituirea statului național. Dezbateri furtunoase s-au desfășurat, în 22 și 23 ianuarie 1859, în Adunare, iar în noaptea de 23 spre 24 ianuarie 1859, Dimitrie Ghica a propus unioniștilor alegerea lui Cuza. Lucrările Adunării elective, din data de 24 ianuarie 1859, s-au desfășurat în clădirea din dealul Mitropoliei, în condițiile în care în jur se găseau mase mari de bucureșteni, adunați de liberalii radicali, care erau gata să intervină prin forță, la nevoie, pentru a impune alegerea lui Cuza pe tronul Țării Românești. Deputatul unionist Vasile Boerescu a propus Adunării elective candidatura lui Alexandru Ioan Cuza, domnitorul Moldovei, la tronul Țării Românești. Aceasta a fost acceptată în unanimitate de cei prezenți, astfel că nu a mai fost nevoie de intervenția maselor populare în Adunare. Dubla alegere a lui Cuza ca domnitor, la 5 și la 24 ianuarie 1859, a reprezentat un pas important în lupta pentru constituirea statului național român.

1859, iunie 4: Lupta de la Magenta

A reprezentat un moment important în cadrul luptei pentru unificarea și independența Italiei. S-a desfășurat la Magenta, la 55 km de Milano, când o armată

franco-piemonteză a învins o armată a austriecilor, care atacaseră Piemontul. Victoria a fost obținută datorită sprijinului militar francez. Soldații francezi, conduși foarte bine în această bătălie de mareșalul Mac Mahon, s-au năpustit asupra pozițiilor austriece, în timp ce piemontezii executaseră un atac frontal asupra acestora. Victoria a aparținut forțelor franco-piemonteze, care i-au forțat pe austrieci să părăsească orașul Milano. Franco-piemontezii au câștigat bătălia cu prețul a 4 500 de soldați, dar au pricinuit austriecilor pierderea a 6 500 de ostași.

1867, februarie 17: Instaurarea dualismului austro-ungar

Perioada 1859-1866 a fost una deosebit de dificilă pentru statul austriac. Înfrânt în mai multe bătălii, în fața armatelor piemonteze, franceze și prusace, exista posibilitatea dispariției acestui stat, care stăpânea numeroase popoare și teritorii străine. În aceste condiții, împăratul Franz Joseph I a găsit soluția menținerii statului său prin acordarea unor importante concesii maghiarilor. Astfel s-a încheiat „Acordul austro-ungar privind constituirea monarhiei dualiste Austro-Ungaria". Temându-se de intensificarea luptei popoarelor aflate sub stăpânirea sa, împăratul a preferat realizarea acestui compromis cu nobilimea maghiară, care deținea cele mai importante poziții politice și economice, în cadrul statului, după cele ale austriecilor. Astfel s-a ajuns la constituirea monarhiei bicefale, statul fiind împărțit în două: partea austriacă, denumită „Cisleitania", avea capitala la Viena și cuprindea și teritoriile locuite de sloveni, cehi, polonezi, ruteni și de românii din Bucovina; partea ungară, denumită „Transleitania", avea capitala la Budapesta și cuprindea și teritoriile locuite de croați, sârbi, sloveni și de românii din Transilvania și din Banat. Austriecii și ungurii aveau aceleași drepturi. Organizare comună, coordonată de la Viena, aveau doar externele, armata și finanțele. La data de 8 iunie 1867, împăratul Franz Joseph I (1848-1916) a fost încoronat și ca rege al Ungariei. Statul austriac a fost salvat, prin acest compromis făcut nobilimii maghiare, pentru încă o perioadă de 51 de ani. Numeroase popoare se aflau, în continuare, sub dominație străină, dualistă, și erau supuse unui amplu proces de deznaționalizare. Deosebit de dificilă a fost situația popoarelor din teritoriile dominate de unguri, așa cum a fost și cazul românilor din Transilvania și Banat, care erau lipsiți de numeroase drepturi și supuși, după anul 1867, unui amplu proces de maghiarizare forțată.

1877, mai 9/21: Proclamarea independenței de stat a României

După constituirea statului național modern român se punea problema câștigării independenței

față de Imperiul Otoman. România dorea să se afirme liber pe arena europeană și să rupă ultimele legături pe care le mai avea față de otomani și care o stânjeneau în dezvoltarea ei normală. Declanșarea „crizei orientale" a determinat intensificarea acțiunilor în vederea proclamării independenței de stat. A fost decretată mobilizarea armatei, în condițiile în care era iminentă începerea unui război ruso-otoman. La 4/16 aprilie 1876, rușii acceptaseră să semneze convenția prin care era reglementată trecerea armatelor lor pe teritoriul României. Declanșarea războiului ruso-turc, la data de 12/24 aprilie 1877, și trecerea armatelor ruse peste teritoriul românesc în drumul lor spre frontul din Balcani, apoi schimburile de focuri la Dunăre, între armatele română și otomană, au antrenat, practic, România în acest conflict. Parlamentul a votat, la data de 29-30 aprilie/11-12 mai 1877, o moțiune care proclama starea de război între România și Turcia. Interpelat, la data de 9/21 mai 1877, de deputatul Nicolae Fleva, în legătură cu proclamarea independenței, ministrul de externe, Mihail Kogălniceanu, a rostit celebrul discurs în care a exclamat „suntem independenți; suntem națiune de sine stătătoare". În acea zi, Adunarea Deputaților și Senatul s-au întrunit în sesiune extraordinară și au proclamat independența de stat a României. Declarația de independență a țării a fost semnată de principele Carol I la data de 10 mai 1877. Ea va fi consfințită pe câmpurile de luptă din Bulgaria în anii 1877-1878.

1877, noiembrie 28-decembrie 10: Cucerirea Plevnei

În timpul războiului de independență, din 1877-1878, pe frontul din Bulgaria, punctul cel mai important a fost Plevna. Acolo se găsea o redută, apărată de alte 14 dispuse în zona respectivă și apărate de aproximativ 50 000 de ostași otomani, conduși de Osman-Pașa. De cucerirea Plevnei depindea posibilitatea înaintării trupelor ruse în direcția Adrianopolului. Acestea mai încercaseră să cucerească reduta Plevna de două ori, dar de fiecare dată au fost respinse de otomani. Al treilea atac, de data aceasta româno-rus, asupra Plevnei a fost și el respins, la data de 30 august/11 septembrie 1877. În septembrie-octombrie 1877, armatele ruse și române au acționat în vederea izolării depline a Plevnei, lucru reușit la începutul lunii noiembrie 1877. Cei 45 000 de soldați otomani aflați sub comanda lui Osman-Pașa erau încercuiți și nu mai aveau provizii. Singura șansă pentru otomani era să spargă încercuirea, lucru încercat de Osman-Pașa. Acesta a eșuat, iar românii au reușit să intre în redută. Osman-Pașa a capitulat și s-a predat colonelului român Mihail Cerkez, dorind să-i înmâneze acestuia sabia. Considerând că această

onoare ar fi trebuit să-i revină comandantului frontului de la Plevna, principele Carol I, Mihail Cerkez s-a dus să-l înștiințeze, dar rușii, pătrunși și ei în redută și ajunși în fața lui Osman-Pașa, i-au cerut să capituleze fără condiții. Acesta a fost nevoit să predea sabia generalului rus Ganețki. Până la urmă, ca semn de respect față de aportul hotărâtor al românilor la obținerea victoriei de la Plevna, sabia a fost trimisă, prin intermediul colonelului Cerkez, principelui Carol I al României. Victoria de la Plevna a permis armatei ruse să continue înaintarea spre Adrianopol, iar celei române să acționeze în zonele Vidin - Smârdan - Belogradcik. Cucerirea Plevnei a reprezentat un moment deosebit de important în desfășurarea războiului.

1878, iulie 1/13: Recunoașterea Independenței României prin tratatul de Pace de la Berlin

Atât prin tratatul de pace încheiat la 19 februarie/3 martie 1878, la San Stefano, cât și prin cel încheiat la Berlin era recunoscută independența României. Congresul de la Berlin, desfășurat între datele de 1/13 iunie și 1 /13 iulie 1878, avea menirea de a revizui prevederile păcii de la San Stefano care întăriseră poziția Rusiei în sud-estul Europei. La acest congres au participat cele șapte mari puteri europene (Germania, Anglia, Austro-Ungaria, Franța, Imperiul Otoman, Italia și Rusia), iar cel care a dat dovadă de abilitate diplomatică deosebită și care a influențat decisiv luarea hotărârilor a fost cancelarul german Otto von Bismarck. Tratatul de pace de la Berlin recunoștea independența României, având în vedere că toți participanții luaseră în considerare aportul ei pe plan militar, la câștigarea războiului din 1877-1878. Din păcate, recunoașterea independenței României era condiționată și de cedarea către Rusia a sudului Basarabiei, deși aceasta se obligase să respecte integritatea teritorială a țării încă înainte de declanșarea războiului. Față de această situație, delegația română, formată din primul ministru, Ion C. Brătianu, și din ministrul de externe, Mihail Kogălniceanu, a protestat, în timpul lucrărilor Congresului de la Berlin, arătând justețea faptului că se recunoștea independența României și că Dobrogea și Delta Dunării reveneau țării-mamă, dar arătau că și cele trei județe din sudul Basarabiei (Cahul, Ismail și Bolgrad) trebuia să rămână în componența României. Dar, delegația noastră nu a fost ascultată și tratatul de pace de la Berlin consfințea că sudul Basarabiei, străvechi pământ românesc, trecea în stăpânirea Rusiei.

1883, octombrie 18/30: Aderarea României la Tripla Alianță

În anul 1879, cancelarul german Bismarck a reușit să realizeze o apropiere de Austro-Ungaria, încheind cu aceasta o alianță defen-

sivă secretă, îndreptată împotriva Rusiei. Dacă armata țaristă ar fi atacat una dintre aceste țări, atunci ele s-ar fi ajutat în lupta împotriva Rusiei. La această alianță a aderat, tot în secret, și Italia, în anul 1882, nemulțumită de faptul că Franța se extinsese în Tunisia. Abilul diplomat german, cancelarul Otto von Bismarck, a reușit astfel să-și îndeplinească două obiective: pe de o parte, avea un aliat puternic în eventualitatea în care Rusia ar fi declanșat vreo acțiune militară împotriva țării sale, iar pe de altă parte a reușit să izoleze Franța pe continent. Ținând cont de faptul că cea mai mare amenințare la adresa României era reprezentată de Rusia, care răpise din nou sudul Basarabiei și ale cărei armate se retrăseseră cu greu de pe teritoriul românesc după războiul din 1877-1878, se punea problema ca România să se alieze cu o mare putere, astfel încât să nu rămână izolată și să nu fie luată prin surprindere de vreo altă tendință expansionistă țaristă. De aceea, în secret, la Viena, România a încheiat tratatul cu Austro-Ungaria, prin care țara noastră adera la Tripla Alianță. În aceeași zi, Germania adera și ea la tratatul româno-austro-ungar. Aderarea României la Tripla Alianță a fost secretă și de acest lucru opinia publică românească a aflat abia după declanșarea Primului Război Mondial. Prin aderarea la Tripla Alianță, România obținea un important sprijin împotriva vreunui atac străin la adresa sa. Trebuie avut în vedere că, deși statul român cu cel dualist deveneau aliați și își acordau sprijin în cazul în care unul dintre ele ar fi fost atacat, România nu i-a abandonat pe frații noștri aflați sub stăpânire austro-ungară, pe care i-a susținut și după 1883 în lupta lor pentru obținerea de drepturi. Tratatul româno-austro-ungar a fost reînnoit de mai multe ori până în anul 1913.

1894, ianuarie: Alianța franco-rusă

A reprezentat tratatul care poate fi considerat începutul formării Triplei Înțelegeri, proces complex început în anul 1893 și încheiat în 1907. Alianța franco-rusă s-a realizat în anul 1893, în condițiile în care noul cancelar german, von Caprivi, care îl înlocuise pe Otto von Bismarck, nu era interesat de înnoirea alianței cu Rusia. Cum germanii încurajau tendințele agresive ale austro-ungarilor față de Rusia, aceasta a determinat, în anii 1891-1893, o apropiere din ce în ce mai puternică a francezilor și rușilor. Atât Franța, cât și Rusia considerau statul german ca fiind un adversar periculos pentru ele. În condițiile în care Germania intenționa să acapareze piața rusă cu produse și să aservească economic Rusia, pasul decisiv a fost făcut în anul 1893. La data de 27 decembrie 1893, țarul Rusiei și-a dat acordul în privința proiectului

convenției militare ruso-franceze. Această convenție prevedea și ajutorul reciproc, în cazul în care Rusia sau Franța ar fi fost atacate de Germania, de Italia, susținută de Germania, sau de Austro-Ungaria.

1914, iunie 15/28: Asasinarea Arhiducelui Franz Ferdinand

A fost pusă la cale de organizația secretă sârbă „Mâna neagră", condusă de colonelul Dragutin Dimitrievici, șeful serviciului de contraspionaj al Serbiei. Această organizație secretă își propusese să-i ucidă pe toți cei care s-ar fi opus creării unui stat iugoslav, care să-i cuprindă pe sârbi, croați, sloveni, muntenegreni și macedoneni. Deoarece Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Austro-Ungariei, dorea ca imperiul dualist să-și mențină autoritatea asupra unei mari părți a teritoriilor locuite de slavii de sud, „Mâna neagră" a hotărât că arhiducele trebuia lichidat. Prilejul s-a ivit în ultima zi a vizitei lui Franz Ferdinand și a soției sale, principesa cehă Sofia Chotek de Hohenberg, la Sarajevo, în Bosnia, la data de 15/28 iunie 1914. Atunci, un elev de 19 ani, patriot sârb, Gavrilo Princip, membru al organizației „Tânăra Bosnie", i-a împușcat pe Franz Ferdinand și pe soția acestuia. Atentatul de la Sarajevo a constituit pretextul declanșării Primului Război Mondial. Gavrilo Princip și ceilalți atentatori (Trifko Grabez, Nedjalko Gabrinovici) au fost judecați de un tribunal militar. Cel care i-a asasinat pe moștenitorul tronului austro-ungar și pe soția acestuia, Gavrilo Princip, deoarece era minor, a fost condamnat la 20 de ani de închisoare. Încarcerat în închisoarea Theresienstadt, din Boemia, el a murit de tuberculoză, în timpul Primului Război Mondial.

1914, septembrie 5-12: Prima bătălie de pe Marna

A fost una dintre cele mai importante lupte din timpul Primului Război Mondial. Germanii, dorind să încercuiască Parisul, au trimis trei armate care au intrat pe teritoriul francez venind dinspre Belgia. Între conducătorii armatelor germane se aflau și generalul von Kluck și feldmareșalul von Bülov. Armatele franceze au fost conduse de mareșalul Joffre, care a fost ajutat printre alții de generalul Galliani. La începutul luptei, armatele franceze au rezistat tentativelor germane de a rupe frontul pe Marna, după care mareșalul Joffre, ajutat și de o armată engleză, a declanșat o contraofensivă puternică. Forțele comandate de von Bülov s-au retras și același lucru l-au făcut și cele comandate de von Kluck, pentru a evita încercuirea totală. Victoria de pe Marna a oprit înaintarea germană și a reprezentat una dintre cele mai importante victorii ale Aliaților din timpul Primului Război Mondial.

1916, februarie 21-decembrie 18: Bătălia de la Verdun

A reprezentat una dintre cele mai importante, dar și cele mai sângeroase bătălii din timpul Primului Război Mondial. Germanii au declanșat o puternică ofensivă pe frontul francez, planul acesteia fiind elaborat de generalul von Falkenhayn și prevăzând un atac puternic asupra cetății Verdun, de pe Meuse. Planul avea în vedere măcinarea forțelor franceze printr-un atac prelungit. Francezii au reușit să oprească ofensiva germană datorită priceperii comandanților lor, Joffre și Pétain, dar acest succes a fost obținut cu prețul pierderii a aproape 350 000 de soldați. Germanii au avut și ei pierderi foarte mari (aproape 330 000 de soldați).

1917, martie 2/15: Căderea Țarului Nicolae al II-lea

Rusia era un colos cu picioarele de lut, care putea oricând să se prăbușească. Înapoiată economic, cu cea mai mare parte a populației săracă, Rusia a avut de suferit foarte mult și din cauza efortului depus prin participarea la Primul Război Mondial. În acest mediu s-au propagat ușor idei extremiste, printre care și cele comuniste. Greutățile cauzate de război, sărăcirea accentuată a celei mai mari părți a populației au făcut ca, la începutul anului 1917, numărul grevelor să crească. La data de 18 februarie/3 martie 1917 a început, la Petrograd, greva muncitorilor de la Uzina Putilov, iar la 25 februarie/10 martie 1917 s-a declanșat greva generală în acest oraș. Ea s-a transformat într-o insurecție, revendicările luând aspect politic. La data de 27 februarie/12 martie 1917, insurecția și-a atins scopul: trupele garnizoanei din Petrograd au trecut de partea manifestanților și s-a constituit sovietul de deputați ai muncitorilor și soldaților. Pe data de 2/15 martie 1917 s-a format un guvern provizoriu, în frunte cu prințul Lvov, iar țarul a fost nevoit să abdice. Peste numai 6 zile, fostul țar Nicolae al II-lea și familia sa au fost arestați. Transportați la Tobolsk în august 1917, au fost executați la Ekaterinburg, din ordinul bolșevicilor, la data de 17 iulie 1918. Nicolae al II-lea a fost ultimul reprezentant al dinastiei Romanovilor pe tronul Rusiei. Din septembrie 1917, Rusia fusese proclamată republică.

1917, iulie 24/august 6-august 6/19: Bătălia de la Mărășești

A reprezentat lupta în care armatele române au obținut una dintre cele mai importante victorii din timpul Primului Război Mondial, așa cum au fost și cele de la Mărăști și Oituz. În vara anului 1917, germanii și-au propus scoaterea României din război printr-un atac declanșat în sudul Moldovei. Planul prevedea ca forțele germane, conduse de generalul Mackensen, să atace în zona Nămoloasa, unde

se urmărea executarea loviturii principale asupra armatelor române. Românii au plănuit să declanșeze o ofensivă pe frontul de la Nămoloasa, în dimineața zilei de 13/26 iulie 1917, împotriva germanilor. Aliații românilor, rușii, nu au mai luptat pe front, armata lor descompunându-se din cauza propagării ideilor bolșevice și părăsind teatrul de operațiuni. Nici germanii nu au mai declanșat acțiunile militare la Nămoloasa, în condițiile în care românii au luptat foarte bine în bătălia de la Mărăști, unde au obținut victoria. Generalul von Mackensen, care urmărea să ocupe Moldova cât mai repede, a încercat să străpungă frontul românesc de la Mărășești, prin declanșarea unui atac. Părăsiți de ruși, românii au făcut față singuri atacului german și au obținut cea mai importantă victorie a anului 1917, după 14 zile de luptă, datorită eroismului soldaților și priceperii generalilor Constantin Cristescu și Eremia Grigorescu.

1918, martie 27/aprilie 9: Unirea Basarabiei cu România

Desfășurarea evenimentelor din timpul Primului Război Mondial a creat cadrul favorabil ca acest străvechi pământ românesc, răpit de ruși în anul 1812, să revină la Țara-Mamă. În martie 1917 s-a constituit Partidul Național Moldovean, iar la Congresul ostașilor moldoveni, din octombrie 1917, s-a hotărât crearea Sfatului Țării, care va fi organul de conducere a Basarabiei. Președinte al Sfatului Țării a fost ales Ion Inculeț. La data de 2/15 decembrie 1917 a fost proclamată Republica Democratică Federativă Moldovenească autonomă în cadrul Rusiei. Situația din Basarabia se complicase din cauza trupelor ruse bolșevizate, care provocau dezordini. În aceste condiții, Consiliul directorilor, organul de conducere al Sfatului Țării, a cerut guvernului român să trimită trupe în Basarabia pentru asigurarea ordinii. Armata română a intrat în Basarabia și nu s-a amestecat în treburile interne ale provinciei. Rusia Sovietică însă nu a acceptat intrarea armatei române în Basarabia și, la data de 13/26 ianuarie 1918, guvernul bolșevic a rupt relațiile diplomatice cu România. Sfatul Țării a proclamat independența Republicii Moldovenești la data de 22 ianuarie/4 februarie 1918. Ultimul pas către unirea cu Țara-Mamă a fost făcut de basarabeni la 27 martie/9 aprilie 1918. Atunci, la Chișinău, Sfatul Țării a proclamat unirea pe vecie a Basarabiei cu Țara-Mamă, România.

1918, noiembrie 15/28: Unirea Bucovinei cu România

Bucovina fusese răpită de Imperiul Habsburgic în anul 1775, iar din anul 1867 a făcut parte din statul dualist austro-ungar. Chiar dacă a fost supusă de către austrieci unui aspru proces de deznaționalizare și de germanizare, Bu-

covina nu și-a pierdut caracterul românesc. În toamna anului 1918, Austro-Ungaria își trăia ultimele clipe. Mișcarea de eliberare a bucovinenilor s-a intensificat, iar la data de 14/27 octombrie 1918 a fost convocată o adunare a reprezentanților populației românești din provincie. Atunci s-a hotărât unirea Bucovinei cu celelalte teritorii românești care făceau parte din Austro-Ungaria, într-un stat național independent. Intrarea trupelor ucrainene în Bucovina, pe care voiau să o ocupe, l-a determinat pe marele fruntaș bucovinean, Iancu Flondor, să ceară intervenția armatei române. În aceste condiții, la data de 15/28 noiembrie 1918, la Cernăuți, a fost convocat un congres general al Bucovinei, la care au participat reprezentanți ai românilor și ai tuturor etniilor din această provincie. Acesta a proclamat, cu unanimitatea voturilor exprimate, unirea necondiționată a Bucovinei cu România.

1918, noiembrie 18/decembrie 1: Unirea Transilvaniei cu România

Lupta pentru unirea Transilvaniei și Banatului cu România a intrat în faza finală în toamna anului 1918. Format la data de 30 octombrie/12 noiembrie 1918, Consiliul Național Român Central, care cuprindea 6 reprezentanți ai Partidului Național Român și 6 reprezentanți ai Partidului Social Democrat, a coordonat lupta pentru unire. Astfel, la 9/22 noiembrie 1918, Consiliul Național Român Central a anunțat guvernul maghiar că românii preluau pe deplin puterea în Transilvania. Între 13/26 și 15/28 noiembrie 1918 au avut loc tratative între o delegație românească și una maghiară, în timpul cărora românii și-au reafirmat dorința de a prelua controlul administrativ în teritoriile locuite de ei. Delegația maghiară s-a situat pe vechile poziții și tratativele desfășurate la Arad au eșuat. Consiliul Național Român Central a convocat o consfătuire, la data de 16/29 noiembrie 1918, în urma căreia s-a hotărât că era necesară întrunirea unei adunări naționale constituante. Marea Adunare Națională a fost organizată la Alba-Iulia, la data de 18 noiembrie/1 decembrie 1918. Au luat parte la acest eveniment deosebit din istoria românilor 1228 de delegați aleși și peste 100 000 de oameni veniți din toate zonele Transilvaniei. Adunarea a fost deschisă de Gheorghe Pop de Băsești, iar cuvântul festiv a fost rostit de Vasile Goldiș. Apoi, a fost supus spre aprobare Adunării proiectul de rezoluție elaborat de Consiliul Național Român Central și care cuprindea 9 puncte, între care cel mai important era cel referitor la decretarea unirii românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească și a teritoriilor locuite de ei cu România. Marea Adunare Națională a aprobat rezoluția și a proclamat solemn unirea Transilvaniei, Banatului și Țării Ungurești cu România. Pentru conducerea treburilor națiunii române, s-a hotărât crearea Marelui Sfat Național, condus de Gheorghe Pop de Băsești, ca organ legislativ. S-a format a doua zi, la 19 noiembrie/2 decembrie 1918, și Consiliul Dirigent, organ executiv provizoriu, având în frunte pe Iuliu Maniu, care a condus treburile Transilvaniei până la completa ei unire cu Țara-Mamă și care avea sediul la Sibiu.

1919, ianuarie 18–1920, ianuarie 21: Conferința de Pace de la Paris

La această conferință au participat 27 de state, printre care și România. Ea avea ca scop elaborarea și semnarea tratatelor de pace cu puterile învinse în Primul Război Mondial. Președinte al conferinței a fost proclamat Georges Clémenceau, deoarece era reprezentantul țării gazdă. Hotărârile au fost însă luate nu de delegațiile tuturor statelor participante, ci de „cei patru mari", Georges Clémenceau, din partea Franței, Woodrow Wilson, din partea S.U.A., David Lloyd George, din partea Marii Britanii și Vittorio Orlando, din partea Italiei. Acest lucru nu a fost privit cu ochi buni de țările mici, care luptaseră de partea Antantei, așa cum a fost și România, a cărei delegație s-a retras, între septembrie și decembrie 1919, de la lucrări, nemulțumită de unele clauze ale tratatului de pace cu Austria. Până la urmă, au fost semnate tratatele cu țările învinse și au fost stabilite noile granițe din Europa. Pe ruinele Austro-Ungariei luau naștere state naționale (Cehoslovacia, Regatul sârbo-croato-sloven, Austria, Ungaria), era refăcut statul polonez, iar România își desăvârșea unitatea. Tratatele dintre Puterile Aliate și statele învinse au fost semnate după cum urmează: cu Germania, la Versailles, la 28 iunie 1919; cu Austria, la Saint-Germain, la 10 septembrie 1919; cu Bulgaria, la Neuilly, la 27 noiembrie 1919; cu Ungaria, la Trianon, la 4 iunie 1920; cu Turcia, la Sèvres, la 10 august 1920. S-a hotărât și înființarea unui organism internațional menit să apere pacea și să prevină izbucnirea unui nou război, Liga Națiunilor, cu sediul la Geneva.

1929, octombrie 24: Crahul Bursei din New York

Căderea bursei new-yorkeze a fost denumită „joia neagră". Crahul a marcat începutul celei mai mari crize economice din istoria omenirii, desfășurată între anii 1929 și 1933. În acea zi, crahul bursei din New York a fost provocat de vânzarea a 12 800 800 de acțiuni (în zilele obișnuite nu se vindeau decât 8 200 000 de acțiuni, cel mult), cărora le-a scăzut drastic prețul. Panica a luat proporții deosebit de mari, în condițiile în care prețul acțiunilor scădea continuu și toată lumea căuta să le vândă. Dacă la 29 octombrie 1929 valoarea acțiu-

nilor scăzuse la 75%, până la 14 noiembrie 1929 aceasta a ajuns la 1/3. Crahul a determinat îngrijorare în întreaga lume și criza economică s-a declanșat. Întreaga lume va suporta cea mai grea perioadă, din punct de vedere economic, din istoria ei și care s-a caracterizat prin scădera drastică a producției, inflație și creșterea șomajului.

1936-1939: Bătălia de la Madrid

Spania a traversat perioada războiului civil, dintre forțele naționaliste și cele republicane, între anii 1936 și 1939. În cadrul acesteia, deosebit de lungă și sângeroasă a fost bătălia pentru Madrid. Naționaliștii au atacat orașul în noiembrie 1936. Forțele naționaliste, conduse de generalul Emilio Mola, au înaintat până în zona campusului universitar. Apoi au fost săpate tranșee și mult timp pozițiile s-au păstrat. În iulie 1937, republicanii au contraatacat, dar au fost respinși. Lupta a fost sângeroasă, soldându-se cu 15 000 de morți și răniți. Asediul asupra Madridului a mai durat doi ani. La data de 26 martie 1939, generalul naționalist Franco a declanșat o puternică ofensivă asupra Madridului, pe care l-a ocupat la data de 31 martie 1939. Evenimentul a însemnat sfârșitul războiului civil spaniol.

1937, noiembrie 6: Constituirea Axei Berlin - Roma - Tokyo

Dorința Germaniei, Italiei și Japoniei de a cuceri noi teritorii și a supune întreaga lume a determinat o apropiere din ce în ce mai puternică între aceste state. În anii 1936 și 1937, cele trei state vor forma alianța răspunzătoare de declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial. Cu toate că, până în anul 1935, Mussolini l-a considerat pe Hitler ca reprezentând o amenințare la adresa intereselor italiene, faptul că dictatorul german a fost de acord cu agresiunea Italiei asupra Etiopiei a creat condițiile apropierii italo-germane. La data de 25 octombrie 1936, cele două țări încheiau tratatul de colaborare dintre ele, formându-se „Axa Berlin-Roma". Peste o lună, la 25 noiembrie 1936, Germania și Japonia au semnat, la Berlin, Pactul anticomintern, îndreptat împotriva U.R.S.S. La acesta a aderat și Italia, astfel că „Axa Berlin-Roma-Tokyo" era constituită.

1938, septembrie 29-30: Conferința de la München

Hitler, după ce a ajuns la putere în Germania, la 30 noiembrie 1933, a desfășurat o politică externă agresivă, prin care a urmărit cuceriri teritoriale. Dintre acțiunile prin care Hitler a reușit să obțină noi teritorii trebuie amintită și Conferința de la München. La această conferință nu au participat reprezentanții Cehoslovaciei, deși acolo se discutau probleme importante, care îi priveau direct. Liderii celorlalte puteri, participanți la conferință, au fost conciliant față de Hitler, căruia i-au satisfăcut pretențiile. Chamberlain, Daladier și Mussolini au fost de acord ca regiunea sudetă, din vestul Cehoslovaciei, în care trăia o numeroasă comunitate germană, să fie smulsă de la această țară și să-i fie oferită lui Hitler. Liderii europeni credeau că, acordându-i acest teritoriu, dictatorului german îi erau satisfăcute poftele expansioniste și că politica externă agresivă pe care o promova va înceta. Timpul a dovedit că aceste calcule au fost greșite. Hitler a prins curaj, iar Germania a devenit din ce în ce mai amenințătoare pe continent.

1939, august 23: Încheierea Pactului Ribbentrop-Molotov

La sfârșitul anilor '30 ai secolului al XX-lea, atât Germania, cât și Uniunea Sovietică doreau să se extindă teritorial în centrul și în răsăritul Europei. De aceea, ele au căutat să ajungă la o înțelegere în acest sens. Ca urmare, miniștrii de externe german (Joachim von Ribbentrop) și sovietic (Viaceslav Molotov) au semnat un tratat de neagresiune, care era valabil pe 10 ani. Cele două țări se angajau să nu se atace una pe alta și nici să se alieze cu națiuni ostile lor. Pactul de neagresiune germano-sovietic (cunoscut și cu numele de Pactul Ribbentrop-Molotov) conținea și un protocol adițional secret prin care cele două puteri își împărțeau sferele de influență. Astfel, în cadrul acestui protocol se prevedea împărțirea Poloniei între germani și sovietici, U.R.S.S. obținea facilități teritoriale în Finlanda și dreptul de a ocupa Estonia și Letonia, iar Germania putea ocupa Lituania. La punctul al treilea din protocolul adițional secret, Germania își exprima dezinteresul față de Basarabia, aceasta fiind, de fapt, o invitație adresată sovieticilor de a ocupa străvechiul teritoriu românesc dintre Prut și Nistru.

1940, iunie 22: Capitularea Franței

În luna mai 1940, Franța a fost luată prin surprindere de armata germană, care a atacat-o dinspre nord. Rapid, germanii au înaintat pe teritoriul francez, iar în perioada 29 mai-4 iunie 1940, trupele engleze și franceze au fost nevoite să-și abandoneze o mare parte a tehnicii de luptă și să se retragă în Anglia. Aviația germană a bombardat Parisul la data de 3 iunie 1940. Frontul francez a fost rupt pe Somme și pe Aisne de armata germană, în urma luptelor din perioada 5-9 iunie 1940. Germanii au intrat în Paris la data de 14 iunie 1940. Peste două zile, Franța a capitulat. Cea mai mare parte a teritoriului ei a fost ocupată de germani, în timp ce în sud-vest s-a instaurat „regimul de la Vichy", care a colaborat cu naziștii. În Franța, cei care s-au opus capitulării au declanșat mișcarea de rezistență.

1940, iunie 28: Cedarea Basarabiei și nordului Bucovinei

Încheierea tratatului de neagresiune germano-sovietic i-a deschis calea lui Stalin spre anexarea unor teritorii din răsăritul Europei. Sovieticii nu s-au împăcat niciodată cu ideea că Basarabia aparținea României și au depus toate eforturile spre a o recupera. Anul 1940 le-a oferit acest prilej. La data de 23 iunie 1940, ministru de externe sovietic, Viaceslav Molotov, i-a prezentat ambasadorului german la Moscova, Friedrich Werner von Schulenburg, o notă prin care se cerea rezolvarea imediată a chestiunii Basarabiei. Sovieticii însă și-au extins pretențiile, solicitând să anexeze și Bucovina, deoarece ei considerau că ar fi fost locuită de ucraineni. Fiindcă germanii nu erau de acord cu anexarea întregii Bucovine, ei nedorind să creeze o nemulțumire profundă României, țară importantă pentru naziști datorită cerealelor și petrolului, sovieticii au fost siliți să-și micșoreze pretențiile. Astfel, la data de 26 iunie 1940, Viaceslav Molotov i-a prezentat ministrului României la Moscova, Gheorghe Davidescu, nota ultimativă prin care sovieticii le cereau românilor să cedeze Basarabia și nordul Bucovinei. La această notă ultimativă, guvernul român a trimis un răspuns la data de 27 iunie 1940, prin care arăta că era gata să discute toate propunerile sovietice. Dar, la 28 iunie 1940, sovieticii au adresat României o nouă notă ultimativă, prin care cereau ca evacuarea Basarabiei și nordului Bucovinei de către autoritățile române să fie realizată în 4 zile. Rămasă fără sprijin internațional, România a fost nevoită să cedeze Basarabia și nordul Bucovinei. Nerespectând termenul pe care l-au impus în a doua notă ultimativă, sovieticii au ocupat orașele Cernăuți și Chișinău încă din data de 29 iunie 1940.

1940, august 30: Cedarea nord-vestului Transilvaniei

Izolată pe plan internațional, România a trăit momente tragice în anul 1940. După ce a cedat Basarabia și nordul Bucovinei sovieticilor, România se confrunta cu pretențiile maghiarilor asupra Transilvaniei și cu cele bulgare asupra Cadrilaterului (la data de 7 septembrie 1940 s-a semnat, la Craiova, tratatul româno-bulgar prin care România ceda Bulgariei acest teritoriu). În luna august 1940 au început tratativele româno-maghiare. Țara noastră a fost nevoită să înceapă negocieri cu maghiarii pe tema Transilvaniei, deoarece Hitler dorea acest lucru. El avea nevoie de liniște în această parte a Europei, în condițiile în care pregătea războiul împotriva U.R.S.S. Tratativele româno-maghiare s-au desfășurat la Turnu-Severin, în perioada 16-24 august 1940. Maghiarii solicitau României să cedeze Ungariei un teritoriu de 69 000 km^2, populat de 3 900 000 de locuitori,

dintre care peste 2 200 000 erau români. Delegația română, condusă de Valer Pop, era de acord cu un schimb de populații și cu o mică rectificare de frontieră. Negocierile s-au întrerupt la data de 24 august 1940. În aceste condiții, la 30 august 1940, România a fost nevoită să accepte dictatul de la Viena, stabilit de germani și de italieni, prin care țara noastră ceda Ungariei un teritoriu de 43 492 km^2, având o populație de 2 667 007 locuitori, dintre care peste 50% erau români. Dictatul de la Viena a fost semnat de Joachim von Ribbentrop, din partea Germaniei, Galeazzo Ciano, din partea Italiei, Csáky István, din partea Ungariei și de ministrul de externe român, Mihail Manoilescu.

1940, august 8-octombrie 31: Bătălia Angliei

Germanii au dorit să ocupe teritoriul englez și au declanșat puternice atacuri aeriene asupra Angliei. În concepția lui Hitler, loviturile aeriene trebuia să preceadă invadarea insulelor britanice. În ciuda repetatelor lovituri aeriene germane, englezii au rezistat, iar Hitler a renunțat la planul de invadare a Angliei, denumit operațiunea „Leul de Mare".

1941, decembrie 8: Intrarea S.U.A. în cel de-al Doilea Război Mondial

La data de 7 decembrie 1941, japonezii au declanșat un atac aerian surprinzător asupra celei mai importante baze navale americane din Pacific. Atacul a provocat mari distrugeri flotei americane. De asemenea, au fost uciși 3 300 de militari americani. În urma atacului japonez asupra bazei americane de la Pearl Harbor, S.U.A. au intrat în război împotriva puterilor Axei.

1942, iunie 4-7: Bătălia din Insula Midway

A constituit o importantă victorie navală obținută de americani asupra japonezilor în Pacific. Japonezii au dorit să cucerească insula Midway, situată la nord-vest de Hawaii, dar americanii au luptat foarte bine și au distrus 12 vase de război și toate cele 4 portavioane inamice. Japonezii au fost nevoiți să se retragă și să renunțe la încercarea de a cuceri insula Midway. Înfrângerea din insula Midway a japonezilor a schimbat raportul de forțe din Oceanul Pacific. De atunci, japonezii au trecut în defensivă. Această confruntare este apreciată ca fiind cea mai mare bătălie navală din istorie.

1942, octombrie 23-noiembrie 4: Bătălia de la El Alamein

Desfășurată în nordul Africii, bătălia a evidențiat calitățile de bun conducător militar ale generalului Montgomery. Acesta, prin atacuri britanice de diversiune, apoi prin „măcinarea" forțelor germane conduse de mareșalul Rommel datorită schimbării în permanență

a direcției de atac, precum și prin victoria din bătălia de tancuri, a silit inamicul să se retragă, deoarece mai rămăsese doar cu 30 de blindate. Victoria britanică a determinat prăbușirea frontului din Africa de Nord.

1942, noiembrie: Bătălia de la Guadalcanal

A constituit un moment important în cadrul operațiunilor de pe frontul din Pacific. La data de 7 august 1942, americanii au debarcat în Guadalcanal, în cea mai mare dintre insulele arhipelagului Solomon. Japonezii au fost izgoniți de pe insulă și americanii au reușit să încheie construirea aerodromului de acolo. Aerodromul era însă important din punct de vedere strategic și armata japoneză a declanșat o puternică operațiune pentru a-l recuceri. În noiembrie 1942, japonezii au atacat puternic, dar în cele două bătălii care au urmat americanii le-au provocat acestora mari pierderi. La data de 7 februarie 1943, japonezii au fost nevoiți să evacueze insula Guadalcanal, nereușind să-și atingă scopul.

1942, septembrie 4 - 1943, februarie 2: Bătălia de la Stalingrad

Bătălia de la Stalingrad a însemnat un moment de cotitură, pe frontul de est, în al Doilea Război Mondial. În prima fază, între 4 septembrie și 19 noiembrie 1942, sovieticii au fost nevoiți să se apere în fața atacurilor forțelor germane comandate de feldmareșalul von Paulus. De la 19 noiembrie 1942 a început ofensiva sovietică, plănuită și condusă de mareșalul Jukov. Armata comandată de von Paulus a fost încercuită și a capitulat. Germanii au pierdut două armate în această bătălie, iar aliații lor au avut și ei pierderi importante, fiind distruse două armate române și una italiană. Înfrângerea de la Stalingrad i-a împiedicat pe germani să înainteze spre zona petroliferă din Transcaucazia. După victoria de la Stalingrad, pe frontul de est s-a declanșat o contraofensivă sovietică puternică.

1943, iulie 5 - august 23: Bătălia de la Kursk

Cea mai mare bătălie de tancuri din istorie, a fost începută printr-o puternică ofensivă germană. De la 12 iulie însă a fost declanșată o contraofensivă sovietică hotărâtă. Victoriile obținute la Kursk, Orel și Belgorod, de către sovietici, au fost deosebit de importante pentru evoluția frontului de est în al Doilea Război Mondial.

1943, noiembrie 28 - decembrie 1: Conferința de la Teheran

Au participat Stalin, conducătorul sovietic, Roosevelt, președintele S.U.A., și Churchill, primul-ministru britanic. A fost prima conferință importantă a celor trei mari puteri care luptau împotriva armatelor germane și japoneze. S-au dezbătut acolo probleme militare referitoare la desfășurarea războiului contra Germaniei și s-a hotărât ca debarcarea aliaților să se facă pe frontul de vest și nu în Balcani. S-a stabilit acordarea de ajutor pentru rezistența iugoslavă și s-a hotărât ca, după război, să fie creat un organism internațional care să apere pacea. Cei trei au discutat, în secret, și despre organizarea postbelică a Germaniei, Poloniei și Finlandei și a fost elaborată Declarația cu privire la Iran, prin care se arăta că această țară primea ajutor economic și i se respectau integritatea teritorială, suveranitatea și independența.

1944, iunie 6: Debarcarea în Normandia

A fost o operațiune denumită codificat „Ziua Z", care i-a luat prin surprindere pe naziști. Au debarcat atunci în Normandia, începând cu ora 6.30 și până spre ora 24.00, 57 000 de soldați americani și 75 000 de soldați britanici. Operațiunea a fost susținută de o puternică forță aeriană aliată. Debarcarea în Normandia a însemnat deschiderea celui de-al doilea front în Europa împotriva Germaniei naziste, contribuind în mod decisiv la victoria Națiunilor Unite în cel de-al Doilea Război Mondial.

1945, aprilie 16 - mai 2: Bătălia pentru Berlin

A fost câștigată de trupele sovietice. Cartierele Berlinului au fost atinse de sovietici la 25 aprilie 1945, iar la 30 aprilie 1945 a fost cucerit Reichstagul. În aceeași zi Hitler s-a sinucis, iar forțele armate germane din Berlin au capitulat la 9 mai 1945.

1945, aprilie 25 - iunie 26: Conferința de la San Francisco

A reprezentat un moment important în istoria contemporană. La ea au participat delegați din 50 de state și acolo s-a hotărât crearea Organizației Națiunilor Unite, menită să apere pacea, securitatea și colaborarea internațională. La această conferință a fost elaborată și adoptată Carta Națiunilor Unite, care a intrat în vigoare la data de 24 octombrie 1945.

1945, august 6: Bombardamentul atomic asupra Hiroshimei

În ziua de 6 august 1945, la ora 8.15, americanii au lansat asupra orașului japonez Hiroshima o bombă atomică de 55 kilotone. Orașul a fost distrus și 80 000 de oameni au murit în acea zi. Bombardamentele atomice de la Hiroshima și de la Nagasaki (9 august 1945) au determinat capitularea Japoniei (2 septembrie 1945), și încheierea celui de-al Doilea Război Mondial.

1949, aprilie 4: Crearea N.A.T.O.

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, cea mai mare amenințare pentru pacea lumii și pentru existența statelor democratice vest-europene era re-

prezentată de U.R.S.S. și de sateliții săi din răsăritul „bătrânului continent". Amenințarea comunistă a determinat S.U.A. și o serie de țări vest-europene să creeze o alianță militară defensivă, numită Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (N.A.T.O.). Tratatul de constituire a fost semnat la Washington de către Belgia, Canada, Danemarca, Franța, Islanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Norvegia, Portugalia, Marea Britanie și S.U.A. Crearea N.A.T.O. a descurajat orice acțiune a U.R.S.S. de înaintare dincolo de „cortina de fier", în vestul Europei.

1951, aprilie: Crearea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului

După al Doilea Război Mondial, în vestul continentului s-au realizat acțiuni în vederea creării unei Europe unite. După ce, în mai 1948, se desfășurase la Haga un Congres al Europei, la care s-a decis crearea Consiliului Europei, Jean Monnet, economist și om politic francez, a acționat în vederea realizării colaborării între statele europene în diferite domenii de activitate. În aceste condiții, ministrul de externe francez, Robert Schuman, și-a concentrat atenția către îndeplinirea planului său și astfel a fost creată Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (C.E.C.O). Aceasta a reprezentat, de fapt, întâia instituție europeană care funcționa, evenimentul reprezentând nașterea primei colaborări economice supranaționale vest-continentale, C.E.C.O. reunea șase membri (Franța, R.F.G., Belgia, Olanda, Luxemburg și Italia). La Luxemburg a început să funcționeze Înalta Autoritate a C.E.C.O. care avea puteri suprastatale în domeniul producției și schimburilor de cărbune și oțel.

1957, martie 25: Înființarea Pieței Comune

Prin semnarea Tratatului de la Roma s-a înființat Comunitatea Economică Europeană, cunoscută și cu numele de Piața Comună. Acest tratat a fost semnat de șase state vest-europene (Belgia, Franța, Italia, Luxemburg, Olanda, Republica Federală Germania). Se dorea asigurarea progresivă a circulației libere a mărfurilor și persoanelor în interiorul acestei comunități. Tratatul „celor 6" a reprezentat baza colaborării economice vest-europene de astăzi.

1973, octombrie 6: Atacul de Yom Kippur (de Ramadan)

În timpul sărbătorii religioase evreiești de Yom Kippur, care a coincis, în acel an, cu cea musulmană a Ramadanului, trupele egiptene și siriene au atacat Israelul prin surprindere. Armata egipteană a înaintat în Peninsula Sinai, iar cea siriană în zona înălțimilor Golan. Acest atac a reprezentat începutul războiului de Yom Kippur (cum a fost denumit de evrei) sau a celui de Ramadan (cum a fost denumit de arabi).

Conflictul se va încheia pe data de 24 octombrie 1973, după o contraofensivă puternică a armatei israeliene care a dus la izgonirea trupelor egiptene și siriene din teritoriile pe care le ocupaseră. Israelul rămânea, după acest război, stăpân asupra teritoriilor ocupate în anul 1967.

1989, noiembrie 9: Căderea Zidului Berlinului

După înfrângerea Germaniei hitleriste, Berlinul a fost împărțit în patru zone de ocupație. În răsăritul orașului era zona sovietică de ocupație, în timp ce în restul acestuia erau cantonate trupe americane, britanice și franceze. Stalin a încercat să ocupe întregul Berlin, deoarece orașul era situat în partea estică a teritoriului german, aflat sub control sovietic. El nu putea tolera prezența trupelor aliaților occidentali în zona în care dorea să creeze un stat german comunist. De aceea, dictatorul sovietic a realizat o măsură de forță și, la 24 iunie 1948, a impus „blocada Berlinului", nepermițând aliaților să pătrundă, pe cale terestră, spre oraș. Dar, americanii, englezii și francezii au ajutat populația berlineză din zonele lor de ocupație prin trimiterea de alimente, pe cale aeriană, până la data de 9 mai 1949, când blocada a fost ridicată. Planul lui Stalin a eșuat. În 1949 s-au constituit cele două state germane. În zona sovietică a fost creat cel comunist, având capitala în Berlinul răsăritean. Berlinul de Vest, în care continuau să staționeze trupele americane, engleze și franceze, era înconjurat de un stat german comunist aflat sub ocupație sovietică. Deoarece berlinezii din răsărit puteau trece în partea vestică a orașului, capitalistă, și puteau observa prosperitatea lumii occidentale în raport cu iadul comunist, sărăcăcios și care încălca orice drept elementar al omului, sovieticii au ordonat, la 13 august 1961, ridicarea zidului care să izoleze Berlinul răsăritean de cel occidental. Din 1961 până în 1989 nu s-a mai putut circula liber din estul în vestul orașului, despărțit de ceea ce s-a numit „zidul rușinii". Falimentul comunismului, în anul 1989, a făcut să cadă și zidul Berlinului. Berlinezii l-au dărâmat, iar autoritățile comuniste est-germane au fost nevoite să permită libera trecere din răsăritul în vestul orașului. Căderea zidului Berlinului a avut o dublă semnificație: pe de o parte a marcat începutul procesului de reunificare a Germaniei, iar pe de altă parte a reprezentat simbolul prăbușirii dictaturilor comuniste din Europa.

1991 - 1992: Destrămarea Iugoslaviei

Fosta Iugoslavie, formată din republicile Slovenia, Croația, Bosnia-Herțegovina, Macedonia, Serbia și Muntenegru a încetat să mai existe în anul 1991. Începutul destrămării a fost marcat de proclamarea Independenței Sloveniei și

Croației în aceeași zi, 25 iunie 1991. Cele două foste republici iugoslave au format state naționale independente separate, iar exemplul lor a fost urmat de Macedonia, la 15 septembrie 1991. Bosnia-Herțegovina s-a proclamat și ea stat independent la data de 3 martie 1992. În aceste condiții, la 27 aprilie 1992 s-a format o nouă federație iugoslavă, care cuprinde doar Serbia și Muntenegru. Destrămarea fostei Iugoslavii a fost sângeroasă, între anii 1991 și 1995 în Croația desfășurându-se lupte puternice între croații și sârbii din această țară. Bosnia-Herțegovina a cunoscut și ea durerea războiului civil începând din 1992, în acest stat situația fiind chiar mai complicată din cauza faptului că s-au confruntat trei comunități etnice: sârbii, croații și musulmanii. Pacea instaurată în Bosnia-Herțegovina, în anul 1996, a fost posibilă, ca și în Croația, numai după intervenția internațională. Dacă guvernul croat își exercită controlul asupra întregului teritoriu al țării, în Bosnia-Herțegovina, în urma acordului semnat la Paris de președinții bosniac, croat și iugoslav în anul 1995, s-au creat două entități, Republica Srpska și Federația croato-musulmană. În privința noii federații iugoslave, creată de Serbia și Muntenegru în anul 1992, aceasta a întâmpinat numeroase greutăți, trebuind să facă față embargoului și sancțiunilor impuse de O.N.U. și de U.E. În anul 1999, Republica Federativă Iugoslavă a fost bombardată de N.A.T.O. în urma acuzațiilor de încălcare de către sârbi a drepturilor albanezilor din Kosovo. În prezent, Kosovo se află „sub protecție internațională" după bombardamentele N.A.T.O. și, dacă înainte albanezii îi acuzau pe sârbi că nu le respectă drepturile, astăzi sârbii se consideră amenințați de albanezi. Trupele K.F.O.R. veghează ca între albanezii din Kosovo, majoritari în această provincie sârbească, și sârbii, care sunt în minoritate pe teritoriul kosovar, să nu reizbucnească un nou conflict.

Bibliografie selectivă

Berindei, Dan, *Bălcescu*, Ed. Tineretului, 1969.

Berindei, Dan, *Epoca Unirii*, Ed. Academiei, București, 1979.

Berindei, Dan, *Revoluția Română din 1848-1849*, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1997.

Braudel, Fernand, *Mediterana și lumea mediteraneeană în epoca lui Filip al II-lea*, Ed. Meridiane, București, 1986.

Cazan, Florentina (coord.), *Culegere de documente privind trecerea de la Antichitate la Evul Mediu în Europa occidentală*, Ed. Universității, București, 1979.

Ciachir, Nicolae, *Diplomația europeană în epoca modernă*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

Ciachir, Nicolae, *Istoria universală modernă, partea I (1642-1789)*, București, 1993.

Ciachir, Nicolae, *Istoria universală modernă, partea a II-a (1789-1919)*, București, 1994.

Clot, André, *Civilizația arabă în vremea celor 1001 de nopți*, Ed. Meridiane, București, 1985.

Columbeanu, Sergiu, *Cruciadele*, București, 1971.

Coulanges, Fustel de, *Cetatea antică*, Ed. Meridiane, București, 1984.

Culianu, Ioan P., *Dicționar al religiilor*, Ed. Humanitas, București, 1993.

De Gaulle, Charles, *Memorii de război*, Ed. Politică, 1969.

Diehl, Charles, *Figuri bizantine*, Ed. B.P.T., București, 1969.

Dragomir, Silviu, *Avram Iancu*, București, 1965.

Duma, Aurel (coord.), *Nicolae Titulescu*, Ed. Politică, București, 1982.

Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Ed. Științifică, București, 1991.

Gilbert, Martin, *Churchill*, Ed. Politică, București, 1966.

Giurescu, Constantin C., *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Ed. Științifică, București, 1966.

Giurescu, Constantin C. (coord.), *Istoria Românilor în date*, Ed. Enciclopedică Română, București, 1971

Hîncu, Dumitru, *Kogălniceanu*, Ed. Tineretului, 1960

Ionescu, Ștefan, *Constantin Vodă Brâncoveanu*, Ed. Științifică, București, 1969.

Iorga, Nicolae, *Regele Ferdinand*, Ed. „Porțile Orientului", Iași, 1996.

* * * *Istoria Augustă*, Ed. Dacia, Cluj, 1971.

Kernbach, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, Ed. Albatros, București, 1983.

Lalouette, Claire, *Civilizația Egiptului antic*, Ed. Meridiane, București, 1987.

Launay, Jacques de, *Mari decizii ale celui de-al Doilea Război Mondial*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988.

Léveque, Pierre, *Aventura greacă*, Ed. Meridiane, București, 1987.

Malița, Mircea, *Diplomația. Școli și instituții*, București, 1970.

Manolescu, Radu, *Istoria Evului Mediu*, vol. I, *Europa apuseană*, partea I, *secolele V-XV*, Ed. Universității, București, 1993.

Manolescu, Radu, *Istoria Evului Mediu*, vol. I, *Europa apuseană*, partea a II-a, *Sfârșitul Evului Mediu și începutul Epocii Moderne*, Ed. Universității, București, 1993.

Martin, Costas: *Grecia Partenonului*, Ed. Prietenii Cărții, București, 1997.

Martiș, Mihail, *De la Bhárata la Gandhi*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1987.

Matei, Horia C., *Enciclopedia antichității*, Ed. Meronia, București, 1996.

Matei, Horia C., *Lumea antică*, Ed. Danubius, București, 1991.

Mc Intyre, Loren, *The Incredible Incas and Their Timeless Land*, The National Geographic Society, New York, 1988.

Mureșan, Camil, *Imperiul Britanic*, Ed. Științifică, București,1967.

Murra, John V., *Civilizație Inca*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1987.

Otetea, Andrei, *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*, Ed. Științifică, București, 1971.

Otetea, Andrei (coord.), *Istoria lumii în date*, Ed. Enciclopedică Română, București, 1972.

Pascu, Ștefan, *Avram Iancu*, Ed. Meridiane, București, 1972.

Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. Știința, Chișinău, 1993.

Piatkowski, Adelina, *O istorie a Greciei antice*, Ed. Albatros, București, 1988.

Platon, Gheorghe, *Istoria modernă a României*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1985.

Severy, Merle, *The World of Luther*, în National Geographic, 4, 164, octombrie 1983.

Stoicescu, Nicolae, *Matei Basarab*, Ed. Academiei, București, 1988.

Stroobandt, Roger, *Indus. Civilisations anciennes du Pakistan*, Roels, Bruxelles, 1989.

Suys, Bart, *Le capitaine Cook et l'Océan Pacifique*, Service Educatif Néerlandophone, Bruxelles, 1987.

Ștefănescu, Ștefan, *Istoria medie a României*. Partea I. *Principatele Române. Originea și afirmarea lor*, Ed. Universității, București, 1991.

Ștefănescu, Ștefan, *Istoria medie a României*. Partea a II-a. *Principatele Române. Secolele XIV-XVI*, Ed. Universității, București, 1992.

Ștefănescu, Ștefan, *Istoria românilor în secolul al XVIII-lea. Între tradiție și modernitate*, Ed. Universității, București, 1999.

Ștefănescu, Ștefan, *Istoria românilor. De la Mihai Viteazul la Constantin Brâncoveanu*, Ed. Universității, București, 1996.

Truman, Harry S., *Years of Trial and Hope*, New York, 1956.

Tudor, D., *Mari căpitani ai lumii antice*, vol. II, Ed. Enciclopedică, București, 1970.

Tudor, D., *Pericles*, Ed. Albatros, București, 1970.

Turcu, Constantin I., *Nicolae Titulescu în universul diplomației păcii*, Ed. Politică, București, 1984.

Ursu, Horia, *Traian*, Ed. Albatros, București, 1971.

Vianu, Andrei, *Președinte la Casa Albă*, Ed. Politică, București, 1974.

Winckelmann, J.J., *Istoria artei antice*, Ed. Meridiane, București, 1985.

* * * *Antonescu, mareșalul României*, Ed. Fundația Europeană Drăgan, 1991.

* * * *Constituirea statelor feudale românești*, Ed. Academiei, București, 1980.